

๒๗๗
ขนขากเวอองศวมรุตอง ๑

ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๐๖

และว่าแม้จะทรงพระเมตตาปราณีแก่ข้าพระพุทธเจ้าโดยจะเพาะกิติ
แก่พระคุณทั้งนี้ยอมไปตั้งเบื้องหน้าด้วย

(คุหา ๒๒๘)

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ

นริศรานุวัดติวงศ์

๑

ทรง

บันทึกเรื่องศรามรุ้งต่าง ๆ

ปรทาน

พระยาอรรคมหาเสนาฯ

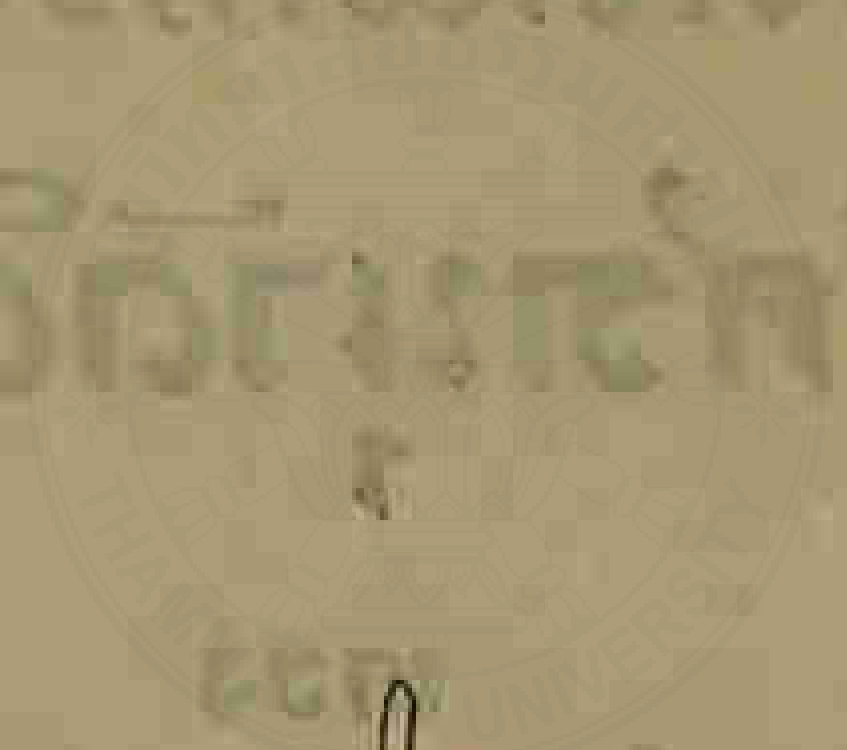
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

ศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย

๒๘ เมษายน ๒๕๐๖

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบรมราชินีนาถ

๑

AC

159

264

มท.ฉ.1

ค.5

หอสมุดแห่งชาติ

14 ค.ศ. 2541

361573

มหาวิทยาลัยศิลปากร

พระรูปปั้นอันเป็นประติมากรรมชิ้นแรกในประเทศไทย ของศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี
ต่อมา ผู้ปั้นได้นำไปหล่อจำลองขึ้นที่ประเทศอิตาลี แล้วนำมาถวายไว้ที่ตำหนักปลายเนิน
ได้จำลองให้ไว้ที่พระธาตุนพุมชนราชชนองก์หนึ่งด้วย

ศิลปศึกษา

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

คำนำ

มีเงินก็มีสุข เพราะ มีเงินก็เรียกว่าน้อง มีทองก็เรียกว่าพี่ ไม่มีที่จะ
ต้องไต่เถียง ด้วยคนส่วนมากเข้าใจตรงกัน แต่เงินก็เป็นเงิน สุขก็เป็นสุข จะ
เป็นอย่างอื่นยิ่งไปกว่าสภาพที่เป็นอยู่หาได้ไม่ ที่เห็นกันว่า มีเงินก็มีสุข ก็เพราะ
ไปยึดถือเอาว่าเป็นจริง ความจริง มีเงินแต่ไม่มีสุขก็มี ไม่มีเงินแต่มีสุขก็มี
ทั้งนี้ก็เพราะเงินเป็นเพียงแต่ปัจจัยให้เขาถึงสุข หาใช่เป็นจุดหมายปลายทางของ
ชีวิต คือความสุขอันแท้จริงไม่ คนอาจเข้าถึงจุดหมายปลายทางของชีวิต ไม่
ใช่แต่มีเงินทางเดียว อาจเขาถึงได้ในทางอื่นก็มี แต่คนทั่วไปรวมทั้งชาวพม่า
ด้วย ก็มักเลือกเอาทางข้างมีเงินถ้าสามารถเลือกเขาได้ เพราะง่ายกว่าทางอื่น
ที่กลางคนมีเงินแต่ไม่มีสุข ก็เพราะมีแต่คิดปในการหาเงิน แต่ไม่มีคิดปในการ
ใช้เงิน

ประสงค์ของคเจ้ามีสุข โดยไม่ต้องอาศัยทางมีเงิน เพราะท่านถือเอา
ไม่มีหนี้แต่มี ไม่มีไหนทนคือไม่มีเงิน แดะมักคือมีสุข ถ้าท่านจะต้องมีเงินบ้าง
ก็ถือเอาเงินเป็นเสมือนปัจจัยเท่านั้น ที่ท่านต้องมีเงิน ก็ด้วยความจำเป็น เพราะ
ท่านยังอยู่ในโลกนี้และในสังคมนี้ มิฉะนั้นท่านก็แยกแยะเหมือนกัน แดะท่านจะเป็น
อย่างอื่น ยิ่งไปกว่าที่เขาเป็นกันอยู่ก็ไม่ได้ เพราะยากมาก ด้วยทุกวันนี้ เป็นสังคม
ที่เขาถือเอาเงินเป็นแกว่ดาวพคนัก หรือที่ในด้านนวนภาษาฝรั่งว่า สรรพศักดิ์
หรือ ยิ่งกว่าในสังคมก่อน ๆ แม้กระนั้น ท่านก็มุ่งเอาสุขทางใจ มากกว่ามุ่ง
เอาสุขทางกาย เพื่อเป็นความเจริญของท่าน เจริญแปลว่ามีมากชน มีสุข
แดะยังมีมากชนก็เป็นดี แต่จะต้องให้มีความสุขด้วยกัน ทั้งทางกายแะทางใจ

คราวนี้ให้เราเปรียบเทียบคำว่าเงิน มาเป็นคำว่าวิชา ซึ่งหมายความว่า
ความรู้ที่ไดมาจากด้วยการเล่าเรียน หรือด้วยการฝึกฝนอบรม เรื่องก็เป็นทำนอง
เดียวกัน กล่าวคือ วิชาเป็นแค่ว่าใจ ไม่ใช่เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต
คือสุขโดยตรง เพราะมีวิชาหรือไม่มีวิชาก็เป็น รู้ก็สุข ไม่รู้ก็สุข แต่ว่า
ถ้ารู้วิชา ก็กลัวไม่รู้ เพราะอย่างน้อยก็ รู้ไว้ใช้ว่า ไร้ยาแบกหาม และเป็น
ทางให้เขาถึงความสุขความเจริญได้ง่ายกว่าไม่มีวิชา เท่ากับมีทุนคอยหนุนอยู่
ถ้ารู้จักใช้วิชา ในระยะของความรู้อยู่เรียกว่าคิดป ก็เขาคิดรอดได้ง่าย ไม่เช่นนั้น
ก็จะเป็นคน มีวิชาท่วมหัว เขาตัวไม่รอด

ถ้าต้องการเขาตัวรอด ก็ต้องมีการศึกษา และ การศึกษาที่แท้จริง ก็
คือการศึกษาที่ฝึกฝนด้วยตนเอง แล้วใช้วิชาที่ได้ศึกษาให้เกิดเป็นผลดีงามแก่
คนและแก่คนอื่นด้วย ถ้าเห็นแก่คน คนอื่นข้างมัน ก็เท่ากับทำความสุขที่
ได้มาแล้วเพราะวิชา ให้แปรเป็นความทุกข์ได้ง่ายโดยไม่รู้ตัว เพราะคนเกิดมา
ไม่ได้อยู่ตามลำพังคนเดียว ถ้าอยู่ได้ก็ไม่ใช่คน ต้องเป็นเทวดา หรือไม่ก็เป็น
อย่างอื่นที่ไม่ใช่คน และเราก็จะเป็นเราอยู่ในขณะนั้นต่อไปไม่ได้ คนต้องพึ่งพา
อาศัยกัน เพื่อต่อสู้ภัยซึ่งมีอยู่รอบด้าน ซึ่งต่างอย่างตามลำพังคนเดียว ก็เขา
ชนะมันไม่ได้ ถ้าจะเอาชนะได้ก็ด้วยร่วมแรงร่วมใจช่วยกัน เพราะ คนเดียวทั่ว
หาย สองคนเพื่อนตาย คนของต่อสู้ภัยต่าง ๆ อยู่รอบด้าน ประการแรกก็คือ
ต่อสู้กับธรรมชาติซึ่งแวดล้อมคนอยู่ เพื่อเอาชนะ โรคภัยไข้เจ็บ และความ
อดอยากหิวโหย ถัดมากก็ต้องต่อสู้กับคนด้วยกันที่เป็นศัตรูเพื่อเอาชนะธรรม
และประการสุดท้ายซึ่งสำคัญที่สุด คือต้องต่อสู้กับใจของตนเอง เพื่อเอาชนะ
ศัตรูคือสิ่งเร้าหมอง ซึ่งต้องอยู่ในสันดาน เอาชนะถึงเห็นปานยากมาก แม่ผู้
แค้นเองคือข้าพเจ้า ก็เอาชนะได้ลำบากเต็มที่

ถึงตรงนั้น อาจสรุปได้ว่า เงินกต ความรักดี หรืออะไรอื่น ๆ ซึ่งอยู่
ในพวกเดียวกันก็ ย่อมมีอิทธิพลคล้ายคลึงกับทุกดาวมาข้างต้น ร้อยอย่าง
นั้นแหละ เป็น ร้อยไรไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี

ข้าพเจ้ากตดาวเรืองเงินเรืองวิชา มาเป็นคิงเบ็นแคว ก็ด้วยเป็นผู้รักทั้ง
เงินและวิชา แต่ทรกมากกว่ากัน ก็คือรักวิชา เพราะเมื่อวิชาแดง ดาวจริง
ก็คือรู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี ดิฉันมีคุณธรรมยศอยู่ตรงกันข้ามกับชอง เหตุนี้
ตั้งโตเมื่อยังไม่รู้ ก็อยากรู้ เป็นอย่างเด็กที่ผ่านชีวิตแต่ละพบโลกเป็นครั้งแรก ก็
อยากดูอยากเห็นไปเสียทั้งนั้น ไม่ว่าจะคิดหรือชอง ทงนเด็กต้องการจะรู้เพื่อเอา
ตัวรอดตนเอง ดาวฤกษ์รอดตัว ดาวชองก็พอทำเนา แต่ถ้าไปล้มคบกับมันเข้า
อย่างใกล้ชิด ก็ไม่รอดไปได้นาน

ที่ข้าพเจ้าอยากรู้ ไม่ใช่ว่าจะไม่รู้ว่าความรู้นั้นชอบเขตจำกัด จะรู้หมด
ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ได้ ดาวฤกษ์นั้นก็เป็นสิ่งพิศมูญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ต้องเลือก
รู้แต่สิ่งไหนที่ควรจะรู้ ตามแต่โอกาสจะศึกษาได้ ทงในสิ่งที่ดีและในสิ่งที่ไม่ดีด้วย
ถ้าถามว่าควรชองเขาไปทำไม ตอบได้ไม่ยาก คืออยากรู้เท่านั้น และไม่ได้หนัก
ใจว่าดาวแดง ก็เป็นผู้จริง เพราะ เมื่อใดนี้ก็ว่ารู้ เมื่อหนักยังไม่รู้ เมื่อใด
หนักว่ายังไม่รู้ เมื่อนหนักคือรู้ ทงนเพราะความรู้อยู่เป็นชน ๆ มีคงแค่นั้นคำสัต
ไปจนถึงขั้นสูงสุด ถ้าผู้ใดรู้ถึงขั้นสูงสุด ผู้นั้น อย่างที่ท่านเหตจอกศาสตร์ดาตทช
เต้ากตดาวใจ ก็เป็นผู้ไม่พูดเลย ข้าจะเหมือนด่าบมนุษย์เขาเสียด้วย อยู่ต่อไป
ในหมู่มนุษย์ทนไหวหรือ ต้องออกไปอยู่ป่า อย่างผู้ดำเรัจปรอท หรือไม้กทา
ความวิเวกความสงบแต่ด่าพวงคนเดียว ดีเหมือนกนถาทำได

ความรู้ ถ้ากตดาวกว้าง ๆ มีดีของอย่าง คือรอดแต่ชองชอง คือรู้ทั้งดีของ
อย่างจึงจะเอาตัวรอดได้ ทคองรู้ชองด้วย ก็เพื่อว่าเมื่อนหนักด่ากรายเข้ามา จะได้

รูปร่าง ผิดๆ ไปได้ให้พ้นไปทันที มีฉนวนก็จะเป็นอย่างฤษักรโต โทฏ ในเรื่อง
รามเกียรติ์ ซึ่งแต่เกิดมาไม่รู้จักว่า เขาทำอะไร ไร่เต็มที แต่พอรู้เข้า
เท่านั้น ทว่า ถัวจะสก งาก ใหม เพราะสิ่งนั้นเข้ามาใกล้คิดตัวเดียวแล้ว
ปลดออกไม่ไหว ไม่รู้จักหลีกห่างเหมือนอย่างพระ ที่ท่านรู้อยู่ก่อนแล้ว ไม่
ยอมให้มากถ้ากราบเข้าใกล้ตน จึงหักพันเป็นสมมุจเฉทปทาน ท่านกล่าวว่
ผู้เคราะห์ดี คือผู้ที่พบมิตรที่เหมาะสมและในโอกาสที่เหมาะสม และ ผู้ที่พบ
ศัตรูที่เหมาะสมในโอกาสที่เหมาะสม ก็เป็นผู้ที่เคราะห์ดี เหมือนกัน นี้เป็นคำกล่าว
ของกวีชาวตะวันตกคนหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าไปคอนเอาของเขามา เพราะจริงจัง
จริง ด้วยได้เคยประสบพบมากับตนเอง

ข้าพเจ้าจะเรียกว่าเป็นคนเคราะห์ดีก็เห็นจะได้ ที่พบศัตรูที่เหมาะสมใน
โอกาสที่เหมาะสม จึงเขาควรรอดมาได้จนทุกวันนี้ ข้าพเจ้าเมื่อยังเด็กอยู่ แต่รู
เดียงสามากแล้ว ได้เคยเห็นชายหนุ่มคนหนึ่ง เป็นโรคที่คนหนุ่มมักจะเป็น แต่
ข้าพเจ้าเวลานั้นไม่รู้จัก คอเมื่อชายหนุ่มคนนั้นบอกแต่อธิบายให้ฟัง ข้าพเจ้า
ก็รู้สึกเกิดยดกตงเป็นที่สุด ไม่อยากให้มันมาเข้าใกล้ด้วยเห็นคิดคาอยู่จนกระทั่ง
ทุกวันนี้ นี้เท่ากับข้าพเจ้าพบศัตรูที่เหมาะสมในโอกาสที่เหมาะสม ถ้าข้าพเจ้าไม่เห็น
คิดคาแต่ไม่มีความรู่มาก่อน เมื่อไปเที่ยวกับเพื่อนฝูงก็คงจะแพศัตรูมาเผชิญ
หน้า เหมือนเพื่อน ๆ หลายนทแพแต่อย่างราบคาบ นก็รอดซารูรักษาตัว
รอดเป็นยอดดี แต่ขอให้ข้าพเจ้ากล่าวเพียงเท่านี้เถิด ด้วยเป็นด้านหลังแห่ง
ชีวิต ให้หันมาดูด้านหน้าแห่งชีวิตกันดีกว่า โดยจับ บันทึกเรื่องความรูต่าง ๆ
ของข้าพเจ้า ถามขึ้นมาเป็นอย่างไร

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ระหว่างขณะข้าพเจ้ายังรับราชการ เป็นหัวหน้ากอง
ศึกษาศึกษาในกรมศึกษาธิการ ตำแหน่งหน้าที่ของข้าพเจ้าเป็นเครื่องบังคับ ให้

ต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม
ไทย ที่สืบ ๆ ต่อเป็นประเพณีกันมา ข้าพเจ้าได้ความรู้เรื่องเหล่านี้ ก็เพื่อ
เป็นเงื่อนไข ให้ได้ขึ้นไปได้สูงโดยลำดับเท่านั้น เท่ากับได้ความรู้เป็นครู เมื่อ
ได้ขึ้นไปสูงได้เท่าใดก็ยิ่งรู้สึกว่า ส่วนที่ยังไม่รู้งามจะมอดน้อยลง แต่กลับท้อ
มากยิ่งขึ้นโดยไม่รู้ตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าจะไปแสวงหาความรู้ที่ยังไม่รู้
ได้จากที่ไหน นอกจากได้ในห้องซึ่งมีอยู่ในห้องสมุดแห่งชาติ แต่ก็ไม่มีที่ไหน
อีก ถึงจะมีก็ไม่โอกาสจะทราบได้ ด้วยเป็นระยะสมัยที่เก่ากับใหม่ในเรื่อง
วัฒนธรรมกำลังระดับขนาดค่อนข้างจะไม่ค่อยกัน แต่เป็นคราวเคราะห์ของข้าพเจ้า ซึ่ง
ตกอยู่ในโอกาสที่เหมาะสม ที่ได้ฟังพระบรมมหาราชวัง คือคุณสมบัติน้ำทิพย์แห่ง
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งพระองค์ท่าน
มีพระเมตตา ประทานความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมไทยให้แก่ข้าพเจ้า
เป็นคราว ๆ โดยประทานโอกาสให้ข้าพเจ้ามีหนังสือกราบทูลถามได้ แล้วครั้น
ตอบ ก็ทำให้สว่างให้แจ้งแก่ข้าพเจ้า เป็นอย่างมีจุดหมายได้ตอบกัน เป็น
ดังนี้เรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๐

ข้าพเจ้าเกิดตายพระหัตถ์ทรงเป็นจุดหมายได้ตอบหัวใจเป็นเจดีย์อำนาจ
เกือบได้ ๒๐ ปี เพราะถือว่าเป็นสมบัติน้ำทิพย์เกี่ยวกับความรู้เรื่อง
วัฒนธรรมไทย แม้ในสมัยมหาสงครามโลกครั้งที่สอง ขณะที่เกิดเหตุการณ์กำลัง
คับขันเขาตายเขาเข้มถึงขั้นรุนแรง ถึงที่องค์การจะรักษาไว้ไม่ให้สูญ ก็คือตาย
พระหัตถ์ครั้นอธิบายเหตุอัน ครั้นเมื่อสมัยมหาสงครามโลกผ่านพ้นไปแล้วหาย
ไป ก็มาทบทวนพิจารณาว่าข้าพเจ้าตายพระหัตถ์เหตุเหล่านี้ก็กล่าว
เป็นเชิงปรารภว่า ทำไมข้าพเจ้าไม่จัดพิมพ์เสีย เพื่อคนอื่นจะได้มีโอกาสรับ
ความรู้ ดังที่มีอยู่ในตายพระหัตถ์เหล่านี้บ้าง

ความจริง ข้าพเจ้าก็ไม่ใช่เป็นคน ใจไม่ใสระกำ ถึงกับจะหงวแห้ววิชา
ที่ยังไม่ได้เบ็ดเตล็ดในเวदानัน ก็เพราะมีข้อความอยู่แห่งหนึ่ง ในตายพระหัตถ์
เหล่านั้นว่า ขอท่านจงทรงไว้ว่านี่เขียนให้จำเพาะต่อท่าน ขอท่านอย่าเอา
ถ้อยคำนั้น ไปประกาศที่ โทนในข้ออื่น แต่ท่านจะเก็บเอาข้อที่พอใจไปเป็น
ความรู้ของท่าน จะพูดหรือเขียนเป็นหนังสือไปประกาศที่ โทนในข้อของท่าน
ฉันไม่รังเกียจ อนุญาตให้ท่านทำได้(๑)

ท่านที่เคยกอ่านเรื่องต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าเขียนไว้ จะสังเกตเห็นคำว่า ท่านผู้
ใหญ่มีเมตตาบอกให้ทราบ หรืออะไรอื่น ๆ ในทำนองน้อยบ้อย ๆ ทงนจะ
ให้ข้าพเจ้าทำอย่างไร เพราะข้อความตอนนั้น ๆ ไม่ใช่ของข้าพเจ้าโดยตรง
แต่เป็นของพระองค์ท่านแท้ ๆ ถ้าจะทักทักเอาเป็นของข้าพเจ้าเอง เพราะ
ประทานอนุญาตให้แล้วไม่มีโทษ แต่ถ้าความไปปรากฏจนภายหลังถึงว่า นั้น
ไม่ใช่ความคิดและความรู้ของข้าพเจ้า แล้วใคร ๆ ก็อาจคาดหน้าข้าพเจ้าได้
ว่าเป็นคนชนิดไร ข้าพเจ้าได้อาศัยความรู้ที่ประทานเป็นคำให้สามารถเขียน
เรื่องต่าง ๆ ได้ไม่น้อยเรื่องเลย ดังครั้งเมื่อได้มีโอกาสเฝ้า พระองค์ทรงยอม
อย่างพอพระทัยในเรื่องที่ข้าพเจ้าแต่ง ไม่คิดว่าอะไร ดังครั้งครั้งอธิบายเพิ่ม
เติมให้อีกก็เคยมี

อีกอย่างหนึ่ง พระองค์ท่านทรงจดหมายเหล่านั้น นอกจากเป็นเรื่อง
ความรู้ที่ประทานแก่ข้าพเจ้าแล้ว ยังเป็นมรดกมคทายง ตกทอดไปถึงอนุชนรุ่น
หลังด้วย การที่ทรงเรื่องต่าง ๆ เป็นจดหมายได้ตอบ เป็นทรงอย่างดาดอง เพื่อ
ความสำราญพระองค์ในยามว่าง เจียดจากเงตาทที่ไม่ว่าง เห็นจะเป็นเพราะเหตุ

(๑) ตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เรื่องร้องรำทำเพลง หน้า ๒๓๕

นอกจากนี้ ที่ไม่โปรดให้เอาพระนามไปเบียดเบียนที่ใหม่ เพราะไม่ได้ทรงเรื่อง
เป็นการเป็นงานโดยตรง

ข้าพเจ้าทราบว่า ตายพระหัตถ์ทรงโต้ตอบท่านองนกับท่านผู้อื่น มียุ
อกเหมือนกัน แต่จะมากท่านแต่จำนวนมากน้อยเท่าใด ข้าพเจ้าก็ทราบไม่ได้แน่
ถ้าไม่มีเหตุสุดวิสัย มีเมตตาเบียดเบียนบ้างเฉพาะที่สมควรเบียดเบียนได้ ก็จะเป็น
บุญคุณแก่คนรุ่นหลังไม่น้อย เท่ากับทำให้กระแสธารวัฒนธรรมไทย ไหลได้
เรื่อยไม่ขาดตอน เพราะท่านกล่าวว่า คนที่เกิดมา มีหน้าที่เป็นกรณีก็อยู่
๓ ประการ คือมีหน้าที่อดีต ปัจจุบัน และต่ออนาคต ต่อเนื่องกันไป ตั้งแต่
อดีตตกทำใจให้เป็นมรดก ปัจจุบันซึ่งเป็นผู้รับ มีหน้าที่จะครองรักษาไว้ให้จงดี
และมีส่งปัจจุบันที่ทำได้แล้ว เข้าไปผนวกผนวกเติมกับของอดีต เพื่อมอบให้
เป็นมรดกแก่อนาคตได้ต่อไป ดังว่าจะให้อนาคตดำเนินได้ว่า ปัจจุบันซึ่งกตายน
เป็นอดีตแล้ว ไม่ได้ทำอะไรที่เป็นคุณความดีงาม เหลือทิ้งไว้ให้เป็นมรดก
ตกทอดแก่อนาคต เพื่อสืบ ๆ ต่อกันไปไม่ขาดสายขาดตอนกลางคัน

ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์ถวายพระหัตถ์ทรงมาถึงข้าพเจ้าตามสัญญาไว้แก่
ท่านที่เคารพ ซึ่งเคยปรารภตั้งกล่าวมาข้างต้น ดังในหนังสือ นิตยสารศิลปากร
เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่การตีพิมพ์ครั้งนั้นคงตีพิมพ์แค่นือหาของเรื่อง
เท่านั้น ไม่ได้เอ้อกพระนามโดยตรง คงใช้คำว่า ท่านผู้ใหญ่ ตามที่เคย
ใช้มา มาภายหลังคำว่า ท่านผู้ใหญ่ หมายถึงใคร ย่อมเป็นที่ทราบกันดี
และแพร่หลายแล้ว โดยเฉพาะในหมู่นักเขียนนักแต่งอ่านหนังสือ ข้าพเจ้าจึงเห็น
ว่าไม่บังควรจะปิดบังอีกต่อไป เพราะเป็นโอกาสที่เหมาะสมและเป็นเรื่องที่เหมาะสม
ด้วยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยของสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มาขอ
อนุญาตพิมพ์ถวายพระหัตถ์ทรงมาถึงข้าพเจ้าทั้งหมด เนื่องในงานฉลององค์ถาวรวัน

ประสูติครบร้อยปี ซึ่งองค์การศึกษาศึกษาวิทย์ศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชา
ชาติจัดใหม่ขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระองค์ท่าน ในฐานะที่ทรงเป็นบรมเชก
ของโลกผู้หนึ่ง โดยร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ ข้าพเจ้ากยหนดอย่างยง
คอบรรบต้นองตามคำขอทันที แต่เมื่องอนใจว่า เงินที่ข้าพเจ้าควรจะได้จากการ
ขายหนังสือ ขอให้สะสมไว้เป็นเงินทุนพิเศษในพระนามของพระองค์ท่าน เพื่อ
ตั้งเสริมและบำรุงการศึกษาวิจิตรศิลป์ แก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร
เรื่องกตกรดงกันตามทกดาวมาน แต่ยังมีขอเมื่อยอกนิต คือเขาขอให้ข้าพเจ้า
เขียนคำนำ ถ้ามีข้อความที่เห็นสาระได้มากกยงคิ ข้าพเจ้ากรบต้นอง
ด้วยความเต็มใจ ทง ๆ ทมเจตาว่างเป็นของตนเองได้นอยเต็มที ต้องเจยค
เจตาไม่ว่างมาเป็นเจตาว่างเสียบ้าง เพื่อเขียนเรื่องน เพราะถ้ามีเจตาว่างอย
คดอดไป ก็ไม่เป้นว่างอย่างแท้จริง มันต้องไม่ว่างจึงจะมีว่างได้ ในระหว่างที่
ไม่ว่าง แม้กระหนการเขียนของข้าพเจ้า เทาที่เขียนมานกมากพอควรอยู่แต่
แต่กยงไม่สะใจ ด้วยยังไม่ได้กดำวถึง พระประวัติ ในแง่ที่เป็นบุคคลกตกรษณะ
ของพระองค์

อันการเขียนประวัติบุคคลดนน อาจเขียนได้หลายแง่และหลายนัย เช่น
กดำวในแง่เกี่ยวข้องกับชาติกาเนตคำแห่งหน้าทการงานเป็นคณ นนยหนึ่ง กดำว
ในแง่เกี่ยวกับความประพฤติและการกระทำของผู้เป็นเจ้าของประวัติว่าเป็น
คุณงามความดี และมีความสามารถอย่างไรบ้าง หรือดูจากผลของการงานที่
กระทำไปแล้ว ว่าเป็นอย่างไร นอคนยหนึ่ง

กดำวประวัติบุคคลดอย่างนัยแรก เป็นกดำวในแง่ข้อเท็จจริง ซึ่งมีอยู่
ทั่วไปในชีวิตไม่ว่าของใคร เพราะใคร ๆ ก็ต้องมีชาติคอกการเกิด ใคร ๆ ก็
ต้องมีผู้ให้กำเนิด และใคร ๆ ก็ต้องมีตาแหน่งหน้าทการงาน เหาตนยอมมอยู่
ในประวัติด้อยกันทุกคน จะต่างกันก็แต่ระดับความสูงต่ำยงหย่อนกว่ากันเท่านั้น

ส่วนที่กล่าวอย่างนัยหนึ่ง เป็นกล่าวในแง่ที่เป็นบุคคลลักษณะ คือคุณสมบัติ
ของชีวิตแต่ละจิตใจ ซึ่งมีประจำตัวของแต่ละบุคคล แต่กระทำให้บุคคลนั้นมี
ลักษณะแตกต่างกันเป็นพิเศษออกไปอย่างไรบ้าง ในที่ต่อไปนี้ ขอกล่าวเรื่อง
พระประวัติของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ในแง่แนะนำอย่างที่สอง โดยเก็บข้อความต่าง ๆ จากลายพระหัตถ์ของพระองค์
ท่านที่ทรงมาถึงข้าพเจ้า เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อไม่ให้ซ้ำกับพระประวัติซึ่งมี
ผู้นเขียนอยู่แล้ว

ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่ไม่มากก็น้อย ว่าคำศัพท์นั้นมีความหมายเป็นสอง
นัย อย่างแรกหมายอย่างกว้าง ๆ ถึงความสามารถประดิษฐ์สร้างหรือกระทำ
การใด ๆ ด้วยความรู้และฝีมือความชำนาญ ได้ผลคือความประณีตเรียบร้อย
ไพเราะหรืองดงามเป็นต้น เป็นที่คงคาต้องใจ นี่เป็นความหมายอย่างทั่วไป
ในคำว่าศัพท์ ความหมายของคำว่าศัพท์อีกนัยหนึ่ง คือการแต่งออกจากสิ่ง
ที่ไม่มี ให้ปรากฏขึ้นอย่างงดงามน่าฟังชม และมีบ่อเกิดจากเรื่องนกรเรื่อง
อารมณ์สะเทือนใจ เป็นความหมายเฉพาะแต่ศัพท์ ซึ่งเรียกรวมและเป็นคำใช้
อยู่ขณะนี้ วิจิตรศัพท์ มีอยู่ด้วยกัน ๕ สาขา คือ สถาปัตยกรรม ประติมา
กรรม จิตรกรรม ศุริยางคศิลป์ และวรรณคดี สองสาขาหลังนามนาฏศิลป์
รวมอยู่ด้วย วิจิตรศัพท์ทั้ง ๕ สาขานี้ มีหลักในเชิงศัพท์อย่างเดียวกัน คือเป็น
เรื่องนกรเรื่องอารมณ์สะเทือนใจ ต่างกันก็แต่เชิงเทคนิคเท่านั้น

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรง
แสดงให้ปรากฏเห็น ว่าเป็นยอดในหมู่ศัพท์ทางวิจิตรศัพท์ไทยอยู่ถึง ๔ สาขา
คือ สถาปัตยกรรม วิจิตรศัพท์ ศุริยางคศิลป์ และวรรณคดี เพียงแต่พระอุโบสถ
วัดเบญจมบพิตรอย่างเดียว ก็พอจะกล่าวได้เต็มปากว่าพระองค์เป็นยอด

สถาปัตยกรรมเป็นแบบที่เป็นศิลป์ไทย ท่านคงทราบอยู่แล้วว่า สถาปัตยกรรม
ไทยที่ก่อสร้างขึ้น คือเป็นประเพณีกันมาแต่โบราณ เมื่อจะสร้างสิ่งใดเป็นประธาน
ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ย่อมสร้างเป็นพระระเบียง ต่อมรอบสิ่งที่เป็นประธานอีกที
สำหรับให้ผู้ที่เข้าไปนมัสการในสถานที่นั้น ได้มีที่พักอาศัยกำบังแดดกำบังฝน
เป็นการชั่วคราวได้สะดวก และอยู่ในที่เป็นวงกลม แต่ถ้าวางที่เป็นประธาน มี
ลักษณะระเบียง เมื่อถูกระเบียงบังตอมไว้ ก็จะเห็นความงามไม่ได้เต็มภาคภูมิ
ครั้นจะไม่สร้างระเบียงตอม เพื่อให้เห็นได้ตลอด ก็เป็นไม่รักษาประเพณี ที่
สืบ ๆ ต่อกันมาช้านาน จนเป็นบุคคลลักษณะอันแท้ของไทย พระองค์ท่านจึง
ทรงคิดใหม่ให้มีระเบียงตอมอย่างของเก่า แต่เชื่อมตรงต่อแก่ด้านข้างของพระ
อุโบสถเพื่อให้เห็นด้านหน้าได้เด่น โดยไม่มีอะไรบังให้เสียงาม

ข้าพเจ้าได้ทราบเหตุด้วยความปลื้มใจ ที่ทรงแก้ของเก่าให้ก้าวหน้า แต่
ก็ไม่ทรงประเพณีของเก่าให้ขาดจนเสียทีเดียว ก็ทรงพระสรวลครีดีว่า “ไม่ใช่
ความคิดของฉันทอก เป็นความคิดของเก่าที่เขาทำกันมาแล้ว คือทิวहारทิศ
ประดิษฐานพระพุทธรูปเมืองพิษณุโลก” เรื่องก็เป็นจริงตามนั้น ข้าพเจ้า
เคยไปนมัสการพระพุทธรูปที่หลายครั้ง ครั้งก่อน ๆ ก็ไม่ได้สังเกตเห็น
เพราะมุ่งแต่จะเข้าไปนมัสการพระพุทธรูปแต่อย่างเดียว ถึงมีตาแต่ก็ไม่
แฉงอย่างช่าง จึงไม่เห็น แม้พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรจะเหมือนกับวิหาร
พระพุทธรูปเมืองพิษณุโลก แต่เหมือนกันเพียงหลักใหญ่เท่านั้น ส่วนอื่น ๆ
ก็เป็นของพระองค์ท่านโดยไม่มีที่สงสัย จึงดูงดงามส่วนส่วนตรง ประดำเนินเข้า
กันพอดี หากคำไหนแค่นี้ไม่มีเลย

นี่แสดงว่าพระองค์ท่านไม่ใช่ศิลปินมือเดียว ยังทรงมีปัญญา
ตาช่าง สามารถปรับปรุงของเก่าให้เข้ากับสมัยได้ โดยไม่ทิ้งของเก่าซึ่งเป็น

ครู เพราะ เรื่องเหล่านี้เป็นของนักทงนนั้น ถ้าจะนักชนใหม่ก็ได้ แต่ถ้าเขา
นักไว้แก้มี่ เราไปนักใหม่ไม่เหมือนนักนั้น เขาจะว่าไม่ถูก เพราะเป็นเรื่องที่
ตาแก่ยายแก่ แกรู้กันมาก (พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงมีถึง
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์) คำว่า นัก โนพระราชหัตถ
เลขาฉบับนี้ เห็นจะเป็นความหมายเดียวกับคำ จินตนาการ ซึ่งใช้กันอยู่เกร่อ
ในปัจจุบนั้น

Si Monumentum Requiris Circumspice นี้เป็นคำจารึกภาษาละติน ที่
วิหารเซนต์ปอลกรุงลอนดอน เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ เซอร์คริสโตเฟอร์ เรน ซึ่ง
เป็นผู้ออกแบบสร้างวิหารนั้น แปลเป็นไทยว่า ถ้าต้องการอนุสาวรีย์ของท่าน
ก็จงมองดูโดยรอบ ถ้าจะยืมคำนี้มาใช้กับพระองค์ท่านและพระอุโบสถวัด
เบญจมาศพิศรว่า ปสุสตี ปญจมาราม์ ยเทเวโส นริสฺสรึ ก็ได้เช่นเดียวกัน

คราวหนึ่ง พระองค์ท่านมีฉายพระหัตถ์ครัดถามข้าพเจ้าว่า ปราสาท
บุษบก และ มณฑป ผิดกันอย่างไร ข้าพเจ้าแม่จะเคยเห็นสิ่งทั้งสามน้อยบ่อย ๆ
และบอกได้วามัน ปราสาท บุษบก และมณฑป แต่เมื่อให้อธิบายถึงความ
แตกต่างกันอย่างไร ก็อธิบายไม่ได้ตามหลักวิชา ครั้นครัดอธิบายให้ข้าพเจ้า
ทราบในฉายพระหัตถ์ออกฉบับหนึ่ง จึงได้ความกระจ่างแจ้ง ว่าสามสิ่งนั้นต่าง
กันเป็นองค์ประกอบภาคประธาน (principal composition) อย่างเดียวกัน ต่าง
กันแต่องค์ประกอบภาครอง (subordinate composition) เท่านั้น นี้แสดงว่า
พระองค์ท่านทรงใช้หลักองค์ประกอบแห่งศิลปะเป็นแนวพิจารณา นอกนยังได้
ครัดอธิบายด้วย ว่าทั้งสามสิ่งนั้นมาแต่ยุคกลางเป็นวิวัฒนาการมาอย่างไร
อันแสดงว่าพระองค์ท่านทรงทราบถึงกฎวิทยาศาสตร์ในข้อที่ว่า กฎวิทยาศาสตร์
มีอยู่ว่า ถ้าต้องการทราบสิ่งใดให้ถ่องแท้ เราต้องรู้ที่มาและการเจริญเติบโต
ของสิ่งนั้น

ข้าพเจ้าไม่มีความรู้เรื่องคดีปึงในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ รู้ได้แต่
เพียงว่าอะไรงามและไม่งาม ตามความรู้ตื้นเขินเห็นสามัญชนเป็นเฉพาะตัวเท่า
นั้น และ ไม่มีข้อต้องโต้เถียงในเรื่องรส (*digustibus non est disputandum*)
ที่ข้าพเจ้ารู้ว่าสิ่งใดงาม ก็เพราะตั้งนัยงูงใจ ทำให้เบิกบานยินดีและยก
จิตใจขึ้นสูงส่ง เพียงแต่มีงามอย่างเดียวกับเป็นงามมดทชด คุบ้อย ๆ ก็จัด เป็น
อย่างตื้นท้งามผาด ตื้นท้งามพิศไม่ได้ ยิ่งดกยงงามหาตศกนตไม่มี ถ้า
ไม่เชอกก็เอามาเปรียบเทียบกันดูให้บ่อย ๆ แล้วท่านก็จะทราบเอง ว่าไหนดงาม
ผาด และไหนดพิศ เพราะฉะนั้นคดีปกรรมท้งามเป็นที่เราอารมณ์อยู่ได้นาน
กมพยคังนารมทวงโฉมงามสะคราญ มีอาการแฉ่งออกอย่างงดงาม ดูจวิต
กฤษาทาทางทเกิดอนโหลง กษตช้อยนำเอ็นดู ใครได้ชมได้ดู ก็ราบรื่นชนตา
ชนใจ หาทศกนตไม่ได้ ฉะนั้น

ในตายพระหัตถ์ฉบับหนึ่ง ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งทรงเขียนกราบบังคมทูลพระกรุณา ในพระบาท
สมเด็จพระปิยมหาราช แห่งหนึ่งมีว่า สำเร็จแล้วจะคิดเติมทเหมือนกัน จะ
ไม่เห็นเป็นแต่รูปภาพเขียน อย่างเช่นที่มีอยู่ทั่วไป จะเห็นภาพนั้นเป็นมีชีวิต
ทุกตัว แต่รูปนั้นจะได้เกี่ยวขิดมาเป็นรูปคน ให้เห็นว่าเป็นโมเดินนั้นหาไม่ได้
คงเป็นรูปเขียนแบบเขียนอย่างเก่าอยู่ละนั่นเอง.....รูปภาพเก่า ๆ
ที่ช่างเขียนดี ๆ แต่ก่อนเขาทำไว้นั้น ย่อมเห็นเป็นเหมือนมีชีวิต มีกิริยา
หน้าตาอันมีเอฟเฟกต์ถูกตามท้องเรื่อง ที่สุดจนยักชิมหน้าตาแล้วไปด้วยกนก
เขายังไค้และให้มีเอฟเฟกต์ได้ เช่น ทศกรรฐุโศก ข้าพระพุทธเจ้าก็
จะพยายามที่จะทำให้ถึงคนเก่าเขาเท่านั้น เพื่อให้ปรากฏว่าคนรู้ วิชาเขียน
เต็มตามวิธีของชาติแห่งตน ยังมีมาถึงรัชกาลของใต้มาละของพระบาท

(ภายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๐ เรื่องเขียนรูปที่วัดเบญจมบพิตร)

ข้าพเจ้าเพิ่งมาทราบภายหลัง ว่าผนังพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรมีอยู่
๘ ช่อง ซึ่งว่างอยู่ยังไม่ได้เขียนเป็นรูปภาพอะไร ได้ความจากผู้ที่สมเด็จพระ
พระดังพระราชแห่งวัดถนน เมื่อครั้งยังเป็นทพระพรหมมุนี ดั่งให้มาหาข้าพเจ้าใน
ฐานะที่เป็นอธิบดีกรมศิลปากร ขอให้ช่วยกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ให้ทรงพระกรุณาเขียนภาพทผนังพระ
อุโบสถ ๘ ช่องซึ่งยังว่างค้างอยู่ เป็นรูปภาพทั่วโดกขนาดทั้ง ๘ ตามที่กำหนด
เอาไว้แต่เดิมมา แต่ข้าพเจ้าไม่กล้าไปกราบทูล เพราะเวลาตอนนั้นทรงพระชรา
มากแล้ว จะเป็นเพราะด้วยเหตุไรจึงยังค้างอยู่ ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ เป็นแต่ได้
เคยอ่านข้อความเรื่องต่างๆ ในแฟ้มหนังสือราชการ ว่าด้วยการสร้างวัด
เบญจมบพิตร มีเรื่องเกี่ยวกับทั่วโดกขนาดอยู่เป็นจำนวนมาก หนังสือเรื่อง
มีค่าไม่น้อยในทางวรรณคดี และยังไม่เคยได้ตีพิมพ์ ต่อมาเมื่อต้นทวงจะได้
ผู้พระหัตถ์ภาพเขียนทั่วโดกขนาดทั้ง ๘ แล้ว ในที่สุดจึงเขียนเป็นรูปภาพจอมเจดีย์
๘ แห่ง ตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรง
กำหนดไว้ ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของไทย ที่
ผนังพระอุโบสถ ๘ ช่องซึ่งยังว่างอยู่ ดังที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

คราวนี้ถึงเรื่องศรียงคดีศิลป และวรรณคดี ซึ่งไม่จำเป็นต้องกล่าวให้
ยาวความ ด้วยเป็นททราบกันดี แต่สมเด็จพระนพนรเรื่องร้องราทำเพลงอันเป็น
เรื่องขนาดยาวอยู่ในชุดลายพระหัตถ์แล้ว ในทนั้นจะขอกกล่าวเพียงแต่ว่าถ้าท่านที่
ได้อ่านข้อความในลายพระหัตถ์ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในหนังสือ บันทึกเรื่องความรู้
ต่าง ๆ ในหนังสือนี้ ข้าพเจ้ากล้ากล่าวได้ว่า จะได้ทั้งปัญญาความรู้ ความ
บันเทิงและความเพลิดเพลินเจริญใจควบกันไป ในเชิงวรรณคดีปของพระองค์
ท่าน ยากที่จะหาผู้เปรียบได้ แม้ลายพระหัตถ์เหล่านั้น ก็ทรงไว้เป็นจำนวนความ

เรื่องในลักษณะซึ่งแต่ก่อนเรียกว่าร้อยแก้ว คือมีข้อความกะทัดรัดกระชับด้วย
ไม่มีคำฟุ่มเฟือยเกินจำเป็น ถือเอาเป็นแบบอย่างการแต่งหนังสือไทยที่ดัดเขียนได้
นอกนัยมั่งคั่งพิเศษอันเป็นบุคคลลักษณะของพระองค์ท่านอีกอย่างหนึ่ง
ซึ่งเข้าใจว่ามีผู้ทราบกันน้อยท่าน ว่าพระองค์ทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ภาษาไทย
ที่เชี่ยวชาญ แมกวรรณกยทรงแสวงหาความรู้เรื่องภาษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ และ
ความเห็นของพระองค์ แม้เป็นความเห็นอย่างเอกชน ก็มียุทธายแห่งในด้าย
พระหัตถ์ ซึ่งท่านนำมาใช้ในเวลาอัน โดยเฉพาะเรื่องอ่านเรื่องคดีคดีการันต์
ในภาษาไทยเป็นต้น ก็จะทำให้คดีคดีปัญหาที่มอยุ่เฉพาะหน้าเวลาดาน ชาวเจ้า
ไม่จำเป็นต้องนำข้อความซึ่งมอยุ่มาลงเป็นตัวอย่างไว้ในทันที ก็เพราะมอยุ่ในด้าย
พระหัตถ์นั่นเอง

ต่อไปนี้ ขอให้ข้าพเจ้าเขียนสรุปเป็นสรุป โดยใช้จำนวนขั้นต้นอย่าง
ภาษาวรรณคดีว่า ยศนี้ พระองค์ได้เสด็จสู่สถานทิพย์พิมานแมนแล้ว แต่
พระเกียรติคุณอันเพริศแพร้วและงานของพระองค์ ยังคงอยู่เป็นองค์พยาน
แห่งความเป็นอันวิบูลย์บุคคลของพระองค์ในงานก้านศิลป์ สอดคล้องกับคติ
ที่ว่า ศิลปนั้นยดยาว ชีวิตนั้นสั้น (*Ars longa, vita brevis*) ชีวิตที่ขาด
วรรณคดี คือชีวิตที่ตายแล้ว (*Vita sine literis mors est*) ด้วยประการ
ฉะนี้.

Mr. E. Cyranowski

ราชบัณฑิตยสถาน
๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

สารบัญ

ลายพระหัตถ์ใช้ตัวเหลี่ยม

จดหมายกราบทูลใช้ตัวเอน

พ.ศ. ๒๔๗๙

๑๔ สิงหาคม	๑	๒๗ ตุลาคม	๕๐
๒๑ สิงหาคม	๔	๒๔ ตุลาคม	๕๖
๒๗ สิงหาคม	๙	๒๕ ตุลาคม	๕๘
๓๑ สิงหาคม	๕	๖ พฤศจิกายน	๖๐
ข้างสิบหมื่น	๑๑	๓ พฤศจิกายน	๖๓
ทำดู	๑๒	๔ พฤศจิกายน	๖๕
๑๕ กันยายน	๑๓	๖ พฤศจิกายน	๖๖
โอดระพ้อ	๑๖	๑๐ พฤศจิกายน	๗๑
๑๓ กันยายน	๑๗	๖ พฤศจิกายน	๗๕
๒๔ กันยายน	๑๕	๑๐ พฤศจิกายน	๗๖
๒ ตุลาคม	๒๑	๑๐ พฤศจิกายน	๗๗
บทกุดาคี่ไม้	๒๓	๑๗ พฤศจิกายน	๗๕
๘ ตุลาคม	๒๖	๑๗ พฤศจิกายน	๘๑
๑๒ ตุลาคม	๓๒	๑๘ พฤศจิกายน	๘๒
๒๐ ตุลาคม	๓๕	๑๕ พฤศจิกายน	๘๓
๒๓ ตุลาคม	๔๑	๒๐ พฤศจิกายน	๘๖
๒๓ ตุลาคม	๔๒	๒๔ พฤศจิกายน	๘๗

๒๕	พฤกษ์จิกายน	๘๕	๑๑	ธันวาคม	๑๑๘
๒๔	พฤกษ์จิกายน	๘๑	๑๔	ธันวาคม	๑๑๘
๒๔	พฤศจิกายน	๘๓	๑๕	ธันวาคม	๑๑๕
๒๕	พฤกษ์จิกายน	๘๖		บันทึกคำพระมา	๑๒๐
๒๖	พฤกษ์จิกายน	๘๘	๑๖	ธันวาคม	๑๒๑
๒๖	พฤศจิกายน	๘๕	๑๗	ธันวาคม	๑๒๕
๒๘	พฤกษ์จิกายน	๑๐๑	๑๗	ธันวาคม	๑๒๘
๑	ธันวาคม	๑๐๔	๒๕	ธันวาคม	๑๓๒
เต็มกฐมณเฑียรบาทพระมา	๑๐๕	๒๕	ธันวาคม	๑๓๕	
๔	ธันวาคม	๑๐๖	๔	มกราคม	๑๓๘
แก้ไขกฐมณเฑียรบาทพระมา	๑๐๗	๑๑	มกราคม	๑๔๔	
๔	ธันวาคม	๑๑๐	๔	มกราคม	๑๔๕
๔	ธันวาคม	๑๑๑	๑๑	มกราคม	๑๔๗
๑๑	ธันวาคม	๑๑๒	๑๑	มกราคม	๑๔๘
๑๔	ธันวาคม	๑๑๖	๑๒	มกราคม	๑๔๘

พ.ศ. ๒๔๘๐

๓	พฤษภาคม	๑๕๑	๑๔	พฤษภาคม	๑๖๑
๖	พฤษภาคม	๑๕๒	๑๘	พฤษภาคม	๑๖๕
ข้างพระที่นั่งในตำรา	๑๕๕	๑๔	พฤษภาคม	๑๖๕	
— พฤษภาคม	๑๕๗		พระตำรานุ่งผ้าข้าง	๑๗๐	

๑๘	พฤษภาคม	๑๗๗	๒	พฤศจิกายน	๒๒๑
๒๕	มิถุนายน	๑๗๘	๓	พฤศจิกายน	๒๒๕
๓	กรกฎาคม	๑๘๐	๖	พฤศจิกายน	๒๒๘
๖	กรกฎาคม	๑๘๑	๑๑	พฤศจิกายน	๒๓๖
๑๗	กรกฎาคม	๑๘๔	๖	ธันวาคม	๒๓๗
๖	ตุลาคม	๑๘๖	๗	ธันวาคม	๒๓๘
๖	ตุลาคม	๑๘๗	๑๒	มกราคม	๒๓๙
๗	ตุลาคม	๑๘๘	๑๗	มกราคม	๒๖๓
๘	ตุลาคม	๑๙๑	๒๑	มกราคม	๒๖๕
๑๓	ตุลาคม	๑๙๓	๑๑	มกราคม	๒๖๖
๑๓	ตุลาคม	๒๐๐	๑๓	มกราคม	๒๖๗
๒๓	ตุลาคม	๒๐๑	๔	มีนาคม	๒๖๙
๒๖	ตุลาคม	๒๐๓	๑๐	มีนาคม	๒๗๑
๒๕	ตุลาคม	๒๐๕	๑๒	มีนาคม	๒๗๓
๒๖	ตุลาคม	๒๐๗	๑๕	มีนาคม	๒๗๔
๒๖	ตุลาคม	๒๐๙	๑๗	มีนาคม	๒๗๖
๒๘	ตุลาคม	๒๑๑	๒๑	มีนาคม	๒๘๐
๒๙	ตุลาคม	๒๑๓	๒๕	มีนาคม	๒๘๒
๑	พฤศจิกายน	๒๑๘	๒๙	มีนาคม	๒๘๔

ว่าจำเพาะหนังสือซึ่งกิดจะตีพิมพ์ในคราวนี้ เรียงตามเรื่องดีกว่าเรียงตามวัน
ด้วยเป็นหนังสือหลายฉบับอันเกี่ยวข้องกับเก็บเอามาประดิษฐานต่อ ถ้าเรียงตามวัน
แล้วเรื่องจะไขว้เขว กระจายกระจายแตกกันไปหมด (ดูหน้า ๗๗)

บันทึกเรื่องสภาพผู้ต่าง ๆ

ឃ.ព. ២៤៧៩

ตำหนักปลายเหิน กลองเตย

วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๔๙๕

พระยาอนุমানราชชน

เศษผ้าทออย่างซึ่งให้ท่านมานี้ ท่าน
จะสังเกตเห็นได้ว่า อย่างคี่นั้นทองมาก
อย่างเลวนั้นทองน้อย ในกรณีอันนี้ได้ทราบ
จากนายบุษย์มณี... ซึ่งเขาไปเล่าเรียนอยู่
ที่เมืองอินเดียนาน เขาวาผ้าทอทองอย่างคี่
และอย่างเลวนั้น นัยกันว่าทอด้วยไหมทองก็
ตะบึก ถ้าเป็นไหมทองมากตะบึกทองก็พิมพ์ใหม่
ซิคเห็นทองมาก จักว่าเป็นของคี่ราคาแพง
ถ้าเป็นไหมทองน้อยตะบึกก็พิมพ์ใหม่หางเห็นทองน้อย
จักว่าเป็นของเลวราคาถูกลง ทั้งนี้เป็นของคี่
ของกลางของเลวราคาสูงต่ำเป็นชั้น ๆ กันตาม
ตะบึกไหมทอง

พรส

กรมศิลปากร

๓๘ สิงหาคม ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ส้มเต็งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุวัศวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า ขอประทานพระเมตตากรุณา และพระบารมีเป็นที่พึ่ง
ขอทราบเกล้า ๆ ความหมายแห่งคำต่อไปนี้ คือ

ก้ำแพงแก้ว เข้าใจด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นก้ำแพงชั้นใน แต่มีผลแย้งว่า
เห็นจะไม่ใช่ เพราะก้ำแพงเคย ๆ ที่ด้อมพระเจดีย์ก็เรียกว่าก้ำแพงแก้วเหมือนกัน

เรือกิ่ง จะเป็นเรือท่อกงกานหรืออย่างอื่นไม่เป็นที่ชัด เพราะเรือ
พระที่นั่ง เช่น เรืออนันตนาคราช และเรือสุพรรณหงษ์ ส่วยก็ว่าเรือพระที่นั่งก่ง
เหมือนกัน ได้ทราบเกล้า ๆ ว่า เรือกิ่งนั้น เกิดจากนายช่างคิดแบบหัวเรือ
และท้ายเรือผิด เมื่อก่อนคอกันเข้าแล้ว ส่วนประกอบที่จะให้ยื่นออกไป กดบยอน
เข้าอย่างทำนองเรือพระที่นั่งครั้งสมรรถชัย

ใน โคลงพยุหยาตราเพชรพวง ว่า

พังกาพิลาคลี	หัตถ์
มุกเครื่องเขี้ยวขจี	แจ่มหล้า
นายกองมุ่นลายมี	หมวกฝรั่ง ใส่นา
ท่มกุฎโตขอหง้า	สายเสื่องเทาทาง
ทมอไล่เสื่อเสนา	กุดน้ำว

ในข้อความเหล่านี้ ขอประทานทราบเกล้าฯ ว่า กฎไต และ เสือเสนาบุตร
เป็นเลื้อยชนิดอะไร หมวกฝรั่ง เป็นหมวกแบบอะไร บางทีข้าพระพุทธเจ้าอาจ
ได้เคยเห็น แต่ไม่ทราบเกล้าฯ ว่า เลื้อยอย่างไรเรียกว่าอะไร เช่น เลื้อยเป็น
ตายหน้าตั้งโต ที่มีอยู่ในแห่ตอนกระบวนของหลวงในพระราชพิธีขบวน
จนบ้านนั้น ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่ทราบชื่อ และจะหาตำราสำหรับสอบสวน
ก็ไม่ทราบเกล้าฯ ว่า จะหาที่ไหน

ปลัด ปรากฏอยู่ในหนังสือเก่าเล่มขอ ท่านองจะเป็นพวกไหมตาคาด
ชนิดหนึ่ง ขอประทานทราบเกล้าฯ

ใน กฎหมายเก่า ตอนทำเนียบศักดินา ว่าด้วยช่าง ๓๐ หมู่ มีช่างทำลู่
ซึ่งไม่ทราบเกล้าฯ ว่า ช่างอะไร มีบางท่านว่าช่างปรุ แต่ก็ไม่มีหลักฐานอย่างไร
อีกประการหนึ่ง ช่างเหล่านี้มีมากกว่า ๓๐ พวก และในพระบรมราชาธิบาย
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงว่า ช่าง ๓๐ หมู่อยู่เรียรายไปในกรมต่างๆ
ทั้งนี้จะแบ่งกันอย่างไร จึงจะได้ ๓๐ หมู่ ก็ไม่ปรากฏ ข้าพระพุทธเจ้าได้คัด
รายชื่อช่าง ๓๐ หมู่ ถวายมาด้วย ๓ ฉบับ

นักเทศน์ที่ ขอประทานทราบเกล้าฯ ว่า พวกอะไร ข้าพระพุทธเจ้า
เดาตามความ ก็เป็นท่านองกรมวัง โดยที่คำนี้ไม่ทราบได้แน่นอน บางผู้ก็คิดเห็น
ไปว่าจะเป็นนักคฤหบดี เพราะเป็นผู้หน้าหน้า บางผู้ก็คิดเต็ม น ให้เป็นนักเทศน์
แต่ก็เห็นจะเป็นการตกเข้าความ ที่ ในหนังสือเรื่องเงิน มีคำว่า ชนที่
ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อว่าคงจะไม่ตรงกับลักษณะของนักเทศน์ชานคนนั้น สอบถาม

พราหมณ์คำสั่งที่ว่า ชนทโชนเดียมหรือไม ก็คือบจามี เรียกว่า ยจน โดยที่
ได้คิดมาทางกรีก และชนทนั้นโดยปกติ ใครคนต่างประเทศที่พูดไม่รู้ภาษากัน
นี่ยว่า เพื่อบ้องกันเรื่องปากมาก ดูเค้าความกเขาถบคาวว่า นักเทศ ได้อยู่บ้าง
ในภาษาลังกฤต มีคำว่า ชนท แปลว่า ยจน คำนั้นบว่าไกลกับชนทมาก

คำที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถามมานี้ หวังด้วยเกล้าฯ ว่าจะได้รับ
พระกรุณาทรงอธิบายให้เข้าใจแจ่มแจ้ง เพื่อข้าพระพุทธเจ้าจะได้ยึดเป็นความรู้
ต่อไป

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือที่ข้าพระพุทธเจ้าจดพิมพ์ชนแจก
ในงานศพบิดาข้าพระพุทธเจ้า ๑ ตำรับ มากับหนังสือระบบนี้ด้วย

ควรมีครบแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๘ ต้องระบบ ได้รับแล้ว เรื่องศพหมพหนังสือ
ยังไม่ตอบไม่ได้ จะต้องตรวจดูต้นฉบับก่อน จะตอบได้บอกคนแต่ทถามศพ

๑. กำแพงแก้ว เคยใช้เรียกกำแพงเตี้ยซึ่งใช้ล้อมอะไรทุกอย่าง มี
โบสถ์ เป็นต้น ต้นนี้ฐานคำว่า กำแพง ก็หมายความว่าต่างาม เช่น กำแพง
น้ำแก้ว เป็นต้น กำแพงแก้วก็หมายความว่ากำแพงทำขึ้นสำหรับให้งาม ไม่
บ้องกันศัตรูได้ เพราะเป็นกำแพงเตี้ย

๒. เรือกอง กับ เรือชัย ใช้เรียกกันสืบต้นอยู่เดิมย คุณเคยคิดวินิจฉัย
มาพักหนึ่งแล้ว เห็นว่าเรือชัยแปลว่าเรือชนะ จะเป็นเรือชนิดใดก็ได้ แต่เรือกอง
จะต้องเป็นชื่อชนิดเรือ และเรือชนิดนั้นจะต้องมีอะไรที่ควรเรียกว่ากองคตอยู่
นึกไปก็นึกได้ มีความปรากฏในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า พระเจ้า
ทรงธรรมเสด็จไปไหนแห่งหนึ่ง พวกฝ่ายเขาก็ยกดอกเดามาบังชนท้าวเรือ
ท้ายเรือ ทอดพระเนตรเห็นตรัสว่างามดี ตั้งให้ช่างจำถักไม้คตหัวท้ายเรือ
อย่างกองดอกเดาเป็นประจำ แล้วยังได้ไปเห็นเรือบรรทุกสินค้าในเมืองพระมา ทำ
หัวท้ายอย่างรูปเรือกองดอกเดาแปลงของเรา เว้นแต่ไม้คตซึ่งทำเทียมเป็นกิ่ง
ดอกเดาบังส่งชนไปเท่านั้น เป็นอันได้ความพอใจประขอบ ว่าเดิมเราเห็นจะใช้
เรืออย่างเดียวกับพระมา แล้วย่างถึงตายแทนกิ่งดอกเดาบังชนท้าวท้ายเรือ
ชนิดนั้นเองคงจะได้ชื่อว่าเรือกอง ดังคราวเรือชนิดที่ทำเทียมกิ่งดอกเดาบังหัว
ท้ายเรียกว่าเรือชัยก็มี แต่ก็ไม่ประหลาดอะไร ดังได้วินิจฉัยมาข้างต้นแล้วว่า

เรืออะไรจะเรียกว่าเรือชยกก็ได้ ที่เป็นเรือหัวรูปปลิงตงเช่นเรือหงส์ เรียกว่าเรือกง
ปลิงพรรณหงส์ ยังไม่เคยพบ พบแต่เรียกว่า เรือชยกปลิงพรรณหงส์ แค่นี้เรียกว่า
เรือชยกน่น ถึงเกดว่าไซ้เรียกแต่พวกเรือพระที่นั่ง นอกนหมกมเรียกเรือชยกยก
๒ ถ้า คือเห็นหัวกับหลายทอง ตามที่โตตั้งเกดแต่นี้มีฐานมาตงนจะมตถูก
อย่างไรก็ไม่ทราบแน่

๓. กุฎไต คือเป็นชื่อเรือ แต่ไม่เคยเห็นตัวจริงเลย เห็นแต่คำ
ในหนังสือเก่ากับท่าน บอกไม่ถูก

๔. เสือเสนาภค เสืออย่างนบอกได้ เดิมเป็นเรือศพพัดปลิงเป็นตาย
มีปลิงแดงเหมือนนากมากมากกว่าอื่น ทศอแต่ชอมือเป็นตายถึงหีบ ตามตัว
เป็นตายเกิดตกระไร ทแต่ดมแต่ชายเรือเป็นตายชอบ จะตั้งทำมาแต่ไหน
หาทราบไม่ ครมนพงไปจึงจกทำชนใหม่เอาเอง จดแต่ไม่ทำตายเกิดตกระไร
ทศอเรือเพื่อโหงงานน้อยลง คงเป็นเรือพนัด มีตายแต่ทศอกกับชอมือแต่ชดบ
รอบชาย ทำด้วยวัสดุต่าง ๆ ประกับกับ เห็นจะเป็นชนิดคนททานได้เห็น
คือเรียกว่าเรือเสนาภคเหมือนกัน

๕. ทมวกฝรั่ง ชอนเคยได้ยินเรียกหมวกชนิดที่พวกเคร่งสังฆ ได้กัน
อยู่ ซึ่งมีรูปเป็นกรวยยาว ตัวมแต่จบปลายพับไปข้างหลัง แต่หมวกอย่างพวก
เคร่งสังฆนไม่โตไซ้ไปตงพวกอื่น ไม่ดมกับทมคาโคดงว่า

นายกองมั่งลายมี

ทมวกฝรั่ง ใส่นา

แต่ชนิดหมวกก็ไม่มีมากชย่างนัก พอจะคาดเขาได้ สำหรับพด มีหมวก
กตบดำคจนอย่างหนึ่ง เช่นพวกกตงของชนะได้ กับหมวกหนงอกอย่างหนึ่ง รูป
เหมือนตุ๊กพักคตมกระบังรอบ เคดอบปลิงแดง สำหรับนาย มีหมวกทรงประพาด
รูปเหมือนหมวกกตบดำคจน แต่มีปลิงคอกปลิง สำหรับเจ้าพระยา มีมาดาเส้าสูง

ไม่มีชนนิก ดำหรับเจ้านายและพระเจ้าแผ่นดิน มีพระมาตาเจ้าผู้ บั๊กชนนิกตั้ง
กับพระมาตาเจ้าผู้ เต็ม รูปเดียวกับเจ้าผู้ บั๊กชนนิกนอ นอกจากนยงมอ้อย่าง
หนึ่งดำหรับพระเจ้าแผ่นดิน คือหมวกหนึ่งนเอง แต่คิดปกคอปกहुตงรักตั้งดำ
เรียกว่าพระมาตาเบียง หมวกฝรั่งที่มี ไนคำ โคตงเห็นจะหมายถึง หมวกหนึ่ง
หมวกชนิดนั้นจะทำมาแต่เมืองฝรั่งหรืออย่างไรไม่ทราบ ทำไนเมืองไทยไม่ได้
นนั้นเป็นแน่ เคยเห็นรูปฝรั่งทหารโบราณได้มี ดูเหมือนจะทำด้วยเหล็ก และ
หมวกกรวยพับรูปฝรั่งก็มี พวกผ้อะไรตัวเล็ก ๆ ได้

๖. บัสตุ เป็นผ้าสักหลาดเนื้อฟู อย่างที่ฝรั่งเรียกว่า Serge

๗. ช่าง ๑๐ หมู่ คำนี้เห็นจะไม่ ใช้หมายความว่า ไนบ้าน ไนเมือง
มีช่างอยู่ ๑๐ อย่าง อันชอช่างต่าง ๆ ถ้าจะนับชอกเห็นจะได้ไม่น้อยกว่า ๓๐๘
อย่าง เข้าใจว่ากรมช่าง ๑๐ หมู่ นั้น คือรวบรวมคนที่เป็นช่างตั้งชนเป็นกรมช่าง
แบ่งตามประเภทวิชาคนทีรวบรวมเข้าไว้ได้เป็น ๑๐ หมู่ด้วยกันเท่านั้นเอง ไน
กฎหมายมีบอกใจเพียง ๘ หมู่ ตกไปหมู่หนึ่ง จึงทำให้ท่านไปนับเอากรมทำดู
ว่าเป็นช่างผสมให้ครบ ๑๐ แต่ที่จริงกรมทำดูนั้นเป็นกรมทหารอาสา หาใช้
ช่างไม้ คือชื่อเจ้ากรมและปลัด ท่านก็จะเห็นว่า เป็นเช่นนั้น พระวงศเชอ
พระองค์เจ้าประดิษฐานการ ผู้ซึ่งได้ควบคุมช่าง ๑๐ หมู่ เมื่อรัชกาลที่ ๕
ได้แต่ง โคตงบอกชื่อหมู่ช่างซึ่งท่านได้ควบคุมชนไว้ มีดังนี้

เขียน, กระจาษ, แกะ, หุ่นปั้น, ปูน, รัก, ฟู, ธา
กลึง, หล่อ, ไม้สูง, สลัก, ช่างไม้

จำนวนหมู่ช่าง ไน โคตงนั้นนับได้ ๑๓ หมู่ เกินกว่าชอไป ๓ หมู่ คิดว่าจะเต็ม
เขากตง เมื่อเทียบกับชอที่มีไนกฎหมาย ไม่ตรงกับกฎหมายอยู่ ๕ ชอ คือ
ช่างกระจาษ ช่างรัก ช่างไม้ตง กับช่างไม้ อันช่างกระจาษนั้นคือฉดกระจาษ
ให้เป็นตาย เมื่อพิจารณาเห็นว่าเป็นช่างฉดกนเอง ผดกนแต่ฉดกไม้หรือ

ฉดกกระตราชเทานัน คงจะแยกออกจากข้างฉดกในภายหตั้ง ข้างไม่ตุงเปนข้าง
ทำช่อฟ้าใบระกา เห็นว่าคอกข้างไม่นนเอง ทั้งข้างไม่ตุงและข้างไม่ เต็มจะ
อยุ่ทอน แดวยกมารวมทหตั้งกเปนได้ หรือจะนับรวมอยู่ในข้างหุ่กก็อาจเปนได้
แต่คงเปนหมทยกมารวมหรือแยกออกใหม่เปนแน่ ด่วนข้างรกนัน ดังเคราะห์
เข้าในข้างอย่างอื่นไม่ได้ ค้องเปนข้างหม่หนึ่งโดยอัสสระ คิดว่าคงเปนหม่ทม
มาเติม เมื่อเอาฉดมกกับช่อข้างทมมาในกฎหมาย ๕ หม่ ก็ครบ ๓๐ หม่พอดี

๘. นักเทศชนิต คำชนิตเรารกนอยุ่มนแแดงว่าเปนชายทไตทาดาย
องคชาติ จะค้องแปดแต่คำว่านักเทศ ฉะเอิญฉนได้เห็นฉมุดฉวดพระธรรมของ
ครงกรงเก่า ซึ่งมีเขียนรูปภาพกับหนังสือปนกัน รูปภาพในฉนมเขียนฉนิกหนึ่ง
เปนเรื่อง กุรทศ เมื่อพระเจ้าแมนฉนฉัดจออกทอดพระเนตรนายอาด้าภายเตนง
เขียนเปนพดบพดา ครงกตางมีพระมหากษัตริยง ฉนตตเบองชายมนางในง
อยุ่เปนคับ ฉนตค่อนางในงมาฉก มีรูปชายแคงควเปนฉกนงอยุ่ ๒ คน
ชาราชการทแคงควเปนไทยหมอบอยุ่หน้าพดบพดาทงฉน เมื่อเห็นเขาก็ฉดคใจ
ทำไมฉกจึงงนไปนงอยุ่บนพดบพดาคอกกับนางใน คิดไปก็แปดออกฉฉนเอง
ค้อฉนท แดวยังค้คความรุค่อไปว่าฉนทของเราทมมาแต่กอนนันไม่ใช่คนไทย
เปนฉกทตั้งหามาแต่เมืองนอก โดยหตกอนน เมื่อเอามาปรบเข้ากับคำ
นักเทศชนิตก็ค้คความ น้กฉฉน เทศว่าต่างประเทศ ฉฉนที่ฉาชายทำดาย
องคชาติ ค้อคนต่างประเทศฉฉนทำดายองคชาติ

ปัญหา ๘ ช่อของทฉน ฉฉนพยากรณ์ได้เพียงเทาน หวงว่าคงจะเปน
ประโยชน์ช่วยความรู้แก่ทฉนบ้างไม่มากกนอย แต่ถาขอได้ฉฉนค้คฉนไป ก็ขอ
ทฉนจงให้อภัยแก่ฉฉนเถิด

พรอ

กรมศิลปากร กองศิลปวิทยาการ

วันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุกตติวงศ์ ทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๓ เดือนนี้ ประทาน
พระอธิบายเรื่องศัพทบางคำที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลตามไป ข้าพระพุทธเจ้า
รู้สึกปลาบปลื้มในพระกรุณา และรู้สึกเป็นพระเดชพระคุณเป็นอันพัน ข้อความ
ที่ทรงพระเมตตาประทานมา ย่อมเป็นประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้า และผู้สนใจ
ในความรู้ของเก่าของชาติไทยไม่น้อย แม้แต่ชนิตหมวกต่าง ๆ เท่านั้น ก็หาที่
ทราบได้ยาก ที่ในหอพิพิธภัณฑ์หมวกอยู่หลายชนิด เจ้าหน้าที่ไม่กล้าคิดบ้าย
บอกชื่อชนิตหมวก เพราะไม่ทราบชื่อได้โดยตลอด เมื่อได้มาอ่านพระอธิบาย
ที่ประทานมา ก็สามารถจะคิดบ้ายบอกชื่อ เป็นประโยชน์แก่ความรู้ได้ทั่วไป
และเมื่อวานนี้เอง หม่อมเจ้าทองที่ฉาย ได้มาถามข้าพระพุทธเจ้า ว่าพระมาตา
เบียง ที่มียู่ในพระราชพงศาวดารนั้น เป็นพระมาตาชนิตใด ถ้าข้าพระพุทธเจ้า
ยังไม่ได้พระอธิบายมาก่อนแล้ว ก็เป็นคอบคำถามหม่อมเจ้าทองที่ฉายไม่ได้

ข้าพระพุทธเจ้ายังหวังในพระเมตตากรุณาอยู่ต่อไป ทงการจะควร
สถานที่ ขอพระบารมีเป็นทพ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อ.ยุ.น.บ.น.พ.น.พ.*

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๔๗๘

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม ได้รับแล้ว ท่านต้องการจะทราบ
สิ่งใดก็ขอจงถามไปเถิด ถ้าสามารถบอกได้ก็จะบอกท่าน

ในบัดนี้จะบอกเพิ่มเติมในต่างสิ่งซึ่งได้บอกมาแล้ว เพื่อประโยชน์ที่ท่าน
จะได้ทราบความกว้างออกไปอีก

หมวกต่าง ๆ ที่เรามี คิดว่าจะจำลองมาจากต่างประเทศ ชาวเราควร
จะใช้ผ้าโพก เพราะเพื่อนเมืองใกล้เคียงเขาก็ใช้ผ้าโพก เช่นพระมาแต่ญวน
เป็นต้น ดูในกระบวนแห่ของเราก็งงแต่เห็น ผ้าโพกหูกกระต่ายก็ยังมี และ
ลอมพอก กศอ ลอมโพก (สระ โอ กับ ออ ดับกันอยู่เสมอไม่ว่าภาษาไร)
เดิมเราได้ผมสูงจึง ใช้ผ้า โพกพันสูงขึ้นไปตามมวยผม ครั้นเราตัดผมเสียแล้วจึง
ต้องทำตอมส้มต่างผมสูงขึ้น โพกผ้าแทน ที่ว่าหมวกจะมาแต่ต่างประเทศนั้น
เพราะได้สังเกตเห็นดังนี้

๑. หมวกกลีบลำดับวน เห็นรูปพดธนูของฝรั่ง ได้หมวกทรงเดียวกัน
เว้นแต่ทำด้วยเหล็กแต่ไม่มีกดับ

๒. หมวกหนัง เห็นรูปทหารฝรั่งโบราณได้ แต่ทำด้วยเหล็ก ที่ทำ
ด้วยเหล็กนั้นต้องการกันอาวุธ เราทำด้วยหนังก็เพื่อกันอาวุธเหมือนกัน

๓. หมวกทรงประพาส เห็นรูปอินเดียน ทงฝรั่งก็ดูเหมือนด้วย
เหมือนกัน แต่ปกคอปกหูเขาทำถูก โขเกี่ยวกันเป็นแผ่นตุ้จมาเพื่อกันอาวุธ ของ

เราทำด้วยผ้า คิดว่าแต่ก่อนคงเขาแผ่นเหล็กหรือหนังสอดไว้ข้างใน เพื่อกัน
อาวุธเหมือนกัน

๔. พระมालาเส้าสูง เคยเห็นรูปชาวเมืองเกาหลัดใส่กันเป็นพื้นเมือง
ถ้าเราจะไปมาแต่เมืองเกาหลัดก็ไม่ประหลาด เพราะของที่เรานำไปใช้ในการแก้กัมขง
เลือบก ซึ่งเป็นของประจำประเทศเกาหลัด ย่อมจะนำมาด้วยกัน ดั่งนพระมาดา
คือมาดยทองศรีรอบหมวกนเราประดับเต็มเข้า ชนคนนั้นเราจำอย่างมาจาก
แขก ยังเรียกอยู่ว่า พระยัก่า ซึ่งตรงกับคำแขก เห็นจะเป็นภาษาเปอร์เซีย
เรียกอย่างเดียวกัน

๕. พระมालาเส้าสะเทิน เขาว่ามาแต่ฝรั่ง เป็นหมวกครึ่งพระเจ้า
หลุยส์ ๑๔ แห่งเมืองฝรั่งเศส

๖. พระมालาเปียง เห็นเหมือนกับเครื่องเกราะญี่ปุ่น
ทนจะไขความในเรื่องข้าง ตามปกติการปกครองเมืองย่อมจัดเป็น
จะศุ่ดดมภา คือกระทรวง เวียง อัง กัง นา กระทรวงใดมักจะมีเครื่องทำสังฆคอง
ประกอบด้วยฉม่อมข้าง ก็คือหาช่างชนิดที่คองการ ใช้มารวมรวมดั่งใจเป็นกรม
ช่าง ในกระทรวงนั้นเพื่อใช้ จึงได้มีกรมช่างมากมายกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ
หลายกระทรวงด้วยกัน ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้
ตั้งจะยกตัวอย่างให้เห็นเช่นกระทรวงวัง มีกรมทหารในเป็นกรมทหารรักษา
พระองค์ แต่มีกรมช่างทหารในชนอยู่ในกรมทหารในนอกชั้นหนึ่ง เจ้ากรม
เป็นที่หลวงประดิษฐนิเวศน์ เห็นได้ความชอบความหน้าที่ปลูกสร้างเรือนหลวงใน
พระราชนิเวศน์ คงมีชนด้วยเหตุที่เจ้ากรมหรือปลัดคนใดคนหนึ่ง ในกรมทหาร
ในเป็นผู้เข้าใจการปลูกสร้าง จึงควรใช้ ผู้รับสั่งหนักคองเสาะหาช่างมาเป็น

ดูภูมิ งานมากจนช่างมากจนกตของตงชนเปนมกรมช่างทหารใน ยักรม
 มหาตเด็กกมกรมช่างมหาตเด็กเปนมกรมชนอยออกเหมือนกัน มีช่างเขียนช่างปั้น
 และอื่นอก คตายกบกรมช่าง ๓๐ หมู่ นนทเพราะพระเจ้าแผ่นดินคองพระราช
 ประสงค์จะทำอะไรเด่นเป็นต่วนพระองค จึงรวบรวมช่างตางๆ มาเปนมหาตเด็ก
 เอาไว้ในกรมมหาตเด็ก มากเชากตงเปนมกรมชน อนนถนโต กรมช่าง ๓๐ หมู่
 กตพนน ช่าง ๓๐ หมู่เปนแต่ชอกกรมทรวบรวมช่างไว้ม ๓๐ หมู่ตวยกัน ไมใช่
 ช่างในบ้านในเมืองมีแต่ ๓๐ อย่างเท่านั้น

พร

ช่างสิบหมู่

รายนามช่างสิบหมู่ ที่ค้นได้จากทำเนียบคักคิตินาพตเรือนแตรทหาร ใน
 กฎหมายเก่า คัตตระเพราะที่ไม่ซ้ำกัน คือ

๑. ช่างเดอย	๒. ช่างกอย
๓. ช่างดอกไมเพดิง	๔. ช่างไม้ต่าเทา
๕. ช่างปั้น	๖. ช่างตนะ (จีน)
๗. ช่างตนะ (ไทย)	๘. ช่างชุนพราหมณเทศ
๙. ช่างรัก	๑๐. ช่างมก
๑๑. ช่างปากไม้	๑๒. ช่างเรือ
๑๓. ทำตุ (บางคนว่าช่างปรุ)	๑๔. ช่างเขียน
๑๕. ช่างแกะ	๑๖. ช่างตัก
๑๗. ช่างกตัง	๑๘. ช่างหตอ

๓๘. ช่างปั้น

๒๐. ช่างหุ่น

๒๓. ช่างป

๒๒. ช่างปูน

คัดจาก พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ ฉะเพาะที่ไม่ซ้ำ คือ

๒๓. ช่างหุงกระเจก

๒๔. ช่างประดับกระเจก

๒๕. ช่างหยก

๒๖. ช่างชาดสีสุก

๒๗. ช่างตีบุก

๒๘. ช่างตอกกำปั่น

คัดจาก พระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๔ เดิม ๓ คือ

๒๙. ช่างทอง

ทำด

กฎหมายตราสามดวง ว่าด้วยศักดินาทหารหัวเมือง ก่อตั้ง
อาษาจามแดงจกต่างดงทำด อยู่หน้าช่างเขียน ว่าดงน

หลวงเทพเดช เจ้ากรมทำดขวา นา ๕๐๐

ขุนสรจ้านง ปลัด นา ๕๐๐

หลวงสุรินทรเดช เจ้ากรมทำดซ้าย นา ๕๐๐

ขุนจงใจยุทธ์ ปลัด นา ๕๐๐

หมื่นทำด นา ๒๐๐

(กฎหมายฉบับหมอบรัดเล พิมพ์ครั้งที่ ๓๐ เดิม ๓ หน้า ๓๘๓)

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๕ กันยายน ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระกรุณาเป็นต้นพัน ที่ได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ประทานพระอธิบายเพิ่มเติมในลักษณะหมวดโบราณของไทย และเรื่องช่าง ๓๐ หมู่ ที่ทรงอธิบายถึงหมวดทรงประพาสว่า มีรูปทางอินเดีย กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าได้ศึกษารูปทวารวดีตามมุข ซึ่งได้มาเป็นใหญ่ในอินเดีย ก่อนที่ตกไปแก่อังกฤษ ตามที่มีในรูปภาพ ถึงหมวดหมวกอย่างทรงอธิบายมานี้ เจ้าหน้าทีในหอสมุดได้นำตายพระหัตถ์ฉบับนั้นมาให้ข้าพระพุทธเจ้าเมื่อวานนี้ เพราะเอาไปเก็บไว้แต่เดิมแต่ หวังพระอาญาไม่พัวเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านดู กฎมนเทียรบาล อีกครั้งหนึ่ง พบคำว่า นักเทศขันธ์ ใช้แต่คำเดียวว่า นักเทศ ก็มี แยกกันก็มี เช่น คอนกต่างถึงขบวนแต่ถึงขบวนว่า “ถ้าเสด็จในสระแก้ว ทฎาไทยราชภักดิ์ลง ถ้าเสด็จทนมในมกอกนำออกมา ขุนสนมและกัณยุบาตราสเสวก และมหาดเล็ก นักเทศลง”

“งานเลี้ยงคอกไม้วงมณฑล.....๕ นาฬิกา เสด็จมิ่งคลาภิเศก นักเทศ ตักรับ” “การพระราชพิธีเบาะพัก.....ราชกุมาร อรรคมเหษี ขวา ราชบุตร ลูกเธอหลานเธอ แม่เจ้าพระสนม ออกเจ้ากำนัล ซ้าย นักเทศ

ชวา ชนที่ชาย " " เดือน ๓ พิธีชานชะเทา.....ฝ่ายหนึ่งนอก พระศร
มโนราช และพระศรีอโยธย ขุนราชชาน ขุนมโนบทลัด ทั้ง ๔ นักเทศแต่ละชนที่
หมั่นศรีเสาวรักษ์ หมั่นสรรเพช นายจ่านายกำนัลมหาเดเล็กเตยค่อม "

ข้าพระพุทธเจ้าพิจารณาตุความตามทกราบทูลมาน รุ่งกตวยเกล้า ๆ ว่า นักเทศ
ชนที่ ถ้าแยกกันเป็นชวาแต่ละชายแล้ว ก็คงจะมีหน้าตาดกน บางทีจะเป็นคน
จำพวกเคียว คือ เป็นแขกด้วยกัน แต่คงเป็นชนที่ทงหมดด้วย มีฉะฉนจะรบไซ
อยู่ในทโกตชดไม้ไค แต่ชื่อชุนนางอย่างขุนราชชาน ก็บอกยู่ว่าเป็นแขก
แต่คงจะมาจากอินเตยฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ จึงใช้คำว่ ชาน (แต่เขียนเป็น
ราชาคาร ในสมัยปัจจุบัน) ทงฉะฉนถูกยู่อย่างไร ขอพระบารมีเป็นทพง

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ เรื่อง ระเบง ซึ่งคบกับ กุลาตี ไม้
ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยเห็นกแคครั้งเดียว เมื่อในงานแห่ตตากกคคต เนื่องในการ
ข้างเลือก พระเศวคคชเคชชคตก ข้าพระพุทธเจ้าจำได้เป็นเงา ๆ ว่า พวกระเบง
แต่งคองคต่ายเทวดา เตอตายตมว ๆ อย่างตนาหมาก ถอกนชนุแต่ละตูก จะเป็น
ชนุชเนิตโต ข้าพระพุทธเจ้าจำไม้ไค เมื่อเดินกนไป ปากก็ร้องว่ โอละพ้อ จะ
ไปไกรลาศ แต่วกยกคนชนุแต่ละ ใช้ตูกคทคตคนเป็นจิงหวะ ถบมของราวค้ไปคตวย
ตงคตอนหนึ่งว่ โอละพ้อสลบทั้งปวง พวกเหต่านกตงนชนุบมคตคตวยกนหมต
แต่วกตูกชน ตงเกคตคในค้ทร้อง เป็นท่านองเทวดาพากนไปไกรลาศ แต่วกไป
ตตบเพราะอะไรตงยู่อย่างหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าคคคตคตวยเกล้า ๆ ว่า ระเบงเห็นจะเป็น
การเด่นออกหน้าออกคค จมพุดคคตปากมาจนทุกฉฉฉฉฉฉ ฉะเมงฉะคค มาในตมัย
นไม้ตู่คตมระเบง จนปรากตงว่ผู้ตเด่นระเบงกยงนคตคชนในคตวเองไม้ไค ตงน

กุดาคี่ไม้ ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นแต่ภาพถ่าย ไม่เคยเห็นด้วยกับตา นอกนัยม
แห่งวิสัย กระอิวแห่งควาย ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่เคยพบเห็นเคย การเดินเหิน
เมื่อพบในหนังสือก็เป็นแต่ผ่านไป ไม่ได้เอาใจได้ ถือเดี่ยว่า เป็นการเดิน
ของหลอดเท่านั้น ไม่สนุกต์นาอะไร คอเมื่อจะต้องอธิบายถึงเรื่องระบบชน
ข้าพระพุทธเจ้าจึงมารู้สึกว่าเป็นความลำบากไม่น้อย แต่ถ้าไม่ได้รวบรวมเป็น
ความรู้ไว้ ก็จะเป็นที่น่าเสียดายมาก เมื่อมาระตักถึงพระกรุณาที่ประทานโอกาส
ไว้ในสายพระหัตถ์ ข้าพระพุทธเจ้าจึงกล้ากราบทูลขอรับประทานพระอธิบาย
เรื่องการเดินทางด้วย ทั้งนี้ การจะควรส่งงานใดของพระบารมีเป็นที่พึง.

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาไปรุดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

โอดระพ้อถวายบังคม
โอดระพ้อเทวัญมาบอก
โอดระพ้อพร้อมกันทั้งปวง
โอดระพ้อยกออกจากเมือง
โอดระพ้อผลัดซ้ายเปลี่ยนขวา
โอดระพ้อผลัดขวามาซ้าย
โอดระพ้อกลับหน้าเป็นหลัง
โอดระพ้อกลับหลังเป็นหน้า
โอดระพ้อบัวตุนทั้งปวง
โอดระพ้อบัวบานทั้งปวง
โอดระพ้ออนุชชน
โอดระพ้อจะไป ไกรลาส
รักแก้วคะนิเอยจะไป ไกรลาส
รักพี่คะนิเอยจะไป ไกรลาส
รักน้องคะนิเอยจะไปชมนนท
รักหน้าคะนิเอยจะไปชมไม้
โอดระพ้อขวางหน้าอยู่โย
โอดระพ้อหลีกไปให้พ้น
โอดระพ้อตั้งกะบะทั้งปวง
โอดระพ้อโค้งศรทั้งปวง
โอดระพ้อสลบทั้งปวง
โอดระพ้อฟันขันบัดใจ
โอดระพ้อยกกลับเข้าเมือง
โอดระพ้อเราก็กมาถึงเมือง

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ กันยายน ๒๕๗๘

พระยาอนมานราชอน

เนื้อเรื่องซึ่งควรจะตีพิมพ์หนังสือแจกงานศพหม่อมเจ้าตระหนักนชิมนั้น
ค้นหาได้แล้ว เป็นเรื่องที่ถูกใจมากกว่าที่ท่านค้นหาไปให้ เรื่องนั้นคือ กฏ
มนเทียรบาลของพะม่า ถูกใจที่เป็นกฎหมาย และยังไม่ปรากฏในเมืองเราด้วย
สมควรความต้องการทุกอย่าง เว้นแต่ยังรวบรวมต้นฉบับยังไม่พร้อม ถ้าพร้อมแล้ว
จึงจะพูดกับท่านต่อไป

เหตุด้วยหาเรื่องใต้ใหม่แล้ว จึงได้ตั้งเรื่องเก่าซึ่งท่านค้นหาไปให้เด็ก
ค้นมาบันทึก พร้อมด้วยความชอบใจท่านเป็นอันมาก พงศาวดารพระร่วง นั้น
ฉันคิดเห็นว่าเป็นหนังสือซึ่งคัดข้อความจาก คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ มาแต่งขึ้น
ไม่ใช่ คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ คัดข้อความจาก พงศาวดารพระร่วง ฉบับที่ท่าน
พบไปแต่ง โดยความเห็นทมิอย่างหนักด้วยถึงเกิดเห็นเค้าแต่ถ้อยคำซึ่งมี ใน
พงศาวดารพระร่วงนั่นเอง แลด้วยรังเกียจเห็นต่อไป ว่าที่หอสมุดได้ คัมภีร์จุลยุทธ
การวงศ์ มาแต่ผูก ๒ นั้น ผูก ๓ ซึ่งไม่ได้มากว่าด้วยเรื่องพระร่วงนั่นเอง ปรากฏ
ในท้ายตำนานพระร่วงมีเป็นภาษาบาลีว่า ปจิม ปริจเฉโท เข้าใจว่าใช้
คำนั้นตาม คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ ต่อตำนานพระร่วงไปก็เป็นเรื่องพระเจ้า
อู่ทอง ซึ่งคาบเข้าไปใน คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ผูก ๒ ทำให้รู้ได้มากกว่าผูก ๓
และผูกต่อ ๆ ไปนั้นว่าด้วยพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า ต่อแต่พระเจ้าอู่ทองลงมา
ตามลำดับความในหนังสือ เทศนาจุลยุทธการวงศ์ ซึ่งท่านให้ฉบับไปนั่นเอง

หนังสือเทศนาจุลยุทธการวงศ์นั้น เห็นจะเป็นผู้แต่งไม่ได้ นอกจาก
สมเด็จพระวันรัตน์ ผู้แต่ง คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์นั่นเอง ตั้งเกิดความในเทศนา
ไปสู่ตลงเพียงรัชกาลที่ ๒ ก่ต่างเป็นปัจจุบัณกาล อันเป็นเวลาที่แต่ง คัมภีร์จุล
ยุทธการวงศ์ ขึ้นนั่นเอง ทำให้คิดเห็นไปว่าคงจะเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ได้ทราบฝ่าฝืนของรูดพระบาทว่า สมเด็จพระวันรัตน์ได้แต่ง
คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ขึ้น ใครจะทรงทราบว่าจะแต่งว่าอะไร จึงโปรดให้เข้าไป
เทศนาถวายตามที่แต่งไว้ เป็นธรรมดาอยู่เองที่การถวายเทศนาจำต้องเก็บข้อ
ย่อความให้กินเวลาแต่พอสมควร และประกอบด้วยพระไตรปิฎกขณยานใน
เบื้องต้นให้สมเป็นเทศนา

ฉันเห็นความดังนี้ ถ้าเห็นผิดไปแจ้งขอโทษ

เรื่องอื่นจะขอพูดกับท่านอีกในวันหน้า

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๕ เดือนนี้ ว่าด้วยเรื่อง นักเทศชนที่ กับเรื่อง
ระเบง นั้น ได้รับทราบแล้ว

ดีมาก ในเรื่องนักเทศชนที่ท่านค้นเอาใน กฎมณฑลขยาย ออกมา
พิจารณาเทียบเคียงได้ เป็นอันได้รู้แน่แล้วด้วยกฎมณฑลรับรอง ว่านักเทศ
ซึ่งฉันคิดว่าหมายถึงคนต่างประเทศ คือแขก นนไม่ผิด มีช่อขุนราชาท่านแต่ง
ให้เห็นเป็นพยาน แต่ก็ประหลาดอยู่หน่อย ที่เดิมนักเทศชนที่ไปคน
หมู่เดียว มาพบใน กฎมณฑลแยกเป็นคนละหมู่ แต่หน้าทักทำอยู่เป็นคู่กัน
ท่านคิดเห็นว่าจะเป็นคนจำพวกเดียวกัน คือเป็นแขกด้วยกัน แต่ต้องเป็นชนที่
ทั้งหมดด้วย มีฉนวนจะรับ ไซอยู่ ในที่ ก่อขีดไม่ได้ฉัน ฉันทรับรองว่าความเห็น
ของท่านถูก ฉันทเห็นเช่นนั้น

ขอทักถามถึงระเบง แดะอื่น ๆ อีกฉัน ฉันทสามารถจะบอกท่านได้มาก
แต่ไม่หมดจด เพราะฉันได้ดูแต่เป็นฉนวน ไม่ได้ดูเขาเต็มตงแต่ฉันไปจนจบ
ฉันทจะลองหากนทเศยเดินดูก่อน ถ้ายังมีคงก็จะเอาตัวมาถามเอาคำให้การ แล้ว
ทำรายงานให้แก่ท่าน ถ้าหาตัวไม่ได้ฉันทจะให้การแก่ท่านเอง แต่ท่านจะได้
ความไม่หมดจด แม้จะได้ตัวคนเศยเดินมาฉันทก็กลัวจะเหตวเศยแหวะมาก
เพราะพอเศยเดินเขาก็เด็กไปบ้าน ไม่เคยเดินจนจบ

การเดินทงนนมี ๕ อย่าง คือ ๑ ระเบง ๒ โมงครุ่ม ๓ กุดาคีไม่
& แทงวัญ และ ๕ ระบอวทงคฉาย ท่านเข้าใจว่าระเบงนั้นเป็นทวดตา แต่ทำ

ไซ้ไม้ เป็นกษัตริย์ร้อยเอ็ดเจ็ดพระนคร จะไปช่วยไต่กันต์ใครก็ไม่ทราบที่เขา
ไทรดาศ บทมี่ว่า

โอะละพ่อ เทวามาบอก

โอะละพ่อ ยกออกจากเมือง

โอะละพ่อ พร้อมกันทั้งปวง

โอะละพ่อ จะไปไทรดาศ

๒๔๕
แต่วกมเพลงเดินชนต้นว่า

รักแก้วขำเอย จะไปไทรดาศ

แล้วไปถูกพระกาตห้ามไม่ให้ไป แต่ฉันเข้าใจว่าเป็นพระชนทกุมาร เพราะมี
รูปนกกยูงซึ่งเป็นพาหนะอยู่ ทั้งพระชนทกุมารก็เกี่ยวข้องกับพระอัครซึ่งอยู่ ณ
เขาไทรดาศ ถ้าเป็นพระกาตรูปพาหนะจะต้องเป็นนกแฉก เมื่อกษัตริย์ทงน
ไม่ฟังห้าม จะยิงเอาพระกาต พระกาตก็ดำบให้สดบ เมื่อพอใจแฉกก็ถอนดำบ
ให้พ้น พวกกษัตริย์กกดบบ้านเมืองเท่านั้น ไปไม่ถึงเขาไทรดาศ เรื่องมีเท่า
นั้นอาจให้บทร้องได้แต่ต้นจนจบ แต่เชื่อว่าคงเป็นเรื่องดำหรับเงินงานไต่กันต์
เท่านั้น ถ้าเป็นงานอื่นน่าจะม้เรื่องเด่นเป็นอย่างอื่น

ส่วนใหม่งครุ่มกับกุลาตีไม้ ดูเหมือนท่านจะเข้าใจว่าเป็นการเดินชนิด
เดียวกัน แต่ที่จริงเป็นคนละอย่าง หากคงเดินไต่กันต์ เครื่องแต่งตัวเหมือนกัน
ทั้งถือไม้ตักทองเหมือนกัน จึงไม่มีใครสังเกตเห็นว่าเป็นคนละอย่าง ขอเวลาให้
ฉันหากความรู้ให้ตดออกเดี่ยก่อน แล้วจะบอกท่านโดยละเอียดเท่าที่รู้ได้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๙

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุกัตติวงษ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ด้วยพระยาพจนปริชาก่อนหน้าที่จะถึงอนิจกรรม ได้มอบภาระให้
ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้จัดการพิมพ์หนังสือ เรื่อง ขณูจราชาภิเศก เรื่อง ราชาภิเศก
ครึ่งกรุงศรีอยุธยา และเรื่อง ราชาภิเศกในกรุงรัตนโกสินทร์ รวม ๓ เรื่อง
สำหรับแจกในงานศพหม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม ในวันที่ ๓๗ เดือนนี้
เจ้าคุณพจนปริชาเป็นห่วงเรื่องตีพิมพ์หนังสือเล่มหนัก แม้แต่เมื่อป่วย ได้รับ
ทุกขเวทนา ก็ยังพูดถึงอยู่ เพราะเป็นหนังสือสำคัญเกี่ยวกับเป็นตำราพระราช
พิธี เจ้าคุณพจนปริชาจึงรับจะทำคำขแรงในเรื่องนี้ด้วย แต่ก็ไม่ยอมมา
มีเหตุอันสุดวิสัยเสียแล้ว หนังสือเล่มนั้นจึงจำเป็นต้องขาดคำขแรงไป ซึ่งเป็นที่
น่าเสียดายอย่างยิ่ง

หนึ่งในหนังสือเรื่องนี้ ยังมีท้าวพระพุทธรเจ้าของใจอยู่ ๕ แห่ง คือ
สิกุหฺร่า ในหน้า ๓๐ พระภุชารั้ววระยี่ หน้า ๓๓ พระแสงเวียดท้าว หน้า ๓๗
ฉลองพระองค์ลงราชะ หน้า ๓๗ และมุ่งสองบัก หน้า ๓๘ ในเรื่องฉดองพระองค์
ดงราชะ เจ้าคุณพจนปริชามีความสงสัย ให้ส่งบอกกับรัชกาลอื่น แต่ก็ไม่พบ
ไปปรากฏอยู่ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุด ศอนชูปกุมารทอง ซึ่งเป็น

ตำนานครูแจ้ ว่า เขายันต์ราชะประพันธ์ล่าง ดั้งนี้ น่าเข้าใจว่า เป็นชื่อยันต์
อย่างหนึ่ง แต่ก็ยังไม่สู้แน่ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระกรุณาทราบเกล้าฯ
ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายใบปรุฟเรื่องนมาทอดพระเนตรด้วยแล้ว กับขอ
ถวายบทกวีแต่ไม่เด่นไม่งครุ่ม ซึ่งหลวงธรรมมาภิรม (ถึก จิตรถึก) จดมาให้
หอสมุด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่งมีตำนานนับว่าแปลกและเก่ามากอยู่

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbunwong

บทกุลาตีไม้เล่นโหมงตรึม

หลวงธรรมาภิมล จดมาให้หอ วันที่ ๓๐/๕/๖๗

อันนั้นขวร

วางศรไปต้อง

เป็นรูปไชยชายมือหนึ่งจูงควาย

ควายนี้จุมกหนัก

ตวันเที่ยงขึ้นมาไร ๆ

หยีบแอกมาครอบคอกควาย

นางเมียอยู่หลังเอาอู่ไต้มาทำปลา

ทำทงแกงแล้ว

ไม้แกว่งกตังไว้ตรงนี้

ฉวยได้ ไม้แกว่ง

นั่งลงขัดใจ

แม่ยายทอ้งพี

ยื่นต้นเข้าในบั้นฝ้าย

พ่อไม้แลเห็น

ชักกรอกแทงกรอก

พ่อม่ายยิ้ม ๆ

ออกไปคอยช่องร้ว

พ่อม่ายยกค้ว

ชนชรักกัน

พ่อม่ายลูกลับ

สองสามวันมาให้ถึง

พระรามเชอวางศรไป

พระสุเมรุทวาดไทว

หัวข่าแบกไถ

เราค่อยชัคค้อยไป

ตัวใดจะลู่ไปถึงนา

ตวันชายลงไปชายป่า

พ่ออู่หมามาแต่หน้าอู่หมาคู่ใจ

นางเดินแอ้แร้เข้าไปห้องใน

ไต้ผ้พาไปข้างไทว

เดินวัดแว้งไปห้องใน

ยื่นต้นเข้าในบั้นฝ้าย

ห่อสำล้มาตังไว้

ค้วพรายชัคกรอกแทงกรอก

แล่นออกไปคอยข้างนอก

แล่นออกไปคอยช่องร้ว

นางแม่มายหัว ๆ

นัยว่าชนชรักกัน

แม่มายขบฟัน

สองสามวันมาให้ถึง

แม่มายปลับปลัง

ไต้ห้องทงเรอหม่มมา

ค้นหาพี่โง่
ค้นหาพี่ลา
หาบมาหาบไปบักใจ
แม่ยายแก่ ๆ
หันมาบอกแก่ลูกสาว
พอสมคเนเทครว
เราเก็บผักหักถั่ว
ผักหอมผักไ้
ได้ความสิ่งใด
คาบเลื่อยคาบรอน
ไปโน้นมานี่
บอกเล่าเพื่อนกัน
คู่ไร่ดอกบุก
ใครทำยากล่อน
ไปเล่าเพื่อนกัน
นาน ๆ ได้พบ
นาน ๆ ได้ทา
ยังเหล่าสาครแม่น้ำ
เราเล่นเรือใบผ้า
ขับเรือให้แล่นไว
เจ้าท้องบรรจง
ลุ่มลงตรงนี้
สู้แต่ลุ่มทำเคี้ยว

ตรงไปตรงมา
ไปลาพี่ชาย
ไปถึงเรือนเจ้าหลานสาว
แล่นแอ้แร้มาตามข่าว
เจ้าข่าวมาอาศรัย
ไปไร่เถิดนางน้องรัก
ไปไร่ไปไร่เก็บผักหักตะไคร้
พาไปเลี้ยงบอน
เหมือนดั่งไก่ได้หนอน
พาไปเล่าเพื่อนกัน
ไปนั่นมานั้น
ปากคันเหมือนบอน
บานอยู่ชรอน
ให้บอนมันคัน
ปากคันหนักหนา
แย่งอบชาวนา
แย่งคาลาลูกอ่อน
แสนสนุกเพื่อนเฮย
เรือพี่พายมาพรายน้ำมุขผง
พี่จะแล่นพายลง
ช่วยส่งเรือให้ดี
ใครจะช่วยพี่กู
เจ้าสวยระเนาเฮย

ช่วยรอดช่วยเร็ว
 แน่วแน่ท้องโตปลา
 เรียกว่ากาน้ำไต้ปลา
 เรียกว่ามีอกคน
 เอามาเรียนเล่นกล
 โยนเข้ารับขวา
 ท่านร้องถามมา
 เหวี่ยงซ้ายชายอา
 เรียนมาแต่ไหน
 หน้าอดสูหัวใจ
 บอกว่ารู้มาเอง
 โยนหอกเป็นเพลง
 หอกแทงตัวตาย
 ลบครุเสียไม่หาย
 ชายลบบุณครุ
 อุปรมาคั่วกู
 ไร้ปูนไม้แดง
 ทมากพลูทงนนเล่า
 ไม้มีปูนไม้แดง
 ข้างโนพลูเล่า
 เพื่อเราทั้งสองรา
 บุญยังไม้ตาย
 ไ้เรอรอดถึงฝั่ง

ยังเมล็ดงาเดียว
 คูอะไรดำ ๆ
 ทักเงียงโยนมา
 ไข่ชายแลเห็น
 จับเทาะกาหล
 พระพุทธเจ้าแลเห็น
 ไอ้ไข่ชายเอ๋ย
 ความรู้นี่มา
 เอานกเขามาเป็นครู
 ทนสนองขันไป
 ไข่ชายกลับกรอก
 โยนเองรับเอง
 คุณครูเจ้าพี่เข้
 หอกแทงตัวตาย
 ครันหมายออกข้อ
 แต่หมากกับพลู
 ไม่เป็นยศเป็นแสง
 ช่วยพ่อคุณกำเหนิดเกิดปูน
 ชักสำเภาแล่นมา
 ให้เรอรอดไปถึงฝั่ง
 ได้แทนคุณร้อยชั่ง
 สักครึ่งคลาเดียวเอ๋ย.

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๗๘

พระยาอนุนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒ ตุลาคม ได้รับแล้ว จะอธิบายคำสั่งท่านตั้งใจ
ส่งด้วยตามทูล แะตรงอย่างก็ประกอบทางสันนิษฐานด้วยนัยก่อน

๑. สีกุหลาบ เปนตั้งเทาเจือแดง ตรงทักกระเดียดเหลืองเล็กน้อย อธิบาย
ให้ชัดยาก เปนตั้งชนิดสักหูดาด หมวกสักหูดาดซึ่งเราได้กินอยู่ในสมัยนั้นกมด
อย่างนั้นลงไป ท่านอาจหัดบดามักเห็นได้ เข้าใจว่าเป็นคำแขก

๒. พระกุซารวรวระวย ฉันทไมทราบ แต่ผู้ใหญ่ฝ่ายในชั้นเก่าพูดกัน
มีอยู่ว่าแต่งตัว นุ่งห่ม น่าจะเป็นชื่อมาชนิดเดียวกัน หากจะเรียกขาดตกบกพร่อง
ไป หรือมีฉนวนมาเครื่องต้นอาจเริ่มคำชนกได้ ผ่านนุ่งห่ม ฉันทไมทราบ เห็น เปน
ผ้าตายเราคี ๆ นเอง ที่มีตายเชิงด้วยกม ไม้กม ถ้าเป็นผ้าพวกเดียวกัน
พระกุซารวรวระวยก็คงเป็นผ้าตายศพมพมเชิงทองหรือ ทองนกมพยานเห็นอยู่ที่
ชั้นหลังลงมาทรงพระกุษาเขียนทอง พระกุษาเขียนทอง ก็คือผ้าตายศพมพ
เหมือนกัน หากแต่อยากให้งามก็เขียนเส้นทองเต็มเข้าเท่านั้น คำซึ่งตั้งทายว่า
ย หรือ หย นั้น ให้นึกไปว่าเป็นคำแขกจะบอกคำขบดททำมานนเข้ามากได้

๓. พระแสงเวียดเห่า ฉันทเคยไต่ยีนเรียกกันดูๆแต่ว่าพระแสงเวียด
ได้รับพระราชธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงว่า พระแสงองค์นี้
ของเชียงตุงออกไปได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินญวนชน ว่าถึงถึงพระเดชพระคุณ
ซึ่งทรงพระกรุณาอนุเคราะห์ จึงส่งพระแสงองค์นี้เข้ามาถวายแด่ของพระเดช

ไม่มีใครพูด ส่วนพวกที่มีแต่เรียก สมบัติ กับ ถมขัก คำ สมบัติ เขียนลงเป็น
หนังสือมี แต่ ถมขัก ไม่มี หนังสือเขมรเขียน สมบัติ ไปรเฟดเดอ เซเตต์ บอก
ว่าอ่านออกเสียงเป็น ขอมปวัต จะอย่างไรก็ตามใจท่าน

เมื่อได้อ่านรูปเพื่อแก้ปัญหาหาข้อบกพร่องเห็นคำอะไรที่อะไร เคืองใจ
ให้ท่านเรียบที่จะพูดต่อไปนี้

๑. ในหน้า ๓๓ มีคำว่า ทรงฉลองพระกรน้อย คิดว่าตกคำ
พระองค์ ไปเสีย ซึ่งควรจะเป็น ทรงฉลองพระองค์พระกรน้อย หมายความว่า
เสื้อแขนสั้น ตามที่วานกมอย่างให้เห็นได้อยู่หน้า ๕๔ ควรจะลบคันฉับ
ดูให้ดี

๒. ทิศอีสาน ชื่อทิศอย่างนี้ไม่มีในชาติ มีแต่ทางตั้งถฤตเขียน
อีสาน เป็นชื่อเทวดา ในชาติมคาน ในรัชกาลสุทศ ซึ่งเก็บเอาชื่อเทวดา
ตั้งสงครามของพราหมณ์มาแต่ ในภาษาชาติมคาน ส ศว เตยว จึงต้องเขียน
อีสาน ก็เมื่อหนังสือของเรามี ศ ษ ส เหมือนหนังสือตั้งถฤต จะเขียนตาม
ตั้งถฤตเป็น ทิศอีสาน ไม่ดีหรือ จักว่าถูกกว่าเขียน อีสาน ตามชาติเป็นไหน ๆ
ใน ปทานุกรมกระทรวงธรรมการ ก็มีให้ไว้ทั้งสองอย่าง จะเขียน อีสาน ก็ไม่
เป็นผิด

๓. มนต์ ในรูปแก้เป็น มนตร์ ทุกแห่ง ใน ปทานุกรมกระทรวง
ธรรมการ ก็มีอยู่ทั้งสองอย่าง จะเขียนอย่างไรก็ได้ไม่เป็นผิด แต่ฉันพิจารณา
เห็นว่า มนต์ กับ มนตร์ นั้นมีความหมายต่างกัน มนต์ เป็นภาษาชาติทาง
พระพุทธศาสนา หมายความว่าสาธยายพระพุทธรูป ส่วน มนตร์ เป็นภาษา
ตั้งถฤตทางไสยศาสตร์ หมายความว่าอันวอนพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า (Hymn) เพราะ

๕๒๕
๕๒๖
๕๒๗
๕๒๘
๕๒๙
๕๓๐
๕๓๑
๕๓๒
๕๓๓
๕๓๔
๕๓๕
๕๓๖
๕๓๗
๕๓๘
๕๓๙
๕๔๐
๕๔๑
๕๔๒
๕๔๓
๕๔๔
๕๔๕
๕๔๖
๕๔๗
๕๔๘
๕๔๙
๕๕๐
๕๕๑
๕๕๒
๕๕๓
๕๕๔
๕๕๕
๕๕๖
๕๕๗
๕๕๘
๕๕๙
๕๖๐
๕๖๑
๕๖๒
๕๖๓
๕๖๔
๕๖๕
๕๖๖
๕๖๗
๕๖๘
๕๖๙
๕๗๐
๕๗๑
๕๗๒
๕๗๓
๕๗๔
๕๗๕
๕๗๖
๕๗๗
๕๗๘
๕๗๙
๕๘๐
๕๘๑
๕๘๒
๕๘๓
๕๘๔
๕๘๕
๕๘๖
๕๘๗
๕๘๘
๕๘๙
๕๙๐
๕๙๑
๕๙๒
๕๙๓
๕๙๔
๕๙๕
๕๙๖
๕๙๗
๕๙๘
๕๙๙
๖๐๐
๖๐๑
๖๐๒
๖๐๓
๖๐๔
๖๐๕
๖๐๖
๖๐๗
๖๐๘
๖๐๙
๖๑๐
๖๑๑
๖๑๒
๖๑๓
๖๑๔
๖๑๕
๖๑๖
๖๑๗
๖๑๘
๖๑๙
๖๒๐
๖๒๑
๖๒๒
๖๒๓
๖๒๔
๖๒๕
๖๒๖
๖๒๗
๖๒๘
๖๒๙
๖๓๐
๖๓๑
๖๓๒
๖๓๓
๖๓๔
๖๓๕
๖๓๖
๖๓๗
๖๓๘
๖๓๙
๖๔๐
๖๔๑
๖๔๒
๖๔๓
๖๔๔
๖๔๕
๖๔๖
๖๔๗
๖๔๘
๖๔๙
๖๕๐
๖๕๑
๖๕๒
๖๕๓
๖๕๔
๖๕๕
๖๕๖
๖๕๗
๖๕๘
๖๕๙
๖๖๐
๖๖๑
๖๖๒
๖๖๓
๖๖๔
๖๖๕
๖๖๖
๖๖๗
๖๖๘
๖๖๙
๖๗๐
๖๗๑
๖๗๒
๖๗๓
๖๗๔
๖๗๕
๖๗๖
๖๗๗
๖๗๘
๖๗๙
๖๘๐
๖๘๑
๖๘๒
๖๘๓
๖๘๔
๖๘๕
๖๘๖
๖๘๗
๖๘๘
๖๘๙
๖๙๐
๖๙๑
๖๙๒
๖๙๓
๖๙๔
๖๙๕
๖๙๖
๖๙๗
๖๙๘
๖๙๙
๗๐๐
๗๐๑
๗๐๒
๗๐๓
๗๐๔
๗๐๕
๗๐๖
๗๐๗
๗๐๘
๗๐๙
๗๑๐
๗๑๑
๗๑๒
๗๑๓
๗๑๔
๗๑๕
๗๑๖
๗๑๗
๗๑๘
๗๑๙
๗๒๐
๗๒๑
๗๒๒
๗๒๓
๗๒๔
๗๒๕
๗๒๖
๗๒๗
๗๒๘
๗๒๙
๗๓๐
๗๓๑
๗๓๒
๗๓๓
๗๓๔
๗๓๕
๗๓๖
๗๓๗
๗๓๘
๗๓๙
๗๔๐
๗๔๑
๗๔๒
๗๔๓
๗๔๔
๗๔๕
๗๔๖
๗๔๗
๗๔๘
๗๔๙
๗๕๐
๗๕๑
๗๕๒
๗๕๓
๗๕๔
๗๕๕
๗๕๖
๗๕๗
๗๕๘
๗๕๙
๗๖๐
๗๖๑
๗๖๒
๗๖๓
๗๖๔
๗๖๕
๗๖๖
๗๖๗
๗๖๘
๗๖๙
๗๗๐
๗๗๑
๗๗๒
๗๗๓
๗๗๔
๗๗๕
๗๗๖
๗๗๗
๗๗๘
๗๗๙
๗๘๐
๗๘๑
๗๘๒
๗๘๓
๗๘๔
๗๘๕
๗๘๖
๗๘๗
๗๘๘
๗๘๙
๗๙๐
๗๙๑
๗๙๒
๗๙๓
๗๙๔
๗๙๕
๗๙๖
๗๙๗
๗๙๘
๗๙๙
๘๐๐
๘๐๑
๘๐๒
๘๐๓
๘๐๔
๘๐๕
๘๐๖
๘๐๗
๘๐๘
๘๐๙
๘๑๐
๘๑๑
๘๑๒
๘๑๓
๘๑๔
๘๑๕
๘๑๖
๘๑๗
๘๑๘
๘๑๙
๘๒๐
๘๒๑
๘๒๒
๘๒๓
๘๒๔
๘๒๕
๘๒๖
๘๒๗
๘๒๘
๘๒๙
๘๓๐
๘๓๑
๘๓๒
๘๓๓
๘๓๔
๘๓๕
๘๓๖
๘๓๗
๘๓๘
๘๓๙
๘๔๐
๘๔๑
๘๔๒
๘๔๓
๘๔๔
๘๔๕
๘๔๖
๘๔๗
๘๔๘
๘๔๙
๘๕๐
๘๕๑
๘๕๒
๘๕๓
๘๕๔
๘๕๕
๘๕๖
๘๕๗
๘๕๘
๘๕๙
๘๖๐
๘๖๑
๘๖๒
๘๖๓
๘๖๔
๘๖๕
๘๖๖
๘๖๗
๘๖๘
๘๖๙
๘๗๐
๘๗๑
๘๗๒
๘๗๓
๘๗๔
๘๗๕
๘๗๖
๘๗๗
๘๗๘
๘๗๙
๘๘๐
๘๘๑
๘๘๒
๘๘๓
๘๘๔
๘๘๕
๘๘๖
๘๘๗
๘๘๘
๘๘๙
๘๙๐
๘๙๑
๘๙๒
๘๙๓
๘๙๔
๘๙๕
๘๙๖
๘๙๗
๘๙๘
๘๙๙
๙๐๐
๙๐๑
๙๐๒
๙๐๓
๙๐๔
๙๐๕
๙๐๖
๙๐๗
๙๐๘
๙๐๙
๙๑๐
๙๑๑
๙๑๒
๙๑๓
๙๑๔
๙๑๕
๙๑๖
๙๑๗
๙๑๘
๙๑๙
๙๒๐
๙๒๑
๙๒๒
๙๒๓
๙๒๔
๙๒๕
๙๒๖
๙๒๗
๙๒๘
๙๒๙
๙๓๐
๙๓๑
๙๓๒
๙๓๓
๙๓๔
๙๓๕
๙๓๖
๙๓๗
๙๓๘
๙๓๙
๙๔๐
๙๔๑
๙๔๒
๙๔๓
๙๔๔
๙๔๕
๙๔๖
๙๔๗
๙๔๘
๙๔๙
๙๕๐
๙๕๑
๙๕๒
๙๕๓
๙๕๔
๙๕๕
๙๕๖
๙๕๗
๙๕๘
๙๕๙
๙๖๐
๙๖๑
๙๖๒
๙๖๓
๙๖๔
๙๖๕
๙๖๖
๙๖๗
๙๖๘
๙๖๙
๙๗๐
๙๗๑
๙๗๒
๙๗๓
๙๗๔
๙๗๕
๙๗๖
๙๗๗
๙๗๘
๙๗๙
๙๘๐
๙๘๑
๙๘๒
๙๘๓
๙๘๔
๙๘๕
๙๘๖
๙๘๗
๙๘๘
๙๘๙
๙๙๐
๙๙๑
๙๙๒
๙๙๓
๙๙๔
๙๙๕
๙๙๖
๙๙๗
๙๙๘
๙๙๙
๑๐๐๐

ฉะนั้นเขียนต่างกันเป็นสองอย่าง คือ ทางพระพุทธศาสนาเขียน มนต์ ทาง
พราหมณ์เขียน มन्ตร์ จะได้จัดหรือไม่

๔. ไม่ได้คู่ ครูเคยสอนว่าคำที่มาทางบาดีย่าเอาไปใส่เข้า เพราะ
ในภาษาบาดีย่าไม่ได้คู่ ฉันก็เห็นชอบด้วย แม้แต่คำไทยเราก็ไม่ได้ใช้
ทุกคำไป คำใดที่ข้างบนว่างจึงได้ใช้ ถ้าคำใดที่ข้างบนไม่ได้ว่าง เช่น เงิน
คองก ไชก ไม่เห็นมีใครใช้ ในรูปเรื่อง ราชานิกเชก คำ สรรเพชญ เพชร
มีแก่ได้ไม่ได้คู่ใจทองน

๕. แม่ กับ แม่ มีคนใช้ปนเปปนคำเดียวกัน แต่ฉันเห็นว่าเพ
คนละคำไกลกันมาก แม่ข ตรงกับ คถ่าย แม่ ตรงกับ ถ่า ในรูปเรื่อง ราช
นิกเชก มีใช้คำแม่ข อยู่ในที่ แม่ ดูเหมือนต้องแห่ง

๖. บัณฑิต ภาษาอะไร แปลว่าอะไรไม่ทราบ ใช้อยู่ในที่ มาน
พระบัณฑิต

พูดถึงคำแลวก็เลยไปถึงความด้วย ฉันไม่เดื่อมใส่ในคำรา บัญจราชา
นิกเชก เลย เพราะใจไม่เห็นด้วย คงจะแสดงข้อใหญ่ให้ทราบต่อไป

๗. อินทราภิเชก จำเป็นอย่างไรที่คำว่า อินทร จะต้องเป็นพระอินทร์
เจียง ๆ ลงจากฟ้ามาช่วยทำอภิเชกให้ ซึ่งจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากจะเป็นการ
อภิเชกพระอินทร์ในแผ่นดิน คือ นรินทร์ ชนินทร์ จะไม่ได้หรือ

๘. ปราบคาภิเชก ขอนตามที่เราคัดลอกกันต้องมีคำอยู่ในนั้น แต่
เมื่อตรวจดูคำ ปราบุด ในคถนรินทร์ของโมเขยวดเดียมส์ แปลให้ใจเป็นไป
แต่ในทางว่าได้ว่า ถึง ไม่มีคำ อยู่ในนั้น ที่จัดว่าไกล คำ มีอยู่คำหนึ่งว่า ชะนะ

แต่ความชนะก็ไม่จำเป็นต้องมีมาทุกทีไป เขาเป็นใช้ได้ถ้าได้ราชสมบัติด้วย
ซึ่งมาแต่ตัวอภิเชก ควรเรียกว่าปราบดาภิเษก

๓. **ราชาภิเษก** รตนาให้เป็นพระราชานันทอน แต่คำราชานันจะ
หมายจำเพาะแต่พระเจ้าแผ่นดินเท่านั้นหรือ ในพระราชพงศาวดาร ลูกหลวง
เรียก ราชาก็มี เช่น พระอินทราชาในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และ
พระเชียรราชาในแผ่นดินขุนจรวงษาเป็นต้น เพราะฉะนั้นราชาภิเษกหมายถึง
ตั้งลูกหลวงแล้ว อินทราชาภิเษกก็จะหมายถึงตั้งพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าราชา
ภิเษกเป็นตั้งพระเจ้าแผ่นดิน (King) อินทราชาภิเษกก็เห็นจะถ้อยขึ้นไปเป็นตั้ง
ราชานันท์ (Emperor) ธรรมดา

๔. **โถกภิเษก** เห็นเป็นงานชั้นเวียง รตนาบดบดบดให้ครอง
ใคร ๆ ก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นพระเจ้าแผ่นดิน อภิเชก ก็แปลว่ารตนาเท่านั้น การ
รตนาโถกนุญแต่งตั้งงานก็ทำกันอยู่ทั่วไป

๕. **อุภิเชก** คำนี้เป็นคำไทย ไม่ใช่ชาติตั้งสกฤต เข้าใจกันอยู่ทั่วไปว่า
เป็นการแต่งงานสมรส เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้

เห็นว่าคำราช บัญจรราชาภิเษก นี้เก็บเอาคำร้อง ๆ มารวมแต่งไขความ
ให้เป็นคำราชาภิเษกพระเจ้าแผ่นดินชนทั้งหมด คิดจะขอไปที่ แต่ที่เก็บได้มาก
ไม่หมด ยังมีตกอยู่อีกมาก เช่น สังครามาภิเชก บขยาภิเชก และอื่นอีก
แต่ตามทีฉันกถาวมานกถาวความความเห็นซึ่งเกิดขึ้นในปัจจุบัน ยังหาได้
สอบค้นหาที่ถูกผิดดูไม่

เฉยใจ หลวงธรรมมาภิเษกไม่เคยเห็นกฤดาภิเษก ไปฉวยเอาถ้อยอะไร
มาให้ เป็นถ้อยจริง แต่เป็นเรื่องบ้านนอกคอกนา หาใช้คำร้องกฤดาภิเษกไม่

ฉันตั้งใจจะจดบันทึกในเรื่องการเดิน & อย่างให้แก่ท่าน แต่ยังไม่พร้อม บัดนี้
เห็นว่าท่านหงุดหงิดจะบอกใจพดล คำร้องกฤดาภิไธยไม่เป็นดังนี้

สักดำนภาพ x' x สิทธิกรรมมอบให้ x'' x เหตุโดยนำพ่อ x x ไฟร์ฟ้าอยู่เย็น x x		เลิศล้ำแดนไตร x x จิ่งแจ่มกฤดาภิไธย x x x x พระเดชพระคุณปกเกล้า x x
--	---	--

จบแล้วกตบขัน เวียนอยู่เท่านั้นเอง คำ เลิศ ร้อง เลิศสะ ที่ x หมายถึงห้วงที่ไม่
ตรงกัน

ฉันเห็นเค้าที่เป็นโคลง โคลงอย่างเก่าซึ่งยังไม่ถือนิยมในสมัยนี้
แฉะวรรณยุกต์นี้ คงจะเขียนเค้าให้ดู

สักดำนภาพ สิทธิกรรมมอบให้ กฤดาภิไธย เหตุพระคุณปกเกล้า	แดนไตร จิ่งแจ่ม เหตุใด นำพ่อ ไฟร์ฟ้าอยู่เย็น ฯ
--	---

ได้ส่งปรุฟกับบทกฤดาภิไธยของหลวงธรรมาภิไธยมาให้แล้ว ขอโทษ
ฉันทำกระดาษขาดไปนิดหนึ่ง เพราะคิดกาจที่ของ เขามัดคัตกระดาษสอดเข้า
ไปคัตเลยคำทะเล

พรหม

กรมศิลปากร

๓๒ ตุลาคม ๒๕๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา-
นวลกิจวงษ์ ทราบดีฝ่าพระบาท

อนุสนธิหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าลงวันที่ ๒ เดือนนี้ กราบทูลไปด้วย
เรื่องคัมภีร์หนังสือพระราชนิพนธ์ในงานพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าอรพินทเพญภาคนัน บดินชาพระพุทธเจ้าใต้ ให้เจ้าหน้าที่ไปคัดเรื่อง พระราช
วิจารณ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา จากคณะบรรณการเก็บรักษาเวียงกรม
เดชาธิการคณะรัฐมนตรีเสร็จแล้ว คงเป็นหนังสือ ๒๒ หน้าคัมภีร์คัดเท่านั้น
การพิมพ์จะสมควรพิมพ์ด้วยหรือไม่ เพื่อเช่นให้เต็มหนังสือหน้าชน หรือจะสมควร
ประการใด ข้าพระพุทธเจ้าใต้ ให้โรงพิมพ์ไปติดต่อกับหม่อมเจ้าอุปถัมภ์โดย
ตรงแล้ว

อนึ่ง การพิมพ์หนังสือที่สำคัญ ควรจะมีสำเนาเก็บรักษาไว้ แต่ที่
ไม่มีมาแต่ก่อน เป็นเพราะการพิมพ์กระชั้นมาก ไม่มีโอกาสจะจัดทำสำเนา
สำเนาเก็บไว้ มาในคราวนี้ มีเวลาพอที่จะจัดทำสำเนาเช่นนั้นได้ทันที แต่ได้
ทราบเกล้า ๆ ว่างบประมาณค่าพิมพ์มีเพียง ๒๕๐ บาทเท่านั้น ถ้าจะต้อง
เพิ่มการพิมพ์อีกสัก ๒ ยก ก็น่าจะเกินงบประมาณไป ข้าพระพุทธเจ้าจึง
รู้สึกเสียดายมาก

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายคำแนะนำ พระราชวิจารณ์พระราชพงศาว
ดารกรุงศรีอยุธยา มาในซองนี้ด้วย แลมีข้อความบางประการที่ข้าพระพุทธเจ้า
ขอรับพระบรมานุญาตเกล้า คงจะกราบทูลต่อไป

(๑) หนังสือฉบับนี้ จดสมควรเรียกว่า พระราชวิจารณ์ หรือ พระบรมราชาธิบาย ที่ปกคณฉบับสมุดไทยเขียนว่า พระราชพงศาวดารทรงคิดใหม่โดยย่อ

(๒) หน้า ๓ พระเจดีย์ที่ขุดขึ้นได้ในองค์พระปฐม และศิระระูปปั้นยักษ์ ถ้าข้าพระพุทธเจ้าจะลงคำขแรงใจข้างใดว่า พระเจดีย์นั้นเคยฉนเก็บรักษาไว้ที่พพภณที่สถาน ส่วนศิระระูปปั้นอยู่ทางขนของคพระปฐมเจดีย์ด้านตะวันออก ดังน ข้าพระพุทธเจ้าไม่แน่ใจว่าจะเป็นการตั้งคำสมควรประการไร

(๓) หน้า ๕ ชื่อเมืองต่างๆ ที่มีอยู่ในกฎมณเฑียรบาล ข้าพระพุทธเจ้าได้พบในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เป็นสมุดไทยตัวเขียนแบบไทยย่อ มีจำนวนเก่ามาก จดเมืองสระเดา (ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งที่ตั้งแถวไว้ในกฎมณเฑียรบาล) ว่าเมืองท่าทอง คือ กายูจนดิฐุเคยฉน ที่กราบทูลมาด้วย ก็เพียงแต่ทข้าพระพุทธเจ้าได้พบ หาได้เกี่ยวข้องกับข้อความในพระราชนิพนธ์อย่างไรไม่

(๔) หน้า ๑๗ กล่าววว่า ในงานบรมราชาภิเศก พราหมณต้องเป็นผู้อุ้มพระเจ้าแผ่นดินขึ้นบนพระภัทรปิฐุ พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จตนเองไม่ได้ นนข้าพระพุทธเจ้าพงพบเป็นครั้งแรก เข้าใจด้วยเกล้าฯ ว่า การนับถือพราหมณในชั้นหลัง เห็นจะเสื่อมทรามลง จึงไม่ปรากฏใน ตำราบรมราชาภิเศกถึงเรื่องน

(๕) หน้า ๑๗-๑๘ เรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้รับพระราชโองการน ในหนังสือ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ หน้า ๑๗ สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า พระเจ้ากรุงธนบุรี ได้มีการบรมราชาภิเศกแต่เห็นจะทำอย่างดังเขป บางที่จะบกพร่องไม่ถูกต้องตามตำรา จึงมีคำผู้ใหญ่

กล่าวถึงกันว่า พระเจ้ากรุงธนบุรี ไม่ได้ทำพิธีบรมราชาภิเษก ในหนังสือ
โคลงขอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี นายสวนมหาศเด็กแต่ง หน้า ๘ ว่า

ใครอาจอาตมตั้ง	ตัวผจญ ได้ฤๅ
พ่ายพระกุศลพล	ทั่วทั่ว
ปราบดาภิเษกบน	ภักดิ์บิรู บัวแย
สมบัติสมบูรณดาว	แต่พามาปาน

ถ้าพิจารณาตามโคลงบทนี้ ก็น่าจะเป็นดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงอธิบายไว้ ทั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจะควรผ่านไปหรือจะสมควรอย่างไร ขอ
ประทานทราบเกล้า ด้วยจะเป็นการสูงค่าขึ้นได้

(๖) หน้า ๒๒ ตอนจบ เรื่องรูปพระโคและรูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ในคราว
ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จเมืองพม่าครั้งที่แล้วมา ได้ประทาน
พระอธิบายและรูปถ่ายมายังห้องบรรณารักษณ์ที่ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ขอคัด
ถ้าเนาและถวายมาด้วย พระอธิบายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนี้
ข้าพระพุทธเจ้าจะพิมพ์ต่อท้ายพระราชนิพนธ์ด้วย จะเป็นการสมควรประการไร

ทั้งนี้ การจะควรตั้งถาวรไว้ ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง

กรรมสมควรแล้วแต่จะโยรกกเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. Chulabhorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๗๗

พระยาอนุমানราชชน

จะคอยหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๒ เดือนนี้ ซึ่งตั้งพระราชนิพนธ์ทรงพระราชวิจารณ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ทั้งมีความเห็นแต่คำถาม คำบอกอะไรต่าง ๆ ไปด้วยนั้น ให้ท่านทราบความเห็นของฉัน

ในการทำสารบาย ท่านเกรงจะขัดข้องทำไม่ได้ ด้วยมีงบประมาณ ค่าพิมพ์ไว้เพียง ๒๕๐ บาทนั้น ท่านรู้งบประมาณมาโดยทางใด ถ้ารู้มาทาง นอกคอกแล้วท่านไม่ควรรู้ ไม่ควรคำนึงถึง เห็นตัวอย่างไรก็ทำไป เว้นแต่ หม่อมเจ้าอุปถัมภ์จะมาบอกอภัยตักทายแก่ท่าน ว่าอย่าให้เกิน ๒๕๐ บาท ขึ้นไป นั้นเหตุจริงควรจะคิดลดหย่อนให้ลงมาตามคำสั่งแห่งเจ้าของ

ท่านจะตอบขอขงท่านขอความเห็น ๖ ข้อ

๑. ข้อที่ว่าหนังสือนั้น ควรจะเรียกว่า พระราชวิจารณ์ หรือ พระบรมราชาธิบาย นั้นโดยกค่าทั้งสองอันตราฐุกิตติคุณแล้ว รู้จักว่า พระราชวิจารณ์ นั้น เบากว่า เปนทางทรงแต่งกระแต่พระราชดำริ อันว่าจะถูกก็โตมดก็โต ไมมีโทษ ส่วน พระบรมราชาธิบาย นั้นหนักกว่า เปนทางเหมือนว่าทรงตรัสรู้แจ้งแล้วนำ ความมาสอน ถ้าผิดไปก็ทำให้เกิดโทษ จึงเห็นว่าใช้คำ พระราชวิจารณ์ ดีกว่า
๒. ท่านจะตงพูดโนคอธิบาย ว่าห้วยกษกับพระเจดยเดยจนอยุทเห็นนั้น ตงได้ ไมมีการค่าสูงอยู่โนนั้นเดย เพราะไมได้กระทบทำคจามได้เดยอะไรแก่ พระราชดำรัส บอกคนให้รู้ค่าแห่งตั้งของไปทางหนึ่งต่างหากเท่านั้น

๓. ขอบใจท่านที่บอกชื่อเมืองสระอุเดาให้ทราบ แต่ก็ได้เพียงรู้ตราไว้
ฉันไปเที่ยวเมืองกาญจนดิฐมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้เอาใจได้สืบเมืองเก่าอยู่เหมือนกัน
ได้ความว่าเมืองท่าทองได้ย้ายถึง ๕ ครั้ง เดิมเมืองเก่าตั้งอยู่ในแม่น้ำ
ซึ่งเรียกว่าท่าทองอุเท (เข้าใจว่าคืออุไทย) อยู่สุดทางตะวันออก ฉันได้ไปถึง
ถนนพบวัดเก่า ๆ สันนิษฐานแล้วว่าเมืองเก่า ครั้นเดี๋ยวแก่พระมาเดวิดเมือง
ใหม่ เดือนไปอีกด้านหนึ่ง ถัดด้านน้ำเก่าไปทางตะวันตก เรียกว่าตำบล
เขาน้อย นานมาด้านคนเงินเรือเขาออกดำบาก จึงเดือนไปตั้งใหม่อีกแม่น้ำ
หนึ่ง ถัดไปทางตะวันตก เรียกว่าท่าทองใหม่ ค่อมมาสมเด็จพระยาองค์ใหญ่
ไปตั้งคือเรือรบที่บ้านดอนในแม่น้ำหลวง ซึ่งภายหลังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าพระราชทานชื่อเปลี่ยนเป็นแม่น้ำตาปี ก็อยู่ถัดแม่น้ำท่าทองใหม่ไปทาง
ตะวันตกอีก ในการคือเรือก็ยังมีช่างมาประชุมกันอยู่มาก ชาวบ้าน
ชาวเมืองจึงพากันมาตั้งชายของมือชอกันปลูกเคหสถานจึงกลายเป็นเมืองขึ้นใหม่
เมืองนี้เองที่ได้พระราชทานนามว่ากาญจนดิฐ ครั้นเมื่อทำรถไฟไปถึงท่าข้าม
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงพระราชดำริคิดว่า ค่อยไปเมืองจะต้องย้ายไป
อยู่ที่ท่าข้าม จึงพระราชทานชื่อท่าข้ามว่าสุราษฎร์ธานี แต่ชาวเมืองกาญจนดิฐ
ก็ไม่ไป กลับตั้งเอาชื่อสุราษฎร์ธานีมาเป็นชื่อเมืองกาญจนดิฐเสียด้วยซ้ำ ทำ
เอาชื่อกาญจนดิฐหายไป สันนิษฐานพระยาคำรงกตวธอกาญจนดิฐจะสูญเสีย
จึงตรัสสั่งให้เรียกเมืองเก่าที่ตำบลเขาน้อยว่าอำเภอกาญจนดิฐ เป็นเช่นนั้นอยู่
จนทุกวันนี้ ชื่อเมืองสระอุเดาไม่ได้ยินเลย แต่ไม่ประหลาดอะไร ชื่อเมืองยอม
เกิดขึ้นแล้วก็สูญหายไปเป็นธรรมดา ถ้าจะเดาเดี๋ย เมืองสระอุเดา ก็คงเป็นชื่อ
เมืองเก่าที่แม่น้ำท่าทองอุเทนั้นแหละจะเป็นได้ดีกว่าแห่งอื่น ที่เรียกชื่อว่าท่าทอง
นั้น เขาว่าเคยหาแร่ทองได้ที่เขาในตะแวงท่าทองอุเทนั้น

๔. ในการที่พราหมณ์อุ้มพระเจ้าแผ่นดินชกัทวีรัฐนั้น ฉันจะต้องคาด
คะเนให้ท่านฟัง อภิเชก แปลว่า รตนา รตนา หมายถึง การให้ คู่แต่พระเวศน์สันดร
เกิด ให้ถูกให้เมียก็รตนาให้ชุกและพระอินทร์ ราชอภิเชก ก็คือให้ราชสมบัติ
แต่ให้ด้วยรตนาไม่ใช่ประเพณีของเรา เรารู้จักไม่พอ จึงต้องแถมประเคน
เข้าด้วย เครื่องราชกกุธภัณฑ์และพระแสงประเคนถวายผู้จะเป็นพระเจ้า
แผ่นดินได้ แต่กัทวีรัฐยกประเคนไม่ได้ จึงต้องอุ้มองค์พระเจ้าแผ่นดินประเคน
ให้แกกัทวีรัฐ ท่านคิดว่าเกิดการอุ้มพระเจ้าแผ่นดินเพราะเลื่อมศวามนบถือ
พราหมณ์หนักถูกแดง แต่ฉันยังเห็นเหตุลึกเข้าไปอีกว่า ยืนตำแหน่งพระเจ้า
แผ่นดินนั้นเป็นตำแหน่งที่แย่งกันหนัก ต้องระวังกันทุกหายใจเข้าออก ในการที่
พราหมณ์เขาอุ้มนั้น เป็นการเข้าประชิดถึงพระองค์ ถ้าตาพราหมณ์นั้นแก่จะรับ
ดินบนใครมาทำร้าย จะตีมันแทงอะไรเขาก็อาจทำได้โดยสะดวก จึงเด็กจ้ออุ้ม
นั้นเสีย กันให้ออกห่างจากอันตราย ก็อุ้มบดอเชอพราหมณ์น้อยลงนั่นเอง

๕. พระเจ้ากรุงธนบุรี จะได้ทำราชาภิเศกกับพระราชโองการหรือเปล่า
ฉันไม่อาจพูดว่ากระไรได้ หนังสือที่ได้อ่านก็พูดแตกต่างกัน ปกติของฉันไม่ค่อย
จะเชื่อหนังสือมากนัก เห็นว่าการแต่งหนังสือก็ยอมพูดตามใจ ถูกจริงก็มี
เตาเอาผิดไปก็มี ถูกทอดอกมากก็มี แถงแถงเอาชวรายใส่ไหก็มี แถงแถง
ยกยอจนเกินจริงก็มี จึงเป็นการสุจริตที่จะเชื่อตงได้

๖. ในการที่ท่านคิดจะเอาพระตำรับสมเด็จพระยาตำรับ เรื่องรูป
สัมฤทธิ์ตั้งค้อยพระราชนิพนธ์นั้นดี แต่สงสัยอยู่ว่าพระองค์ท่านจะเค็มพระทัย
ให้ตงหรือไม่ เป็นหน้าที่ของท่านจะต้องกราบทุกถาม และถ้าตงก็ตงจดหมาย
ไว้ให้คนเข้าใจในเบื้องตนแห่งพระนิพนธ์นั้นด้วย

ที่จะให้ความเห็นส่วนตัว

๑. คำจําหน้าพระราชนิพนธ์ว่า ร่างพระราชพงศาวดาร ทรงคิดใหม่
โดยย่อ นั้น คงหมายหน้าสมุดตั้งเกศมิต ไม่ถูกตามเรื่อง ไม่ควรคัดเอา
ตีพิมพ์ตามนั้นไป ควรเรียกเล่มใหม่ซึ่งท่านก็คิดอยู่แล้ว

๒. ตอนข้างท้ายมีจําบอกว่า ท่อมนสอง แต่คนห้ามจําว่าท่อนหนึ่งไม่
เป็นกรรมปดายไม่มีคนอื่นควรแก้ไข ท่านจงพิจารณาดู ถ้าเห็นควรมีจํา
ก็เติมจําเข้าตอนคนด้วยว่าท่อนหนึ่ง ถ้าเห็นไม่ควรมีจําตัดจําที่ตอนสองทั้งเสีย

๓. พระนามพระเจ้าแผ่นดินในพระราชนิพนธ์นั้น ออกพระนามตามแบบ
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงบัญญัติไว้ มีคนเข้าใจน้อย
อาจเป็นที่สงสัย เห็นว่าควรจะลงพระนามตามพระราชพงศาวดารสองเล่มใน
วงเล็บ กำกับไว้ทุกพระนามที่ไม่แจ่มแจ้งด้วย

๔. เลขหมายฟุตโนต นั้นเคยได้รับความลำบากมากแล้ว ดังที่
อ่านผ่านไปเฉยไม่เห็น เมื่อไปเห็นฟุตโนตเข้าต้องกดย้อนไปหาเลขหมายใน
ท้องความ หรือเห็นเลขในท้องความแล้วไปดูฟุตโนต เมื่อกดย้อนอ่านท้องความ
คือค้นหาเลขอยู่นานเสียเวลา ทั้งนี้เพราะตัวเลขเล็กดูไม่ค่อยเห็น นั้นชอบ
แบบหนังสือ ไทย-จีน ของท่าน ที่เอาวงเล็บวงเลขเสียอีกทีหนึ่ง ทำให้
ใหญ่เห็นง่ายขึ้น ในพระราชนิพนธ์จะมีฟุตโนตก็ขอให้ทำเช่นนั้น

๕. เลขหมายหน้ากระดาษ เอาไว้ทางมุมซ้ายกระดาษดีกว่าเอาไว้กลาง
เพราะเมื่อดูสารบัญแล้วไปหาเลขหมายหน้าง่าย ไม่ต้องกางสมุดออกกว้าง
ใหญ่ ทั้งหาได้เร็วกว่าด้วย

๖. พระราชนิพนธ์เรื่องน ตูเหมือนจะคงพระราชหฤทัยทรงเรียบเรียง
เป็นตอนต้นของเรื่อง ดังวงหน้า เพราะฉะนั้นในการเขียนเล่มสมุด เขาเรื่อง
วงหน้า เขาเรื่อง ดังวงหน้า ใจจริง จะเป็นระเบียบอันงดงามเขากันดีที่สุด

๗. ทนถึงปัญหาเรื่องแก้หนังสือ ซึ่งเป็นปัญหายากที่สุด ย่อมมีผิดได้
หลายทางนัก เช่น

ก. นักเรียนที่ได้ประกาศนียบัตรชั้นสูง เข้าใจว่าตนรู้จบโลกแล้ว มา
รับหน้าที่เป็นผู้แก้หนังสือ เห็นหนังสือกวดด้วยยกทัพม้าว้า ทาบไฟ
เข้าใจว่าเขียนผิดแก้เป็น ทาบไฟ หรือในพระราชนิพนธ์เอง ตอนที่
คัดกฎมณเฑียรบาล มา มีในหน้า ๓๕ ว่า ๗ นาฬิกา ประพาส กับ
๑๐ นาฬิกา ประพาส เห็นว่า ๗ นาฬิกาคือบ่ายโมง ๓ แต่ตร้อนประพาส
ไม่ไหว ระเบียบเดิมเขียน ประพาส น่าจะเป็นเวตาศรีตราการ ไม่ใช่เที่ยง
ส่วน ๓๐ นาฬิกาอันคือบ่าย ๕ โมง จะเที่ยงก็ควรอยู่เพราะแดดดบแล้ว ระเบียบ
เก่าก็เขียน ประพาส เหมือนกัน แต่แบบเก่าไม่มี ประพาส แบบใหม่
มีทั้ง ประพาส พุด และ ประพาส เที่ยง นี่จึงเป็นการทำให้ยาก เมื่อ
ไม่รู้ความก็แก้ให้ถูกไม่ได้ แต่การแก้ไขชนิดนี้ไม่เป็นอะไร แม้ผิดก็ผิดเพราะ
ไม่รู้ โทษน้อย

ข. อีกประการหนึ่ง เขาไม่รู้ โดยมีอะไรอันพุดไม่ถูก ไม่ใช่พระราช
บัญญัติ ไม่ใช่พระราชกฤษฎีกา แต่เป็นการบังคับว่าหนังสือราชการให้เขียน
ตาม ปทานุกรมของกระทรวงธรรมการ อันคำพุดนั้นปฏิบัติตามได้ แต่ถึงขอ
คนขอสถานเข้าแล้วให้ส่งสัย ในพระราชนิพนธ์เอง ชื่อเมือง ปราจีน แก้เป็น
เมือง ปราจีน ผิดไปทั้งอักษรและเสียง จะเป็นการทำถูกหรือทำผิด แต่ยังเป็น

การเกิดอนาคตอันน้อยอยู่ จะแต่งตั้งอย่างชั้นได้ไต่ เช่นชื่อพระยาภิรมย์ภักดี
ภิรมย์ เป็นคำบอด ไม่มีในปทานุกรม ถ้าจะเขียนแก้ให้ถูก เป็นพระยา
อภิรมย์ภักดี จะเป็นการทำผิดหรือทำถูก ท่านจะเห็นเขาไปหาพระราชนิพนธ์ออก
ที่แกชอเมือง เช่นเมืองทกอนนเขยจนวาเมือง มฤท แกเป็นเมือง มรด ไม่ผิด
เคียงแค่อีกพระผิดกัน จะควรถือว่าเขียนอย่างไรถูกก็ไม่ทราบ แม้ในพระราช
นิพนธ์ตนเอง ก็ไม่ได้แก้ไปหมด ดังแห่งก็เขียน มรด ดังแห่งก็เขียน มฤท
ชดกนอยู่ในตัว อย่างไรก็ตาม คิดของฉนยอมเขียนตามปทานุกรมแต่คำพูด
แต่ถึงขอแก้ขอเขียนตามเก่า เห็นว่าท่านคงไว้นานแล้ว เราจะไปแก้ไขไม่ได้
ไปแก้ไขอาจเกิดอันตรายต่าง ๆ ได้ หรือถ้าจะว่าตามหัตถ์กฎหมาย เขาว่า
กฎหมายยอมไม่บังคับย้อนหลัง แต่ที่คิดดั่งนั้นและทำไปเช่นว่ามาแล้ว จะเป็น
การถูกหรือผิดก็ไม่ทราบ

ได้ตั้งคณะบรรพราชนิพนธ์คนมาแล้ว

ไปงานศพหม่อมเจ้าแม่ ได้หนังสือแจกเรื่อง ราชานิกเชก มา พดิกดูเห็น
มีคำพระยาพจนปริชาแต่คงความเห็นซึ่งแต่คงค้างไว้อยู่ในนั้น ความเห็นมาตรง
กนกบทฉนเขียนมาถึงท่าน นึกชนอยู่ในใจ

เวียดนาย นั้นเป็นคนละคำ นาม น้ำ หน้า นาน แปลว่าได้-ทิศได้เป็น
แม่ เวียดจะว่าอะไร เป็นชื่อเมืองหงวงก็ไม่ใช่ เมืองหงวงชื่อได้ ประเทศ
ญวนจีนเรียก ฮันน้ำกัก ไทเรียก ฮาน้ำ ฮันน้ำ ฮานาม ท่านคนคงว่าอยู่ทางจีน
ญวนไทยมาก เชื่อว่าจะบอกได้

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๒๘

พระยาอนมานราชชน

จะบอกข่าวเรื่องคำร้องกุลาตีไม้ ซึ่งทราบเดิมมาใหม่ ให้ท่านทราบ
ต่อไป

พระรามเกียรติ์ เขาเป็นคนชอบเรียนช่างสังเกตุช่างคิด เขาจับได้ว่าใน
คำร้องกุลาตีไม้นั้น มีคำหุดกอยู่ที่ สกคิ สัทธ ฤทธิ เดช เขาทราบมาว่า
หมายถึง เวยศักคิ เวยลลิตธิ เวยฤทธิ เวยเดช แห่งกรรมมหาดเล็ก เพราะกรรม
มหาดเล็กเป็นผู้เดินกุลาตีไม้

ฉันไม่เห็นพ้องด้วย เพราะผู้เดินนั้นเป็นพวก โธษซึ่งเดินรำเป็นจึงเดินได้
ไม่ใช่มหาดเล็กทั่วไปจะเดินได้ กรรมโธษดูเหมือนชนเวยฤทธิ กระนั้นก็เป็นแต่
เวยฤทธิเวยเตยวที่เดิน ไม่ใช่พร้อมทั้ง ๔ เวย แต่ทำให้คิดว่าคำ สกคิ สัทธ
ฤทธิ เดช นั้น ชอบใช้กันเป็นกระทุ้โคง มีที่ไหน ๆ หลายแห่ง ทำให้รู้ดีกว่า
ที่คิดภาตว่าเป็โคงนั้นถูกแล้ว และเป็โคงกระทุ้ด้วย ดึงน

- คัก - ดานุกาพล้า แคนไตร
- ลิต - ธิครุมอบไ้ จังแจ้ง
- ฤท - ธาเชียวชาญชัย เหตุใด นาน้อ
- เดช - พระคุณปลกเกล้า โพรฟ้าอยู่เย็น ๗

ที่ฉนแปดง เดช เป็เหตุ มาคราวก่อน ดึงนิกให้รับ ยะ รับ ตะ แต่ผิดไป เดช
เป็นถูกแน่

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ ประทานพระอธิบายประกอบทางต้นนิษฐาน ในคำบางคำที่ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลถามขอรับพระกรุณา ทรงเป็นพระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

๑. สีกุหลาบ คำนี้พราหมณ์ ป.ศ. คำสังครี เห็นว่าเป็นคำเดียวกับกุหลาบ ซึ่งในภาษาทมิฬหมายความว่าหมวก สีกุหลาบ ก็อาจเป็น สกรีกหลาบ ข้าพระพุทธเจ้าได้ต้องสอบค้นในหนังสือเก่า คำว่า กุหลาบ พบแต่ที่ไซกุกับพระมาตาเจ้าตั้งอยู่สองแห่ง คือแห่งหนึ่งว่าพระมาตาพระเจ้าตั้ง สีกุหลาบ อีกแห่งหนึ่งว่าพระมาตาพระเจ้าตั้ง กุหลาบ ไม่มีคำว่า สี่ ตั้งจน กุหลาบ ที่ใช้ในท่อนนอกจากพระมาตายังไม่พบ ข้าพระพุทธเจ้าจึงค้นดูในปทานุกรมภาษามลายู และปทานุกรมภาษาฮินดูศานี พบคำว่า กุหลาบ ว่าเป็นภาษาเปอร์เซีย แปลว่าหมวก หมวกเก็บ หมวกคลุม ผ้าคลุมศีรษะและกระบังมงกุฏ (tiara) เพราะฉะนั้นคำว่า กุหลาบ ถ้าเป็นคำเดียวกับ กุหลาบ ที่แปลว่าหมวกจริง ความเต็มก็น่าจะตายมาหมายความว่าข้อดีชนิดหนึ่ง โดยเฉพาะแล้ว จะแปลเป็นหมวกก็ไปหาได้ไม่ บางทีหมวกที่เรียกว่า กุหลาบ จะมืดเข้มนนมากก่อนนอน จึงย้ายความหมายจากหมวกมาเป็นข้อดี ก็อาจเป็นได้

๒. พระแสงเวียดหัว ในภาษาจีนมีคำว่า หัว แปลว่ากตัญญู กตเวที ซึ่งในภาษาญวนออกเสียงว่า เฮยว ทั้งสองคำนี้คงเป็นคำเดียวกันหาก

เขียนเรียงไป ถ้าเทียบคำฉบับคำว่า หัว ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า
ความได้กษัตริย์ คือพระแสงพระเจ้ากรุงเวียงคานามมุกคณุกตเวท

๓. กลองพระองค์กลางระ ข้าพระพุทธเจ้าได้พบที่มาอีกแห่งหนึ่ง
ใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ คือในคำ
ให้การนายอิน ตอนใต้ถ้วนพระไตรภูวนาทิศย์วงศ์คิดก่อการกับพวกเจ้า จะ
เขียนชื่อพระยาจักรี พระยาพิชัยศักดิ์ พระสุรินทรภักดี หลวงอินทรเดช
และขุนเหล็กขุนเทพรัตน์ ลงในราชะ เอกศิลาทับไว้ มีให้คนมีชื่อทั้งนอก
ปากคิดอ่านได้ เพื่อจะระงับถ้อยความทั้งปวง และพระไตรภูวนาทิศย์วงศ์
เห็นชอบด้วย จึงพระศรีสุริยปริชาเอา คำราชะ ของตัวให้แก่นายเพชรทุล
ให้เขียนชื่อคนทั้งนั้น ลงราชะ แล้ว ก็ให้หลวงกระลาโหมเอกศิลาทับไว้ในพระ
ตำหนักนั้น การลงราชะในตำหนักจะเป็นการลงอาถรรพณ์ด้วยประการหนึ่ง ส่วน
การลงยันต์ในเครื่องพิชัยสงคราม ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบจดตายยันต์ราชะ
ที่เตอในตมุตไทยเล่มหนึ่ง ซึ่งหอพระสมุดจดไว้ว่าจำต้องเอามาจากต้นฉบับ
ของกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีศรีไนรต์ ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยว่าราชะ ในทั้น คง
เป็นคนละคำกับคำราช ที่แปลว่าเจ้าแผ่นดิน จึงได้ค้นดูในบทานุกรมภาษามลายู
เพราะทราบเกล้า ๆ อยู่ว่า มลายูมีคติในเรื่องเวทมนตร์อยู่มาก ก็พบคำ ราชะ
ซึ่งแปลว่า "วิธีสัก การขีดหรือสักเป็นรูปดวงตายต่าง ๆ ลงในตะกั่วแต่ละ
ยันต์" แต่กล่าวต่อไปว่า ในคำราชหนึ่งกล่าวด้วยเวทมนตร์มักเขียนข้อความ
ไว้ที่หน้าตน เป็นทำนองคำว่า อธิละ ราชะ นยะ แปลว่า "นคอรูปดวงตาย
(ราชะ)" ข้าพระพุทธเจ้าดำเอียงไปเินทางที่จะเชื่อว่า ราชะ ของมลายูนี้ จะเป็น
คำเดียวกับ ราชะ ของเรา แต่ไม่เกี่ยวกับ ราช ที่แปลว่าเจ้าแผ่นดิน ซึ่งใน

ภาษามลายูตามทฤษฎีเป็นคำโรมันก็เป็น raja ผิดกับ ราชะ ที่จัดได้เป็น rajah นอก
จากนี้ คำว่า อยู่คงกะพัน ได้มีผู้ต้นนุษฐานว่าเพี้ยนไปจาก อยู่คงแก่พัน โดย
เสียงกร่อนไป บางทีก็เพี้ยนไปจาก กะพัน ซึ่งเป็นชื่อยกษ มีปากอยู่ที่ท้อง
แต่ยังไม่ตาย ดังมีเรื่องแจ้งอยู่ใน คัมภีร์รามายณะ แต่ใน รามเกียรติ์ เรียกว่า
กุมพล ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เห็นด้วย เพราะในภาษามลายูก็มีคำว่า กะบัล
แปลว่าอยู่คง และของเขาคำนี้แกกษณะของ กะบัล หรือ อยู่คง ออกไปตั้ง ๓๐
ลักษณะ ดัดมที่จะเป็นคำเดียวกับ กะพัน ในภาษาไทย นอกจากคำว่า กะพัน
ก็ยังมี ชาตฺร อีกคำหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันว่า เพี้ยนไปจากคำว่า กษตฺรีย ที่แปลว่า
นกรบ เพราะแซกอื่นเคยออกเสียงกษตฺรียว่า ฉตฺร แต่ถ้าจะพิจารณาตามความ
เข้าใจที่เป็นสามัญ ชาตฺร น่าจะหมายความว่าผู้มิวชาเวทมนตร์ขลัง ไม่จำเป็น
จะต้องเป็นนกรบหรืออยู่ในวรรณกษตฺรีย ใคร ๆ ที่มีวิชาเวทมนตร์ขลังก็เป็น
ชาตฺรได้ บางทีชาตฺรคานอาจเพี้ยนไปจากคำว่า ศาสตฺร ได้ เพราะศาสตร์ใช้
แก่ผู้ที่เป็นพราหมณ์รอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ และมัก ใช้เป็นชื่อตัวหลังของพวก
พราหมณ์ภาคใต้ของอินเดียเช่น พราหมณ์ ป.ส. ศาสตร์ที่ประจำการอยู่ในหอ
สมุดทุกวันนี้ ทั้งปรากฏเป็นหลักฐานอยู่มากกว่าพราหมณ์ในอินเดียฝ่ายใต้ได้
เคยเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศและชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีนแต่สมัยโบราณ
มากกว่าพราหมณ์ทางมัธยมประเทศ คำว่าชาตฺรอาจเพี้ยนไปจากคำว่าศาสตร์
ก็น่าจะได้ เพราะเสียง ศ ในสำเนียงทางอินเดียบางแห่ง ก็มีเสียงคล้าย sh
ซึ่งนับว่าใกล้เคียงกับเสียง ช มาก

๔. ที่ทรงทักคำว่า ทรงฉลองพระกรน้อย คงจะตกคำว่า พระองค์
ไปเสีย ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบดูแล้ว เจ้าหน้าที่คัดตกคำว่า พระองค์ ไปจริง
ข้าพระพุทธเจ้าได้ตั้งแก้แล้ว ส่วนคำว่า อีสาน ก็แก้เป็น อีสาน ด้วย

๕. มนต์ และ มนต์ร์ ที่ทรงเห็นว่าควรจะใช้ ในที่มีคความหมายต่างกัน
ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยอย่างยิ่ง เพราะกระทำให้ภาษามีคำใช้มากขึ้น

๖. เรื่อง ไม้ไค้ ที่ทรงพระกรุณาประทานความเห็นว่า ข้าพระพุทธ
เจ้ารับได้แก่ต่าง ไม้ไค้ เพราะในการชำระบทานุกรม ก็ได้เคยมีการโต้เถียง
กัน ถึงว่าคำไหนควรไม้ไค้ คำไหนไม่ควรไม้ไค้ ในที่สุดคงตกลงกันเพียง
พิจารณาเป็นคำ ๆ ไป เพราะยังไม้ได้เหตุผลที่สมควรวางเป็นหลัก ที่ในรูป
เรื่อง ราชภีเชก คำว่า สรรเพชญ เพชร แก่ได้ไม้ไค้ใจทรงพน เจ้าหน้า
ตรวจสอบแก้ตามทบทวนใจในบทานุกรม ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้เอาไม้ไค้
ออกหมดแล้ว

แม้ กับ แม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้แก้ตามทรงทบทวนแล้ว ใน
หนังสือเก่ามัก ใช้ แม่ ปน ๆ ไปกับคำที่หมายความว่า แม่ หรือ ถ้า ถ้าจะ
พิจารณาดังภาษาไทย ที่ชอบใช้คำคู่หรือคำซ้อน ซึ่งมีคความหมายแปลคำ
เป็นอย่างเดียวกัน ก็คิดว่า แม่เหมือน และ ถ้าแม่ เห็นได้ว่ามีคความหมาย
ต่างกัน แต่ก็มีคำอยู่กคำหนึ่งคือ แม่นว่า ซึ่งคความหมายใกล้เคียงในทางที่ว่า
ถ้า ข้าพระพุทธเจ้าตั้งดั่งว่า คำว่า แม่ และ แม่ ว่าเดิมอาจแปลว่าเหมือน
ทั้งสองคำ ค่อมมาเมื่อภาษาเจริญขึ้น จึงได้แยกให้มคความหมายต่างกันและ
สมควรอย่างยิ่งที่จะ ใช้ ให้ต่างกันอย่างนั้น

๗. ขัณฑ์ ข้าพระพุทธเจ้าเคยค้นแล้ว ยังไม้พบที่มา ดอบบุตรูภาษา
เขมร ก็ว่าเป็นภาษาเขมร แต่ได้เคยเข้าจริง ก็แปลไม้ได้สนิทว่าเป็นภาษา
เขมร คงอธิบายแต่ว่าเขมรก็ ใช้เหมือนกัน

๘. เสื้อกุดไต กุดไต คำนี้ข้าพระพุทธเจ้าเกิดความคิดขึ้น ในคราว
แรกว่าอาจจะเป็นคำเดียวกับคำว่า cotti ในภาษาฝรั่งเศสที่แปลว่าเสื้อ พบ
เพียงเท่านั้น ยังไม่เป็นหลักฐานพอที่จะลงข้อวินิจฉัยได้ว่าใช่ จึงสอบค้นใน
ปทานุกรมภาษาฮินดูस्तานี้ พบคำ khurti แปลว่าเสื้อกักทหาร ดูเข้ากับเสื้อ
กุดไตได้สนิท ว่าในส่วนเสียงสระ อี เปลี่ยนไปเป็นเสียงสระ ไอ ก็ย่อมจะเป็นได้ง่าย
มีตัวอย่างเป็นแนวเทียบได้หลายภาษา เช่นคำว่า กำไร ก็มีคำว่า กำไรกำไร ใน
ภาษาจีน กำไรว่า ลี้ แต่จะออกเสียงเป็น ไล้ ก็ได้ ในภาษาเขมรก็มี คำว่า —
คำเรย - คำไร เป็นต้น ถ้ากุดไตเป็นเสื้อกักทหารแล้วจะมีรูปร่างและดีดรร
อย่างไร เชื่อกันโดยทั่ว ๆ ไปว่าในรูปภาพของเจ้ากรุงศรี ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่
โอกาสค้นหา

ในโอกาสที่ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาคำในปทานุกรมภาษามลายูและภาษา
ฮินดูस्तานี้ ได้พบคำต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเครื่องเสื้อผ้าของแขกซึ่งพอจะปรับเข้า
กับคำบางคำที่เป็นชื่อเสื้อผ้าของไทยในสมัยก่อนได้บ้าง เช่น

ผ้าสำน ในปทานุกรมแปลว่าผ้าชนิดตัวโบราณ ผ้าเป็ดอกไม้โบราณ
ได้ความกว้าง ๆ เพียงเท่านั้น ผ้าสำนนั้นข้าพระพุทธเจ้าเดาว่า จะเป็นผ้าที่มี
ราคาเป็นของทนายมกัณมาแต่ก่อน จึงได้มกต่างไว้ในเพลงยาว พระยามหา
เทพปาน ว่า มุ่งปุมเขมรใหม่วิไลเหลือ สวมเสื้อประทานท่มสำนขาว ดังนี้ ใน
ภาษาเปอร์เซียมีผ้าชนิดหนึ่งเรียกว่า Shal ว่า เป็นผ้าทอด้วยขนอูรูปนใหม่ซึ่ง
เป็นผ้าของแขก ต่อมาเปลี่ยนเป็นทอด้วยขนแกะหรือชนิดตัวอื่น ๆ ปนใหม่หรือ

ผ้ายกไต ซึ่งในภาษาฝรั่งเรียกว่า Camlet คำนี้เสียงใกล้เคียงกับคำกัมหลุด ในภาษาไทย บางทีจะโดยเหตุที่เรียกชื่อผ้าด้านเป็นผ้ากัมหลุดเสียแล้ว เพราะลักษณะของผ้าได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของวิชาช่าง คำว่าด้านจึงได้สูญไป
ของช่อแตงผ้า

ผ้ากาษา หรือ กาสา มีกต่างไว้ในหนังสือเก่าเช่น ผ้าทอผ้ากาษา คลังถวายผ้ากาษา บางทีจะด้วยเข้าใจผิด เขียนกันเป็น กาสาย ก็มี ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยว่า คำว่า กาสา จะเป็นคำเดียวกับ กาสา คำนี้ในภาษามลายู แปลว่า หยาบ และมักประกอบเข้ากับคำว่าผ้า ในภาษาทมิฬมีคำว่า กาสามัล แปลว่า ผ้าดิบ

โหมด ตาด เข็มขาบ ผ้าทั้งสามอย่างนี้จะผิดแปลกกันอย่างไรบ้าง ข้าพระพุทธเจ้าสอบถามเจ้าหน้าที่ทางพิพิธภัณฑ์ก็ไม่ได้ความชัด ในภาษาเปอร์เซียมีคำว่า tash และ kimkhab แปลว่าผ้าทอง ไม่อธิบายอะไรอีก ส่วนโหมด ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบที่มา ขอประทานทราบเกล้า ๆ ด้วยว่าทั้งสามอย่างนี้ผิดกันอย่างไร

ผ้าเยียรบับ คำนี้เห็นจะตรงกับคำว่า Zarabaft ในภาษาเปอร์เซีย ซึ่งหมายความถึงผ้าทอง แปลตามพยานพระ Zara ว่าทอง baft ว่าทอง ข้าพระพุทธเจ้าพบในภาษาเขมรเขียนว่า ชาระบับ เสียงใกล้เคียงคำเดิมมากกว่าของไทย แต่ก็แปลกอยู่หน่อยที่เสียงนี้มาเป็นเสียง ย ในภาษาไทย ไม่ใช่แต่เยียรบับ เท่านั้น คำว่าตุกฉักชัยหว่า ในภาษาเปอร์เซียก็เป็น Zira

อัครลัด พบในภาษามลายูว่าเป็นแพรวต๋อม แต่เขียนเป็น อัครเตลัด
กม อัครลัด กม ซึ่งแต่คงว่าคงไม่ใช่เป็นภาษามลายูมาแต่เดิม

ในเรื่องเล่มมาต่าง ๆ ยังมีอยู่อีกหลายอย่างทว่าพระพุทธรเจ้าขอประทาน
ทราบบเกล้า ๆ ด้วย เช่น

บัตหล่า มีอยู่ในหนังสือ บรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ ว่า ผ้ากรอง
ทองรับบัตหล่า

ยี่นตานี่ ในความว่า นุ่งผ้ายี่นตานี่ (เพดงเกียดข้าว)

สุหรัค ในความว่า ทิ้งลังนางนุ่งสุหรัคแล้วผัดหน้า

ผ้าที่พี่ย ในความว่า ใส่ห้อยผ้าหน้าที่พี่ยขลิบมะยม

ทั้ง ๒ ขอนมอยู่ในเรื่อง พระอภัยมณี

กุงุสราช ในความว่า คลี่ผ้ากุงุสราชออกคาดพุง (ตั้งขัทอง)

กุดัน คำนี้ในพจนานุกรมแปลว่า “ เครื่องทองประดับพดอย ” ครั้นเมื่อ
ชำระพจนานุกรมมาถึงคำนี้ พระพิณิจวรรณการทักว่า ใน ลิลิตโคลงดั้นปฏิ
สังขรณ์วัดพระเชตุพน มีกฐาณฉา ลายบันกุดัน ซึ่งเป็นฉายฐานพระประธาน
เพราะฉะนั้น กุดัน คงไม่หมายเฉพาะแต่เครื่องทองประดับพดอยเท่านั้น ขอ
ประทานทราบเกล้า ๆ

กุกลิ้น ในหนังสือ ลัทธิธรรมเนี่ยมภาค ๔ ว่า สนมพลเรือนรับ
เครื่องต่อข้างใน เครื่องทองใหญ่ทรงจุลลิตทับ ๑..... แล้วรับกุกลิ้นต่อข้าง

ในมาแขวนเตียงพระมณฑล อีกแห่งหนึ่งว่า ดอกไม้ร้อยภูกลิ่น ใน
เรื่อง ขุนช้างขุนแผน มีอยู่สองแห่ง แห่งหนึ่งว่า แขวงย้อยท้อยดวงพวง
ลูกแดง กลิ่นชื่นนุกปุ่คปรจง อีกแห่งหนึ่งว่า

เป็นชวากว้างเวียงตะเพิงพัก แ่งชะงักเงื่อมชะง่อนล้วนก่อนหิน
ข้างไสสคทยด้อยเหมือนพลอยนิล ข้างเหมือนกลิ่นภูร้อยท้อยเรียงราย

ความตามทกราบทุดมาน ภูกลิ่น ก็คงเป็นพวงมาลัยหรือพวงดอกไม้
ชนิดหนึ่ง แต่มาถึงความแห่งหนึ่งใน สุนทรคำฉันท์ ว่า

พรดฟ้าหล้าโลกรณภู กลิ่นศาสตรศัตร์
ก็แหลกเป็นจุนจรัญจราย

ภู ในที่นี้คงเป็นคำเดียวกับ ภู เช่นเดียวกัน แต่ทำไมจึงไปอยู่กับ
คำศัตราวุธ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพระแสงทิมหาคเด็กอัญเชิญโดยเสด็จ มีพวง
มาลัยสวมอยู่ที่ตามบางที่จะเรียกว่า ภูกลิ่น ด้วยกรรมมัง ขอบพระทานทราบ
เกล้า ๆ ค้อย.

ควรมีคอรแล้วแต่จะไปรทเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chummanwong

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๘

พระยาอนมานราชอิน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๓ ตุลาคม ได้รับแล้ว ขอบใจเป็นที่สุด ทั้งดี
เป็นที่สุดด้วย ช่วยให้ฉันได้ความรู้กว้างออกไปอีกมาก

๑. สักุหว่า รุ้อยู่แล้วว่าเป้นเตียงแซก แต่ทำให้ฉัน ใจที่กลายเป็น
คัวหมวก ไม่ใช่ ฉันเชื่อว่าถูกคามที่ทานค้นพบ คำแซกที่โตมาเรามากเข้าใจ
เกิดอนคตาดไปเช่นนนเนื่อง ๆ

๒. พระแสงเวียดหัว ถูกอย่างท่านว่าแน่นอน

๓. ยันตร์ราชา ท่านค้นพบก้ามตายู่มาก ฉันเห็นด้วยว่าถูกเป้นแน่
เราหงเฮาเป้นคำบาดัดดีดกฤตไป จึงทำคามไม่เข้าใจให้เกิดขึ้น คำ คองกะพัน
และคำ ซาตร์ ฉันก็อยากรุเหมือนกัน แต่ไม่รู้ ทางที่ทานค้นนิษฐานนั้นเข้าที่มาก
คัว ส เปน ฉ นั้นไม่ประทดาดเตย คัวอย่างมีถมไป เช่น สลาก เปน ฉลาก
สิมพลี เปน ฉิมพลี ฉ เปน ช ก็มี เช่น เว็ด เชิด เปนคั้น มีนัถปราชญ์เขา
ว่า ที่จริงพยัญชนไม่มกควนนถูกที่สุด

๔. เรื่อง ไม้ไต้กึ่ง ท่านบอกข่าวว่าเคยมีการโต้เถียงเมื่อประชุม
ชำระปทานุกรม ยังไม่ได้คความตกลงอย่างไรงัน ทำให้ฉันอยากบอกคามเห็น
ของฉฉันให้ท่านทราบเป้นส่วนจำเพาะคัว อนเครื่องหมายหยมหยมินน ฉฉันอยาก
ให้มน้อยที่สุด ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ แล้วไม่ยากให้บัญญัติชนไซเดย เหตุุนได้
สติมาจากสมเด็จกรมพระยาวชิรญาณวโรรสตรัสปรารภแก่ฉฉันว่า เมื่อพระองค์

เสด็จไปเที่ยวทางบักซ์ไต ได้ทรงฟังเขาพูดดำเนินเชิงสูงต่ำ ไม่เหมือนกับชาว
กรุงเทพ ฯ แต่เมื่อเขาเขียนหนังสือมาถวายก็เห็นเขา ใช้ไม้เอกไม้โทถูกต้อง ทรง
สงสัย ครั้นถามเขาว่าเขาใช้ไม้เอกไม้โทถูกต้องนั้นเขาดังเกตุอะไร เพราะเสียง
ของเขาพูดไม่ตรงกับไม้เอกโท เขากราบทูลว่าจำใจเท่านั้นเอง ว่าที่กรุงเทพ ฯ
ใช้กำหนดไม้เอียงนั้น เป็นข้อปรากฏว่า ไม้เอกโทเป็นของใช้ ได้แต่แก่ชาว
กรุงเทพ ฯ อันมีวงแคบนิดเดียวเท่านั้น ไม่เป็นของมีใช้ ไ้ทั่วพระราชอาณา
จักร ไม่ใช่แค่ใช้ไม่ได้ ยังเข้าไปทำความลำบากให้เขาแบกหนักเปล่า ๆ อีก
ด้วย เพราะฉะนั้นจึงมีความเห็นว่าเครื่องหมายหยุ่มหยุ่มนั้น ให้มันยทสุด
เอาแต่เพียงจำเป็นที่สุดจะเป็นดี จะว่าจำเป็นไม่ได้ก็ เห็นว่าคำใดซึ่งเขียน
เหมือนกัน แต่คำหนึ่งอ่านเสียงสั้น คำหนึ่งอ่านเสียงยาว และมีความต่างกัน
เช่น เอ็ม กับ เอม นั้นเหตุฉะจึงควรตั้งไม้ไ้คู่ ส่วนคำใดที่ไม่มีคำสั้นคำยาว
ความต่างกัน จะอ่านสั้นหรือยาวก็ไม่ทำให้เข้าใจผิดไปได้แล้ว ฉะนั้นเห็นว่าไม่
ควรตั้งไม้ไ้คู่ แต่ที่ฉะนี้เป็นแต่ความเห็น ส่วนที่ฉะเขียนหนังสือออกจดจด ลง
ไม้ไ้คู่หรือไม่ลงก็สุดแต่ถนัดมือ ออกจะไปข้างทางพวกมากตากไป

๕. บัณฑูร เห็นหนังสืออเมรเก่า เขาเขียน บัณฑูล ทำที่จะแปลเอา
ความไ้ดักกว่า บัณฑูร

๖. เสอภูโต หรือ กุตโต คำที่ท่านหามาเทียบดูไ้ดักจะถูกมาก
ฉะเคยเห็นรูปเขียนเรื่อง จันทรโคจร พวกโจรที่มาชิงนางเขียน ได้เสอภักตงยนคร
เป็นเสอเครื่องบ้องกันอาวุธ พวกเดียวกับฉะของพระองค์ดงราชะ แต่ก่อนการ
เกณฑ์ทัพ ไ้ใครถูกเกณฑ์ไ้ใครเครื่องแต่งตัวแฉะอาวุธของตนเอง ยืนพ้อมของ
หุดองจ่ายนหม่นอย เสอภูโตอาจเป็นอย่างเสอเครื่องที่ ไ้กนอยู่ทั่วไปไ้
กระมัง สระ อี เป็น ไ้ นั้นเป็นไ้ไ้ไม่ชัดของเฉย

๗. **ผ้าสาม** ฉันก็อยากทราบอยู่เหมือนกัน ว่าเป็นผ้ามีลักษณะเป็น
ประการใด พบที่แถวถึงผ้าด้านมามากมาย จนถึงถวายพระภิกษุหมกมึ ท่าน
ค้นพบมาบอกให้ได้อีกมาย ขอบใจมาก แล้วยิ่งเนื่องไปถึง ผ้ากำมะหลิด
อีกด้วย

๘. **ผ้ากาษา** ท่านคิดถูกเป็นแน่แล้ว เหตุที่นำไปให้เข้าใจว่าเป็น
ผ้าย้อมฝาดนั้น เพราะชื่อพนักงานในกรมศุภรัตมาขึ้น ไซ้อยู่มาก เช่นพระ
ศุภรัตภาษายานุกิจเป็นต้น แต่ชื่อพนักงานภูษามาจากมีขุนผู้จรรณภาษาอยู่
ไม่เกี่ยวกับภิกษุเลย จระว่าภาษาเป็นผ้าย้อมฝาดอย่างไรได้ คำ กษา แปลว่าผ้า
เนื้อหยาบ คือผ้าทอในเมืองไทยนั้นเหมาะที่สุด เพราะไทยเราทำด้ายให้สั้นเล็ก
ไม่เป็น ผ้าเนอตะเยียดที่ทามาแต่เมืองจึงได้เรียกว่าผ้าเทศ

๙. **ไหมด ตาด เข็มขาว** สามารถจะบอกให้ท่านเข้าใจได้ดี ด้วย
เป็นของ ไซ่มากเห็นอยู่เสมอ

๑๐. **ดาด** มีหลักทอด้วยทองแดงกับไหม ทองแดงนั้นหมายถึงแผ่นเงิน
กาไหล่ทอง คัดแดงออกเป็นเส้นอย่างเดียวกับเส้นด้าย เอาเข้าทอกับไหมสีเรียก
ว่าดาดทอง แล้วยิ่งเรียกตามทอแยกเป็นด้ายไปอีกด้วย เช่นยกเป็นคอกสีเหลือง
เรียกว่าดาดดาดกกระแค้น ถ้ายกคอกเป็นคดกฤษเรียกว่าดาดคดกฤษ ถ้ายก
ไหมทึบปนเป็นคอกไม่ออกที่หนึ่งเรียกว่าดาดระกำไหม ถ้าเส้นแดงเป็นเงินไม่ได้
กาไหล่ทองเอาทอกับไหมขาวเรียกว่าดาดขาว ที่หลังมีของเทียมทำเข้ามา
เอาทองแดงทำแทนเงินกาไหล่ทองกาไหล่เงิน ไซ้ไปไม่กวนสีดำ เรียกกันว่า
ดาดทองแดง หรือดาดเขรมักเรียก ส่วนดาดที่ทำด้วยเงินเมือเรียกเขาคุยกับ
ดาดทองแดงเรียกว่าดาดเงิน

ข. โหมด มีหงกที่ทำได้ด้วยกระดาษทองตัดเป็นเส้นเหมือนเส้นทองแดง
ทอกับไหม แดงก็เรียกแยกไปตามสีไหม เป็นโหมดเหลือง โหมดแดง โหมด
เขียว ภายหลังมีมาตามาอย่างใหม่ เขากระดาษทองพันเส้นไหมทอกับไหมสี
เป็นสายเหมือนแพรสายทอง ถ้าทำมาแต่เดิมแต่เรียกว่าโหมดเทศ ถ้าทำมา
แต่ญี่ปุ่นเรียกโหมดญี่ปุ่น คงเป็นหงกอยู่ที่ทำด้วยกระดาษแดงเรียกโหมดหงก

ค. เข็มซาบ คือไปข้างล่าง

๑๐. เข็มซาบ เข็มซาบ อัดลด เป็นผ้าชนิดเดียวกัน เขาเงินแม่บาง
กาไหล่ทองหุ้มเส้นไหม หรือที่เรียกว่าไหมทองนั้น ทอกับไหมด้ายเป็นสายต่างๆ
เราเรียกชื่อต่างไปด้วย ถ้าเป็นสายดอกลดเห็นทองมากมพน้อยเรียกว่า
เข็มซาบ คิดว่าเป็นที่ ๑ ถ้าด้ายเป็นวงเห็นทองกับพมเท่ากันเรียกว่าเข็มซาบ
คิดว่าเป็นที่ ๒ ถ้าเป็นดอกลดอย่างๆ เห็นพมมากเห็นทองน้อย เรียกว่าอัดลด
คิดเป็นที่ ๓ ทั้ง ๓ อย่างนี้ต่างก็ทอแซมไหมเงินด้วย ภายหลังก็มีเข็มซาบ
ปดอมทอด้วยไหมทองปดอมเข้ามาขายเหมือนคาด ใช้ประเดียดกิดา เรียกกัน
ว่าเข็มซาบเทียม ค่าเข็มซาบพมไซ้แค่นี้หนึ่งดอกลดกับกราบทุก ด้วยถือว่าเป็นค่าที่
ถูก ซบจะเป็นราชาศัพท์ ที่พูดกันทั่วไปนั้นพูดว่า สิบซาบ คือตามทททานกันพบ

๑๑. นลองพระองค์กรุยบัตห่า (อ่านออกเสียงว่า บัตตะห่า)

องค์เดิมเป็นของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นนลองพระองค์
เก่าที่สุดซึ่งยังมีเหลืออยู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพบถอย
แต่ไปรดมาก มังานที่สำคัญแต่จกทรง และยังโปรดพระราชทานให้สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระเจ้าสุทธยาเชษฐาธิราชในเวลาที่สำคัญ เช่นทรง
ผนวชเป็นคณด้วย นลองพระองค์นั้นเป็นผ้ารังเย็บลวดทอง ทรงเขยวเป็นวงทับ

๕๕
ทรงทองแป้นรูดโปร่ง ทอโดยวิธีซึ่งใหม่เขี้ยวชดกัน ซึ่งใหม่ทองห่างกัน พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวโปรด จึงทรงสั่งตั้งออกไปให้ทำผ้าชนิดนั้นเข้ามาใหม่ ทรงคิดเป็น
ฉลองพระองค์เครื่องต้น และพระราชทานแจกแก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอไป
ตลอดองค์พระองค์ทรง เห็นจะมีทุกพระองค์ แต่ผ้าที่ทำมาใหม่นั้นผดกนกกับผ้าเก่า
ดีผ้าใหม่เป็นดีเขี้ยวชดกาดัง ผ้าเก่าเป็นดีเขี้ยวเจือครามมาก ทำให้จึงเรียกว่า
บัตรกระดาษกัฬาทราบไม้

๑๒. ขื่อผ้าต่าง ๆ ยืนตามนี้ (เคยได้ยินเรียก ยืนตามนี้) สุธรด
กุดราช (เคยได้ยินเรียก กุดราช) เป็นแต่เคยได้ยินชื่อ ไม่เคยเห็นผ้า คิดว่า
ชื่อเหล่านี้จะเป็นชื่อเมืองที่ทำผ้าส่งเข้ามา เข้าใจว่าคำสุทธนี้นั้นแหละที่พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถ่ายมาเป็นชื่อสุทธราชธานี ส่วน ผ้าทอ
นั้นเคยพบที่ไซเรียกมาสองอย่าง ผ้าดาตของหนึ่งปล่อยชายห้อยลงมาปรกแทน
อย่างหนึ่ง กับผ้าคาดเอวปล่อยชายห้อยลงมาอีกอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป้นผ้า
อย่างไรก็เรียกว่าผ้าทอ ดูเหมือนจะเป็นชื่อแห่งอาคารห้อย ไม่ใช่ชื่อชนิดผ้า

๑๓. กุดนี้ คำนี้ไม่ควรจะมีปัญหา เป็นด้วยปทานุกรมแปลว่า
เครื่องทองประดับพลอยนั้นคับแคบไป ถ้าแปลกุดนี้ว่าทองแถมแก้วแดงเป็น
ต้นปัญหา คำที่มโนคติเรื่อง ลลองวัดพระเชตุพน ว่า ถายบนกุดนี้ ก็ชยตายบน
บัตรทองประดับกระจกเท่านั้นเอง พระโกศทรงพระศพซึ่งเรียกพระโกศกุดนี้ก็ทำ
ด้วยไม้จำหลักบัตรทองประดับกระจกเช่นเดียวกัน

๑๔. กุกลิน เป็นชื่อพวงดอกไม้ ๑๕๖ ๒๐๒
แบบ มีรูปต่าง ๆ เรียกชื่อต่าง ๆ สำหรับกันไป มีชนิดที่เรียกว่า กุ ร้อยเป็น
พวงมาลัยเรียงซ้อนกันลงมาเป็นชั้น ๆ ที่สุดมีพวงอุบะห้อย และมีชนิดที่
เรียกว่า กลิ่น อยู่ ๒ อย่าง ร้อยมัดลักษณะคู่แข่งปลาทูประกอบด้วยอุบะ ถ้าทำ
ให้ผูกแขนค่างดังเรียกว่า กลิ่นควัว ถ้าทำให้ผูกแขนค่างเรียกว่า กลิ่น
ค่าง ที่เรียกว่า กุกลิ่น นั้นไม่มี แต่ฉันเข้าใจว่าหมายถึงชนิดที่เรียกว่า กุ
นั่นเอง คำไหนกลอน ขุนช้างขุนแผน ซึ่งท่านคิดไปให้ดู ที่ว่า กลิ่นชั้นผูกกุ
บรรจง นนบักเอาชนิดที่เรียกว่า กุ ที่เดียว คำ กุกลิ่น นั้นได้เคยพิจารณา
มาก่อนแล้ว จะเก็บมาบรรยายก็จะมากความไปเปล่า ๆ จะพูดแต่เท่าที่ศกสนใจ
เห็นว่า กลิ่น นั้นหมายถึงดอกไม้หอม กุ นั้นหมายถึงพวงอุบะห้อย
ซึ่งหากว่าเป็นพวงดอกไม้แขนงแล้ว ย่อมประกอบด้วยอุบะ คือ กุ หมดด้วยกัน
ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นหากเป็นพวงดอกไม้แขนงแล้ว ไม่ว่าจะทำรูปเป็นอย่างไร
ก็ควรเรียก กุกลิ่น ได้ทั้งนั้น ตั้งแต่เกิดมาพบคำ กุกลิ่น ที่ไหนก็พาให้เข้าใจว่า
เป็นพวงดอกไม้ทั้งนั้น ที่ผู้แต่ง สุญูคำฉันท์ (เขาว่าหลวงนายชาญภูเบศร์ ใน
รัชกาลที่ ๓) เข้าใจว่าเป็นคำศำตราอุจน์แปลกมากอยู่ แต่หวังว่าท่านจะไม่
ได้พบท่อนรับรองอีกเป็นคำรบ ๒ สงสัยว่าจะเขียนผิดด้วยฟังขวางหูหนัก คำ
รณกุ ก็ใช้กันอยู่ทั่วไป หมายความว่าที่รบ คำ กลิ่น นั้นแหละจะเขียนผิด

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ส้มเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ เดือนนี้ ประทานข้อทรงตั้งเกิดในเรื่องพระราชนิพนธ์ทรง พระราชวิจารณ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลตามไปนั้น เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับได้เกล้าในข้อที่ประทานมาทุกประการ และได้แก้ไขต้นฉบับที่จะส่งไปตีพิมพ์ ตามที่ทรงทักท้วงแล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับความรู้เรื่องเมืองท่าทองที่ทรงอธิบายมาเป็นอันมาก เพราะที่ในหอสมุดแห่งชาติ มีเรื่องเมืองนครศรีธรรมราชอยู่เรื่องหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลไปในหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าฉบับก่อน ในหนังสือเรื่องนั้นมีข้อความมั่ว ๆ ด้วยเป็นตำนานโบราณและเกี่ยวเนื่องมาถึงเมืองเพชรบุรีด้วย เมื่อได้อ่านพระอธิบายถึงเรื่องเมืองท่าทองแล้ว กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความอย่างอื่นที่จะลบส่วนใดออกไป ข้าพระพุทธเจ้าคิด ดำเนินเมืองนครศรีธรรมราช ถวายมาด้วยแล้ว

ในเรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรี จะได้ทำราชาภิเษกกับพระราชโองการหรือแปลว่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องกับที่ใต้ประทานพระอธิบายมา เป็นหลักสำคัญของข้าพระพุทธเจ้าคือไป ในที่จรวินิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้จากหนังสือ

เรื่องที่ทรงพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
ราชานุภาพในเรื่องรูปสมฤทธค้อย้ายพระราชนิพนธ์นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มี
หนังสือกราบทูลขอพระอนุญาตจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้นแล้ว

อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ว่า จะนำประกาศในการกรม
พระราชวังบวรสถานมงคลทูลเกล้า และคำประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราช ดังที่ประกาศอยู่ในหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา ค้อย้าย
พระราชนิพนธ์ด้วย จะเป็นการสมควรหรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระ
กรุณาเพื่อทราบเกล้า ฯ

คำว่า เวียดนาม ขอประทานกราบทูลว่า เวียด คำนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
ได้เคยพบตัวอักษรจีนที่เขาเทียบเอาไว้ด้วย ปรากฏว่าเป็นคำเดียวกับคำว่า ฮวด
ในเสียงภาษาฮาวแค้จิว และเป็น ทวด ในเสียงภาษาฮาวกวางตุ้ง ฮวด เป็น
ชื่อแคว้นแคว้นตอนใต้ของประเทศจีนในครั้งโบราณ ได้แก่งวางตุ้ง และกวางซี
เรียกว่า ฮวดตะวันออกและฮวดตะวันตก ส่วนเวียดนามก็คือ แคว้นฮวดใต้

ในภาษาจีนหลวง ไม่มีคำนี้แข็งแม่กง และกม จึงต้องใช้เสียงแม่กน
แทน เหตุฉะนี้ ทน้า หรือ นาม จึงเป็น นาน ทั้งนี้สมควรด้วยประการใด
ขอรับพระบารมีเป็นทพ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. S. Chulabhorn

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๔๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๔ ตุลาคม ได้รับแล้ว

ข้อหารือของท่าน ที่ว่าจะนำประกาศกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ที่วงศศ และคำประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ดงคือ
ท้ายพระราชนิพนธ์ด้วยจะควรหรือไม่ นั้นไม่สามารถจะให้ความเห็น
เฉียบขาดได้ เพราะพระราชนิพนธ์นั้นไม่เคยเห็น และคำประกาศก็จำความ
ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจะให้ความเห็นได้แต่เพียงเป็นทางดำเนิน คือถ้าคำประกาศ
นั้นไขข้อต่อความในพระราชนิพนธ์ให้เข้าใจกว้างออกไป เช่นเดียวกับรูปทอง
สัมฤทธิ์แดงจงควรดง

ท่านอธิบายคำ เวียดนามว่า เวียด เป็นคำญวน กวางตุ้งว่า หวัด แต่จริง
ว่า อวด เป็นอันได้ทราบทางมาอย่างพอใจแล้ว ชอบใจท่านเป็นอันมาก

ชอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง ทักดี ดำเนินเมืองนครศรีธรรมราช ส่งไปให้
ได้อ่านแล้ว เดียวใจที่จะบอกท่านว่าฉันไม่สู้มีศรัทธาในหนังสือมากนัก ใจจะ
เห็นว่าหนังสือซึ่งไม่มีแก่นสารเดียดเยยก็ห้ามได้ แต่เห็นว่าหนังสือที่
เรียบเรียงขึ้นด้วยทางเก็บเด็กผู้ม่นอย ตามที่ ดยนิเรองนิทานจากปากผู้ใหญ่เต่า
ให้ฟังบ้าง เก็บจากหนังสือคกหัดน เช่นหนังสือถวายคนเป็นข้าพระซึ่งมักหาได้
ตามวัดเป็นต้นบ้าง พยายามเอามาร้อยกรองคิดคอกันเข้าหวังจะให้เป็นเรื่อง
พอกเดียวกับหนังสือ พงศาวดารเหนือ จึงอยู่คอกที่หนังสือนั้นเป็นหนังสือเก่า

แต่ไม่เก่าดังดำไปเท่า ไฉนก็ ที่อ่านเข้าใจยากนั้นไม่ใช่เพราะจำนวนเก่าเกิน
แต่เข้าใจยากเพราะเรื่องทบทวนกันด้วย ทั้งเป็นจำนวนชาวบักซ์ ไคซึ่งผิดกับ
จำนวนชาวกรุงเทพ ๆ อยู่ด้วย

ตั้งเกิดความตามท้องเรื่องในตำนาน ดูเหมือนจะกล่าวถึง ๓ สถานที่ คือ
เพชรบุรีกับกรุงศรีอยุธยาสถานที่ ๓ นครศรีธรรมราชหรือนครดอนพระ ซึ่ง
ผู้เขียนตำนานเข้าใจว่าเป็นคนละเมืองสถานที่ ๓ กับท่าทองไชยครามซึ่งเป็น
เมืองชนนครศรีธรรมราช ที่หงุดหงิดเอาไปปนเป็นนครศรีธรรมราชนั้นสถานที่ ๓
ตามความอาจให้เห็นได้โดยข้อความในตำนานนั้นแต่

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นวัคคิวงษ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ทรง
พระเมตตาประทานความเห็นด้วยเรื่องคำประกาศกรมพระราชวังบวรสถาน
มงคลที่วงศ และคำประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
ว่าจรสมควรพิมพ์หรือไม่ก็อยู่ที่ประกาศนั้น ถ้าขอข้อความในพระราชนิพนธ์
ให้เข้าใจกว้างออกไป ก็ควรลง กับได้ประทานพระวิจารณ์เรื่อง ดำเนินเมือง
นครศรีธรรมราช ฉบับที่ข้าพระพุทธเจ้าถวายไป ทรงเป็นพระเดชพระคุณ
หาที่สุดมิได้

ประกาศ ๒ ฉบับข้างบนนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านดูอีกครั้งหนึ่ง เห็น
ต้อยเกล้า ว่ามีความในบางแห่งเป็นทำนองขอข้อความในพระราชนิพนธ์
อยู่บ้าง ข้าพระพุทธเจ้าจะได้นำตงต่อท้ายพระราชนิพนธ์ และได้คัดประกาศ
๒ ฉบับนอกส่งารับหนึ่ง ถวายมาเพื่อทอศพระเนตรด้วยแล้ว

ส่วนเรื่องรูปทองสัมฤทธิ์ บุคนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ได้มีลายพระหัตถ์ขอร้องพระอนุญาตให้พิมพ์คำอธิบายเรื่อง
ประวัติรูปสัมฤทธิ์ของพระองค์ท่าน ประกอบกับพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงนั้นได้ และยังทรงพระกรุณาอนุญาตให้พิมพ์รูปฉายภาพ
ทองสัมฤทธิ์ที่ทรงถ่ายไว้ได้ด้วย นอกจากนี้ ยังได้ประทานพระวิจารณ์พระราช

นิพนธ์ ๒ เรื่องที่กล่าวถึงพิมพ์อยู่ใน จ้าพระราชนิพนธ์ ๒ เรื่องนั้นผิดกันชอบกต
พระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า ไม่ปรากฏในหนังสือหน้าจ้าทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ ไค
ทรงตั้งนิษฐานว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจะได้ทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อปัจจ
พ.ศ. ๒๔๓๗ แต่เรื่องพระราชวิจารณ์พงศาวดาร บอกปัดไว้ในหนังสือหน้าจ้าทรง
พระราชนิพนธ์เมื่อ บอลุนพลก และหลังศกมหมายเลขบท ๓๖ ในรัชกาล
ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๐ ซึ่งเป็นเวลาภายหลังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า ๓ ปี
แต่พระองค์ท่านได้ประทานพระอภิบาย ซึ่งไม่มีพระประสงค์ให้เอาไปตั้งพิมพ์
ในคำนำหนังสือซึ่งจะพิมพ์ใหม่ เป็นแต่ประทานมาเป็นการระเพาะศก จ้าทรง
เห็นจ้าพระราชนิพนธ์ ๒ เรื่องผิดกันชอบกตนั้น ด้วยพระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า
ทรงแต่งตาม "หนังสือ" พงศาวดารที่ปรากฏเป็นคำรายอยู่แต่จ คือหนังสือ
พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม กับ พระราชพงศาวดารกรุง
รัตนโกสินทร์ ที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ แต่ง (แต่เวลานั้นยังไม่ได้พิมพ์)
รูปพระราชนิพนธ์เป็นแต่อย่างบอกบุญเจ้านายท ไคเป็นวงหน้ามาแต่ตั้งกรุงศรี
อยุธยา กับอภิบายเหตุที่เจ้านายเหล่านั้นไคเป็นวงหน้า มาปรากฏพระราชวินิจฉัย
เป็นข้อสำคัญอยู่ข้างท้าย จ้ากรมพระราชวังบวรวิชัยชาญเป็นวงหน้าซึ่งมิได้เป็น
พระราชโอรสพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ และพระเจ้าแผ่นดินมิได้ทรงเลือกเอง เป็น
ที่ ๓ (คือองค์แรก) ตั้งแต่กรุงทวารวดีจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์บัดนี้ อันเป็น
ความจริงที่มีใครมิไครู้ จึงทรงพระราชนิพนธ์พู่กันให้เห็นประจักษ์ ความล่อ
ให้เห็นว่า คงทรงพระราชนิพนธ์เมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญหนึ่งไป
อาศัยอยู่ ณ สถานกงสุตอังกฤษ ในปัจจ พ.ศ. ๒๔๓๗ มิใช่ทรงพระราชนิพนธ์
เมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญที่วงศ์ค ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ เพราะคงหลังมี
พระราชนิพนธ์พระบรมราชาธิบายเรื่องวงหน้าอยู่ในประกาศตั้งสมเด็จพระบรม
โอรสาธิราช แต่พระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้าที่จะพิมพ์ ทรงแต่งสำหรับให้อ่าน

กนกไทน์ พระองค์ท่านไม่ทรงทราบ เพราะยังทรงพระเยาว์อยู่ แค่มดโตพิมพ์
โฆษณาต่อให้เห็นว่าดำหริบแต่ให้ทราบกันเพียงในมณฑลจำกัด พระองค์ท่าน
จึงทรงเห็นว่าการที่จะพิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า ควรบอกคักกราช เช่นว่า
สันนิษฐานว่าทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อปัจจุ พ.ศ. ๒๔๓๗ ใจโดย ถ้าไม่บอก
สมัยที่ทรงพระราชนิพนธ์ใจโดย ทรงเกรงว่า นักเรียนในสมัยนั้นไม่รู้เกล้าเงอน
จะคิดพระปรีชาญาณของสมเด็จพระพุทธเจ้าหัวอง เพราะคักกราชแต่คองเรื่อง
พงศาวดารในพระราชนิพนธ์นั้น เป็นแคทรงคักมาจากหนังสือพระราชพงศาวดาร
ไม่ตรงกับที่มาดอบได้เป็นหลักฐานเมื่อภายหลังมอยุ่หลายแห่ง ดองพระราช
นิพนธ์วิจารณ์พงศาวดารนั้น ทรงพระราชวินิจฉัยตลอดเรื่อง ผิดกับเรื่องวงหน้า
ด้วยประการคองนี้ พระองค์ท่านจึงทรงสันนิษฐานว่า เห็นจะทรงพระราชนิพนธ์ ใน
สมัยเมื่อแรกคองหอพระสมุดวชิรญาณ เพราะการคักศึกษาพงศาวดารเริ่มพินชน
แต่สมัยนั้น

ตามทีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระยาตำรงราชานุภาพทรงพระ
กรุณาประทานความเห็นมาน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นคองยกได้ว่า ถึงแม่พระราช
นิพนธ์วิจารณ์พงศาวดาร จะได้ทรงแต่งภายหลังพระราชนิพนธ์วิจารณ์เรื่องวง
หน้า แต่คิดเหมือนจะทรงแต่งเป็นการไชชอความเรื่องวงหน้า ข้าพระพุทธเจ้า
จึงคองรูปพิมพ์เรื่องพระราชนิพนธ์วิจารณ์พระราชพงศาวดารไว้ก่อน และพิมพ์
พระราชนิพนธ์วิจารณ์เรื่องวงหน้าใจหลัง เพราะเรื่องจะได้คักคองกัน คองทีได้
ทรงพระกรุณาประทานพระตำรามาแล้ว

ควรมิตวรแล้วแต่จะไปวงคเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อ. ย. น. บ. ม. พ. อ.*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

พระยาอนมานราชชน

ฉันเคยได้ค้นหาเศษผ้าต่าง ๆ ให้ท่าน เพื่อจะได้เห็นตัวจริงประกอบคำที่
ฉันบอกให้เข้าใจขึ้น ได้ส่งมาให้หมดแล้ว เว้นแต่ผ้าตาตราใหม่หาเศษไม่ได้
ได้ส่งผืนผ้ามาให้ท่านดู เมื่อท่านดูแล้วขอให้ส่งกลับคืนไป แต่ส่งจนเศษผ้า
อย่างอื่นที่ท่านเอาใจได้ ตีใจที่ไดเศษผ้าราวทองปักห่อมาให้ท่านด้วย ฉันก็
พุดผิดไปด้วยเข้าใจว่าราวทองนั้นทำด้วยไหมทอง แต่ค้นหาเศษผ้าได้มา
พิจารณาดู เห็นไม่ใช่ไหมทอง เป็นเส้นทองแดงที่เคียว

อนึ่งนักขณมาได้ว่า ผ้าส้มปัก นั้นเป็นสองชนิด คือผ้าส้มปักตายดำหรือ
นุ่งเคี่ยมยศชนิดหนึ่ง กับผ้าส้มปักใหม่ดำหรือนุ่งเข้าเฝ้าเจตาปกติชนิดหนึ่ง ผ้า
ส้มปักใหม่นั้น ได้ขแรงมาให้ท่านทราบโดยละเอียดแล้ว และจะขแรงให้ท่านทราบ
คือไปอีกว่า อันผ้าส้มปักใหม่นั้น เขาไม่นุ่งกันมาแต่บ้านมิได้ เขามานุ่งกันเขา
ในพระราชวังเจตาเตรียมคองจะเข้าเฝ้า ออกจากเฝ้าแล้วก็ผลัด เห็นจะเพื่อรักษา
ไม่ให้ทรุดโทรมไปเสียเร็ว เห็นจะเป็นของหายาก ส่วนผ้าส้มปักตายนั้นเห็นเรียก
แต่ในหมาย ดูที่เขานุ่งกันจริงเขาก็นุ่งผ้าชนิดที่เรียกว่า เกี้ยวฉาย จนทำให้
เข้าใจไปว่า ผ้าส้มปักตายกับผ้าเกี้ยวฉายเป็นผ้าชนิดเดียวกัน จนกระทั่งเรียก

ของเก่าที่คงในมาตุ ฌเขียมมาตายคิดออกมาด้วยฉนหนง มีขนาดกว้างยาว
เท่ากัยดัมบั๊กใหม่ แดงเพดาระกตางเหมือนดัมบั๊กใหม่ จึงได้เข้าใจว่ามัดดัมบั๊ก
ตายนนมต่างหาก แต่นุงแด้วตูกคงเหมือนกบเกี่ยวตาย เขาจึงนุงเกี่ยวตายแทน
ดัมบั๊กตายจริง ๆ เห็นจะหา นุงยาก ในเรื่อง ราชานิกเชก นั้น เห็นจะพูดหมายถึ
ดัมบั๊กตาย แต่ดัมบั๊กตายจะถอยตายเป็นข้อย่างไรหรือไม่ นันไม่ทราบ
เกิดไม่ทันเจดตาทเขาไซกัน แต่เชื่อว่าเห็นจะไม่ม่กำหนด เพราะเอาผ่าเกี่ยวใช้
นุงแทนกไม่เห็นเดออกกนทว่าใครจะต้องนุงตายชนิดไร

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

พระยาอนุมาณราชชน

เศษผ้าตัวอย่างซึ่งให้ท่านมานั้น ท่านจะสังเกตเห็นได้ว่า อย่างนั้น
ทองมาก อย่างเจงม้นทองน้อย ในกรณีอื่นนั้นได้ทราบจากนายบุษย์มรินทร์
ซึ่งเขาไปเต้าเรียนอยู่ที่เมืองอินเดียนาน เขาว่าผ้าทองอย่างดีและอย่างเจงม้น
นับกันว่าทองด้วยไหมทองก็กระบิด ถ้าเป็นไหมทองมากกระบิดทองก็พันไหมชนิด
เห็นทองมาก จัดว่าเป็นของดีราคาแพง ถ้าเป็นไหมทองน้อยกระบิดก็พันไหมห่าง
เห็นทองน้อย จัดว่าเป็นของเดจราคาถูกลง ทงนับเป็นของดี ของกตาง ของเดจ
ราคาสูงค่าเป็นชั้น ๆ ถิ่นตามกระบิดไหมทอง

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระริศรา
นวัตติวงศ์ ทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระเดชพระคุณเป็นต้นเกล้า ที่ได้ทรงพระเมตตา
ประทานตัวอย่างผ้าต่าง ๆ มาให้ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นความจริงประกอบกับคำ
ทรงอธิบายใจแล้ว เวदानข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจเรื่องผ้าเหล่านี้ ได้ชัดเจนจน
ผิดกว่าเมื่อครั้งที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่ได้เห็นตัวอย่างผ้า ข้าพระพุทธเจ้า
ขอประทานถวายผ้าคาดระกำใหม่ที่ประทาน คืนมาพร้อมกับหนังสือขอ
ข้าพระพุทธเจ้าเดบบน

ในชั้นเดิมเมื่อได้เห็นตัวอย่างระกำใหม่ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเฉยอยู่ในคำว่า
ระกำ เพราะเห็นแต่ชื่อ คงเป็นคำไทย คือเมื่อได้เห็นตัวอย่างจริง ข้าพระพุทธเจ้า
เฉลียวใจว่า จะเป็นภาษาแขกอีกเป็นแน่ จึงได้ขอค้นในพจนานุกรมภาษามลายู
ก็พบคำว่า ระกำ แปลว่า เขียนลวดลายบนผืนผ้า เขียนลวดลายให้ชัดต่าง
หากบนลายปักทองที่ในผืนผ้า ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดภาษาอังกฤษถวายมาเพื่อ
ทอศพระเนตรด้วย Rakam (Arab) Painting on cloth; painted as distinct
from embroidered designs on cloth.

อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าพบหนังสือเก่า เขียนคำ เกณฑ์ เป็น เกษ อยู่
หลายแห่ง ในพระราชพงศาวดารฉบับทรงชำระในรัชกาลที่ ๓ ฉบับจุลศักราช
๑๑๕๗ ซึ่งเจ้าหน้าที่ในหอสมุดเข้าใจว่าเป็นลายมือในสมัยนั้น เมื่อถึงคำว่า

เกณฑ์ทพ ก็เขียนว่า เกณฑ์ ทุกแห่ง ถ้าว่าเกณฑ์เป็นคำที่ถูกต้อง ก็คงจะ
เขียนอย่างนี้ เหตุที่ต่างกันอยู่บ้าง นอกจากนั้น คำว่า ษณฺฑูร ก็เขียนเป็น ษณฺฑู
ทุกแห่ง

ในเรื่องคำว่า เกณฑ์ นี้ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร เคยสันนิษฐานว่า
ในความที่หมายถึงการใช้กำลังบังคับ ทรงเห็นว่ามาจาก เกษ ในภาษาเขมร
ซึ่งที่หมายความอย่างในคำว่า กฎเกณฑ์ ทรงเข้าใจว่า เนื่องมาจากคำว่า
เกณฑ์ ในภาษาล้านนา ซึ่งแปลว่า จุดภายในวง คำนี้เข้ามาในภาษาไทย
โดยทาง ไทลื้อคำศัพท์

ตามที่หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ทรงสันนิษฐานมานี้ ดูได้เหตุผลเข้ากับ
ที่หนังสือเก่าเขียนว่า เกษ ใดศ เพราะเจ้าพระพุทธรเจ้าได้เคยค้นคำว่า เกษ และ
ทัษ ในภาษาไทยพวกอื่น ก็ไม่ปรากฏว่า สองคำนี้ มีความหมายว่า เกณฑ์
และ ทัฬห นอกจาก ทัษ ก็แปลว่า กระทั่งที่ปัก เท่านั้น คำเขมรและคำไทยมี
การยืมกันสืบต้นมาจากเจ้าพระพุทธรเจ้าไม่กล้าตกลงใจในบางคำว่า ไทยยืมจาก
เขมร หรือเขมรยืมไปจากไทย แต่ในคำ เกษทัษ สองคำนี้ เมื่อไม่ปรากฏว่า
มีอยู่ในภาษาไทยพวกอื่น ก็น่าจะเป็นภาษาเขมร แต่เจ้าพระพุทธรเจ้ายังไม่
มีโอกาสสอบถามทางภาษามอญ เพื่อยืนยันคำ เกษทัษ ว่ามาจากภาษาเขมร

เกณฑ์ ในความหมายที่ว่า กฎเกณฑ์ หรือเขาอย่างนั้นอย่างนี้เป็น
เกณฑ์ คงถูกต้องอย่างหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรทรงสันนิษฐาน ว่ามาจาก
เกณฑ์ ซึ่งเห็นจะเป็นคำเดียวกับคำว่า centre ในภาษาอังกฤษ บางทีรูป
เกษ ในคำค้นไม่ช่วย เพราะคงกลดตาต ๆ ไป ผู้เขียนในภายหลังจึงเอาเข้ารูป
เดียวกับคำว่า เกณฑ์ เป็นคำเดียวกัน

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ คำต่อไปนี้ด้วย

พระเอกบาท พระเสนาธิปัตย์ ทราบเกล้า ๆ แດว่า เป็นเครื่องสูง
เพียงเท่านั้น เมื่อคราวชำระปทานุกรมถึงคำว่า กรรณิรมย์ เจ้าหน้าทีได้สอบถาม
ไปทางพระยาเทวาธิราช พระยาเทวาธิราชตอบมาว่า กรรณิรมย์ บางทีเขียน
ว่า กรรณิรม แปลว่า ฉัตรขาวมี ๔ องค์ เป็นฉัตรผ้าขาว ๗ ชั้น สำหรับปัก
พระคชาธาร ซึ่งพราหมณ์ถวายแทนประชาชน ในงานพระบรมราชาภิเศก
อีก ๓ องค์เป็นฉัตรผ้าขาวเหมือนกัน แต่มีอักษรและเป็นฉัตร ๕ ชั้น คือ
(ก) พระเสนาธิปัตย์ เห็นจะสำหรับทัพหลวง (ข) พระฉัตรไชย เห็น
จะสำหรับวังหน้า (ค) พระเอกบาท เห็นจะสำหรับวังหลัง

ตามคำอธิบายนี้ คงได้ความว่า เป็นเครื่องหมายกองทัพเพื่อให้ทราบ
ว่าเป็นทัพผู้ใด แต่ในหนังสือพระราชพงศาวดารถึงเวลาพระเจ้าแผ่นดินหรือ
พระมหากษัตริย์เสด็จออกทัพ ก็ไม่ปรากฏว่ามีกล่าวไว้ ดูเหมือนจะปรากฏก็แต่
ในรายการวิจารณ์พระบรมมหารัชมหาราชใหญ่เท่านั้น ในพระนิพนธ์ของพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เรื่อง ลิลิตราชาภิเศก ทรงกล่าวไว้
ในที่แห่งหนึ่งว่า

เชิญฉัตรชัยเท็ดทั้ง	เสมา ธิปัตย์เออย
เอกบาทสถกคสิทิมทา	ไชคไท้
โกศัยเสวดตมอา	คมกนก ยันตรเออย
คลังชงคยธระฉัตรไช้	เช็ดชันบัญญัติล

ตามความในโคลงบทนี้ พระเอกบาทและพระเสนาธิปัตย์มีห้าชั้น และ
ทำด้วยแพรขาวดงเดชยันตรทอง ใช้เป็นฉัตรในสงคราม

มีท่านผู้หนึ่งสงสัยว่า กรรมกรรม จะเปลี่ยนไปจากคำว่า อภิรม เพราะ
มักองรักษาเครื่องตั้งอยู่ในท่าเหยบขาราชการ และยังมีเครื่องตั้ง เช่น พระ
อภิรมชุมสาย อยู่

เกอ ในปทานุกรมคราวที่แล้วมา ตกลงแปลว่า แก้วประดับ แต่
ข้อความที่ข้าพระพุทธเจ้าพบในหนังสือเรื่องพระเมรุ มีความอยู่หลายแห่งว่า
ไม่ย่อเกจ เลี้ยวตามเกจ ผูกเสากเกจประดับ เอาเหลี่ยมเกจ มุขประตูกะจิง
เกจ ซึ่งถ้าเป็นแก้วประดับ ก็คงอยู่ในที่ใดที่หนึ่งโดยฉะเพาะ

ขนนกการเวก นกการเวกตามหนังสือเก่า ก็ว่าเป็นนกในป่าหิมพาน
ไม่มีใครเห็นตัว เพียงแต่กล่าวอ้างเรื่องเลี้ยงหงวนเพราะ ที่ได้ขนมากถ้าถ้านว่า
ต้องทำพิธีโดยทำรางร้านไว้บนยอดไม้ เอาขนได้นำไปวางไว้ นกการเวกจะมา
อาบน้ำในขัน แล้วตั้งคั่นดวงใจให้ ขนนกการเวกนี้จึงพิเศษอาจตายเป็นทอง
ได้ ข้าพระพุทธเจ้าให้เจ้าหน้าที่ค้นหารูปและคำอธิบายในหนังสือเก่าถึงเรื่อง
นกการเวก คงได้ความดังนี้

(๓) ใน คัมภีร์ปัญญาสุทนี (อรรถกถาแก้พระบาตัมชณินนิกาย)
ภาค ๓ หน้า ๓๕๒ ว่า (ก) ถิ่นมะม่วงสุก ษณิกทมรังหงวน เขาจะงอยปาก
เจาะจับน้ำรังที่ไหลออก (ข) ถ้าอยู่ดำพังควดเดียวไม่ร้อง คอได้เห็นพวกที่ขัง
จึงจะส่งเสียงอันไพเราะ

(๔) สมุท ภาพสัตว์หิมพานต์ (ที่หอจสิรญาณ) มีสองเล่ม เรียกว่า
นกการเวก ทั้งสองเล่ม รูปก็เหมือนกันทั้งสองแห่ง คือ

ก. มีหัว มีอ และคั่น เหมือนนกรุก

ข. มีอกอยู่ที่สองข้างคอโพก

ก. ขนหางคล้ายใบมะขาม ขาดอย่างขนนกยูง

(๓) ส้มุต ภาพรอยพระพุทธรูป (หอวชิรญาณ) ระบายด้วยสี
ในรัชกาลที่ ๓ เขียนรูปมีลักษณะดังนี้

ก. คอยาว และหัวเหมือนนกกระทา

ข. ขนหางเป็นพวงเหมือนไก่

ค. ขายาวเหมือนนกกระเรียน

ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจว่า ขนนกการเวกที่มีปรากฏชื่ออยู่ในหนังสือเก่า
เช่นในกฎเรื่อง ตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราชกรุงธนบุรี มีคำว่า ขนนก
การเวก รวมอยู่ในเครื่องราชูปโภคที่พระราชทานออกไป คือ พระมาลา
ทองคำอย่างฝรั่งเหลือง พระเกี้ยวทองคำ พระยอดทองคำ พระยีกาทองคำ
หนัก ๒ ตำลึง มีขนนกการเวกองค์ ๓ คืบนี้ คงเป็นขนนกการเวกที่มีคิ้ว
จริง บางทีจะเป็นนกที่ฝรั่งเรียกว่า paradise bird ซึ่งแปลกันโดยอนุโตมว่า
นกการเวก

กาเขน ข้าพระพุทธเจ้าพบในหนังสือ วชิรญาณ แห่งหนึ่งว่า พระแก้ว
กาเขน และพบในลิลิตพระพรหมมุนี ถึงเสนาบดีพม่าว่า ประค้ำกาเขนขางไม้
ใหญ่ ขอประทานทราบเกล้าฯ กาเขน นิตย

สมควรแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อภิบาลมณฑล*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๗

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๖ เรื่องต่างๆ และคำถามต่างๆ นั้น ได้รับแล้ว
ท่านค้นได้ว่าคำ ระกำ เป็นคำแซกหนักมาก ฉันก็คิดว่าเป็นคำไทยอยู่จน
ท่านบอก ขอตำราภาพว่าเขาเรียกกันเป็นพ้องว่า ตา ระกำ เท่านั้นเป็น
เข้าใจกัน ที่เรียกว่า ตา ระกำ ไหม นั้นเป็นเรียกอย่างถ้วน ก็ไม่ผิด เพราะ
คำ ระกำ นั้นเขียนเป็นจมหาดด้วยได้ ระกำ ไหม แต่งว่า ระกำ ด้วยไหม

เกณฑ์ คำนั้นเคยดูมาที่หนึ่งแล้ว พอเขียนลงไปก็สงสัยคิดว่า
แปลว่าอะไร ตรวจพจนานุกรมภาษาบาลีไม่ได้เรื่อง ไม่รู้จะเขียนอย่างไร
ก็ทำตามเคย แล้วจะคิดว่า เกษ หรือ เกษทร อะไรเป็นถูกก็แปลกอยู่
หนักหนา หาหลักที่จะวางใจลงไปไม่ได้ ต้องระงับไว้

ทัฬห ขอให้ท่านสังเกตคำอันหนึ่ง ซึ่งพูดกันอยู่ว่า ทัฬห สัมภาระ เกรง
ว่าคำ ทัฬห ซึ่งหมายความว่า เรือนก็จะสังเกตด้วย

กรรมกรรมย์ ชื่อเขียนต่าง ๆ กันหลายอย่าง ไม่ทราบว่าจะอย่างไร
จะถูก คิดว่าเป็นด้วยเขียนตามเสียงที่เรียกกัน แต่ว่าใครจะเห็นควรเขียน
อย่างไร แม้แต่เสียงที่เรียกกันต่างกันเสียแล้ว ตามที่ฉันเคยได้ยินมา เรียก
กันว่า พระกัมภีร์ กัม พระกัมภีร์ กัม แต่เป็นแน่จะต้องคำประกอ
กัน คือ อภิรม หรือ อภิรม ซึ่งหมายความว่า ฉัตร นั้นคำหนึ่ง กัน อีก
คำหนึ่ง จะหมายความว่า ฉัตรกันภัย กระมิ่ง เพราะฉัตรนั้นตั้งขึ้นตั้ง เชิญนำ
หน้าพระราชาขึ้น เข้าใจว่าเป็นเครื่องวางอย่างหนึ่ง หรือต่างที่จะเป็น กรรมกรรม

หมายความว่า ลัทธิเข้ากรรมก็จะไม่ได้ เพราะเคยเห็นเขาเข้ากรรมด้วยเต็มมือ
มักชกรรมเป็นต้น นี่บอกความที่เห็นอยู่ในสมัยนี้ ถ้าจะเอาไปปรับกับสมัยเก่า
เช่นสมัย กฎมณเฑียรบาล คงลงกันไม่ได้ สมัยก่อน ๆ ก็นิยม จะมดกษณ
เป็นอย่างไรหาทราบไม่ ก็นิยม สมัยนี้เป็นนคร ๕ ชั้น หุ่นผ้าขาว (ได้ตรวจ
ชีวิตแล้ว ไม่ใช่แพ) ลงยันตร์เงินทอง มีดาร์บเป็น ๓ คน มีข้อต่างกันดังนี้

๑. เสนาธิปัต - ปัตริ ะไรจะถูกแคะหมายความว่าอย่างไรก็ไม่
ทราบ ได้ค้นปทานุกรมสังกฤตศาสตร์พทอน แต่ไปเชิญไปเห็นศัพท์ เสนาธิปัตย
ซึ่งเขาแปลว่าที่บัญชาการทัพ ทำให้นึกว่าต่างที่จะเป็นศัพท์ตนเอง หาก
ฟังกันเกิดอนคตาดเรียกผิดไป สันนิษฐานว่าเดิมจะเป็นร่วมชาวกันจอมพล คือ
พระเจ้าแผ่นดิน ให้เป็นที่ตั้งเกิดหมายได้กรรมัง

๒. อัตรไชย ไม่มีปัญหา

๓. เกวฬาย หรือ เกวฬาย ก็เรียก ชอนเห็นได้วาเกิดอนคตาด
พาย เป็นคำไม้ดี จะต้องเป็นคำผิด เชื่อว่า พาย ถูก แต่คำ เกวฬ จะแปลว่า
กระไร ย่าใจที่พบคำ เสนาธิปัตย จึงพลิกปทานุกรมสังกฤตค้นหาดูอีก เห็น
คำ กว ฤ เป็นใกล้ที่สุด เขาแปลให้ได้ว่าสี Color ถ้าประกอบกับคำ
พาท ว่านำไป อาจเป็นชงหรือร้อมก็อาจเป็นได้ เป็นอันได้ความพอใจเพียง
เล็กน้อย

ทบทวนปัญหาเกิดขึ้นในใจว่า เหตุใดพระกษัตริย์ จึงได้มี ๓ คน เมื่อกคิดว่า
ถ้าเดิมเป็นร่วมเครื่องหมายแม่ทัพแล้ว อาจจะเป็นสำหรับกันแม่ทัพหน้าคนหนึ่ง
แม่ทัพหลังคนหนึ่ง แม่ทัพหลังคนหนึ่ง ฉะนั้นก็ได้ ถึงยุคใหม่วงหน้าวงหลัง
แล้วเอามารวมใช้ ในวังหลวงทั้ง ๓ คน แล้วเคยคิดเป็นธรรมเนียมก่อนไม่ออก

เช่นเดียวกับธง กระบี่ชู ครุฑพาหิ เห็นรูปฉดกัพระเบียงพระนครวัด ทัพหน้า
ใช้ขงรูปตง ทัพหวดงใช้ขงรูปครุฑ ตราประทับชาติประจำตำแหน่งวงหน้า
ขงเราแต่ก่อนก็เป้นรูปพระดกษมณัทรงหนุมาณ พาให้เชือว่ากระบี่ชูเป้นขง
วงหน้า เมื่อยคไม่มวงหน้าก็ยกมารวมวงหวดง เดยตคยจนทุกวงนเหมือนกัน
แต่นเป้นเตาทงนน อาจไม่เป้นเช่นจ่านเดยก็ ได้ เป้นแค่แจ่งความคิดให้ท่าน
ทราบเท่านั้น

อนึ่งคนเชือพระกรรภิมยพณั แต่งคังส่งมกางเกงขามขดบ เดือ
เด้นากฎพนชาว ส้อมหมวกทรงประพาดขามขดบ

เกอ ถ้ามาในทางจันตคังคังหมายคความว่าแก้วประดับ ถ้าไปในทางข่าง
ตังไตทักขณ ตังแผนผังเช่นนี้ เรียกว่า เกอ ยกเกอ

ย้อเกอ ตางทักเรียก กะเปาะ ยกกะเปาะ ย้อกะเปาะ ตางคนเรียกว้า เกลด
กม แปดไตเป้นตองแยกอยู่จรน ตางทักขอที่ข่างเรียกจะผดเพยนจากอะไรมา
เดยเด้อวกไต

นกกการเวก ตามทัพุกถันนัพตคารมาก เหตุด้วยเมืองเราไม่มี เหมือน
ราชดีหิ เรากัตัพุกถันนัพตคารมาก เมือไตคังเป้นเข้ามา บอกว่า นัแหดระราชดีหิ
ก็ไม่เชือ เพราะไม่เหมือนกับทเคาเชียนไว ใน ตัาราสักคังหิงพาน ซึ่งทำรูปนก
การเวกหัวเป้นนกกคังเป้นครุฑนั เพื่อจะตางเขาไปเข้าคูกับนกทณัคังมา
เพราะช้อมนคคังตองกันไตเหมาะ เปน ทณัคังมา การวิก ไตวางแบบตงไป
เด้อให้นกทณัคังมาหัวเป้นนกกคังเป้นครุฑ เพราะมันมีไม้ท้าว ถ้าไม่เช่นนัก็
ไม่มีมือจะถือไม้ท้าว เมือเป้นคังนน ก็คังวางรูปนกการวิกให้เป้นไปตามกั
ทักจริงไตคังนนงคังคังทางบาดคังนกทณัคังมาจนกวเด้นพักหนึ่งเด้อ ไตคความว่าเป้น

นกปากยาวดุจไม้ท้าวเทียวจืดจางอยู่บน ไบบัว ตัวเล็กผิดคาดและไม้พิงดาว
อะไร จะเป็นพวกนกปากซ่อมหรืออะไรเทือกนั้น หดกที่จะหานกการเวกคือ
จริงกมชนนการเวกซึ่งไซ้เดียบพระมาตจาเป็นหดกอยู่ เมื่อรัชชกาลที่ ๕ ได้
คือจริงเป็นนกยดได้มชนคิบริบูรณเข้ามา คือ paradise bird นนเอง ทรงจัด
เอาชนเกาะคอนมตาม ให้เตกถือนำยานมาศในงามดมเด็จเจ้าฟ้าไต้กนก คัก
นยหนึ่งชนนการเวกซึ่งไซ้เดียบพระมาตจานั้น เรียกว่า ชนนกฉายภักษกม
(ดูหมายท้ายหนังสือพระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวง
นรินทรเทวี) ที่ได้นามเช่นนั้นก็เพราะพูดกันว่า นกการเวกมันตั้งอยู่อยู่บนฟ้า
กินดมเป็นภักษาหาร

เสนาะเสียงสำเนียงนกกการเวก

ออกจากเมฆแซ่ซ้องร้องถวาย

(รามเกียรติ์)

กาเยน เขาว่าเป็นยางไม้ชนิดหนึ่ง จะเกิดจรมัทโหนไม้ทราว เห็นทำ
เป็นพระพุทธรูปและถูกประกำมาแต่เมืองพระมาเนียง ๆ ดีเหตองแก่ นาคตาย
แก้ว ถ้าจะเปรียบ ให้ โทดกคตายชนกตองเมชอมชนิดที่ไต้ ซึ่งเราเรียกว่า
อำพัน หรือตางที่จะเป็นสังเคียวกนด้วยซ้ำไป

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุกติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ตามสายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘ ทรงพระปรารภ
แถมพระฉนวนถึงพระนามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรพินทุ์เพญภาค
ตามทิวตรงตั้งลงเป็นหลักฐานมานั้น ข้าพระพุทธเจ้ามีความเห็นพ้องดังททรง
พระดำริและจะได้พิมพ์พระนามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรพินทุ์เพญภาค
ตาม

ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นป้ายร้านค้าขายแห่งหนึ่งว่า ห้างสรรพานิช
ได้มีผู้คิดว่าฉนวนกรุปไม่ชอบด้วยหลักภาษาชาติ ควรจะเป็น สรรพพานิช
แต่ก็ดูทราบเกล้าฯ มาว่าเจ้าของห้างดูเหมือนจะชื่อ สัน หรือ สรร ดรรพานิช
กคช สรรพานิช หาได้มุ่งหมายให้เป็น สรรพพานิช ไม่

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbunwong

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๘

พระยาอนุมานราชธนู

เรื่องเขียนพระนามพระองค์เจ้าอรพินทุ์เพญภาคนี้ ยังไม่ลงตั้งดี ตาม
หนังสือของท่านรับรองว่าจะเขียนอรพินทุ์เพญภาค แต่ท่านได้สังเกตหรือไม่
ในคำท้ายเขียน ภาค กนกม เขียน ภาคย์ กม พระองค์ท่านทรงเช่น ภาคย์
ฉนั้นจนท่านเขียน ภาคย์ ตามที่ทรงเช่น ท่านรับรองเป็น ภาค ความจริงไม่ผิด
ทั้งต้องอย่าง แต่จะเอาอย่างไรแน่ จะได้เขียนไปให้เหมือนกัน ตามที่ตามจู่
มาออกที่หนังสือ เพราะเกรงว่าท่านจะไม่สังเกตเห็น

อันการเขียนชื่อนนยากนักที่จะให้ถูก เช่น สรรพพานิช เขาเขียนไว้แต่
โดยตั้งใจให้เป็นนายดรรพอก้า ยังมีคนเห็นว่าผิด คิดแก้เป็น สรรพพานิช
พอก้าทุกตั้งไปได้ ถ้าได้แต่เพียงมาแล้ว ก็ผิดที่จะเขียนเป็นอักษรให้ถูกได้

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๕

พระยาอนมมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๖ บอกเรื่องศัพทพพระราชนิพนธ์วิจารณ์
พงศาวดาร กับพระราชนิพนธ์วิจารณ์เรื่องวงหนานัน ไครบทราบความแจ้ง
การเก็บพระราชนิพนธ์มาศัพทพเสียให้หมดนั้น เป็นการดีควรกระทำ
แต่การที่จะเรียงลำดับเอาเรื่องไรไว้อก่อนไว้อหลังนั้น อาจทำได้โดยอเนกนัย เช่น
จะเรียงตามวันที่ทรงพระราชนิพนธ์ก็ได้ หรือจะเรียงตามเรื่องเก่าเอาไว้อหน้า
เรื่องใหม่เอาไว้อหลังก็เห็นว่าได้ ไม่เห็นขัดขวางอะไร

ว่าจำเพาะหนังสือซึ่งคิดจะศัพทพ ในคราวนี้ เรียงตามเรื่องดีกว่าเรียง
ตามวัน ด้วยเป็นหนังสือหลายฉบับอันเกี่ยวกันกับเก็บเอามาประคิดประต่อ
ถ้าเรียงตามวันแล้วเรื่องจะไขว้เขวกระจายกระจายแตกกันไปหมด

ประกาศเรื่องซึ่งท่านคิดตั้งใจตกลงว่าควรเอาลงนั้น นั้นควรดู
ความซึ่งท่านคิดให้ไปก็เห็นชอบด้วยว่าควรเอาลง แต่สงสัยในถ้อยคำอยู่มาก
เช่นพระนามพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ในประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย
รู้จักว่าผิดกับที่ตนจำไว้ได้เป็นหลายแห่ง จะให้ตัวอย่างสักแห่งหนึ่ง เช่น สุธา
ธิการสังสกฤษดี นั้นจำได้ว่า สุภาธิการรังสกฤษดี ผิดกันไม่ใช่เล็กน้อย และ
ถึงแก่ความแก้อักษรไปแล้วหลายแห่งด้วย เช่น พินิตประชานารถ ก็แก้เป็น
พินิจ เพราะไม่รู้ว่าคำ พินิต สกต ค มีในโลก ขอท่านจงระวังให้ดีขึ้น

ถ้าเนาประกาศทั้งสองฉบับซึ่งคิดไปให้คนหนึ่งไว้ว่าคัดจากกฎหมาย ย่อมคัด
ลอกกันไปหลายต่อกว่าจะถึงกฎหมายซึ่งเอาไปตีพิมพ์รวม ถ้าหากมีคนแดงต
ตั้งเคซท์อย่างหาบไล่ที หอสมุดจะเจ็บมากที่สุด ขอให้ท่านเลือกดูต้นฉบับที่
ใกล้เคียงที่สุด เช่น ราชกิจจานุเบกษา กับนักได้อากรมพระธรรมนูญฉบับทรงเก็บ
ประกาศต่าง ๆ รวมตีพิมพ์ไว้กัน โดยได้ทรงตรวจเองอย่างถี่ถ้วน หนังสือ
ซึ่งออกขอมาแต่ก่อนนั้นและ จะพึงพอใจได้ จะไปเทียบคัดเอาหนังสือซึ่งออกกันต่อ ๆ
ไปตั้ง ๑๐ ค่อแล้วมาลง เห็นเป็นอันตรายที่สุด

พระตำราตั้งเล่มเตจกรมพระยาตำรา ซึ่งครั้งทกกว่าพระราชวิจารณ์เรื่อง
ฉันทศาสตร์ราชบัณฑิตนั้น ไม่ยากอะไร ที่ไหนมีคดงฟุคโนตเรียกจำสอบใหม่ได้ความ
ภายหลังว่าเช่นนั้น ก็แต่จกกัน

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นฤศวงศ์ ทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๐ เดือนนี้ รวม ๒ ฉบับ
ทรงทักท้วงการเขียนพระนามพระองค์เจ้าอรพินท์เพญภาค กับประกาศของ
ระบบทษาพระพุทธเจ้าถวายไป ความยังอุปตาสักตาดเค็ดอนอยู่ทดาแยงั้น
ทราบดีแล้ว

การเขียนพระนามพระองค์เจ้าอรพินท์เพญภาคนั้น นับแต่จนทษาพระ
พุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ทรงแนะนำ ให้เขียนตามตายเข่นของพระองค์ท่าน
ข้าพระพุทธเจ้าก็ตั้งใจว่าจะเขียนตามนั้น ถึงกับได้บอกเด่าพนักงานบางคน
ให้บริไว้แต่ แต่ครนลงครางทำหนังสือถวายครั้งต่อมาอนมบางคน
เกยวกับพระนามน ก็ยงคงเขียนพระนาม อรพินท์เพญภาคย เป็น อรพินท์
เพญภาค อยู่ก ทงนเป็นไปโดยข้าพระพุทธเจ้ามีตั้งใจจะฝ่าฝืน แต่ขอ
ประทานรับสารภาพว่า เป็นเพราะขาดความตั้งอร ซึ่งค่อไปจะเป็นบทเรียนสอน
ให้ข้าพระพุทธเจ้ามีความระมัดระวังมากชน

ส่วนประกาศของระบบน เมื่อกอนทจะตั้งให้เจ้าหน้าทคิด ข้าพระ
พุทธเจ้าก็ได้อ่านแต่ แต่อ่านอย่างทเรียกว่าเอาความ แดะพออ่านไปถึงพระ
ปรมาภิไชยอันเป็นภาษามคธ ก็ได้อ่านข้ามไปเดี่ย ฝ่ายเจ้าหน้าทผู้คิด ก็ได้คิด
ตรงตามค่นระบบคดออกจนค่วัดกตการันคี่ เสร็จแล้วรีบตั้งไปถวาย โดยมีทั้น

จะได้ชอบทานให้ละเอียดถี่ถ้วน เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ทักท้วง
เรื่องน จึงได้เอาคณระบบมาพิจารณาดูอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ก็ได้เห็นความ
ผิดพลาดคลาดเคลื่อนอยู่หลายแห่ง ตลอดจนคำว่าพินิตประชานาร ถกได้ โชคดี จ
ถกจริง ๆ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าคาดไม่ถึง ว่ากฎหมายรัชกาลที่ ๕ ที่ได้พิมพ์ประกาศ
ใช้ในทางราชการแล้ว จะมีข้อความผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้มากมายถึงปานนั้น
แค่ปรับปรุงและประกาศต่อระบบนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้เจ้าหน้าที่สอบหนังสือ
ราชกิจจา กับเรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย และพระเพาะพระปรมาภิไธย ได้ให้สอบ
กับ ประกาศพระราชพิธีรัชกาลที่ ๕ อีกด้วย คิดว่าคงจะเรียบร้อย

อนึ่ง พระราชชนพินิตวิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดาร กับเรื่องตงพระ
มหาอุปราชทพิมพ์ทรงน ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกว่าเป็นเรื่องสำคัญ อันจะเป็น
เครื่องมือของนักศึกษาคือไปภายนอก การตรวจปรับปรุง แม้เจ้าหน้าที่จะได้ทำอย่าง
ระมัดระวังแต่เป็นอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่อาจวิตก เกรงว่าจะมีอะไร
ยังบกพร่องอยู่ จึงขอประทานตั้งปรับปรุงครั้งสุดท้ายมาถวายทอดพระเนตรอีกครั้ง
หนึ่ง เผื่อจะมีอะไรที่ทรงทักท้วง ก็ยังมีเวลาแก้ไขทันที่ และความในหน้า
๕๒ บรรทัดที่ ๒ นั้น ทราบว่า พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ๆ สิ้นพระชนม์
ไปเสียแต่ก่อน ยิ่งมาก คำว่า ยัง ข้าพระพุทธเจ้าก็ความไม่ออก ไม่ทราบว่
ทรงหมายความว่าอะไร หรือจะตรงกับคำที่ท้าวสามนต์ศรีว่า จำจะคิดปลุก
ฝังเสียอยู่แล้ว ก็ไม่ทราบเกล้า ทงขอพระบารมีปกเกล้าเป็นเทพยต์ ส่วนคำนำ
เรื่องน ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่แล้ว จะได้ถวายมาที่ห้อง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. Chulabhorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

พระยาอนุমানราชสน

ฉันไปถามหาผ้า ยืนตามี่ กุศราต อุหริต ที่พระคตังโน ได้แต่ผ้ากุศราต
มาอย่างเดียจ ๓ ผืน เป็นผ้าห่มผืน ๓ ผ้านุ่งอย่างตีมเชิงมีชายผืน ๓ ผ้านุ่ง
อย่างเดจไม่มีเชิงไม่มีชายผืน ๓ ซึ่งฉันได้ตั้งมาให้ท่านคูนเดจ ฉันกเพงเคยเห็น
เป็นลายแซกแท้ ๆ สัตีไม่มีคกเดจ แต่เนื้อหยาบเคิมที เพราะเช่นนนเองจงเด็ก
ใช้ ด้วยมีผาเนื้อดีเข้ามาแทนเดจใหม่เดจ ท่านคูนพอใจเดจไปรดตั้งคีนกดับไป
ฉันจะได้ตั้งคีนค้ำแห่งทียมเขามาตุ

ผ้ายืนตามี่ ให้ตั้งลัยไปว่าจะเป็นผ้าเมืองคานเรือนเอง หากจ่าเป็น
เช่นนั้น ก็น่าจะเป็นผ้าตา อย่างเดจกบทีเราเรียกกันทุกวณนว่า ผากระตั้นคั้น ยืน
จะแปลว่าอะไร ถ้าท่านดองคั้นปทานุกรมภาษามลายูตุ ดางทีก็จจะจับเอา
ความได้

คำ อภิธาน ปทานุกรม ตรงกับคำฝรั่งว่า ดิกชันนารี หรือต่างกัน
ถ้าไม่ตรงกัน อภิธาน หมายถึงอะไร ปทานุกรม หมายถึงอะไร ยังมีคำ
สรรพนพน และอะไรค่ออะไรอีกหลายอย่าง จะให้เข้าใจว่า ดิกชันนารี นั้น
ควรจะเรียกว่าอะไร

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

พระยาอนุมานราชชน

กฎมนเทียรบาลพม่า นั้น มีข้ออะไรหลายข้อ ทมแต่หนังสือฝรั่ง ไม่มี
หนังสือไทย ถ้าคนทอ่านหนังสือฝรั่งไม่ออก จะเดือนร้อนไม่น้อย แต่ก็เป็
การยากไม่น้อยเหมือนกันที่จะอ่านถอดหนังสือฝรั่งออกเป็นหนังสือไทย ขอท่าน
ช่วยพิจารณาให้ดูด้วย ถ้าหากท่านจะช่วยถอดเป็นหนังสือไทยแซกเข้าด้วยได้ก็จะ
ดีช่นอกเขื่อนมาก

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

พระยาอนมมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๗ เดือนนี้ ถึงปรุพศพมพพระราชนิพนธ์วิจารณ์
พงศาวดารแดงตั้งวงหน้าไปให้ตรวจ ได้ตรวจแล้ว รู้สึกว่าเรื่องที่เก็บมาติดต่อ
กันเขานัน ก็หนักนเรียบร้อยดเป็นอย่างยิง คงจะเป็นคุณงามความดีของหอสมุด
ซึ่งจะได้ความดีรรเจริญ ขอแสดงความยินดีด้วย

ท่านจะแจ้งรายงานในการที่ไดตรวจแก้ไขให้ทราบ

- (๑) ได้แก้ไขไม้โท เป็นไม้เอก แห่งหนึ่ง ในหน้า ๓๘
- (๒) ค้นค้อนด้วยขีด ในหน้า ๒๐ รู้สึกว่าแรงเกินไป ถ้าใช้เพียง
ดอกจันทนก็จะดีกว่า ถ้าไม้พมพดอกจันทนเขาฟองมัน ใช้แทนก็ได้
- (๓) ในหน้า ๒๘ แก้ไขระยะผิดแห่งหนึ่ง
- (๔) ในหน้า ๓๔ และ ๓๕ อาจจะไขพระนามพระเจ้าแผ่นดินลงไว้ใน
วงเล็บ ครั้นเขียนลงแล้ว ไปเห็นในหน้า ๔๓ ถึง ๔๒ มีข้อความในวงเล็บของ
คั่นฉบับอยู่ ทำให้เกิดวิตกกันว่าได้ข้อความในวงเล็บลงไปใหม่ จะกลายเป็น
เขียนปดอมไป จึงได้แก้ไขใหม่ทำเป็นฟุตโนต เพื่อให้ตระหนักแน่ว่าเป็นของ
หอสมุดหมายไว้ เมื่อในทนต์ทำดงนแล้ว จำต้องย้อนกลับไปแก้ไขข้างต้นให้ดง
เป็นแนวเดียวกันด้วยอีก ๕ แห่ง ในหน้า ๓๒ แห่งหนึ่ง หน้า ๓๓ สองแห่ง กับ
หน้า ๓๕ และ ๓๘ อีกหน้าละแห่ง

(๕) ในบัญชีพระนามพระเจ้าแผ่นดินข้างท้าย เข้าใจว่าหอสมุดได้ทำ
ขึ้น มีพระนามพระเจ้าแผ่นดินหลายองค์ที่จะเข้าใจยาก จึงได้แก้ไขพระนาม
เดิมเขาไว้อีกด้วย

ได้แก้ไขด้วยดินสอแดง ซึ่งท่านจะพลิกเห็นได้โดยง่าย ในการแก้
ยากมาก ทางใช้ตัวอักษรอื่นไม่กล้าแก้ เพราะไม่ทราบทางของหอสมุดว่าแก้
โดยหลักันใด เพราะฉะนั้นถ้าไม่ผิดความแล้วฉันก็ผ่านไปไม่ได้แก้

กับได้หมายส่งสัยไว้ในหน้า ๕๕ อีก ๒ แห่ง

๑. คำว่า โปรดเกล้า ๆ ให้..... ส่งสัยคำ เกล้า ๆ ว่าจะ
หมายความว่าถึงจุดพูด ถ้าไม่ได้โปรดเกล้าผู้พูดเขียนว่า โปรดเกล้า ๆ ก็ผิด
แม้โปรดผู้อื่นเขียนว่า โปรดให้..... คุณก็จะไม่คำซ้ำอะไรไป เข้าใจว่าถูกด้วย

๒. คำว่า พิมพ์ เป็นนามแท้ ๆ หมายถึงตัวตะกั่ว จะต้องประกอบ
คำกริยาด้วย เช่น พิมพ์ ลงพิมพ์ อัดพิมพ์ อะไรเช่นนั้นจึงจะชอบ เขาคำว่า
พิมพ์ ซึ่งเปนนามมาใช้เป็นกริยา ส่งสัยว่าจะผิด

คำที่ท่านส่งสัยมีคำหนึ่งคือ ยัง เจ้ากรรมจริง ๆ ที่ฉันก็ส่งสัย
เหมือนกัน แต่ส่งสัยมานานแล้ว คิดจับเอาความเข้าใจก็ยังไม่ได้ ดูแปลไป
ได้หลายอย่าง ด้วยความส่งสัยนั้นเห็นเหตุอันเดยหอบ ถ้าไม่เข้าใจเป็นจริง ๆ
แล้ว ไม่ใช่คำว่า ยัง นั่นเลย ช่วยกันพิจารณาสักทักคิด จะบอกท่านบางคนเท่าที่
นึกได้ตามที่เคยพบ ฉันไปตามหัวเมืองบ้างก็ได้ มีกรรมการเขามาต้อนรับ
ส่งทนากับเขา ถามเขาว่าทำไมจะเข้มใหม่ เขาตอบไม่ได้ เพราะไม่ใช่ของเขา

เขาจึงหันไปถามกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งว่า "เขายังเฮ้อ" ได้รับคำตอบว่า "ยังคราบ" เขาก็หันมาบอกเราว่า "มี" จึงได้รู้ภาษาชาวบักขโคกพูดมีว่า ยัง ในพระราชนิพนธ์หน้า ๕๒ ว่า พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ๆ สิ้นพระชนม์ เสียแต่ก่อนยังมาก ยัง ณ ทนแปลว่า มี ตามอย่างภาษาชาวบักขโคกได้ ความ จำจะปลุกฝังเสียยิ่งแล้ว ในทนนจะแปลว่า มี เห็นชัดของ สุภาสิด ว่า เสียมีเพราะป่าปรก ป่ารกเพราะเสียยิ่ง ดินดีเพราะหญ้าบัง หญ้าบัง เพราะดินดี ในทนนจะแปลว่า มี ก็ได้ หรือจะแปลว่า อยู่ ก็ได้ คำ ยัง กัดจะ ปนกับ หยิ่ง ยิ่ง ยิ่ง ยิ่ง เลยทำให้เตอะเตอะไป

อีกคำหนึ่ง ทองสัมฤทธิ์ สัมฤทธิ์ ดำเรทซ์ ว่า เจริญ ว่า แฉ้ว ดู เขากันไม่สนิทเลยกับทอง ซึ่งหมายความว่าทองผสมกับธาตุต่าง ๆ ได้ดองกัน ปทานุกรมของอาจารย์โมเนียงวัดเดียมส์ ได้พบคำ สัมฤต แปลว่า มาด้วยกัน พบกัน เห็นเหมาะที่จะเขียน ทองสำฤต แต่ปนนอกคอก บอกท่านเพื่อให้ ดังเกิดเท่านั้น

พรอ

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของฉันทึ่งให้มาถึงท่านเมื่อวานนี้ มีความอยู่ชอหนึ่งว่า ฉันทึ่ง
ไม่ได้แก้รูปในทางใช้ตัวอักษร ถ้าเห็นไม่ผิดความแฉงก็ปล่อยให้ผ่านไป ด้วย
ไม่ทราบทางของหอสมุดว่าแกตวยหงกฉันทึ่งไหน บตนมานกรุดกชนว่า มีคำอยู่
คำหนึ่งซึ่งฉันทึ่งได้ผ่านไป แต่ควรจะบอกให้ท่านทราบ เพื่อท่านจะได้พิจารณา
เลียดักว่า ให้ผ่านไปด้วยตะเดย คำนั้นคือพระนามพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง
ในพระราชนิพนธ์หน้า ๓๘ เขียน พระรัชฎาธิราช มีสองแห่ง แต่ในบัญชี
ท้ายเรื่องเขียน พระรัชฎาธิราช ตกต้อยในสมุดเล่มเดียวกัน แต่ความ
ตกต้อยนั้น จะเป้นด้วยเจ้าพนักงานหอสมุดยดตบระบบทกตมาตองแห่งเป้นหลัก
หรือจะแกตวยอักษรแฉงแต่แกไม่หมดฉันทึ่งทราบไม่ได้ บอกมาให้ท่านทราบด้วย
เห็นว่าคำนั้นคิดจะสำคัญ ท่านจะได้ไค่ฉงนว่าควรจะวางตงไปอย่างไร

มานักฉันทึ่งได้ในปัญหาทำ ยัง ถตอนทึ่งว่า จำจะปลูกฝิ่งเลียดักแล้ว
นั้น ก็ศเขาความไม่ค้อยได้ แต่ตั้งแกตเห็นวาทุดไปในทางเพาะปลูก ถ้าหาก
คำว้า ยัง นั้นจะเป้น ทยัง จะทำให้ไค่ความคตชนมาก เปนจะปลูกฝิ่ง
เลียดักให้หยงตงแฉงในพนตมโดยมั้น คือแฉงให้มคู้ ทงนมมาจากทางทตงตยว้า
คำ ยัง ทยัง ยัง ยัง จะพุดตบตบกันทำให้ความเตอระเตอน แต่จะหาแน
ก็คตองหาคำใช้ในด้านวนแกามาพิจารณาหลาย ๆ แห่ง ฉันทึ่งเกียดหาจิงเป้น
แต่หงตบหนีเขาควรรอดไปเลียดักไม่ใช้เท่านั้น

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๐ เดือนนี้ ทรงพระเมตตา
ประทานอธิบายคำต่าง ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลตามไป เป็นพระเดช
พระคุณหาที่สุดมิได้

ที่ทรงพระกรุณาประทานพระอธิบายเรื่องนกกการเจกนั้น กระทำให้
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับความรู้ ในเรื่องนกอายุภักษเพิ่มขึ้นอีก เพราะนกอายุภักษ
ที่ใช้เป็นเครื่องหมายของกระทรวงพระคลัง เขียนเป็นรูปร่างอย่างนก ผิดกับ
นกอายุภักษที่เคยเขียนเป็นรูปคนต่าง ๆ ซึ่งกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าตั้งสัยมา
ช้านาน เพิ่งจะมาทราบเกล้า ๆ เมื่อได้ประทานพระอธิบายมาในครั้งนี้

ทั้ง คำนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นดูในพจนานุกรมภาษามาดีของซิดเดอร์
แปลว่า ดั่งของ ทรพย์สมบัติ และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง แต่ว่าเป็นคำเดียว
กันกับคำว่า ทรพย์ ในภาษาล้านนา ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามคำว่า กองทัพ
ในภาษาคำอื่น ๆ คงปรากฏว่า ภาษาไทยต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน ก็ใช้คำใน
ภาษานั้น บางภาษาก็หาคำว่า กองทัพ ไม่มี คงมีอยู่แต่ในภาษาไทยใหญ่ว่า
ตบ แปลว่า บ้อม ค่าย กองทหาร และใช้ประกอบเข้ากับคำอื่น อย่าง
เดียวกับภาษาไทยสยาม เช่น ตบหลวง ตบหน้า ตบหลัง เป็นต้น ส่วนใน
ความหมายว่าทนายทหาร บางทีในภาษาไทยใหญ่ก็ใช้ว่า ตบเต็ก คำว่า เต็ก
คงจะตรงกับ เต็ก ในภาษาไทย และมีอักษรพระมาไว ในวงเล็บ เป็นตัว
อักษรอย่างเดียวกับไทยใหญ่ว่า ตบ เหมือนกัน สอบทางภาษามอญ ได้ความ

ในคำว่า บื้อมค้ายันั้น มอญเรียกว่า ไต๋บนาบ ไต๋บ คงเป็นคำเดียวกับ ตับ
แต่เขียนเสียงไป ส่วนกองทัพว่า เบื้อน่าน สอดภาษาเขมร คำว่ากองทัพ
ก็เป็น กองทัพ อย่างในภาษาไทย น่าจะเป็นคำที่ได้ไปจากไทยมากกว่าเป็นภาษา
เขมร แต่คำว่า ทับ ก็คงไม่ใช่เป็นภาษาไทยมาแต่เดิม เพราะไม่ปรากฏมี
ร่องรอยไว้ให้พบ คงมีแต่ไทยใหญ่ พม่า มอญ และเขมร รูปลักษณะ
ของคำตามที่สอดสวน ก็ไม่ได้ความยิ่งขึ้นไปกว่าคำแปลที่ทราบทุกมาแต่จึ่ง
น่าจะเห็นว่า ทับ คงจะเป็นคำที่ได้มาจากภาษาอื่น มีบาดเป็นต้น ก็เป็นได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นหาคำว่า กระท่อม ในภาษาไทยต่าง ๆ ก็มีแต่คำ
ว่า เตียง หรือ เตียงนา แปลว่ากระท่อมกลางนา คำนี้ไม่ปรากฏในภาษา
ไทยสยาม ส่วนภาษาไทยทางพายัพและอุตรมมีคำว่า ดุข แปลว่า กระท่อม
เตียงใกล้กับคำว่า ทับ ที่แปลว่าที่พักมาก และใกล้กับคำว่า กระตือบ กระ
จะเต็มขึ้นเพื่อให้ดงเตียงกับ กระท่อม ในภาษาเขมรมีคำว่า ขดอม ซึ่งคงเป็น
คำเดียวกับกระท่อม ข้าพระพุทธเจ้าดองเทียบคำว่า ทับ กับ (กระ) ท่อม ตู ๆ
ก็คล้ายกับว่า เป็นคำเดียวกัน เพราะคำในแม่กบ บางคำก็ปรากฏว่า แปลง
เป็นแม่กมก็มี เช่น รวย และ รวม นอบ และ น้อม ยอบ และ ยอม หรือ
คำว่า ริม ทางหลวงพระบางว่า รัช เป็นต้น

ควรมิควรแล้วแต่จะ โปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. Er Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๔ เดือนนี้ ว่าด้วยค่าค่าต่างๆ ได้รับแล้ว

ตรากระทรวงพระคลังซึ่งทำเป็นรูปนก Paradise นั้น ไม่ใช่ใครคือตนเอง
เมื่อคณะเสนาบดีจนจดยังแต่ ว่าตรากระทรวงใดให้ทำเป็นรูปอะไร จึงมอบ
หมายให้เขียน ตรากระทรวงใดก็ไม่คิดขีด ไปขีดขีดที่ตรานกจายักษ์ของ
กระทรวงพระคลัง ฉันไม่รู้จะเขียนเป็นรูปอย่างไรถูก ตามที่คณะเสนาบดีกำหนด
ลงว่าให้ ใช้ตรารูปนกจายักษ์นั้น ถือเอาหลักตราตำแหน่งพระยาราชภักดี ผู้
หมายเป็นหัวหน้าทำการคงมาแต่ก่อน ตรานกจายักษ์ประจำตำแหน่งพระยา
ราชภักดีฉันเคยเห็น เป็นรูปนกแบบสัตว์หิมพาน เช่นเดียวกับรูปนกอินทรี
แดงนักถึงรูปที่เคยเห็นรูปเขียนเรื่อง รามเกียรติ์ ที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม ที่นั่นเขาเขียนเป็นรูปยักษ์ครึ่งคนครึ่งลิง ผิดกับที่ปรากฏใน
ตราตำแหน่งพระยาราชภักดีมาก ฉันไม่ลงใจเชื่อว่าทำถูกต้องสองอย่าง ยาก
จะทำให้ถูก นึกไปก็ฝันว่าใต้เห็นที่ไหน มักอ้างถึงชนนกจายักษ์กับพระมาดา
หาแทบตายจึงไปพบในสำเนาร่างหมายท้ายพระราชวิจารณ์ เชื่อว่าถูกต้อง
สัมเหตุผลทุกประการ จึงได้เขียนรูปนกจายักษ์เป็นรูปนกการเวก นำชนเสนขอ
พร้อมด้วยร่างหมายซึ่งกล่าวแต่ฉันนี้ จึงได้รับอนุมัติแต่คณะเสนาบดีให้ ใช้
เป็นหลักฐานไป

ที่ท กับ คับ เป็นลักษณะที่ไม่ผิดกัน เขมรอ่าน ท เป็น ต เชียงใหม่
ก็เหมือนกัน เช่น อินทะ ก็ อ่านว่า อินตะ เขมรอ่าน พ เป็น ป เชียงใหม่ก็

เหมือนกัน เช่น แสงเพง อ่านเป็น แสงเป้ง แม้เราเองก็เถอะ เช่น พง กับ ชิ่ง
ก็คำเดียวกัน เพราะฉะนั้นจะเขียน ทัพ หรือ ทับ ก็ไม่ผิดทั้งสองอย่าง คำ ทัพ
ทับ ใช้ไปได้สองทาง เป็นกองทหารก็ได้ เป็นที่อยู่ก็ได้ เหตุใดจึงแปล ทับจาก
อยู่ เหตุด้วยเห็นคำ ทับกวาง กว้างแปลคือเตยรณานปลูกเรือนไม่ได้ จึง
แปลได้แต่ว่าที่อยู่ ทับตะโก ก็เหมือนกัน ต้องแปลว่าที่อยู่เตย (พระบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงทราบว่าเป็นภาษาเกรียง เกรียงเรียกเตยว่า
ตะโก) เพราะฉะนั้นถ้าจะยกเขียนเตยเป็นสองอย่าง กองทหาร เขียน ทัพ
ที่อยู่ เขียน ทับ จะแปลที่หมายเข้าใจได้ดังนี้ ท่านจะเห็นเป็นอย่างไร กระตอม
กระตอม และอะไรอื่น ๆ นั้น จะเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวกับปล่อยไปตามเรื่อง

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

พระยาอนมานราชชน

ฉันได้ทูลถามสมเด็จพระยาตำรังออกไป ในเรื่องผ้าขี้คานี้ ผ้า
กุศราศ และผ้าสุหรัศ ดยหวังว่าขะนิศไดททรวงทราบ จะไดรับพระตำรังศรศ
ขแจงประทานมา บคนไดรับถายพระหิศถคอบศรศขแจงถงผาเมืองสุหรัศ ดงท
ฉนคคมาใหทานทราบคอไปน

ผ้าที่เรียกว่าผ้าลายสุหรัศน้น หม่อมฉนพอจะถวายอธิบายได ว่าเรียก
ตามชื่อเมืองที่ททำผ้าลายน้นเปนน่น (แม้จะเรียกว่า “ ผ้าลายสุราชฎี ” ก็ได
ด้วยในหนังสือนำทางเที่ยวฉนเดี่ยว่า เมืองน้นเดิมชื่อสุราชฎี อยู่ริมแม่น้ำ
ตาบ) เมื่อหม่อมฉนไปฉนเดี่ยใน พ.ศ. ๒๔๓๔ รัฐบาลกะไปรแกรมให
หม่อมฉนไปเมืองสุหรัศด้วย เพราะเขาว่าเปนนที่ททำผ้าลายส่งมาเมืองไทยบจะ
หลายล้านรุบีย ไปดูไม่เห้นมีโรงจักรกลฉนใด ททำตามบ้านราชฎี และผู้ทญิง
กับเด็ก ๆ ทำแทบทงน้น ใช้ผ้าขาวซึ่งส่งมาแต่ประเทศอังกฤษ เขามาตัดให
ไดขนาด ฉกน้าใหหมคแบ่ง หรือใหเนื้อแน่นก่อน แล้ววางขงบนพนเรือน
เอาหมักทาแผ่นไม้แม่ลายขนาดสกกเท่าผ้ามือ พิมพ์ลงกับผืนผ้าตอ ๆ ไปจน
เต็มผืน แล้วจึงเอาไปย้อมเปนสี ถ้าจะใหหมคอกเปนสีฉนก็แต่เมื่อย้อมแล้ว
เมื่อเสร์จักระบวรพิมพ์เอาเขี่ยชคชกเงา การเหล่านทำด้วยมือตามบ้านราชฎี
ทงน้น พ่อค้าเปนแต่ชื่อผ้าขาวมาจ่ายและรับผ้าลายไปตัดรามคเข้ากุลส่งมา

ชาย เรื่องผ้าลายคู่จะถือเป็นหลักได้ว่า (ก) ทำส่งมาจากอินเดียตั้งแต่
คึกคักบรรพ์ (ข) เรียกชื่อตามเมืองที่ทำ คำที่เรียกว่า “ ผ้าลายอย่าง ”
หมายความว่าไทยให้ลายไปทำ “ ผ้าลายนอกอย่าง ” หมายความว่าเป็นลาย
ที่แขกคิดทำตามชอบใจ มีผ้าลายอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “ ยี่มะหวาด ” ยัง
ไม่มีในรายชื่อที่ประทานมา ก็เห็นจะเป็นชื่อเมืองอีก เรื่องชื่อผ้าลายต่าง ๆ
ควรทรงแนะนำพระยาอนุมานให้สืบตามพวกแขกที่ตกขาวดึกแดง หรือถาม
ใครในพวกนั้น ที่ท่านทรงรู้จักก็ตรัสถามดู เห็นจะรู้ความจริงได้

หนึ่งในลายพระหัตถ์ฉบับนั้น ทรงจดเครื่องราชกกุธภัณฑ์ของพระมา
๕ อย่างประทานมาด้วย ว่าเพิ่งทรงพบในพงศาวดารของพระมา ฉะนั้นอยากจะเอา
แทรกลงไว้ใน กฎมนเทียรบาลพระมาด้วย ก็คิดว่าแทรกได้ในตอนพิธีราชาภิเษก
ตรงที่ทรงพระวิจารณ์คดีถึงการปลดปล่อยตัว แต่เรียงคำลงไม่ถูกเพราะต้นฉบับ
อยู่ที่ท่าน

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๗๕

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ศกนี้ ประทาน
ฝากุศราศ ๓ มินนน ข้าพระพุทธเจ้าได้ดูแล้ว จึงขอประทานถวายคืนมาพร้อม
กับหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าฉบับนี้ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระเดชพระคุณ
ที่ทรงพระกรุณาเป็นต้นเกล้า ฝากุศราศนี้ ถูกทำลายมาหลายมาก ข้าพระพุทธเจ้า
เคยเห็นผ้า ไชยหอศมภวิ บางทกมตกษณะคล้ายกับฝากุศราศนี้ และคงจะเป็น
ผ้าแขกอินเดียนที่เข้ามาจากต่างประเทศเป็นต้นมัย เพราะข้าพระพุทธเจ้า
ค้นได้ความว่า คำ สุหรัศ ซึ่งเป็นชื่อเมืองในแคว้นคุชราตในอินเดียนั้นแต่
โบราณมา เคยส่งผ้าไปขายยังประเทศอังกฤษ ปรากฏว่า ผ้าเมืองสุหรัศ
เป็นชนิดเดียว เพราะมีการเจือปนมาก จนคำว่า สุหรัศ ในภาษาปากตลาด
ของอังกฤษ หมายความว่าผ้าอย่างเดียว เมื่อเมืองสุหรัศเป็นท่าที่ตั้งผ้า ก็
คงส่งผ้าของอินเดียนออกไปยังต่างประเทศด้วย เพราะฉะนั้น น่าตั้งนิษฐานว่า
แต่โบราณมาผ้าต่างประเทศของดัยาม ก็น่าจะได้อาจมาจากเมืองสุหรัศ ผ้าสุหรัศ
ก็คงจะเป็นชนิดคล้ายคลึงกับฝากุศราศ อนึ่ง แคว้นคุชราตซึ่งมีเมืองสุหรัศเป็น
เมืองท่า ก็เป็นที่อยู่ของพวกแขกฮินดีตาม ที่เรียกว่า แขกเทศ และพวกแขกเทศ
ก็พูดภาษาคุชราต ซึ่งมีคำภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซียปนภาษาฮินดี
เพราะฉะนั้นคำว่า คุชราตที่ทรงตั้งนิษฐานว่าจะชื่อเมือง ก็คงเป็นคำเดียวกับ
คุชราต

ยืนตาม ข้าพระพุทธเจ้าได้พยายามค้นคว้า ยืน โดยตลอดแล้ว ไม่
 ปรากฏคำว่า ยืน ที่เป็นชื่อมาหรือเกี่ยวด้วยเรื่องเดื่อผ้า จึงเกิดความสงสัยว่า
 คำว่า ยืน จะไม่ใช่ภาษาต่างประเทศ อาจจะเป็นคำว่า ย่าม ที่แปลว่าถัก ก็ได้
 แต่ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่หมดฐานอย่างอันมาต้นับต้นกัน ข้าพระพุทธเจ้า
 จึงต้องสอบถามไปทางเมืองปัตตานี เพื่อจะได้เค้าอย่างไบบ้าง เสด็จมายังไม่ได้
 รับผิดชอบต่อ

หนึ่ง ใน ปทานุกรมของกระทรวงธรรมการ มีคำว่า เกี่ยวลาย
 แปลว่า ผ้านุ่งอย่างคัชนีชนิดหนึ่ง ในคราวชำระตั้งคำนี้ ก็ไม่มีผู้ใดทราบว่า เกี่ยว
 ลาย เป็นผ้าชนิดใด มีผู้หนึ่งว่าเคยเห็นไม่ใช่แต่เกี่ยวลายเท่านั้น คำว่า ผัวเกี่ยว
 เลย ๆ ก็เคยพบ แต่ก็ไม่มีใครทราบว่าผ้าอะไร และคำว่า ทราย ในความว่า

ทเวศร์ศรีเสงแสง	สรรพางค
คาด ทราย ชายทองวาง	ร่วงรัง
ศรีฟ้าผาสอนองบาง	เขาย่อง
อมเมืองเชียงชมคพั้ง	กลั่นกลุ้มใจหญิง

(ภาพย่อโคลง พระศรีมหาโพธิ์)

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระบารมีปกเกล้าฯ ทราบถึง ผัวเกี่ยว และ ทราย ด้วย

ที่มารับตั้งถึงคำว่า อภิธาน ปทานุกรม ตรงกับคำฝรั่งว่า ดิกชันนารี
 หรือต่างกัน ขอประทานกราบทูลว่า เมื่อคราวประชุมชำระปทานุกรมครั้งแรก
 ได้มีการวินิจฉัยและตกลงกันว่า คำว่า ดิกชันนารี ควรใช้ว่า พจนานุกรม ที่

ใช้ว่า ปทานุกรม นั้นไม่ถูกต้อง ปทานุกรม ควรใช้ในเรื่องคำที่เข้าบทหรือคำที่
แต่งแล้ว เช่น ทศกวีรัฐ ดุเมร เป็นต้น แต่ที่กรรมการยังคงใช้ว่า ปทานุกรม
อยู่ ก็เนื่องด้วยของเดิมยังคงใช้อยู่ จึงจะไปเปลี่ยนเป็น พจนานุกรม เมื่อภายหลัง
ส่วนคำว่า อภิธาน คงลงว่าควรจะหมายแต่ที่เก็บเอาคำที่เป็นชื่อรวมใจข้างท้าย
เรื่อง ซึ่งตรงกับฝรั่งเรียกว่า Vocabulary คำว่า สรรพพจน ข้างพระพุทธรเจ้า
เห็นแต่หมอส้มมีทบางคอแหลม ใช้ว่า สรรพพจนานุกรม ซึ่งคงมุ่งหมายความ
ให้ตรงกับคำฝรั่งว่า Comprehensive Dictionary แต่ก็เป็นคำที่มีเดิม ใช้อยู่ทั่วไป

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๔ เดือนนี้ นำส่งผ้าตายูกุศราตกลับคืนไปให้

ได้รับแล้ว

ตามทางที่ไต่ส่งกัน ในเรื่องผ้ากุงุศราตและผ้าสุหรัต เป็นอันได้ความ
ชัดเจนพอใจแล้วว่า แคว้นกุงุศราตอันมีเมืองสุหรัตเป็นเมืองท่านั้น เป็นทำเลที่
ผ้าทุกอย่างส่งออกขายไปตามเมืองต่าง ๆ จะเป็นผ้าขาวผ้าสีหรือผ้าตายอย่าง
ใด ๆ เมื่อทำส่งออกจากแคว้นกุงุศราตหรือเมืองสุหรัตแล้ว ก็เรียกว่าผ้ากุงุศราต
หรือผ้าสุหรัตทั้งสิ้น

ด้วยนี้ ท่านคาดคะเนว่าจะเป้น ยานตายี่ นั้น เขาก็จะถูกเป้น
อันมาก เพราะเขตแดนท่านกตคอกกบกระเด็นคน จะหมายคองว่าผ้ากระเด็น
ทำที่ขานท่านก็ ไถ่จะเป็นไต่คทเดี่ยว

เกี่ยวลา ย คำว่า เกยว นน หมายถึงผู้กวัด เกยวที่ส่งมบนต์
ก็หมายถึงดวงตฤทริตของมม เกยวผู้หญิง ก็หมายถึงพุดมุกต์มครวิก ไครักบผู้หญิง
กอดเกยว ก็หมายถึงกอดครัด สืบไปถึง เกยว ก็เป้นคำเดี่ยวกันด้วย ผ้าเกยว
ก็เป้นผ้าคาดพุง เกยวลา ย ก็เป้นผ้าคาดพุงที่มตายี่ท่านั้น จะเป้นลา ยอย่างไร
ก็ตามที่

กร้าย คาคกร้ายชายทอง จะต้องเป็นชื่อมาคาคพุงชนิดหนึ่ง ซึ่งเวदान
ไม่มีใช้ ไม่สามารถจะทราบได้

คี่แล้ว ที่โคทราบความตกลงของราชบัณฑิต ว่า คิกชนันวี จะเรียกว่า
พจนานุกรม แคนคอปไปนั้นจะเรียกคิกชนันวีว่า พจนานุกรม เว้นแต่ระบบที่เขา
คงขอเรียกไวเป็นอย่างอื่น

นึกถึงคำ เกจ ที่ข้างเขาไปเรียกเป็นชื่อยกไม้ ซึ่งสงสัยว่าจะหลงมาจาก
คำอื่นนั้น คำที่คล้าย เกจ มีหลายคำเช่น เกรด เกลด เตรง ให้สงสัยว่า จะหลง
มาจากคำ เกรด ซึ่งใช้กันอยู่ว่า ปากเกรด ช้อมเกรด เกรด จะหมายความว่า
ว่าแหดม คือตั้งที่ยนออกไป นั่นว่าแหดมในทะเลมีอยู่แห่งใดแห่งหนึ่ง ชื่อว่า
เกรดแก้ว ท่านจงพิจารณาให้ต่อไปเถิด

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

พระยาอนุมานราชธนู

หนังสือของฉมชงส่งมาให้เมื่อวานนี้ ข้ออธิบายถึงผ้าเถยจตายยังขาด

ความไปหน่อย คือคนชนหลังเข้าใจผิดกันเสียมาก ถ้าสัญญาเถยจตายเป็นผ้าถุง

จึงมักเรียกผ้าถุงตายว่าผ้าเถย หรือผ้าเถยจตาย ขอให้ท่านเข้าใจว่านั่นเป็น

เรียกผิด

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำคำนำหนังสือพระราชนิพนธ์ วิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดาร กับเรื่องพงศาวดารสยามเสร็จแล้ว การทำคำนำเรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกอึดอัด ไม่แน่ใจว่าจะเป็นการเรียบร้อย เกรงถ้อยคำที่ใช้จะเป็นการสูงค่าขาดเกินอยู่บ้าง จึงขอประทานตั้งขุฟมาถวายทอดพระเนตรพร้อมทั้งไปปกแฉะสารบาญ เพื่อขอพระบารมีปกเกล้าเป็นทพง

อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ เดือนนี้ ทรงทักว่า คำในพระราชนิพนธ์บางแห่งเป็น พระรัชฎาธิราช บางแห่งก็เป็น พระรัชฎาธิราช ดกดันกันอยู่ ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าดอบส่งวนเตี้ยให้คืนนี้ เป็นพระกรุณาอย่างด้นเกล้า คำนำเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจขุฟรับว่าผ่านไปโดยมีทันได้สังเกต ข้าพระพุทธเจ้าได้ดอบกับ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์ดเลขานี้เป็น พระรัชฎาธิราช แต่ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕ เป็น พระรัชฎาธิราช ซึ่งตรงกันกับบัญชีท้ายเรื่องในพระราชนิพนธ์เดิมนี้ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะถือถ่ายกตาง จึงขอประทานแก้คำ พระรัชฎาธิราช ในพระราชนิพนธ์เป็น พระรัชฎาธิราช ทั้งสองแห่ง ที่จริงข้าพระพุทธเจ้า

เห็นว่าต้นฉบับเดิมจะได้ทรงเป็น พระรัชฎีราช อยู่แล้ว แต่เพราะคัดลอก
คอกันมาหลายทอด ตัว ข จึงกลายเป็นตัว ช ไปเสีย ด้วยพยัญชนะเสียงตัวนี้
มีลักษณะคล้ายกันมาก

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabongkorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๗๘

พระยาอนมานราชชน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๖ เดือนนี้ ถึงท่านาหนังสือแจ้งงาน
พระศัพพะรองเจ้าอรพินทุเพญภาคย์ไปให้ตรวจ ได้ตรวจแล้ว เห็นรูปความ
ซึ่งท่านเรียงชนนพคแดง แต่เห็นความต่างคอนแดงคำต่างคำซึ่งควรแก้ไขได้แก่
ดังกลบคนมาให้ และจะอธิบายเหตุที่แกต่างแห่งให้ท่านเข้าใจต่อไป

๑. ในปกหน้า แก่ พระพุทธศักราช เป็น พ.ศ. เพราะ ศก เป็น
พระนามพระเจ้าแผ่นดินแห่งพระราชวงศ์หนึ่ง ในอินเดีย มหาศักราช หมายถึงปีที่
พระเจ้า ศก องค์ใหญ่ตั้งไปแล้ว จุลศักราช หมายถึงปีที่พระเจ้า ศก องค์เล็ก
ตั้งไปแล้ว อย่างเดียวกับ เมย์ ของญี่ปุ่น ก็เราเอาคำ พุทธ ใต้เข้าแทนคำ
มหา และคำ จุล นั้น ผิดอย่างหมดคัตเดียว เอาความไม่ได้ พระท่านใช้
พุทธศาสนกาล ถูกอย่างที่สุด ผิดเขียนอักษรตระ พ.ศ. จะอ่านว่า พุทธศาสนกาล
ก็ใคร จึงยึดเอา พ.ศ. ใช้

๒. คำนำ ชนคนักดำรงค์หม่อมเจ้าอุปถัมภ์ด้านแจ้งความประสงค์ อาจ
ทำให้คนอ่านสงสัยว่า หม่อมเจ้าอุปถัมภ์ด้านเกี่ยวข้องกับอะไรจึงเข้ามาดู เห็นควร
จะไขความ ให้แจ่มแจ้ง ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าทรงเอาเป็นพระภาวระ
กรดีใช้ให้หม่อมเจ้าอุปถัมภ์ด้านทำการแทนพระองค์ นอกจากได้ความเข้าใจชัด
ชนแดง ข้าเป็นเกียรติยศแก่พระองค์เจ้าอรพินทุปรากฏไปอีกด้วย จึงได้ดองร่าง

แก้มาให้ดูใหม่ แต่ถ้อยคำไหนที่ดังที่จะมี ใช้คำผิดจากทางราชการ หรือผิดแนว
ที่หอสมุดเคยเขียน ถ้าท่านเห็นว่าใช้ใดก็จงแก้คำที่ผิดนั้นเสีย แต่ฉันยังวิตก
ต่อไปว่าจำนวนผิดกันจะอ่านเห็นต่าง ถ้าท่านจะเรียงคำเสียใหม่ให้กินจำนวน
กันก็จะดีขึ้น

๓. เกณฑ์ คำที่ตั้งอยู่ด้วยกันแล้ว เมื่อมีคำอื่น ใช้แทนได้จะขึ้นใช้
เกณฑ์ อยู่ทำไม จึงแก้เสียให้เป็น หลัก

๔. สนม แปลว่าเมียน้อยของพระราชา ใช้หรือไม่ สนิทสนม แปลว่า
เมียน้อยคนที่สนิทใช้หรือไม่ ถ้าใช้แล้วจะเอามาใช้ในที่อื่นควรแจ้งหรือ เพราะ
ดังตั้งดังจงคัดคำ สนม ออกเสีย ด้วยเห็นไม่ทำให้เสียความ

๕. ชั้น ๑ คำ ไม่เป็นภาษา จึงแก้กลับเป็น ชั้นคำ ๑

๖. ในสารบาญ ความที่กินหนังสือสองประเภท ได้หมายแก้ไขให้
ประเภทต่างไปข้างหลังเสียหน่อย หรือว่าจะได้ไม่พาหลงเมื่อดูหาหัวข้อ ใน
ลำดับพระเจ้าแผ่นดิน และลำดับวงหน้าซึ่งตรวจให้มาคราก่อน หาได้แก้
พระนามที่เป็นสองประเภทให้ประเภทต่างจอยหลังเข้าไปไม่ ถ้าแก้ตามกันไป
เสียได้จะดีขึ้น

๗. ในสารบาญ ดงบัญญัติรูปทองดำฤทธิไฉ เมื่อดงบัญญัติรูปแดงก็ควร
จะดงบัญญัติพระรูป ซึ่งฉันจะทำส่งมาให้ดูเสียด้วย

๘. มี คำนม ใช้ในคำนำอยู่หลายแห่ง ฉันไม่ได้ขอแยอะไร แต่อยาก
เตือนให้ท่านพิจารณา ว่าคำ มี กับ ไม่ นั้นเหมือนกันหรือต่างกัน จะชักตัวอย่าง
มาให้เห็นแต่เพียงคำเดียวคือ ห้ามได้ กับ ห้ามไม่ได้ ผิดกันหรือไม่ผิด คนเดียวกัน
เขาออกจะเด็กคำ ไม่ ใช้ มี กันทั่วทุกแห่ง

เห็นตามคดีจะเป็นเรื่องจริง แต่รู้ดีกว่าท่านชอบจริงๆ จึงได้ใจมาเกินสมควร

พระนาม รัชฎาธิราช ฉันทกิจอำมหายถึง รัฐ พระบาทสมเด็จพระจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัวกษัตริย์พระราชดำริเห็นเช่นนั้น ครั้นนักพระราชทูตที่ยกเขียน

จดหมายเตือนเป็นครั้งบาตรครั้งตั้งสกัด จึงทรงแก้เป็น รัชฎาธิราช ในทางเขียน

รัชฎาธิราช เห็นจะมีความเห็นแตกต่างไปหมายเขา เงิน ท่านคิดเงินเอาจ่าย

กลางเป็น รัชฎาธิราช นั่นคือแล้ว เพราะที่ไหนๆ ก็เขียนเช่นนั้น

มีคำบุบสลายซึ่งสับสนนั้นอยู่อีก ๒ คำ คือ มนุสารทฤษี ในหน้า ๕๒

กับ เทวสุธา หน้าเท่าไรไม่ได้จดไว้ อยู่ตอนท้ายซึ่งกล่าวถึงพราหมณ์ ฉันท

เห็นไม่สำคัญถึงทำความเข้าใจผิดก็ปล่อยผ่านไป ถ้าท่านผู้ใคร่พิจารณาอย่า

ดูออกที่หนังสือ

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๘

พระยาอนุมานราชชน

ตามที่ฉันบอกไว้ว่าจะแทรกเครื่องราชกกุธภัณฑ์พระมา ตามที่สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพจดปรทานมา บวกเข้าใน กฎมนเทียรบาลพระมา
ด้วยนั้น ฉันได้ตรวจค้นระบบเห็นว่าควรแทรกเข้าได้ ในหน้า ๒ ตามที่จดบันทึก
มาให้ ขอท่านช่วยพิจารณา และถ้าเห็นชอบด้วยแล้ว จัดการแทรกเข้า
ให้ด้วย จะขอบใจท่านเป็นอย่างมาก

หนึ่งในการที่จะเพิ่มอักษรไทยในคำพระมาอันมีอยู่แต่อักษรโรมัน กับทั้ง
จะแก้คำซึ่งเห็นว่าสับสนเกิดข้อยุ่ขึ้น เมื่อพิจารณาโดยถี่ถ้วนเห็นว่าไม่ใช่จะทำ
ไปได้โดยง่าย ฉันกำลังตรวจค้นระบบพิจารณาปรับกับบันทึกซึ่งท่านให้ไปนั้น
อยู่ เมื่อเห็นว่าควรจะได้เพิ่มเติมที่ตรงไหนบ้าง จะจดบันทึกมาให้ท่านทราบเป็น
ทางหารือกันต่อไป

พรอ

เต็มความ กฎมนเทียรบาลพระม่าน ตอนลักษณะการราชาภิเษก

(หน้า ๒) ใต้ข้อ ๓ ในวงเล็บ เป็นต้น

[พิเคราะห์ดู น่าจะถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์กับเครื่องราชูปโภคตั้งอื่น
สำหรับพระยศด้วยครบถ้วน แต่ในหนังสือไม่กล่าวถึง เสนอราชกกุธภัณฑ์พระมา
นั้น พบพรรณนาในพงศาวดารเรื่องหนึ่งว่า

๑	White Umbrella	เศวตฉัตร (ชั้นเดียว)
๒	Crown	มงกุฏ
๓	Yacktail Fan	พัด (ที่เห็นแล้ว) หางจามรี
๔	Sword of State	พระขรรค์
๕	Golden Sandal	ฉลองพระบาททอง]

กรมศิลปากร

วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๘

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้พระวิเทศการเจ้าหน้าที่ในกรมศิลปากร นำรูป
กฎหมายที่ขบถาลพม่า ไปสอบถามและจดคำพม่าบางคำเพิ่มเติมจากหม่อง
ดุนเผ่ ๆ ไม่บันทึก ได้พาไปหาพม่าอีกคนหนึ่งชื่อหม่องหน่วย ว่าเป็นผู้บันทึก
ในเรื่องราชประเพณีพม่า ได้สอบถามและสอบถามคำราชหนังสือพม่า คงได้จด
เท่าที่ข้าพระพุทธเจ้าจดเป็นบันทึกจนได้ คำใดที่มีอยู่ในบันทึกฉบับเดิม ซึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายไปก่อนหน้านั้น ถ้าถูกต้องตรงกัน ก็ไม่ได้จดซ้ำไว้ใน
ฉบับนี้ เว้นไว้แต่คำที่จดมาใหม่ผิดกัน หรือเป็นคำที่ได้เพิ่มเติมและแก้ไขใหม่
จึงจดลงไว้ในบันทึกฉบับนี้

ขอคำแห่งพระมเหสี ตามที่พระวิเทศฯ ๑ มารายงานให้ข้าพระพุทธเจ้า
ฟัง ว่าหม่องหน่วยท่องปากเปล่าให้ฟังคงจะแค่งวด ครั้นเมื่อสอบถามที่จดไว้ ก็
ยังมีที่ไม่ตรงกันบ้างคำ ซึ่งเห็นข้อความสามารถที่จะวินิจฉัยลงไปได้ว่าคำใดถูก
หรือผิด แต่ก็มีอยู่หลายคำในตอนที่เห็นได้ว่าฝรั่งจดเอามาผิดหรือจดเสียงเป็น
ตัวไทยเขียนไปมาก

.....หนังสือฉบับนี้
ส่วนการแก้รูปพิมพ์ ข้าพระพุทธเจ้าจะให้โรงพิมพ์รอไว้ก่อน จนกว่าจะได้
รับ ๆ สั่งว่าจะโปรดให้แก้ไขคำใดบ้าง เมื่อได้แก้ไขเรียบร้อยแล้ว จึงจะได้
ถวายรูปเพื่อทอดพระเนตรต่อไป

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. Chuanbunwong*

บันทึกแก้ไขและเพิ่มเติมคำบางคำใน กฎมนเทียรบาลพะม่า

(ในฉบับพิมพ์ติด)

หน้า ๓ ตัณนาน *Thaga-nan* ที่ถูกเป็น สักจาเข็ดนั้น ถ้าแก้ตามนี้
จะต้องเติมตัวฝรั่งในคำว่า เข็ด น่าจะคงไว้เป็น สักจานั้น
Thagya - nan

หน้า ๒ ตัน มะโยบิน พะม่าหลายคนไม่รู้จัก เลยเดาเป็น ชิบบินเมี้ยว
แปลว่าตันไม้ต่าง ๆ ดูไม่สมกับเรื่อง มีคำพะม่า เมี้ยว
(มะโย) แปลว่า เมือง บิน แปลว่าออก คือทางที่ออก
นอกเมือง ดูเข้ากับข้อความในต้นฉบับที่ว่า พงจะออกจาก
เขตต์พระราชฐาน เมื่อความไม่แน่ควรขึ้นคำว่า ตันมะโยบิน
ไว้ แต่แก้คำฝรั่งว่า *Moyo-bin* ตามที่มีอยู่ใน *Gazetteer*
ดีโตสอน ว่าเป็น ชีโตสอน แปลว่า ตักลองสั้น (ชี ว่ากลอง
โต ว่า สั้น สอน ว่า ตี) คำที่ตัวสกดเป็นพยัญชนะนาสิก
เช่นแม่กน กง กม ตามที่ปรากฏในตัวอื่น ๆ ในที่ต่อไป
เสียงพะม่ามักกร่อนหรือไป ถ้าจะแก้ ดีโตสอน เป็น ชีโตสอน
เห็นจะไม่ผิด

ประเวียตะบัน *Payeitpan* ควรแก้เป็น ประเย.....
เพราะใน *Gazetteer* ฉะเพาะคำนี้มีตัวอักษรพะม่ากำกับ
ไว้ด้วย

หน้า ๓ ดุนคิตอนตัน Wuntitonsan ใน Gazetteer เป็น ดุนสิตอนตัน Wunsitonsan แต่พะม่าว่า ดินตอกัสอ ว่าเป็นกลองสำหรับตีเวลาเสด็จกลับ ถ้าแก้ตามนี้ต้องเอาตัวฝรั่งออก ถ้าเอาไว้ก็ต้องแก้เสียงตัวท้าย คำว่า ดุนสิตอนตัน เป็น ดุนสิตอนตัน ให้เข้ากับคำว่า สิดอสอ ในหน้า ๒

หน้า ๔ เต็มพะเยน Mye-nan ว่าเป็นพระแท่นขนาดเล็กทำขึ้นชั่วคราว ที่แปลไว้เดิมยังไม่ตรง ตระคาหนี ว่าเป็นประตูล้ำสำหรับพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกโดยฉะเพาะ

โยคอชู่ ว่าควรจะเป็น ยุคชู่ตระคา ว่าเป็นประตูล้ำสำหรับข้าราชการเข้าออก ที่จดไว้แล้วว่า โยคชู่ ว่ายังไม่ตรง เสียงที่แท้จริง มีซ้ำในหน้า ๕ อีก

หน้า ๖ ช้องเงินเรียกว่า มงคต เจวมอง เสียงพะม่าเป็น เมงคตางยุเนา (ช้องเงินอันมงคล)

หน้า ๗ มีบุษะ พะม่าเป็น มีบุยา นั้นมรดกมีบุษะชยของคีย์ ว่าควรเป็น นั้นมรดกมีบุยาจี (ดอกคำว่า ชยของ)

อเดนนคอมีบุษะ ควรเป็น อะแดนนคอมีบุยา คำว่า มชอก พะม่าว่าเป็น เมี้ยว เห็นจะเข้าใจผิดกันอะไรสักอย่างหนึ่ง เพราะความได้กันกับคำว่า เหนือ มระยอกตองตอ พะม่าว่า เมี้ยวเซาคอ น่าจะแก้แต่คำหลัง เป็น มระยอกเซาคอ

คำว่า คอง ตอง ว่าเป็น เตา และ เซา

- หน้า ๘ นักสนม มโยเต่า และ ยะเวเต่า ว่าเป็น มโยเต่า และ ยะเวเต่า
เจ้ากรมสนม อนุชคต ว่าเป็น อะเน้ากรตอ
- หน้า ๙ พระนามเดิมพระเจ้ามโหตรัง มองตวัน ว่าเป็น มองตอน
พระนามเดิมพระเจ้าสี่ป่อ ว่าเป็น มองปู้
- หน้า ๑๐ ตันคยชิน (Thandawzin) ว่าเป็น ตันคยชิน (ผู้รับพระราช
โองการ)
- หน้า ๑๓ มหาสมาคม Kadaw ว่าเป็น นั้น ค่อ
- หน้า ๑๗ บองคยตอง ว่าเป็น ไบ้งตอ
- หน้า ๑๘ พิธีสงกรานต์ เรียกว่า นิตซิด-คินจันตอป้วย
- หน้า ๑๙ นยองเยป้วย ว่าเป็น กระชงเยชุนป้วย ห่างกันมาก
สอบพระปริยัติธรรม ๕ รกอ ว่าเป็น ๕ ค่อ
- หน้า ๒๐ พิธีแรกนามงคล มิงกตาเจตอป้วย ว่าเป็น เมงกตา
แห่ตอป้วย
- หน้า ๒๒ พิธีบวชนาคหลวง เรียกว่า ปยินชินตอชุนป้วย และ ปยิน
ชินชินปยู
- หน้า ๒๓ พิธีเดือน ๑๐ เขษะปินเหตป้วย ว่าเป็น เขษะปินเหตป้วย
- หน้า ๒๔ พิธีถวายข้าวใหม่ เรียกว่า มหาปิ่นแนป้วยคอ
- หน้า ๒๕ พิธีเดือนยี่ เรียกว่า เขนนิยตอป้วย
- หน้า ๒๕ ญาติ เป็นชาติ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

พระยาอนุমানวาชอน

ฉันทรงฉบับที่หกของท่าน ซึ่งจะแก้ กฎมเน็ยรบาลพระมา ฐิตักยุงอยู่ใน
ใจเป็นอันมาก ก่อนที่จะตัดสินว่าแห่งใดควรแก้และไม่ควร ต้องขอถามให้
ทราบความเสียก่อน อันบรรดาหนังสือที่เป็นตัวโรมัน ซึ่งท่านชอบได้ว่ามีคั้น
ในคอนคั้น ๆ ท่านจดไว้ว่าชอบได้จาก Gazetteer แต่ตอนหลัง ๆ ไม่ได้จดไว้
จึงอยากทราบว่าท่านชอบได้จาก Gazetteer ทั้งหมด หรือว่าได้จาก Gazetteer
บ้าง ตามคนพระมาได้มาบ้าง ขอท่านจงบอกให้เข้าใจด้วย จะขอบใจเป็น
อันมาก ถ้าชอบได้มาเป็นสองทางโปรดชี้แจงให้ทราบด้วย ว่าคำใดชอบได้
มาทางคนพระมา

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๕ เดือนนี้ ครั้นตามถึงเรื่อง
ตัวโรมันว่าข้าพระพุทธเจ้าตอบมาจาก Gazetteer แต่ตอนหลังๆ ไม่ได้จดถวาย
มานั้น ขอประทานกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้ตอบตัวโรมันกับ Gazetteer
ทุกคำโดยตลอดแล้ว ที่ตอนหลังๆ ไม่ได้จดถวาย เพราะคั้นฉบับถูกต้องกันดี
คงจดเฉพาะคำที่ผิดกันแต่ได้มาจาก Gazetteer แห่งเดียว ส่วนคำแปลภาษา
พม่าบางคำที่ได้ถวายไป จดเอามาจาก Gazetteer แต่ตอบกับพม่าเป็นอัน
รับรอกัน ยกเว้นแต่คำ มเยมัย แปลว่าพระที่นั่งบก (หน้า ๕) และคำว่า ไค้
แปลว่า อาวุธของราชการ (หน้า ๒๘) เป็นคำแปลที่ได้มาจากพม่าทางเดียว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. S. S. S. S.*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๕๗๘

พระยาอนมานราชชน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๕ เดือน ๕ ฉบับ เรื่องแก้แค้นเค็มคำ
ในหนังสือ กฎมณฑลพระมา ฉันรู้ดีว่ายากเหลือเกิน จะแก้สมไปเห็นไม่
ได้ จะต้องคงหงุดหงิดใจก่อนว่าจะแก้ทำไร ในการที่จะคงหงุดหงิดจนหนักไม่
แน่ใจว่าอย่างไรจะดี จำต้องหารือเอาความเห็นของท่านเข้าปรึกษาด้วย จะ
ได้ความแน่ใจขึ้นอีก

ที่แรกจะต้องพรรณนาถึงข้อคิดของในเบื้องต้น ด้วยคำเพียงของชาติ
ต่าง ๆ นั้นเป็นไปอย่างพลุกพล่าน จะยกตัวอย่างทรูแท้ก่อน เช่นคำ มาศ
เรารูกันดีว่าเป็นภาษาเขมร แปลว่าทอง เขมรเขาเขียน มาส (เพราะมี ส
ตัวเดียว) แต่เขาอ่านว่า เมยะ เราเห็นไกลกันเหลือเกิน ส่วนทางพระมานั้น
ไม่ทราบแน่ แต่เคยได้ยินหม่อมเจ้าประภากร มาตากุด พูดว่า พระพระมาส่ง
มนต์พิงยากเค็มที่ สรรณี กจฺฉามิ ส่วนว่า สยณ คิสุสามิ ยินนักแนว่าพึงถูก
พยานใน กฎมณฑลพระมา ก็มี เช่น มงฺกิล ก็เป็น มิงฺกิล เชื่อว่าพระมา
เขียนหนังสือก็คงเขียน สรรณี กจฺฉามิ โดยตรง หากอ่านออกเสียงเป็น สยณ
คิสุสามิ ไปเสียเท่านั้น โดยเหตุที่เป็นดังนี้ คำว่าเราจะเขียนหนังสือซึ่งจะต้อง
อ้างถึงคำเขมรแต่พระมา จะควรเขียนตามหนังสือของเขา หรือจะเขียนตาม
สำเนียงอ่านของเขา

คราวนี้จะกล่าวถึงหนังสือ กฎมณฑลพระมา เป็นหนังสือซึ่งฝรั่ง
ส่งมาให้มาแต่ครั้งเป็นหนังสือฝรั่ง สำหรับให้ฝรั่งอ่าน สมเด็จพระยาตำรา

ราชานภาพทรวงพบเข้า จึงทรงแปลออกเป็นหนังสือภาษาไทย ชื่อตั้งได้ซึ่งเป็น
คำพระมากคองทรงศตหนังสือฝรั่ง ได้ลงไปตามคณระบบซึ่งฝรั่งเขาเขียนไว้ และ
ถ้าจำเป็นจะต้องถอดเขียนคำพระมาเป็นหนังสือไทย ถ้ากับใจด้วยก็ไม่มาทางอย่าง
อื่น นอกจากจะทรงเขียนไปตามที่อ่านได้จากคณหนังสือฝรั่งนั้น ในการที่ทำ
เช่นนั้นอาจมีผลอย่างมากมาย เป็นความผิดอันดับมาหลายชั้น เพราะฝรั่งฟัง
เสียงพระมาแต่ก่อนคณตามคณมาแต่ชนหนังสือ แล้วมากคณหนังสือฝรั่งอื่นไม่สำหรับ
เขียนเสียงพระมาชนเขียนภาษาพระมา ย่อมจะผิดเพี้ยนไปนหนักออกเป็นชนต้อง
แล้วเราเขาอ่านหนังสือฝรั่งตามแต่จะอ่านได้เขียนลงเป็นหนังสือไทย หมายถึงว่า
คำพระมาว่าเช่นนหนักคณผิดเป็นชนตาม และถ้าหากเอาไปเทียบกับคำพระมาเข้า
จริงๆ คงจะเือกกันไปดับดับ อย่าหาอื่นเือกไปเลย เขาแค่ภาษาไทยเราเือก
กิมคณอย่าง เช่นฝรั่งแต่งหนังสือถั่วถึงคณบต ทุ่งคณ (เมืองถถาง) ฝรั่งเขียน
Tongka ไทยเราแปลหนังสือฝรั่งเป็นไทยเขียนว่า คองแก ผิดคณเติมไปจนรู้
ไม่ได้ว่าที่เือก

ตามททานพยายามดับตามคณพระมา หากาทถูกแทนนี้ เป็นทางอนคณ
ยังแล้ว แต่จะทำอย่างไรแก่คณที่ลบมาคณนั้น จะเขียนลงตามคณเนาหนังสือพระมา
หรือว่าจะเขียนตามคณเนาอ่านของพระมา แล้วก็จะผิดกันไปเือกกับหนังสือฝรั่ง
จะแก่คณหนังสือฝรั่งเือกใหม่ให้ตรงกับภาษาพระมา หรือว่าจะศตหนังสือฝรั่งทง
เือกที่เือก และคณอนถูกแก่คณลบมาไม่ได้คณคณทุกคณ แล้วจะทำอย่างไรแก่คณ
ที่ลบมาไม่ได้ ถ้าคณลบคณเือกแก่ คณลบไม่ได้คณคณใจตามคณ คณจะเห็นคณต่างๆ
คณเือกคณคณคณ เป็นคณคณภาษา เือกคณเป็นขอทคณคณเพราะคณจะทำอย่างไร
คณคณคณ
คณคณคณ

๒๕๕ ๒๖
ทบทวนบททจนจะออกความเห็น ฉันเห็นว่าควรจะเคารพต่อท่านผู้แต่ง
คัมภีร์ภาษาฝรั่ง ทั้งควรจะเคารพต่อสมเด็จพระยาตำราจางราชานภาพุทตรง
แปลออกเป็นภาษาไทย คือควรจะเคารพต่อหนังสืออันให้ประโยชน์ที่สุดที่จะนอชได้
ทางปฏิบัติอย่างนึกว่าเป็นอย่างดีที่สุด เพราะกุดบุตรผู้ประดังกเรียน จะได้ชอบ
คัมภีร์หนังสือฝรั่งได้ไม่เสียทาง เพราะฉนั้นฉนจึงดองกระหนกทจะเกิดงเป็น
๒๕๕
คิง

(๑) หนังสือคัมภีร์โรมันคำไต เมื่อมีคัมภีร์ฉบับงอบรูไต จากคัมภีร์คัมภีร์หรือ
เขียนผิด แก้ให้ตองตามฉบับเดิม

(๒) คำแปลซึ่งเขียนหนังสือโรมันตามภาษาพระมังกัมกับไว้ อย่าง มหา
มนเทียรแก้ว Hmannandaw เช่นนี้ ปล่อยให้ไมทำอะไร เพราะผู้ชานที่ชาน
หนังสือฝรั่งไม่ออกจะไม่เคือตร้อน เหตุว่าชานได้ศความว่า มหามนเทียรแก้วแต่
หนังสือฝรั่งซึ่งเขียนค้อมงไว้จะว่ากระไรก็ตาม เขาไมค้อมรู้ เพราะเขาเข้าใจ
แต่ว่าไซคัมหมานเทียรแก้วฉนเอง แต่ไปเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนซึ่งจะเก็บ
ไปด้อมกับคัมภีร์ฉบับฝรั่งได้ ว่าแปลถูกหรือไมถูก

(๓) คำซึ่งไซหนังสือฝรั่งเป็นหลัก อย่าง เรียกว่า Nyaung ye เช่นนี้
คนชานหนังสือฝรั่งไม่ออกจะเคือตร้อน ว่าเรียกอะไรก็ไมรู้ จึงควรเติมหนังสือ
ไทยเข้า เป็น เรียกว่า นยองเย Nyaung ye หนังสือไทยที่จะเขียนเติมเข้าฉน
ค้อมเลือกทางเขียนให้สมควร ค้อมไมร้อหนังสือฝรั่ง ค้อมดูเทียบเคียงตามทาง
ที่สมเด็จพระยาตำราจางเคยทรงถอดเขียนไหแห่งอื่น ประกอบกับเสียงพระมังกัมซึ่ง
หากว่าด้อมมาได้ ดุดแต่อย่างไรจะโกัดหนังสือฝรั่งก็เอาอย่างนั้น

(๔) นอกจากนั้นข้อความแห่งโคทเห็นไม้ตีหรือมีระแวงผิด ต้องแก้ไข
เขารูปที่เห็นว่าถูกวาดชน

(๕) ในการแก้ทุกแห่ง ต้องกราบทูลสมเด็จพระยาตำรางให้ทรง
ทราบก่อน เมื่อทรงอำนาจแล้วจึงเป็นอันไรได้ ทุกแห่งที่ได้แก้ไขแล้ว ฉันได้
กราบทูลไปแล้ว ได้ประทานอนุมัตแล้วทั้งสิ้น

ท่านจะมีความเห็นอย่างไรในหัตถ์ซึ่งตั้งชนเช่นนั้น โปรดบอกไปให้ทราบ
เมื่อเอาความเห็นประสมกันเข้าได้รูปเป็นหัตถ์อย่างไรแล้ว ฉันจึงจะทำบันทึก
แห่งที่เห็นควรแก้ไขให้ท่านพิจารณาต่อไป

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับสายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๓ เดือน ทรงพระปรารภ
เรื่องคัดลอกในการแก้ไขเพิ่มเติมคำในหนังสือ กฎมนเทียรบาลพะม่า นั้น ข้าพระ
พุทธเจ้ารับได้เกล้าพิจารณาหัด & ขอบททรงตั้งมานนตลอดแล้ว เห็นพ้องด้วย
ในหัดที่ประทานมาทุกข้อ ไม่มีความเห็นอื่นที่จะเพิ่มเติมอย่างไรหาไม่ได้

ในข้อที่ทรงปรารภถึงการอ่านหนังสือชาติต่าง ๆ ว่า เขียนกันอย่างไรหนึ่ง
แต่ออกคำเสียงอ่านเป็นอีกอย่างหนึ่งนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับความลำบากอยู่
บ่อย ๆ ถ้าไปผูกภาษาที่หาหนทางสอบไม่ได้ เช่น ภาษาธิเบต ข้าพระพุทธเจ้า
ก็ต้องใช้เดา ในส่วนภาษาที่เป็นเพื่อนบ้านอย่างพะม่าและเขมรมอญ ถ้าเป็นคำ
ในภาษาเดิมของเขา หรือโดยเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคยเขียนตาม
เสียงของคังโรมันที่ถอดเขามาจากภาษาเหล่านั้น หรือถ้าถ้ามารดจะสอบ
คำเสียงอ่านได้จากชาติที่เป็นเจ้าของภาษา ถ้าเสียงไม่ห่างไกลกับเสียงในคัง
โรมันมาก ข้าพระพุทธเจ้าก็ใช้จดตามคำเสียงที่เจ้าของภาษาบอก ส่วนคำที่
ทราบว่ามีมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ข้าพระพุทธเจ้าก็เขียนตามรูปของภาษา
บาลีและสันสกฤตอย่างที่เข้าใจกัน ในภาษาไทย ถ้าจำเป็นต้องการให้ทราบ
คำเสียงของภาษานั้น จึงจะลงคำเสียงเป็นพิเศษไว้ในวงเล็บ ที่ข้าพระพุทธเจ้า
เขียนเช่นนั้น เพราะได้เคยเห็นผู้แปลนิยายพะม่าเรื่องหนึ่งมาลงไว้ในหนังสือพิมพ์

เขียนว่า เทวดาองค์หนึ่ง ชื่อ สักกะ ซึ่งในทนต์ตามเขียนทราบแต่เขียนตามรูปใน
ภาษาดั้งเดิมว่า สักกะ ก็จะทำให้อ่านเรื่องนั้นซับซ้อนและไม่งง ส่วนคำ
ที่ไทยนำเอามาจากชาติอื่นและกลายเป็นคำในภาษาไทยขึ้นแล้ว เช่น มาส ใน
ภาษาเขมร หรือ เก่ง ในภาษาจีน ถึงแม้ว่าในสำเนียงเดิมเขาจะอ่านว่า เมียะ
หรือ เกง ก็คงจะเดียงว่า มาส และ เก่ง อยู่ตามเดิม ทั้งนี้จะเป็นการสมควร
ประการใด ขอรับพระบารมีปกเกล้าเป็นตพวง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbunwong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

พระยาอนุมากราชชน

ฉันได้ให้ทำพิมพ์พระรูปพระองค์เจ้าอรพินท์เพญภาคยชน สำหรับเย็บ
ติด โฉมสมุดสำหรับแจกงานพระศพ ได้สั่งพิมพ์ ๓,๐๒๐ แผ่นเมื่อไรสำหรับเดิน
ขายในนั้นด้วย ฉันได้ซึกเอาไว้ ๕ แผ่น ส่งมาให้ท่านในปีคนี้ ๓,๐๓๕ แผ่น
เพื่อท่านจะได้สั่งให้โรงพิมพ์เย็บเข้าเล่มสมุด

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทุก ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตายพระหิตถลงวันที่ ๑๓ เดือนนี้ ประทานพระรูปพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าอรพินท์เพญภาคย ซึ่งพิมพ์เป็นจำนวน ๓,๐๓๕ แผ่น มาขึ้น
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับไว้แล้ว และจะได้จัดส่งไปโรงพิมพ์ตามรับสั่ง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.ศ. อ. ย. น. ม. พ. อ. พ.

ขอประทานกราบทุก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ ธันวาคม ๒๕๒๕

พระยาอนมมานราชชน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๓๕ คอบเห็นชอบในหลักการตั้งชั้นสำหรับ
แก้ กฎหมายเทียบราชการพระมา ฉนั้นจะทำบันทึกที่เห็นว่าตรงไหนควรจะแก้เป็นอย่างไ
มาให้ท่านพิจารณาในฉนั้นหน้า

เมื่ออ่านถ้อยคำของท่านในตอนท้าย ทำให้เกิดความเห็นว่า ควรจะ
เติมหลักนอกขอหนังสือ

(๒) คำใดอันเป็นที่สำคัญ ถ้าสืบมาสอบได้ผลก็น้อยมาก ต้องทำ
บันทึกจดเป็นฟุค ในจดใจด้วย

ท่านพูดถึงภาษาธิเบต ทำให้ฉนั้นกอดหัวเราไม่ได้ ฉนั้นได้เคยบุกเข้า
ไปในภาษาธิเบตมาแล้ว ด้วยมีพระในฉนั้น ถ้อยคำที่เขียนได้เป็นหนังสือโรมัน
พยายามที่จะเอาอ่านออกเสียง แต่ไม่ได้เสียดย เพราะใช้ตัวอะไรที่อะไร ซึ่ง
ไม่เคยเห็นภาษาใดใช้กันเคย เอาเข้าควบคุมกันไม่ใช่เล็กน้อย คงสามตัวสี่ตัว
หมดบัญญัติจะอ่านที่เดียว

อนึ่ง การออกเสียงของชาติเดียวชาติหนึ่ง เขาก็จะไม่เหมือนกัน เช่น
เขมรเมืองพนมเปญกับเขมรเมืองบัตคัมบอง เขาก็จะพูดต่างกัน ต้องเป็นฉนั้นแน่
เช่นไทยเราชาวเหนือชาวกรุงและชาวบักชีได้ ใช้ถ้อยคำต่างจนและออกเสียง
ผิดกันมากเหมือนกัน เพราะฉนั้นการตั้งหนังสือ หากว่าหากคนที่มาแต่เมือง
หลวงสอบได้ จะได้หลักบันทึกว่าได้คนที่มาแต่หัวเมืองออกด้วย

พร

บันทึกคำพม่าในหนังสือ

- หน้า ๑๕ หลุ หรือ หลุค้อ (Hlut หรือ Hlutdaw) ที่ประชุมใหญ่
- หน้า ๔ พระที่นั่ง มะเยนน ว่าพระที่นั่งพนดิน (เมียงน่าน)
- หน้า ๕ ประคุด ตะกานี้ พระทวารกลาง หรือพระทวารใหญ่
- หน้า ๒ นานค้อ (นาชน นักการ ค้อ พระหรือหลวง) ผู้ทูลเสนอ
 หุญยี่ เสนาบดีผู้ใหญ่ มี ๔ นาย ยี่ แปลว่าหลวง ว่าใหญ่
 Yôn หรือ Rôn (โรง) ที่ประชุม ศาล
 Nyilakan ที่อักษรมหาเสนาบดีเฝ้า อยู่ในพระราชฐาน
- หน้า ๑๕ มะเยไต้ ที่พบกับอดวินหุญ มะเย ว่าโสด ไค้ ว่าตัก
- หน้า ๑๕ อดวินหุญ
- หน้า ๑๕ พระที่นั่ง มนหนค้อ ที่ข้าราชการเฝ้า
 lopetye - siang ที่เฝ้าเหมือนกัน
 Bo-shu ที่เฝ้าตอนบ่าย
 tè ห้องพักอำมาตย์ ที่ หลุค้อ
- หน้า ๓๑ chatty
- หน้า ๑๒ ฉั้นคยฉั้น ฉั้น ว่าพูด ค้อ ว่าพระ ฉั้น ว่าสิ่งที คือปลัดทูล
 ฉลอง รับสั่งหนาทมา
- หน้า ๑๘ หนิคฉิดกาเตาะ หนิค ว่าขี้ ฉิด ว่าใหม่ กาเตาะ ว่าพิธี
 พิธีขอฝน ไม่นัดปุชอป้วย ไม ว่าฝน หนิค ว่าเทวดา ปุชอ ว่า
 บุษบา ป้วย ว่าพิธี
 พิธีทำรูปปราสาทจำลอง คาของเตียงป้วย คาของ ว่าขงลง
 คากา เตียง ว่าเสา

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๕ เดือน ธันวาคม ๒๔๗๘ ว่ากระทรวงทำนุทศ
การแก้ไขเรื่อง กฎมณเฑียรบาลพระมา แล้วประทานมาให้ข้าพระพุทธเจ้านม
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับทราบเกล้าแล้ว

เรื่องภาษาซิเบต ข้าพระพุทธเจ้าเคยตรวจดูอักษรวิธี ในพจนานุกรม
ซิเบต—อังกฤษ แต่ไม่ได้ผลมากนัก เพราะตัวหนังสือโรมันที่ถ่ายเสียงของซิเบต
มาไว้ เป็นเหมือนตัวรับส่ง ใช้ตัวโรมันซ้อนกันหลายตัว บางตัวก็เป็นชนิด
ขนาดเล็กเขาเข้าคอกับตัวขนาดใหญ่ อ่านดูคำอธิบายก็ยากนักหนา ข้าพระ
พุทธเจ้าต้องเด็กพยายาม เพราะเป็นการซ้ำซากเอง แต่ยังไม่ค่อยเข้าใจในภาษา
ซิเบต ซึ่งมีที่มาจากสันสกฤต คำนั้นมักอ่านได้สะดวก เพราะใช้ตัวโรมันตรงไป
ตรงมาอย่างเดียวกับที่ถ่ายเสียงสันสกฤตมาเป็นตัวโรมัน บางคำจะผิดเพี้ยน
เสียไปบ้าง ก็พอเข้าใจ เพราะเขียนไปในแนวเดียวกันอย่างสันสกฤตกับปรากฤต

เรื่องสอบเสียงพระมาเพื่อจัดเป็นคำไทย ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามชาว
พระมาว่าเป็นชาวเมืองหงองหรือเมืองไต คงได้ความว่าไม่ใช่ทั้งนั้น เว้นแต่
หม่องหน่วย ซึ่งได้ความว่า แม้ไม่ใช่ชาวเมืองหงอง แต่ก็ได้ไปศึกษาอยู่ที่นั่น
ข้าพระพุทธเจ้าจึงค่อยขออนุญาต แด่ร้องขอเขาให้พยายามบอกเสียงเป็นอย่างชาว
เมืองหงอง ดังที่จดถวายมา แต่จะถูกต้องหรือประการใด ยังเป็นการยากอยู่
นอกจากข้าพระพุทธเจ้าจะขออนุญาตไปพดางก่อน

ข้าพระพุทธเจ้าพบข้อความในหนังสือ Gazetteer ตอนหนึ่ง ว่าด้วยการ
ปกครองของพระมา ในหนังสือเรื่องทพาดพิงไปถึงคำบางคำใน กฎมณเฑียรบาล
พระมา ได้ขอความชัดเจน

ในบันทึกกล่าวว่ ตามลักษณะปกครองของพม่า แบ่งอำมาตย์ออกเป็นสองพวก แต่โดยเหตุที่ความงัดพิชิตตกอยู่แก่พระเจ้าแผ่นดิน ตำแหน่งและหน้าที่ของอำมาตย์ทั้ง ๒ พวกนี้ จึงออกจะรวม ๆ กันไป แยกไม่ได้ ของเดิมอำมาตย์ในพวกที่ ๑ มีอำนาจและความรับผิดชอบเฉพาะภายในพระราชวังพวกนี้ ในชนเดิมว่า คงจะเป็นแต่เจ้าพนักงานในราชสำนัก เพราะมีหน้าที่ซึ่งข้าราชการสามัญ ไม่มีโอกาสจะเข้ารับตำแหน่งได้ (เห็นจะเป็นข้าราชการในราชสำนักนั่นเอง) ส่วนอำมาตย์พวกที่สอง คือข้าราชการปกครอง มีสภาที่ประชุมใหญ่ เรียกว่า ลุด หรือ ลุดต่อ (Hlut หรือ Hlutdaw) ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าแปลไว้ว่าที่ประชุมใหญ่ (หน้า ๑๕) มีอำนาจในการปกครองทั้งหมด ลุดต่อ นี้ นอกจากใช้เรียกข้าราชการที่เป็นสมาชิกในสถานัน ยังใช้เรียกสถานันด้วย สภา ลุดต่อ ตั้งอยู่ภายในพระราชฐานหน้าพระที่นั่ง มะเยนัน (หน้า ๕) ทางประตู ตะคาหนี (หน้า ๕) ซึ่งเป็นพระทวารกลางหรือพระทวารใหญ่ ในสถานันมีพระที่นั่งสำหรับพระเจ้าแผ่นดินเสด็จมาประทับเป็นประธานในการประชุม ถ้ามีพระราชโองการอย่างใด ๆ มายังสถานัน เป็นหน้าที่ของ นายขันต่อ (หน้า ๒) เป็นผู้นำส่งของ อำนาจของสถานันเป็นอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน และมีข้าราชการหัวนัย ชนผู้ใหญ่ หรืออัครมหาเสนาบดี ๕ นายเป็นประธาน

คำว่า ลุด นี มีคานานเดอว่า พระเจ้าพุทธามทรงพระนามว่า Narapadi-Sithu มีราชโอรสอยู่ ๕ องค์ ครึ่งหนึ่งพระเจ้าพุทธามประสูติเป็นชนกทนต์พระหัตถ์ ทรงรับทุกขเวทนาสาหัส พระธนมคนหนึ่ง (minor queen) ซึ่งเป็นมารดาของเจ้าชัยตั้งฮ (Zeyathanhka) โอรสพระเจ้าพุทธามองค์หนึ่งใน ๕ องค์ เขาปากอมมิได้ เพื่อให้พระเจ้าพุทธามบันเทาความเจ็บปวด จนฉนั้นแตก พระเจ้าพุทธามพอพระทัยในความภักดีของพระธนมคนนั้น ทรงตั้งญญาว่า จะประทาน

พระกรุณาแต่เดิมนางจะกราบทูลขอ ๖ วันหนึ่งพระเจ้าพุกามทรงเรียกประชุม
โอรสทั้งห้า ให้มานั่งล้อมเป็นวงภายใต้เศวตฉัตรแล้วตรัสว่า ถ้าเศวตฉัตร
โอนไปทางโอรสองค์ใด ให้โอรสองค์นั้นได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เศวตฉัตรโอน
ไปทางเจ้าชายตั้งช ซึ่งเป็นโอรสองค์เล็กที่สุด พระเจ้าพุกามทรงระดมถึงชอที่
ทรงให้สัญญาไว้กับมารดาเจ้าชายตั้งช และทรงมีศุภนิมิตในเรื่องเศวตฉัตรมา
แล้ว จึงทรงตั้งเจ้าชายตั้งชอยู่ในตำแหน่งรัชทายาท (เรื่องตอนนั้นตรงกับที่พระเจ้า
ราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาดงกรณ์ ทรงแต่งปาฐกถาเรื่อง เที้ยวเมือง
พุกาม) ส่วนราชโอรสองค์อื่นก็ไม่มีทรงรังเกียจเด็ดฉันทในเรื่องนี้ ช้ามา
ประชุมกันทุกจนเพื่อปรึกษาหารือในการปกครองบ้านเมือง สถานที่ประชุมของ
ราชโอรสทั้งห้า เรียกว่า Yon หรือ Ron แปลว่า ที่ประชุม (เสียงคล้ายคำ
ว่า โรง มาก) ภายหลังคำนี้ มีความหมายใช้เรียกไปถึงคำว่า ศาล หรือ ห้อง
ประชุม ต่อมาโอรสทั้ง ๕ เห็นว่า พระเจ้าแผ่นดิน (จะเป็นองค์ไหนไม่ปรากฏ)
มีพระราชภาระมาก จึงอาสาขอปลดเปลื้องราชการนั้นเสียทั้งหมด พระเจ้า
แผ่นดินทรงยินยอม แค้นหน้าจึงเรียกสถานที่ประชุมเพื่อปรึกษาราชการแผ่นดิน
ว่า ลุด แปลว่า ปลดเปลื้อง หรือ พ้นแล้ว เพราะพระราชภาระทั้งหมดมาตก
อยู่กับโอรสทั้งห้า จึงได้ชื่อว่า หวงยี (Wungyi หวงยี ว่า ภาระ น่าจะออกเสียง
เป็น หวงยี เพราะ gy ปรากฏว่าเป็นเสียง จ แต่ที่คุ้นกันคือ ยี เพราะมีชื่อ
ปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารบ่อย ๆ) เหตุฉะนี้ คำว่า หวงยี จึงใช้เรียก
อำมาตย์ชั้นสูงสุด ๕ นาย ซึ่งเป็นมุขอำมาตย์ของแผ่นดิน

เวลาเช้า ๘ น. หวงยี ๕ นาย เข้ามาใน ลุดดอ เพื่อจัดเตรียมระเบียบ
จากรด้าหรับประชุม เวลา ๘ น. เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินที่ในพระราชฐาน เรียก
ว่า Nyilahkan ขึ้นต้นไปที่ ขะแยไค้ (หน้า ๓๕ ขะแย เข้าใจกันว่าเป็นภาษา

มอญ แปลว่า ชายโสด เห็นจะตรงกับคำจำ พलय ในภาษามอญ ซึ่งแปล
ความเดียวกัน) พบกับ อตวินทวน (หน้า ๓๕) ถึงเรื่องที่จะนำความบังคับมทูต
ในวันนั้น แต่จึงพร้อมกันทั้งข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนเข้าไปเฝ้า การ
เฝ้าประจำจนหมกเฝ้าที่ ในพระที่นั่ง มินันดอ (หน้า ๓๘) หรือที่ใน Lapetye-
siang ก็นวดาเฝ้าตามปกติของหรือตามชั่วโมง

เวดาเที่ยง หุ่นยี่ กัดบมาท ลุดต่อ เพื่อรับฎีกาและไต่สวนชำระคดี พอ
บ่ายเวดา ๓๕ น. นายขันดอ อันเชิญกระแด้พระราชโองการหรือพระราชวินิจฉัย
ในเรื่องที่ถวายไว้ออกมาให้แก่ที่ประชุมลุดต่อ เสร็จแล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน
ในตอนบ่าย เรียกว่า Bo-shu ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเข้าเฝ้าทุกคน ก็นวดาเฝ้า
มักไม่เกิน ๓ ชั่วโมง เสร็จแล้วพวกอำมาตย์กลับไปที ลุดต่อ หรือไปที่ tè คือ
ห้องพัก ซึ่งค้างมีห้องใดที่ในบริเวณนั้นโดยเฉพาะ เวดา ๓๘ น. จึงค้างกลับ
บ้านกันได้

ตอนนี้ไม่มีข้อความอื่น ๆ อีกเล็กน้อย แต่ถึงรายชื่อตำแหน่งอำมาตย์
ที่เป็นสมาชิกใน ต่ภา ลุดต่อ ซึ่งมีด้วยกัน ๕๗ นาย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabornwong*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

อนึ่งหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าลงวันที่ ๑๖ เดือนนี้ เรื่องการตรวจ
แก้หนังสือ กฎมณเฑียรบาลพะม่า นั้น ก่อนพระยาอินทรมนตรีมาหาข้าพระพุทธ
เจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเคยถือโอกาสสอบถามเรื่อง กฎมณเฑียรบาลพะม่า เพราะ
หนังสือ Gazetteer ที่ลงเรื่อง กฎมณเฑียรบาลพะม่า นั้น เจ้าคุณอินทฯ เมื่อ
ครั้งรับราชการอยู่ในพะม่า มีตั้งเป็นผู้รวบรวมอยู่ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าได้
อ่านคำพะม่าในกฎมณเฑียรบาล ให้ฟัง คงปรากฏว่า ที่จุดเป็นคำไทยไว้แล้ว
ถูกต้องตรงกันเกือบหมด คงมีอยู่หนึ่งหรือสองคำเท่านั้น ที่เจ้าคุณอินทฯ ไม่
ทราบ เช่นคำว่า chatty (หน้า ๓๓) เป็นต้น ที่ใช้ตัวโรมันในพยางค์ที่ตั้งว่า ty
เป็นการแปลก เพราะเสียง y ของพะม่าเท่ากับ r ที่มาอยู่ท้ายเช่นบนหนัก
เจ้าคุณอินทฯ ถามว่า ข้าพระพุทธเจ้าจุดเสียงพะม่ามาจากไหน ข้าพระพุทธ
เจ้าตอบว่า ได้มาจากหม่องหน่วย แก่ถามว่า คนรูปร่างอันใหญ่ค้ำยาบหรืออยู่
ที่ตามแขกไซ้ไหม ข้าพระพุทธเจ้าตอบว่าใช่ แก่หัวเราะใหญ่ แล้วบอก
ว่า หม่องหน่วยคนนั้นเคยบวชเป็นภิกษุอยู่ในพะม่ามาตั้ง ๓๕ พรรษา และเคยอยู่ใน
กรุงมณฑลเดนมาร์ก เป็นอันใช้ได้ในการออกเสียงพะม่าชาวเมืองหงอง แต่เรื่อง
ความรู้ทางแปดนั้นแหละยังสงสัยอยู่ เพราะภาษาพะม่ามีคำมาจากภาษาบาลี
และสันสกฤตมาก แต่เมื่อถ่ายมาเป็นภาษาพะม่า ถ้าไม่ทราบเรื่องราวเป็นการ
นำความแจ้ง ก็ยากที่จะเดาได้ เพราะถ่ายเสียงเอามาอย่างเหตงเหตง ผิดกับ
ภาษาไทย ซึ่งเห็นตวงกยงเดากันได้อยู่ หม่องหน่วยที่พูดนั้นเคยเป็นคนอยู่ในบ้าน

เจ้าคุณอินทร ๆ ที่เมืองพระมามาช้านาน จึงได้รู้จักตัว เจ้าคุณอินทร ๆ และ
เห็นว่า ภายงมทตั้งด้อยอยู่ จะเชิญหม่องทน้อยมาทหอดมุด แดงนตให้เจ้าคุณ
อินทร ๆ มาพบด้วยพร้อมกัน เพื่อซักไซ้ได้เดียงกันดู ก็ยหนด ข้าพระพุทธเจ้า
คอบขอบคุณ แดงนตไว้ก่อน เพราะเจ้าคุณอินทร ๆ สอบถามข้าพระพุทธเจ้า
ว่า ได้ฝ่าพระบาทประทับอยู่เวตาไรเป็นปกติ ข้าพระพุทธเจ้าคอบว่าอย่าคำไป
แดง จึงเป็นทเชื่อว่า เจ้าคุณอินทร ๆ คงไปเฝ้าได้ฝ่าพระบาทตั้งกวันหนึ่ง

ข้อความในเรื่องพระมามาที่สอบได้จากเจ้าคุณอินทร ๆ มีบางคำที่สมควร
กราบทูล คือ

นาขนั้นคือ คำนี้เจ้าคุณอินทร ๆ รับรองอย่างแน่นแฟ้นว่า นาขนั้น คือ
นักการ คือ พระ หรือ หตวง เห็นจะถูกต้อง เพราะ นาขนั้นค่อ มีหน้าทเป็นเช่นพนจริง

มะเยนั้น มะเย นีเดียงพระมามาจคยาก เป็นเดียงคต้าย เมียว ซึ่งคงเกิด
จากออกเดียง มะเย ให้พร้อมกัน เมียว แปลว่า พนคิน บนบก เมียวนาข ก็
คือพระทหนึ่งบก

สันตอขึ้น (หน้า ๑๒) ซึ่งวงเดียงใจว่า เห็นว่าจะเป็นเจ้ากรมอาตกษณ
เจ้าคุณอินทร ๆ อธิบายว่า สัน ว่า เดียงพุด คือ ว่า พระ ชัน ว่า ตั้งที ตรง
กับคำว่า ปัดคทุดตอง คือเป็นผู้รบตั้งหน้าทมา

บะแนใดก็ คำว่า ไคก็ แปลว่า สถานที่กอดด้วยอิฐ เป็นคำเดียง
กบตก

หุนยี่ ทข้าพระพุทธเจ้ามีความเห็นใจว่า ยี่ น่าจะเป็น จินัน คงได้
ความว่า หุนยี่ เป็นถูก ยี่ แปลว่า หตวง ว่า ไหญ่

หนังสือตากาเดาะ (หน้า ๑๘) หนังสือ ปี่ ลีด จ่า ใหม่ กาดาะ

จ่า พิชี

พิชี่ขอฝน โมมัลปุชอปัวย โม จ่า ฝน นิด จ่า เทวดา ปุชอ จ่า
บุชา ปูวย จ่า พิชี

พิชี่ทำรูปปราสาทจำลอง ตาของเตียงปัวย ตาของ จ่า ธงธงกาตา
เตียง อ่านมี่เตียงโฮยูนิด ๆ กล้าย โดนิก แปดจ่า เสา เป็นทำนองเตียงกับ
ของมนต์ของธิเบศที่ชักไวสูงให้ดมพลก้อว่าได้บุญ เจ้าคุณอินทรวง จ่า ตามวัด
ในดยามก็เคยมี แต่เจ้าพระพุทชเจ้ายังนึกไม่ออก บางทีจะมีคามหัวเมืองฝ่าย
เหนือที่โตศคมาทางพระม่า

ในการที่โตกราบทูตตั้งเรื่องเตียงพระม่ามานี้ เจ้าพระพุทชเจ้าเกรงจ่า
จะมีขอขาดคกบกพร่องอยู่ เพราะโตกราบทูตไปหลายระบบชบชอนกัน ซอที่จด
ถวายไป เจ้าพระพุทชเจ้าต้องคอยพดิกดู เพื่อไม่ให้ผิดกันกับที่โตกราบทูตมา
แต่จ้ แต่โดยเหตุที่มีการแกเตียงกันหลายหนจนออกจรง ๆ เจ้าพระพุทชเจ้าอาจ
จดถวายมาผิดพลาดไปได้บ้าง จึงต้องขอรับพระเมตตาบารมีปกเกล้าเป็นทพง
หากจะมีการผิดพลาดไปบ้าง

ควรมีควรแล้วแต่จะไยรทเกล้า ฯ

เจ้าพระพุทชเจ้า พระยา *Chun...*

ขอประทานกราบทูล ส้มเก็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานกราบทูลเรื่องดังตามข้อ ผ่าลายข้ามะหวาด
ในชั้นแรก ข้าพระพุทธเจ้าได้ถามคนในกรมศิลปากรสอบถามพวกแขกเทศที่
ผู้ตั้งผ่าลาย ผู้หนึ่งได้สอบถามนายเอื่อนานา ได้ความว่า ข้ามะหวาด ไม่ใช่ภาษา
แขก แต่เป็นภาษาไทยนั่นเอง จะแปลว่าอะไร นายเอื่อนานาไม่ทราบ และอธิบาย
ว่า ข้ามะหวาด เป็นผ่าลายอย่างดี พันชาวดอกม่วง ผู้ที่มักชอบใช้ เมื่อ
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตอบเช่นนั้น ก็ปลาดใจ เพราะผ่าลายข้ามะหวาด ซึ่งเป็นที่
เข้าใจกัน ก็คือผ่าลายเนื้อดี ไม่จำเป็นจะต้องเป็นพันธุ์ชาวดอกม่วง แต่เมื่อผู้
บอกเคยเกี่ยวข้องกับเรื่องผ่าลาย คำอธิบายก็เห็นจะฟังได้ เมื่อเช่นนั้น คำว่า
ข้ามะหวาด จะแปลว่าอะไร เดียงที่ ใกล้กับ มะหวาด ก็มี มะหวาด ซึ่งบางทีก็ใช้
เรียกแทนส้มวงชนิดหนึ่ง ดูเข้ากับดีของผ่าลายข้ามะหวาดได้ดี ดั่งนาคำว่า ย่า
บางทีจะเป็น ยา ซึ่งหมายถึงสิ่งที่เกิดอบเงินทองให้เป็นดีค่า ๆ อย่างที่เรียกว่า
น้ำยา ที่ ยา ถลายเป็น ย่า คงจะเป็นเพราะเสียง มะ ในคำต้นของ มะหวาด เข้าไป
ตากเสียง ยา ให้เป็น ยาม หรือ ย่าม ไป เพราะฉะนั้น ข้ามะหวาด ก็น่าจะเป็น
ยามหวาด หรือ ยาส้มมะหวาด ได้บ้างกระมัง แต่การวินิจฉัยที่มาของคำในทำนอง
นี้ เป็นการคาดเดาเข้ามา ซึ่งมักผิดมากกว่าถูก และทำความยุ่งยากให้แก่ภาษา
มาแต่ก็ไม่น้อย ข้าพระพุทธเจ้าจึงยังไม่พอใจ ได้รอก่อมา ก็ได้พบกับแขกเทศ

อีกคนหนึ่ง ได้อธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า ยำมะหวาด นั้น เป็นผ้าลายทำ
จากผ้าขาวเทศ มีตกว่าผ้าลายธรรมดาที่ทำจากผ้าดิบ เพราะฉะนั้น ผ้าลาย
ยำมะหวาดจึงมีราคาแพง ส่วนคำว่า ยำมะหวาด ว่าไม่ใช่คำไทย คงจะเป็น
คำเดียวกับคำว่า อุมดาหวาด ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่งอยู่ในเขตต์เมืองสุรัต
และเป็นที่ทำผ้าลายเนื้อดี คือยำมะหวาดกันมาก ตามคำอธิบายนี้ดูได้ความดีที่ว่า
คำอธิบายแรก เพราะ อุมดาหวาด อาจเพี้ยนเป็น ยำมะหวาด ได้ ด้วยเสียง อุม
เพี้ยนเป็น อม ได้ อ กับ ย ก็เพี้ยนกันได้ มีตัวอย่างเช่น อง (อาจ) ยง
อ่อน หย่อน เป็นต้น ในภาษาจีนมีคำอยู่คำหนึ่งในภาษาแต้จิ๋วว่า อิม แปลว่า
เสียง และการร้องดำน้า คำนี้เสียงในกลางคือเป็น หน้ บางทีก็เพี้ยนเป็น หย้า
เพราะฉะนั้น อิม อาจเพี้ยนเป็น ฮ้า-ย้า-ห่า คดออกจนคำว่า ล้าห่า ก็เห็นจะได้
แต่การอธิบายคำว่า อุมดาหวาด อาจเพี้ยนเป็น ยำมะหวาด เป็นการอธิบาย
ตามเหตุของเสียงที่อาจเพี้ยนกันได้เท่านั้น ขอฝากเชิญอยู่ที่ว่า เมืองอุมดาหวาด
นี้อยู่ที่ไหน แขนกผู้บอกกล่าวไม่เคยไป เป็นแต่ได้ยินชื่อเท่านั้น ไทเขียนเป็นตัวฝรั่ง
เพื่อต่อบันทึกในแผนที่ ก็เขียนฝรั่งไม่เป็น ข้าพระพุทธเจ้าได้ลองต่อบันทึก ก็ไม่พบ
ถามกคงเป็นเมืองเล็กน้อย จึงไม่ปรากฏในแผนที่ ข้าพระพุทธเจ้าจึงยังไม่พอใจ
อยู่เพียงเท่านี้ ได้วานให้ผู้นับถามแขกคนอื่นต่อไป แต่ก็จะได้เรื่องก็คงนาน
เวลา ข้าพระพุทธเจ้าจึงรวบรวมข้อความที่สอบได้เพียงนี้ กราบทูลมาเดี่ยวน
หนึ่ง ที่ข้าพระพุทธเจ้ายังคงคิดใจคำว่า ยำมะหวาด เป็นชื่อเมือง เพราะชื่อผ้าโดย
มากมักเรียกตามชื่อเมือง แต่ก็ไม่เป็นเสมอไป เช่นทุกถรณ์นมผ้าลายรามจันทร์

ซึ่งห้างรามจันทร์ในกรุงเทพฯ นำมาจำหน่าย ถ้าด้อยไปภายนอก ก็ว่า
รามจันทร์ หรือบางทีอาจเพิ่มเป็น แรมแจม ร่มจน ไป ก็อาจต้องด้อยลง
กันใหญ่

นายย่นตานี่ ตามที่ได้กราบทูลไปว่า ข้าพระพุทธเจ้ากำลังสอบถามไป
เมืองปัตตานี บัดนี้ใครตอบว่า ย่น ไม่ปรากฏในภาษาแขกทางปัตตานี
จึงเป็นอันถือว่า ย่น อาจมาจาก ย่น ได้สนิทยิ่งขึ้น

ยังมีอีกชื่อหนึ่ง โดยมากเป็นผ้าโปร่ง เนื้อนุ่ม ดูเหมือนจะใช้
ชนิดดอยขมวง เรียกกันว่า ผ้าละไลกาด คำนี้ใครถามว่า มาจากชื่อเมืองปัตตานี
(Pulicat) ในอินเดีย อยู่ใกล้เมืองมัทราส ซึ่งมีผ้าชนิดนี้มาก

ยังมีผ้าขาวมาอีกชื่อหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบชื่อ ทำไมจึงเรียก
เช่นนั้น หรือคำเต็มจะเป็นชื่อเมืองหรือชื่อย่ออย่างอื่นของต่างประเทศ หากเสียง
คล้ายกับ ชาวหมี่ จึงตกเข้าความให้แปลได้ อย่าง เสกภัย ที่สำหรับนวดข้าว
ในบดินทเขียนเป็น เกียรติ แมแต่ในทางราชการ เมื่อตกเข้าความให้แปลได้
เสียงแล้ว ข้าบางที ก็คงนิยายประกอบเสียงด้วย การหาที่มาในคำอย่างนี้จึงเป็น
การยากที่สุด แต่ในคำ ชาวหมี่ นี้ จะเป็นเพราะถูกตกเข้าความ หรือคำเต็ม
เป็นอยู่เช่นนั้นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานกราบทูลตามมาด้วย

ในเรื่องผ้าด้าย เจ้าคุณอินทรมนตรีได้ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งองค์ ได้เคย
เห็นผู้หญิงแขกทางบอมเบย์ผ้าด้ายกันมาก และนุ่งทำนองที่แขกอินทนู้ง คือ
หยุกสูงข้างหนึ่ง ด้นข้างหนึ่ง ปัญหาจึงมีคือไปว่า ไทยนุ่งผ้าด้ายแต่เมื่อไร
เจ้าคุณอินทรฯ เห็นว่าไทยยกตงมาอยู่ในยุมน้ำเจ้าพระยาถึง ๓๕๐๐ กว่าปีแล้ว

แตรคงจะได้คติมาจากอินเดียทางนครปฐม การนุ่งผ้าโจงกระเบนนี้ จะแพร่
หลายมาช้านาน ไม่ใช่แต่ในสยาม ถึงพระมาก็เช่นเดียวกัน ชาวพระม้ามุชรายถึง
จะนุ่งโจง แต่เมื่อเขาถึงพระเจ้าแผ่นดินแตรเจ้านาย ก็หีบชายโจงชั้นโจง
อย่างกระเบน ถกจนจนเห็นชายต้นบเพดาแพหรือกำหยี แต่โฉนจึงไม่เลย
นุ่งผ้าเดี่ยอย่างไทย ขอนทนาคิดอยู่

ทวรมิศรแล้วแต่จะไปรอกเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Cyranowicz

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๓๘

พระยาอนุนามราชชน

ในระบบนจะตอบหนังสือถึงวันที่ ๓๗ ธันวาคม ซึ่งว่าด้วยเรื่องผ้าต่าง ๆ

ผ้าย้อมมะหวาด ท่านตั้งนิษฐานว่าจะเป็น ยา + มะหวาด นั้นเขาตัดหนัก
หนา คำว่า ยา ท่านไปอ้างอิงยาตงทองนั้นอ้อมไป รุ่น ชาด คราม และอะไร
อื่นอีก ซึ่งเขาตายได้กระดา ใช้เขียนรูปภาพเขาไม่จดตายต่าง ๆ นั้น เขาเรียก
ว่า น้ำยา ไม่ได้เรียก สี เพราะฉะนั้น ยามะหวาด ก็คงอยู่แล้ว แม้ถึงกับปานนั้น
ท่านก็ไม่เอา เพราะเป็นทางตั้งนิษฐาน เป็นการสมควรแล้ว ตามที่แขกคนหนึ่ง
ตั้งนิษฐานว่าจะมาแต่ชื่อเมือง อุมดาทวาด นั้นอยู่ข้างจะห่างไป อย่างไรก็ดี
ตกตงเป็นตราไว้คู่ที่ก่อนศึกว่า

ผ้าย้อมตานี ตั้งนิษฐานว่า ยานตานี นั้นก็ของตราไว้ที่ก่อนเหมือนกัน

ผ้ามะไลก้าต สอบได้ว่าเป็นของมาแต่เมือง ปุ๊กกิต เป็นอันยุติคดีได้

แม้ว่าถูกและเป้นชื่อเมือง

ผ้าขาวม้า นั้นเคยตั้งหาที่มาจากตราหนึ่งแต่ ฟังแต่ยงที่เรียกกันเป็น
ผ้าขาวม้า ถม ผ้าขอม้า ถม ผ้าขะม้า ถม ฟังเอาแน่ไม่ได้ มีคนที่เขาไปเมือง
ญี่บุนกตัมมาเจ้า คำเจ้าที่ฟังเขาทมอยู่คำหนึ่ง เขาว่าญี่บุนแตงตัวอย่างเท่านั้น

นุ่งผ้าเคียว เรียกว่า ทักชะมัท แล้วจึงได้เสื่อยาว (กิโมโน) นอก ทำให้สงสัย
ว่าผ้าขาวม้าจะมาแต่ภาษาญี่ปุ่นเสียออกกรรมมัง แต่ยืนนั่งลงไปไม่ได้ ได้แค่
เพียงนำคางมาบอกให้ท่านทราบเพื่อพิจารณา

เรื่องคนไทยจะนุ่งผ้าตายกันมาแต่เมื่อไรนั้น ฉันไม่ถนัดทางประวัติศาสตร์
ขอตะไฉนนักปราชญ์คิดกันไป

เรื่องพระมานุ่งผ้า ฉันไปเห็นมาเป็นการตรงข้ามกับที่พระยาอินทรมนตรี
ดำ แต่ฉันเห็นในฐานทั่วไปไม่ใช่ในพระราชสำนัก เสด็จฉันไปก็ไม่มีพระเจ้า
แผ่นดินแล้ว เห็นพวกพระมานุ่งผ้ากันอยู่สองอย่าง นุ่งดอยชายเห็นหน้าอย่าง
หนึ่ง กับนุ่งโจงกระเบนหยกกรงอีกอย่างหนึ่ง ผ้านุ่งพระมานั้นยาวเท่ากับผ้านุ่งไทย
แต่เขาเย็บหน้าติดกัน เพราะฉะนั้นจะเรียกว่าได้รังก์พอจะได้ คนที่นั่นเขาอธิบาย
ให้ฟังว่า นุ่งดอยชายเห็นหน้านั้นแสดงว่าเป็นคนสุภาพ นุ่งโจงกระเบนหยกกรง
นั้นแสดงว่าเป็นคนหัวไม้ คือว่าเตรียมตัวพร้อมที่จะเข้าครนพันแทง ถ้าไปพบ
ผู้มีอำนาจบรรดาศักดิ์เขาจะต้องปลดชายกระเบนออกดอยชาย จึงจะนับว่าเป็น
การเคารพ ถ้าไม่ปลดนับว่าดูหมิ่น โดยอธิบายตงนทาให้ฉันต้องออกปากว่า
ตรงกันข้ามกับไทยเราเจียวหนอ ส้มเต็จกรมพระยาตำราจราชานุภาพประทาน
รูปฉายกับเจ้าพะม่า ในคราวเสด็จไปเที่ยงเมืองพะม่าเมื่อเร็ว ๆ นี้มา เห็นรูป
เจ้าพะม่านุ่งดอยชายเห็นหน้าอยู่ ไม่ได้โจงกระเบน

ฉันได้ความรู้เต็มมาใหม่ ตงใจมาบอกท่าน ด้วยได้ไปเห็นทุกตานุ่งผ้า
อย่างต่าง ๆ พระยาอุทัยธรรม (อายุ ๗๓ ปี) ทำฉันไว้ให้ดูกดูเพื่อสอน รูป

ทางด้านรูปทรงเป็นแบบนุงผ้าเรียกว่า เกี้ยวเกไล ไช้ผ้าตายสองชั้น ผืนหนึ่ง
นุงโครงกระเบียดพับเพลา อีกผืนหนึ่งคาดพุง จรดาคันด้านหลังชักแผ่ลงปรก
ถึงกัน ด้านหน้ารวบผูกเงื่อนคาด ไว้ชายข้างหนึ่งเสมอเงื่อน อีกชายหนึ่ง
ปลัดอยแผ่ยาวเดือยลงไป แฉกกดทับชายชนมาเหนือไว้ที่พก ดูเห็นเหมือนเอา
กระเป๋าท่อยไว้ที่หน้าชาฉะนั้น เขาใจว่าผืนทnungคงเรียกว่า ผ้าnung ผืนที่คาดคง
เรียกว่า ผ้าเกี้ยว คิดจาแต่ก่อนนผ้าnungกับผ้าเกี้ยวคงต่างชนิดกัน ผ้าnungกว้าง
ผ้าเกี้ยวแคบ ที่หอดงไม้ค้อยไต่แดงกัน ไม่นผ้าคาดก็ฉวยเอาผ้าnungมาคาด เดยทำ
ความยุงเรียกผ้าnungว่าผ้าnungตายบ้าง ผ้าเกี้ยวตายบ้าง โดยประการดังนี้

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๗๗

พระยาอนมานราชอิน

ได้รับหนังสือของท่าน ๕ ฉบับแล้ว คงใจจะตอบความต่างข้อ แต่ก็
ค้างอยู่ ต้องว่ายังไม่ถึงฤกษ์

บทนี้จะตอบแบ่งเป็น ๒ ฉบับ คือตอบหนังสือถึงวันที่ ๕ และที่ ๑๖
ที่ ๑๗ ธันวาคม อันเป็นเรื่องแก้ กฎมณเฑียรบาลพระมาตย์กัณนธ์ฉบับหนึ่ง
กับหนังสือถึงวันที่ ๑๗ ธันวาคม อันว่าด้วยเรื่องผ้าต่าง ๆ ฉบับหนึ่ง

ในฉบับนี้จะตอบด้วยเรื่องแก้ กฎมณเฑียรบาลพระมาตย์กัณนธ์ไป

ในการแก้ อันตั้งใจถือเอาตัวโรมัน ตามที่ตอบฉบับ กาเซตเดีย ได้ว่า
ทุกอย่างไว้เป็นอื่น และเขียนออกเสียงเป็นหนังสือไทยก็ดำเนินตามตัวโรมัน จะ
หันไปหาเสียงพระมาตย์ก็แตกไม่ชัดกัน เช่น มิบุยะ เป็น มิบุยา เป็นต้น ที่จะ
ถือเอาเสียงพระมาตย์เป็นหลักกันไม่ได้ เพราะเขาอ่านไม่ตรงกับตัวหนังสือ จะให้
ตัวอย่างที่รู้แน่ เช่น คำ มอง พระมาตย์อ่านว่า เมอ อันเคยเห็นหนังสือพระมาตย์เขียน
มีตัว ง อยู่ในนั้นจริง ๆ แต่เขาไม่อ่าน ท่านจงรอดูระบบที่ฉันเห็นควรแก้อย่างไร
อันจะส่งมาให้ท่านพิจารณาในวันหน้านั้นเถิด

ก่อนไปจะทักถึงคำต่างคำที่สับสน

Yon หรือ Ron เห็นว่าจะตรงกับภาษาไทยว่า โรง นั้นเอง ต้อง น ม
เปลี่ยนกันได้เสมอ

Hud ซึ่งแปลว่าพมแดงนั้น ก็โตกับคำ หลุด ในภาษาไทยเรานั่นเอง

gy ซึ่งว่าออกเสียงเป็น จ กัดจะแปลด้วยอำนาจฟังเสียงตั้งแต่มารได้
 ต่างๆกันไป ความจริงตัว g ที่ฝรั่งใช้ ไม่มีเสียงอย่างนั้นในภาษาไทย จึง
 ฟังกันไปต่าง ๆ เขียนกันด้วยตัว ก กัม. ตว ค กัม คอ ง กัม คอ จ ดอ ย กัม
 และแปลกันว่าตัว g ตัวเดียวกันไม่ตรงกับเสียงพระมาแต่ ฝรั่งจึงเอาตัว y คอบเข้า
 ไว้ด้วย เข้าใจว่าเสียงจะต้องหนักไปข้าง ย ท่านให้ตัวอย่างว่าในพระราช
 พงศาวดารเขียน Wungyi เป็น หุ่นย คือว่ายึดเอาตัวหลัง ตัวอย่างที่พูดออก
 ซอว่า อช่วยย ก กัม นนทศาเคยวทนเคยตเอาคจหนา ทงนเพราะไทยเรามาแต่
 จน พูดอักษรคอบไม่ได้ ขอให้หนักถึงแต่ก่อน ตรา ก็อ่านว่า กรา อินทรา
 ก็อ่านว่า อินทรา ควาย ก็พูดว่า ฟาย เคยวทนทอ่านลูกกนได้มากจนแต่
 แม่กระหนกาศระ หรือสง กยงทงอ่าน สข สง ดุน ๆ อยู่นั่นเอง แต่จริงคำ
 พระมาซึ่งฝรั่งใช้ตัว gy นั้น ไทยจะเขียนให้ตรงเสียงไม่ได้เลยแปลว่า เพราะ
 เหตุดังนี้ จึงเห็นคำว่า gyi ซึ่งมีอยู่มาก ควรจะเขียน คยี่ ไปตามตัวโรมัน
 จะแปลหนักฐานดีกว่าย้ายไปเขียนอย่างอื่น ที่จริงก็จะไม่ผิดไกลไปมากนัก
 จะขอปรึกษาท่านต่อไปเสียทีเดียวว่า คัดคอบเราเขียนอย่างไรดี เช่นคำ Mye
 ถ้าตามแบบเดิมเค้ากรมพระยาเทววงศ์วโรปการ จะเป็นเขียน มเย เพื่อ
 ไม่ให้อ่านผิดเป็น เมอย ถ้าเขียนตามแบบกรมศึกษาธิการจะต้องเป็น มะเย
 คือว่าหนักออกเสียงไม่ให้เป็นอักษรคอบ ถ้าเขียนตามแบบเก่าในภาษาบาลีจะ
 ต้องมีเครื่องหมาย เมย ถ้าตามแบบใหม่เป็น เมย ท่านเห็นสมควรจะเขียน
 อย่างไร

Nahkandaw นั้นเห็นแล้วเหมือนกันว่าสมเด็จกรมพระยาดำรงราช
 นภาพทรังสนัษฐานใจแตกต่างกันหลายอย่าง แต่ฉันไม่มีความรู้พอที่จะ

ต้นนิษฐานกันได้ จึงปล่อยให้ตามททรงเขียนมา แคบคิดคิดได้แต่ เทียบตาม
ธรรมเนียมไทย หน้าที่ของใคร ผู้ใหญ่ในหน้าที่นั้นเขาก็กราบทูล เช่นถวาย
เครื่องบูชาตรงจุดพระราชทานบูชาต่าง ๆ เป็นหน้าที่มหาดเล็กตงถวาย ผู้เป็น
ใหญ่ในมหาดเล็กเขาก็กราบทูลเจียรนัย ถ้าเป็นผ้าเหลืองซึ่งจะพระราชทานไปท
โหนด เป็นหน้าที่กรมศุภรัตตงถวายจบพระหัตถ์ ผู้ใหญ่ในกรมศุภรัตเขาก็
กราบทูลเจียรนัย ฉนั้นจะถือเอาแบบนั้นแก่เป็นกลาง ๆ ว่าเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ใน
หน้าที่

สันค่อจีน ฉนั้นคิดเห็นเหมือนกันว่าควรจะเป็นปลดัดตงฉดอง แต่ฉกมา
ตรงกับทพระยาอนทรมนตรีว่า Mye nan คำน ฉั้นได้จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงต้นนิษฐานว่ามาแต่คำ เมรุ ประกอบด้วยคำ ค่อย ของพระม่า ว่าปราสาทพระม่า
นน ตงอยุกกลางฉัง กตางเมือง แต่กตางชมพุกฉิป ฉั้นที่จะเป็นเขาพระศุเมรุ
ฉังทรงฉุกฉอดฉงว่า สุเมรุมหาปราสาท ก็เมื่อมาฉอบได้ความแปลว่าปราสาท
พนดิน ฉะฉุกแก่ฉอดฉะเป็น ภูมิมหาปราสาท ก็ได้ หรือจะแก่ใช้คำของเขาไป
เป็น มเยฉันมหาปราสาท เท่านั้นก็ได้

ข้อพิรศ่าง ๆ คิดฉะไม่เขียนฉะฉงพระม่าตงทเคียว เมื่อบอกฉะพิรศังกรานต์
เท่านั้นก็ฉะใจฉะได้ ฉะฉะ ฉะโรมันฉะบอกภาษาพระม่าก็ฉะตงไปฉะสำหรับฉะฉะฉะ ฉะ
ไม่ฉะ
ก็เห็นฉะฉะฉะไม่มีประโยชน์ฉะไร

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๗ ธันวาคม รอม ๒ ฉบับ
เป็นพระเดชพระคุณเด่นเกล้า

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายตอบลายพระหัตถ์ดังกล่าวด้วยเรื่องแก้ กฏ
มนเทียบรบาลพม่า ก่อน

(๓) การเขียนคำพม่าจากตัวโรมันมาเป็นคำไทยตามที่ทรงพระดำริ
ไว้มัน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องตามพระกระแส้น ที่รับสั่งถึงคำพม่าว่าเขียน
อย่างหนึ่ง แต่อ่านอย่างหนึ่ง ทรงซักคองอย่างคำ มอง พม่าอ่านว่า เมอ แต่
เขียน ง อยู่ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าถึงเกิดดูคำที่ผิดเพี้ยนกันในระหว่างที่เขียนกับ
ที่อ่าน มักเป็นไปในคำที่เป็น แม่กง ซึ่งเป็นทำนองเดียวกับภาษาจีนฮางแต้จ้อ
ฮักเกี้ยนแต้ไหหล่า ดังที่ไตเศยกกราบทูล เช่น เจียง และ จาง ในคำว่า
เจียงโคเชก และ จางโซเหลียง ถ้าเป็นเสียงแต่จ้อก็จะเป็น เจีย และ เตีย ส่วน
ในภาษาโปรตุเกสไตทราบเกล้าว่าคำที่เขียนเป็น แม่ ก กา แต่เวลาอ่านเป็นเสียง
แม่กง เป็นการตรงกันข้าม เช่น Lelaó อ่านว่า เลหลัง Pao อ่านว่า (ซนม)
บ่ง ทงนทงจระเนองด้วย เป็นเสียงนาสิก

(๒) Yon หรือ Ron ทรงเห็นว่าจะตรงกับภาษาไทยว่า โยง ข้าพระ
พุทธเจ้าเห็นพ้องตามกระแสพระดำริ คำว่า โยง นี้ ข้าพระพุทธเจ้าสอบถาม
ได้ความว่า ไทยทางเหนืออ่านว่า โย่ง และใช้ในความเป็นอย่างเดียวกับ โยง

จึงเจ้านายหรือปราชญ์ที่เรียกว่า ไท้ มีคความเป็นท่านองเดียวกับคำว่า ท้อง
พระโรง สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพเคยทรงวินิจฉัยคำว่า โรง นี้ เดิม
จะหมายถวามถึงสิ่งทปดุดังวางตงกับพื้นดิน อย่างโรงรถ โรงละคร ซึ่ง
เจ้าพระพุทธรเจ้าเห็นพ้องดงยว่า ของเดิมคงเป็นเช่นนั้น ในภาษาเขมรก็ดูเหมือน
มีคำว่า โรง แต่น่าจะเบ็นได้ไปจากคำไทย เจ้าพระพุทธรเจ้ายังไม่แน่ใจ

Hlad ที่ทรงสันนิษฐานว่าได้จากคำ หลุด ในภาษาไทย เจ้าพระพุทธรเจ้า
เซดาไม่ได้เฉลียวถึง เมื่อทรงทักขณจึงได้เห็น คำว่า หลุด นี้ ในภาษาไทย
ทางเหนือก็มี ใช้เป็นคำในภาษาปกติ แต่อ่านออกเสียงว่า หลุด ในภาษาไทย
ใหญ่ใช้กระทั่งไม่สังเกตหรือผ่านตาไปว่า หลุดหน้าหลุดตา ถ้าคำว่า โรง และ
หลุด เป็นคำในภาษาไทยมาแต่เดิมก็น่าคิดอยู่มากว่า ประเพณีบางอย่างของ
พระม่าน่าจะได้ไปจากไทยใหญ่ ซึ่งตามหลักฐานของนักโบราณคดีก็ว่า ไทย
ใหญ่มาอยู่ในประเทศพม่าเป็นเวตาช้านาน ก่อนที่พระม่ายกลงมาจากซิเบต มี
หลักฐานคำว่า ช้าง และ งัว ซึ่งในพม่าเรียกว่า สาน และ หัว เจ้าคุณ
อินทรมนตรีเคยบอกเจ้าพระพุทธรเจ้าว่า ช้าง และ งัว เป็นสัตว์ที่อยู่ในแควม
อินโดจีน พม่ามาแต่ประเทศซิเบตไม่มีสัตว์สองอย่างนี้ เมื่อพระม่ายกลงมาเห็น
ช้างและงัว ก็เอาคำของไทยที่มอยู่แต่จมาไซ แต่ด่าเรียกเพี้ยนไปตามสำเนียง
ของพม่า เจ้าพระพุทธรเจ้ายังนึกเคยไปถึงคำว่า ช้างสาร ถ้าอาจเป็น ช้างสาร
มาก่อน คงอดจนคำว่า ช้างสาร เพราะในภาษาไทยทุกพวกที่เจ้าพระพุทธรเจ้า
สอบสวน พบคำว่า ช้างสาร คงอดไปจนไทยในเมืองจีน ซึ่งไม่ปรากฏว่าเคยได้
ติดต่อกับภาษาทางอินเดีย และช้างสารก็เป็นอาหารจำเป็นของไทยมาแต่เดิม
คงต้องมีคำในภาษาอยู่แล้ว ในไทยใหญ่มีคำว่า สาน แปลว่า เขาเปลือกออก

เช่น ถั่วสาน งาสาน ข้าวสาน ภาษาไทยทางบักขไต ก็ยังเรียกกุ้งแห้งว่า สร
กึ่ง ดิบกึ่งที่ยังไม่ถลุงว่า สรดิบก บางทีความไปคล้ายคลึงเข้ากับคำว่า สร
ซึ่งแปลว่า แค้น จึงได้ใช้ สร สกต ร ดิบมา ในภาษามอญเรียกขานว่า เจิน
ซึ่งคงเป็นคำมาจากไทย เพราะถ้าจะเป็นคำของมอญแท้ก็น่าจะไต่ไปทางเขมร
ซึ่งเป็นตระกูลภาษาเดียวกัน นามสกุลของเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) และ
เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) ที่ใช้คำว่า คชเสนี ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า น่า
จะมาจาก เจ่ง เป็นคำเดียวกับคำว่า ช่าง หรือ ทอเรีย ซึ่งอาจเป็นคำเดียวกับ
คำวีย ในภาษาเขมร

ในการแปลงเสียงคำควบ ตามที่ทรงวินิจฉัยไว้ในตัว gy ว่า เขียนกัน
เป็นตัว ก กมี คว ค กมี คว ง กมี คว จ กมี คว ย กมี กระทำให้
ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับได้รับความรู้อันมาก ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยพระ
วินิจฉัยทุกประการ ในเรื่องออกเสียงอักษรควบ ข้าพระพุทธเจ้าสังเกตเห็นคำ
ไทยทางเหนือ ถ้ากดด้วยตัว ร ก็มักพาเอาเสียงตัวหน้าเป็นเสียงหนักหรือ
เสียงสูง ส่วนเสียง ร ตัวกดถ้าหายไป เช่น ปราสาท ไปรด ปราบ แกร่ง กรัด
ก็เป็น ผาสาท ไมค ผาบ แขง ชัด เป็นต้น กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกไปถึง
คำว่า ยสธา ซึ่งน่าจะมาจากคำว่า ยสตรา มากกว่า ยสฐา (นัทร) ที่
เขียนไปเช่นนั้น คงจะเนื่องจากการออกเสียง ร เป็น ฮ แล้วเสียง ฮ ไปกด
กับตัวหน้า กระทำให้เกิดเป็นเสียงหนัก เพราะบางคำที่กดด้วยเสียง ก ไม่ทัน
ออกเสียง ก เสียง ฮ ก็เข้ามาแทน กลายเป็นเสียงตัว ฮ กมี เช่น
เกรียน - เทียน ใช้แต่เท่านั้น คำกดาน ข้าพระพุทธเจ้าสังเกตเห็นในภาษา
ไทยซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าแยกเอาเฉพาะเสียงตัวใดตัวหนึ่ง หรือไม่แยก

เตย ก็ได้อีกความทั้งสามคำก็มี ที่เป็นสองคำก็มี เช่น แม่บ — แลบ — แมลป
เมด — เล็ด — เมล็ด เมือง — เลื่อง — มเลื่อง เลื่อน — เคลื่อน รอด — ดลอด
คัง — คลัง หลีก — ปลีก เป็นต้น

ในคำที่กดตายด้วยตัว ว แปลกที่บางคำเพี้ยนเสียงเป็น ฟ ก็มักจะพบ
อยู่ในไทยตอนใต้ ถ้าไทยพวกอื่นมักจะเสียง ว บ้าง เสียง ฮว กذا
บ้าง เสียงตัวเต็มบ้าง เสียง ว หายไป แต่ที่จะเพี้ยนเป็น ฟ ไม่ปรากฏ เช่น
ควนไฟ ควาย และ ความ ไทยทางตะวันออกเป็น วัน วาย และ วาม ไทย
ในเมืองจีนเป็น ฮวัน ฮวาย และ ฮวาม ไทยทางตะวันตกเป็น ขวน ขาย และ
คาม (คำพูด) เพราะฉะนั้นตรงกับข้อที่ว่า ไทยพูดอักษรควบไม่ได้ ถ้า
พระพุทธรเจ้าเห็นฟ้องด้วย การที่ตามคำเป็นเสียงควบนั้น คงจะเกิดจากที่ได้มา
ติดต่อกับพวกพูดภาษาในตระกูลมอญ — เขมร และตระกูลพม่า — ชีเบต ซึ่ง
เป็นภาษาที่มีการต่อคำ (agglutinative) เกิดเป็นคำกต่างจนแทบทุกตัวไป เลย
เป็นเหตุให้คำไทยแท้ ๆ เกิดมีคำกต่างตามไปด้วย มีพระยานอยู่ คือ คำที่กด
หรือแยกออกจากกันเป็นคำ ๆ ก็มีความหมายเป็นอย่างเดียว หรือว่าเพี้ยนไป
บ้าง ดังได้กราบทูลมาข้างต้น

ในคำว่า สระ หรือ สระ ย่นว่า สะ สง โดยไม่มีกต่าง กระทำให้
ข้าพระพุทธเจ้านึกไปถึงคำว่า จริง สร้าง และ เสร์ ในภาษาจีนฮากไคจิง มี
คำว่า เจีย แปลว่า แน่แท้ แซ แปลว่า เกิด ทำให้เกิด และ เอว แปลว่า ทุกข์
สามคำนี้กว้างคึงย่นว่า เจง จิง หรือ จัง (ใกล้เคียงกับคำว่า จริงจิง มาก) เซง
หรือ ชัง (ใกล้เคียงกับ สร้าง มาก และ สร้าง กับ ชัง ก็ใกล้เคียงกัน) เจ้า หรือ ไฉว
(ใกล้เคียงกับ เจ้า เอว เขา เสร์ มาก) ถ้าคำว่า จริง สร้าง และ เสร์ เป็นคำ
ไทยมาแต่เดิม ที่เดิมคือ ร ชน ก็น่าจะอาศัยคำในภาษาอื่น มีภาษาบาลี

แต่ภาษาเขมรเป็นต้น อย่างคำว่า สระ และ สรง เป็นแนวเทียบดากให้เขียน
คำไทยบางคำใหม่คือ ร กตามไปด้วย

ในข้อที่รับส่งถามถึงการเขียนคำควบ ว่าจะสมควรเขียนตามแบบไหน
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับได้เกล้าพิจารณาคุณแล้ว เห็นว่า ถ้าเขียนตามแบบใหม่เช่น
Mye เป็น เมย คิดว่าน่าจะเขียนเป็น มเย หรือ มะเย เพราะถ้าเขียนเป็น มเย อาจ
เป็นทางให้หายร่องรอยคำเดิมว่าเป็นคำกต่า และชวนให้เดือนเคียงเป็น มอเย
เป็นมะเย ห้างเข้าทุกที คนบางที่อาจเติม ร เป็นกต่า กตายเป็น มะเย อย่าง
กษัตริย์ แดงเป็น กระษัตริย์ ซึ่งจะเป็นการยากในภายหลัง เพราะบางคำอาจ
ไม่ทรงร่องรอยของคำเดิมเหมือนอย่าง กระษัตริย์ ใดให้ทราบก็ได้ ส่วนแบบที่
ถ่างคำกต่าออกเป็น มะเย ข้าพระพุทธเจ้าไม่สู้รัก เพราะหัดกต่าเจ้าหน้าท ใน
กระทรวงธรรมการถืออยู่ คุณยังไม่เป็นแน่นอนนัก คือถ้าเป็นคำไทย เช่น
ตะวัน ตะปู พะยาน ฉะเพาะ ชะนิต เขียนมีประจัญสน์ ส่วนพนม ซึ่งเป็น
คำเขมร ไม่มีประจัญสน์ทศจ พ เพราะเป็นคำมาจากต่างประเทศ การเขียน
รูปนี้ เป็นความสะดวกแก่การเขียน เป็นจขดากเอาคำในลักษณะคล้ายคดงกัน
ให้มาเข้าแม่พิมพ์เดียวกันหมด ซึ่งอาจผิดได้ในบางคำ ฝรั่งเรียกว่า false
analogy อีกอย่างหนึ่ง การที่จะวินิจฉัยว่า คำใดเป็นต่างประเทศ หรือคำไทย
เป็นของยากยิ่ง เช่นคำว่า เกาะพะงัน เขียนมีประจัญสน์ โดยถือหลักว่า
แปลไม่ออกและไม่ทราบว่ามาจากภาษาอะไร ก็ดากเอาเข้าพวกเป็นคำไทย
จึงมีประจัญสน์ ข้าพระพุทธเจ้าเคยพบคำ พะงัน ว่า เป็นชื่อชาติ ๆ หนึ่งใน
แหลมมลายู เช่นนั้นก็สมควรจะมีประจัญสน์ ถึงว่าคำอย่าง ตะวัน ตะปู ซึ่ง
เข้าใจกันเป็นคำไทย เดือนจากเฉียงยาวมาเป็นเฉียงสั้น ถ้าว่าตามหลักของ

เสียง เมื่อเป็นเสียงยาวด้วยกันทั้งสองพยางค์ เสียงตัวหนังกยอมหดสั้นเข้าจน
เกือบจะกดมกตนเข้ากับเสียงดังที่ยังคงเป็นเสียงยาวอยู่ ในทมิ ถ้าคำเต็มเป็น
ดาวัน ตาปฺ ก็ะหดเสียงลงเป็นครึ่งเสียง ตะ และเสียง ตอ จึงน่าจะเป็น ตวัณ
และ ตปฺ แต่การเขียนอย่างนี้ ย่อมเป็นความลำบากแก่การเขียนเขียนจำ
เหตุฉะนี้ ในคำที่ต่างเสียงของคำมาจากต่างประเทศซึ่งมีกล่า ข้าพระพุทธเจ้า
จึงสมัครไปเ็นทางเขียนตามแบบในภาษาบาลี ตามที่ได้กราบทูลมาทั้งหมด
รู้สึกด้วยเกล้าว่าขอจะมาก ๆ ไป จะเป็นการผิดถูกอันใด ขอรับพระบารมี
ปกเกล้าเป็นที่พึ่ง

ควรมีกรรมแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ มกราคม ๒๕๗๕

พระยาอนุมานราชธน

จะตอบหนังสือของท่านซึ่งมีไปถึงฉัน ลงวันที่ ๕ เดือนนี้ ที่ว่าด้วยถ้อยคำต่างๆ ฉันเห็นด้วยตามที่ท่านว่านั่นทุกประการ

ชอบใจเป็นอย่างยิ่งที่ให้คำ สาน แปลว่าช่าง ควรที่จะรู้จัก เพราะโบราณใช้คำนั้นมากเป็นช่างโดยตรง เช่นว่า เสด็จทรงพญาสาร หรือ สารเสวตร เป็นต้น แต่ทำไมจึงผ่านไปไม่สุดใจเสียเลยไม่ทราบ เขียน สาน เป็น สาร ก็ไม่ได้ทำให้เป็นทางที่ควรหลงไปเลย

ข่าวสาร แปลว่าข่าวปกเปิดอกนั้น เมื่อหลงไปเพราะเขียนเป็นข่าวสาร นั้นควรอยู่ ด้วยยังไม่รู้ ทงทเขียนสาร ความกึกกั้นแปลเอาความได้

ศาล อีกคำหนึ่ง เช่น ศาลชำระความ และ ศาลเจ้า กรมหมื่นพิทยาดงกรณ์เคยคร่ำครวญว่าเขียนผิด ด้วยเข้าใจว่าเป็นคำยืมมาจาก ศาล แต่จริงๆ ยืมไม่ได้ ถ้ายืมเป็น ศาล ก็กลายเป็นอื่นไป คือเป็นคัมภีร์ เข้าพระทัยว่าจะเป็น สาน เป็นคำไทยเราเอง

วิสัยชนนี้ ฉันรังเกียจมานานแล้ว เห็นว่าไม่ใช่สระอะ เขามาใช้เป็นสระอะ ไม่ควรอย่างยิ่ง วิสัยชนนี้เป็นเครื่องหมายให้ออกเสียงหนัก เช่น ละเลย คำนี้ควรจะประวิสัยชนนี้ แค่นี้คำ ลลาย ไม่ควรจะประวิสัยชนนี้เลย ถ้าใครอ่านไม่ออกก็ไม่ควรจะอ่านหนังสือ ไปตากซุงดีกว่า

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานขอบดาบพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๗ ธันวาคม เรื่อง
ผ้าต่าง ๆ

(๓) ผ้าย้อมหวาด ที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่แน่ใจในคำว่า ยามะหวาด
ก็เพราะทราบแต่คำว่า ผ้าย้อมหวาดไม่ใช่จะมีแต่ตั้งหวาดเท่านั้น ย้อมมีดอื่น ๆ
ด้วย บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามดูได้ความว่าผ้าตายรุ่งเก่าเป็นดั่งมวงแฉะ
มวงเจือแดงทงหน และผ้าคาวอย่างทมอยู่ในพิพิธภัณฑ์ก็เช่นนั้น โดยมาก
เป็นอันแน่นขนัดในการตั้งนิชฐานคำ ย้อมหวาด ว่ามาจาก ยามะหวาด ที่
ประทานคำอธิบายถึงเรื่อง ยานัน ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจด้วย ได้ความรู้อีก แต่
เดิมเข้าใจเดี่ยวว่านายาดงทองอย่างเดียว มิได้เฉลียวว่าตั้งอื่นที่ตายนำดำหรับ
เขียนภาพก็เรียกว่า นายา เหมือนกัน

(๒) ผ้าขาวม้า ข้าพระพุทธเจ้าจะได้เก็บคำว่า หักชะม้า ในภาษา
ยูนันไว้ เพื่อเป็นทางสอบสวนต่อไป

(๓) ที่ทรงพระกรุณาประทานเรื่องแบบนุ่งผ้าเกี้ยวเกไต เป็นพระเดช
พระคุณต้นเกล้า ๆ ได้มีผู้อธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า พวกชาย่าเหินซึ่งอยู่
ตามด้าแม่น้ำโขงแถวเมืองฮักคืบือ นุ่งผ้าคาดเดี่ยวแดงเอาชายข้างหนึ่งพันรอบ
พุง ส่วนอีกชายหนึ่งเหลือไว้ให้ห้อยยาวลงไป แดงพันกดับให้เป็นกระเป๋าคือ

ใจหน้าชา สำหรับได้บุหรืหรือตั้งของ การนุ่งชนิดนี้ พวกไทยทางอุดรเรียก
ว่า นุ่งกะเตี๋ยง ถ้าเบื่อนหน้าพชตัดคญเรียกว่า พชผษา พวกชาติเจริญแดง หรือ
พวกไทยทมิชชอซาบนอยุบ่าง มกนุ่งผาตายซังเรียกว่า ผาแต่ม แดงนุ่งกะเตี๋ยง
ทบัผาตายอกท เป็นทำนองนุ่งเกวยเถได แต่ค่านหงไม่แผ่ปรกกันเท่านน

(๕) ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบว่า ทกระทรงคตงแคเคมมามชอออกเดิน
หนิงพนตวยใหม่ เมอจะเร้งเงนจากเจ้าภาษากร ก็เอาเชอกนได้พำนเชญไป
ยงเจ้าภาษากร เป็นอนเข้าใจกันว่าถูกเกาะกุมคจ เรองนชาพระพุทธเจ้าเพง
ทราชเป็นครงแรก นุบอกจะบอกผิดถูกอย่างไร ขอประทานทราชเกล้าในเรื่อง
นตวย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Cyrenbunwong

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๒๕

พระยาอนมานราชชน

จดหมายฉบับนี้ของท่านซึ่งมีไปถึงฉัน ตั้งวันที่ ๕ เดือน ๖ ๖๒๕๒๕
มาโดยอากาศ นั้น เป็นแต่เช้าที่ ได้ความ เป็นภาษา แค้งข้างเขียนเขา
ไม่ได้เรียกหน้าชื่อใด ๆ ว่า ยามะหวัด เพราะฉะนั้นตราไว้ก่อนก็แต่
นางงามออกอย่างหนึ่ง ฉันเห็นเด็กเงาเงาซึ่งชื่อ คอง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าทรงหวงเอาความแดงไว้ ได้มาถวายทอดพระเนตร ตามวิธีพวก
เขาผู้หญิงเป็นปกติ เริ่มด้วยเอาชายมาข้างหนึ่งทาบหน้าอก เอาลูกคาง
ทับชายไว้ แล้วชักมาถอดไปในหว่างขา อย่างที่เราแต่งมาเคย เรียกกันว่า
ข่มขู่ ถึงชายกระเบนเห็นเขามองก็ไว้ แล้วหักมาทิ่มต่อหน้าหน้าอก เอาชายมา
สอดที่ตรงที่ทับเป็นชายกระเบน แล้วปล่อยชายหน้าห้อยลง เป็นอันมีชายห้อย
ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ชายข้างหน้านั้นถ้าจะห้อยอะไรก็ทับเอา ขนมาเห็นบท
ท้องเป็นกระเป๋านึ่งชนิดภาษาเงาเรียกว่า เลาะเตยะ รูปค้ำก็โกด เตยะ
แต่คล้ายกับที่ท่านว่าขานึ่ง แค้งขานึ่งนั้นเหมือนเกี่ยวเกดไต่มาถักว่า ตั้งเกดว่า
คล้ายกับในละครของเราที่แต่งความมาห้อยหน้าห้อยกัน ตั้งตั้งว่าจะมาแต่ขานึ่ง
เลาะเตยะ นั้นเอง เป็นแบบเงาเงาเงากฤษ

ขอทูลถามถึงเชือกพันใหม่ของกระทรวงคลัง ซึ่งใช้ใส่พานเชิญไป
ให้เจ้าภาษีนายอากร เพื่อกำแพงเงินนั้น ฉันไม่เคยทราบว่ามีอยู่เลย ทั้งไม่เคย
ได้ยินเรื่องเชื่อนั้นมาด้วยซ้ำ

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๗๗

พระยาอนมานราชชน

บันทึก แก่กษัตริย์ราชลพพม่า ซึ่งฉันได้ส่งมาให้ท่านเมื่อวันที่ ๘ มี
แห่งหนึ่งซึ่งแก่เป็น ในภูมิมหาปราสาท Mye-nan ด้วยอาศัยคำ Mye ซึ่งพม่า
แปลว่าพินดี ให้มานักจิตกถอยหลังไปว่า ถ้าเข้าใจผิดก็จะเป็นผิดสองหน เห็น
ว่าชื่อของเธอเขาไปตรง ๆ จะดีกว่า เพราะฉะนั้นขอเปลี่ยนคำตรงนั้น (สำหรับ
หน้า ๕) เป็น ในเมย - นัน Mye - nan มหาปราสาท

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๗๗

พระยาอนมานราชชน

ฉันรอนใจที่ท่านจะไปเที่ยวเดี่ยววันที่ ๓๕ จึงได้รีบร่างคำนำหนังสือ กฏ
มนเทียรราชลพพม่า ส่งมาให้บันทึก ด้วยปรารถนาจะให้ท่านได้ดูเสียก่อนไป
เพราะว่าในนั้นมีกล่าวถึงตัวท่าน และหอสมุดสำหรับพระนครอยู่ด้วย ถ้าท่าน
เห็นข้อข้องประการใดจะได้บอกให้ฉันทราบ จะได้แก้ไขให้พอใจท่าน ส่วน
ข้ออื่นซึ่งแม้จะไม่เกี่ยวข้องแก่ท่านก็ตาม ถ้าท่านเห็นไม่ตจะทักท้วงให้ฉันรู้ด้วย
ด้วย ก็ขอขอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง

พรส

พ.ศ. ๒๕๕๐

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๗๐

พระยาอนุนมานราชอน

ช่วยตรวจ ตำราแก้เพชรพวง ครึ่งแผ่นดินพระนารายณ์ ที่ในหอสมุด
คูด้วยที่ ในกระบวนช่าง มีช่างผูกตั้งปักพระศารธารบักฉัตรอยู่ในนั้นหรือไม่
ฉันสงสัยว่าตั้งปักพระศารธารบักฉัตรจะคิดจัดทำกันชน ในกรุงเทพฯ นี้เอง

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนนี้ โปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าดอบบ่อน ตำราแท้เพชรพวง ครึ่งแผ่นดินส้มแดงพระนารายณ์ ในกระบวนช่าง มีช่างผูกตั้งปักพระคชาธารปักฉัตรอยู่ในนั้นหรือไม่ เป็นพระเดชพระคุณตั้งเกล้า

ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจดู ตำราแท้เพชรพวง ครึ่งแผ่นดินส้มแดงพระนารายณ์ ที่มีอยู่ในหอสมุดอยู่ตามฉบับ คือ (๑) ฉบับสมุดไทยคำขนาดใหญ่ เดิมรงค์ เป็นฝีมือเขียน ซึ่งเจ้าหน้าทชแจ้งว่าในรัชกาลที่ ๓ หนังสือฉบับนี้หอสมุดได้มาจากอพยพฝังหอดวงเมื่อปีที่แล้ว โทบานแพนกว่า เขียนขึ้นเมื่อจุลศักราช ๑๓๔๒ ปีชวด โทศก

(๒) ฉบับหม่อมเจ้าขยภักดีนาค สมุดไทยขาวเด้นหมึก เป็นฉบับชูปเมื่อจุลศักราช ๑๓๕๕ ปีฉลู เบ็ญจศก

(๓) ฉบับหอสมุด สมุดไทยขาว จำลองจากฉบับที่ (๒) แต่มีรูปภาพเด้นหมึก ข้อความทั้งสามฉบับเหมือนกัน

ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจดูข้อความทั้งสามฉบับแล้ว ไม่ปรากฏว่ากล่าวถึงช่างผูกตั้งปักพระคชาธารปักฉัตร ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดข้อความในฉบับ (๑) ตอนทวารด้วยช่างพระที่นั่ง ถวายมาด้วยแล้ว

ข้อความในหนังสือคำแปลก ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้าอ่านไม่เข้าใจอยู่หลายคำ

เช่น

พนาฏ พนาถ คำนี้ในพจนานุกรมเขียนว่า พนาถ แปลว่า เบาะ แต่ใน
พจนานุกรมว่าเบาะอยู่ด้วย ถ้าเป็นเบาะก็คงเป็นเบาะพิเศษที่ใช้ โดยเฉพาะ

ใส่เสื้อเครื่องเย็บเจอบาด ตะเกิง นุ่งลายใส่เสื้อ ไม่ทราบเกล้าว่า
ตะเกิง เป็นอะไร

ข้างฟ้าพระที่นั่ง ภูตาทองสคนผูกดาวทองพนาถ คำว่า ภูตาท
ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นพระที่นั่งพุดตาด เป็นรูปกลีบคล้ายใบเตมา คู่มือคล้ายตั้ง
กับดอกพุดตาดที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็น บางท่านก็ว่าเป็นคำเดียวกับดอกใบเตมา
ของจีน แต่ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่เคยเห็นดอกใบเตมา ทองสคน ไม่ทราบเกล้า
ว่า ทองชนิดใด ในที่แห่งอื่นบางทีก็น่าว่า ทองตะกั่ว ซึ่งไม่ทราบเกล้าว่า ทอง
อะไร จะว่า ตะกั่ว ความก็ไม่เข้ากัน

พระแสงจักรกัณ กบฏก — บุญเขาะ และคำว่า ลูกมากลันไต ในความ
ว่า หมั้นสรสาแดงห่มเสื้อสักลาดเขี้ยวแทงลูกมากลันไต ไม่ทราบเกล้าว่า
เป็นของสิ่งใด ความในตอนหลังใช้ว่า ห่มเสื้อ และที่บางแห่งก็ใช้ว่า ใส่เสื้อ
ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยไปว่า ที่ใช้ว่า ห่มเสื้อ จะเป็นเสื้อที่ไม่มีแขน และ
ใช้คลุมอย่างเสื้อเกราะที่เขาเข้าประกับข้างหน้าหลัง ผิดกับที่ได้เสื้อกัน
ธรรมดากรรมัง

ทงนข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระบารมีเป็นทพ ขอประทานทราบเกล้าด้วย
อนึ่งในเรื่อง ตำราแก้เพชรพวง มีคำว่า ห่มเสื้อมิสรูว์ นุ่งกางเกงยก
ข้าพระพุทธเจ้าค้นในพจนานุกรมภาษามลายู พบคำว่า Misru แปลว่า “ผ้าซึ่งมี

ไหมทองแดง" เสื่อมมีสรูรว ก็แทนจะเป็นเตือผ้าเข้มซาบชนิดหนึ่ง ต่อนคำว้า
ผ้ายก จระหมายความถึงแพรหรือผ้าที่ยกคอก ไซ้ไตทอไป หรือละเพาะชนิด
ขอประทานทราบเกล้า

อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่องลักษณะนุ่งผ้าช้าง ซึ่งคิด
มาจากตำราช้าง ข้าพระพุทธเจ้าตามเรื่องน และนึกไม่ออกถึงทเคยรับตั้งไว้
ค้นหาในศที่จดใจก็ไม่พบ คอเมื่อได้รับตายพระหคถเรื่อง ตำราเพชรพวง จึง
ระดกขนมมาได้ ทงนพระอาชญาไม่พินเกล้า ข้อความในเรื่องนุ่งผ้าช้าง ไม่
ได้อธิบายถึงวิธีนุ่ง บอกว่าถึงจะอธิบายก็จะมีเข้าใจ ข้าพระพุทธเจ้าตองค้นดู
รูปเขียนก็ไม่มี รูดกด้วยเกล้าว่า คอไปแทนจะสูญ น่าเดี้ยคายมาก นอกจากจะ
ได้เขียนเป็นรูปขึ้นไว้

ควรมีควรวแล้วแต่จะโยรคเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. C. ...*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้างพระที่นั่งในตำราแพ่งพิชิตพวง

— ๑ —

ข้างฝั่งพระที่นั่งนำ ผูกดาวทองพนาภูบักทองแผ่ลวดมีระไบ เชิญ
พระแสงปืนสั้น ๒ ขอก พระแสงพราแล่ม ๑ พระแสงกระบี่เขาะองค์ ๑ นาย
จำลองขวานุ่งสนับเพลา ใส่เสื้อเครื่องเกี่ยวเจ็บบาด ตเก็ง นุ่งลายใส่เสื้อ
เครื่องเรือนกลางนายข้างนุ่งลายเกี่ยวลายควาน

— ๒ —

ข้างฝั่งพระที่นั่งภูตานทองสคนผูกดาวทองพนาภู กำมัญหัทททองขวาง
ประดับพลอยมีคายน้า ชาวแสงเชิญพระแสงเกาทัน พระแสงปืนสั้น ๒ ขอก
พระแสงปืนยาวขอก ๑ พระแสงหอกลัจฉกันดาทองถีบ ๒ พระแสงดาบ
ใจเพชรทรงม้า ๑ นำผูกข้างพระที่นั่ง มหาดเล็กเชิญพระล่วมทอง พระ
สุพรรณศรี นายทรงบาทนุ่งสนับเพลาสมบักลาย ใส่เสื้อเครื่องเกี่ยว ปั้นแหง
ทองสายเงิน ดอกปรจำยามทอง ควานท้ายพระที่นั่ง

— ๓ —

ข้างฝั่งพระที่นั่งรอง ผูกดาวทองกลมพนาภู สักลาดประกาดดาต ชาว
แสงเอาพระแสงปืนสั้น ๒ ขอก พระแสงพราแล่ม ๑ ใส่เขาะ พระแสงกระบี่องค์ ๑
ผูกหลังเขาะ หมั้นสรสาแดงห่มเสื้อสักลาดเขี้ยวแทงลูกมากลันไต ถือบนกลาง
นายจำลองทำคอ นุ่งลาย ห่มเสื้อเครื่องเกี่ยวลาย นายข้างนุ่งลายเกี่ยวลาย ควาน

— ๔ —

ข้างฝั่งพระที่นั่งทรง พลายดาวนกแปดกลีบพนาภู มีภูแลซ้ายหน้า
ชาวพระแสงเอาพระแสงปืนสั้น ๒ ขอก พระแสงพราแล่ม ๑ พระแสงกระบี่
ภกบุญเขาะแล่ม ๑ ขี่ใส่สนับเพลานุ่งสนับกลายใส่เสื้อเครื่อง คาคเจ็บบาด
เวนขึ้น นายมหานุกาพ เวนแรมปราบไตรภพ นายข้างนุ่งลายเกี่ยวลาย ควาน

ลักษณะนุ่งผ้าข้าง

คัดจาก พระสมุทตำราข้าง ฉบับชอจาก ม.ต. แดง สฤษดิ์บุรี
สมุดไทยคำ เต็มรงค์ มีว่า

สิทธิการิชะ จะเรียนข้าง ให้รู้จักกลจะนุ่งผ้าข้าง ๕ ชั้น ๗ ชั้น
๕ ชั้น ๓ ชั้น เป็นนพนั้น จะบอกไว้ในนี้จะมีเข้าใจ ต่อให้ดูเห็นแล้ว
จึงจะเข้าใจ จะบอกไว้ก็แต่ข้างนั้น ๔ อย่าง ๆ หนึ่งชื่อว่า ขั้วกลม อย่าง
หนึ่งชื่อว่า ขั้วท้อ อย่างหนึ่งชื่อว่า ขั้วจับ อย่างหนึ่งชื่อว่า เกไล จะนุ่ง
อย่างไรก็ตามแต่จะรักนุ่งเถิด ชั้นในนั้นเหมือนกันแล

อันว่ากลจะเกี่ยวผ้านั้น ๔ อย่าง ๆ หนึ่งชื่อว่า กระจวดจำ อย่าง
หนึ่งชื่อว่า พันทะน้ำ อย่างหนึ่งชื่อว่า กองกะพัน ๆ เกี่ยวเป็น ๓ อย่าง อย่าง
เอก อย่างโท อย่างตรี อย่างหนึ่งชื่อว่า เกไล ๆ เกี่ยวเป็น ๓ อย่าง อย่าง
หนึ่งเอกคู่ ๓ ชั้น อย่างหนึ่ง เอกสอง ๒ ชั้น อย่างหนึ่ง เอกมอ
๒ ชั้นหนึ่ง เกี่ยวได้แต่มหาดไทย กลาโหม จตุสดมภ์ จางวาง เกี่ยว
กองกะพันเอก เกี่ยวเพียงเข้า เกี่ยวกองกะพันโท เกี่ยวเพียงกลางขา
เกี่ยวกองกะพันตรี เกี่ยวเพียงคอข้าง สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าสังพร
เพชรราชา ผู้ว่าทักลาโหม ให้จัดแจงผู้จะนุ่งผ้าเกี่ยวผ้า ผู้ข้างตามบันดาคักค
ให้ศึกษาร่ำเรียนให้ถูกในกฎหมายนี้

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ พฤษภาคม ๒๔๘๐

พระยาอนุมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๖ เดือนนี้ ได้รับแล้ว ชอบใจท่านเป็นอย่าง
มาก
ทชวยตรวจและคัด ตำราแท้เพชรพวง ไปให้

ฉันจะอธิบายเหตุที่ขอให้ท่านช่วยตรวจให้ท่านทราบ ด้วยเกิดความ
คิดเห็นอย่างไร ช่างชนผู้กดขี่คนนั้นไม่ไหว ทำให้หนักใจเกิดเกิดคิดของแก่ช่าง
ที่จะชนซึ่งช่วยไม่ได้กดขี่คนแล้ว แม้ไปชนกับช่างผู้ซึ่งไม่ได้ผู้กดขี่จะคิดของแพ้
ดังครูเป็นแน่ อีกประการหนึ่งโดยนัยทางอินเดีย เขาว่าชนรากับนายตำรวจ
คือเป็นผู้ทรูกัน เป็นนาหนึ่งใจเดียวกัน ชนรากับตำรวจ ตำรวจเป็นผู้ข่ม
หาของให้ชนราก็ได้ช่วย เมื่อเขามาเทียบกันช่างก็ถึงกัน ชนช่างเป็นตำรวจ
ย่อมพระองค์อยู่แต่การต่อสู้ จะแบ่งภาคกายใจมาทำการบังคับช่างด้วยไม่ถนัด
จำต้องอาศัยนายท้ายช่างช่วย ความหาของช่วยให้แก่ชนช่าง ก็ถ้าเขาได้กดขี่
เขาผู้กดขี่หน้านายท้ายช่างเสียแล้ว จะความหาของช่วยให้แก่ชนช่าง ได้ที่ใหม่
ทำให้ไม่เชื่ออำนาจจริง ๆ จะผู้กดขี่พระราชาธิราช ก็คิดว่าคงเป็นแต่ปรังชน
สำหรับแก้คุณเด่นงาม ๆ เท่านั้น อีกประการหนึ่งนักถึงรูปเขียนชนช่าง ตามที่เห็น
รูปเก่า ๆ มา ก็เห็นเขียนชนควเป่าตังหน รูปเขียนช่างชนผู้กดขี่
พระราชาธิราชก็ดูเหมือนจะมีในหอราชกรมานุสรเป็นรูปแรกอื่นได้เห็น
ซึ่งเป็นของเขียนในรัชกาลที่ ๕ เข้าใจว่าเขียนตามพระราชพงศาวดาร ซึ่ง
กรมสมเด็จพระปรมานุชิตทรงเรียบเรียงขึ้นในรัชกาลที่ ๓ เป็นเหตุให้ตั้งใจ

ฉันว่าสัปคับพระราชาธิบดีก็ครั้น จะปรุงขนมในชนกรุงรัตนโกสินทร์เราเอง
เลี้ยงดอกกระมิ่ง จึงวานท่านดื่บ ค่ำราเพชรพวง ของกรุงกรุงเก่า ว่าจะมี
ช่างผูกสัปคับพระราชาธิบดีคร้อยในนั้นหรือไม่

คำถามของท่านซึ่งถามมาในท้ายหนังสือ ฉันอาจตอบได้เป็นบางคำ

พนาศ เคยทราบมาว่าเป็นผ้าปักกระพอง ตามที่เคยเห็นมด้อย่าง
คิดผ้าจับเป็นระบายอย่างหนึ่ง ตรงกับคำที่ท่านคิดให้ไปว่า พนาศผูกทองแม่
ลวดมระไซ่ กับคิดชายซึ่งเรียกว่าค้ายหน้าข้างอีกอย่างหนึ่ง ตรงกับคำ
ที่ท่านจดให้ไปว่า พนาศก้ามมดผูกทองขวางประดับพลอยมีคายนหน้า (คือชาย
หน้า) เคมีทน เป็นหนังสืออย่าง น้าพิงกได แปลกกันแทบตายเท่านั้น เขาอยู่
ที่คออาณก็เรียก คำคำในหนังสือเรื่อง อมรินทร์ มาได้คำหนึ่ง มีว่า แพรพพนาศ
ซหนักแรง แยมสุพรรณอาณเอก ในที่นี้กต่างถึงของ ๓ อย่าง คือ พนาศ ผ้าปัก
กระพอง ซหนัก เขอกมดควบที่สอดเท้า จะแปลว่าโกดนั้นก็จะได้กระมิ่ง ฮาน เขา
รองกันหนึ่งเห็นอกอข้าง เขาเอาถ่ายซหนักผูกทับไว้ เขาอาณน ใช้สำหรับแต่
ทำอพญา หาได้ผูกให้แก่คนชี่ข้างทั่วไปไม่

ตเกิง ไคแต่ต้นนษฐาน จะคืองเป็นชื่อตำแหน่งพนักงาน เพราะเห็น
กต่างใจเป็นด้ามภาศ คือนายจาดองชวาแดงควเซนน ตเกิงแดงควเซนน
นายข้างแดงควเซนน ถึงสัยว่า ตเกิง จะเป็นคนกต่างข้าง ด้วยท้ายบอกเครื่อง
แดงควมค่างา ขนกลาง อยู่คว

พุดตาน ท่านดำคัญเขาแผ่นข้างสัปคับเป็นพุดตาน ส่วนฉันเห็นไปว่า
แผ่นอนนทาเทียบเขม ซึ่งผูกอยู่ข้างสัปคับข้างเขม แต่ศกแต่งแปดรูปให้งาม
ซน คำว่า พุดตาน ฉันเข้าใจว่าเป็นช่อถาย อาจเป็นถายที่ทำทั่วไปในสัปคับนั้น

อนเดียนอย่างมาจากตายจนซึ่งเขียนเครื่องหมายเข้ามา เรียกกันว่าตาย
พุดตาน แต่จะเหมือนดอกพุดตานหรือไปค้นจริง ๆ หรือไม่ ใครรับผิดชอบ
ก็ไม่ทราบ ดังที่คนเขียนลายนั้นจะไม่ได้ตั้งใจทำเป็นพุดตานหรือ ไปค้นเตย
ก็ได้ ดังที่ความสำคัญของท่าน ซึ่งถือเอาแผ่นข้างลึบกับว่าตั้งนั้นเป็นพุดตาน
ก็จะถูก เพราะพดัยค์ของพระดั่งมีชนิดของพดัยค์แตกลงมา ทำเป็นรูปดอกบัว
แท้ ๆ ก็เรียกกันว่าพดัยค์พุดตาน อย่างไรก็ตามความเข้าใจในสมัยนี้ ทนงของ
พระเจ้าแผ่นดิน หากความแผ่นเขียนเขียนติดอยู่ข้าง ๆ เป็นเรียกว่าพระที่นั่งพุดตาน
เป็นของแน่นอนอย่างนั้น แต่ถ้าจะคนเอาที่มาจากทำไมจึงเรียกพุดตาน ขอนน
ต้องพักใจก่อนเพราะยังคิดไม่เห็น

ทองตะกั่ว เห็นจะพอแปลได้ว่าทองเทียม ด้วยอาศัยเทียบจากกระตาส
ทองน้ำตะโก เห็นในหนังสือเก่าแต่คนเก่าเรียกว่าทองน้ำตะกั่ว แต่ไม่ประหลาด
อะไร ตะกั่ว หรือ ตะโก ก็เขาอยู่ เป็น ไอ้ จดว่าเหมือนกัน จชทา ไชตะกั่วตายลง
แล้วทลายงได้ล้เห็นของชนิดหนึ่ง เรียกว่า ยางแก้ว แล้วปรากฏเห็นล้คล้ายทอง

ห่มเสื่อ ไล่เสื่อ สวมเสื่อ คิดว่าหมายความไม่ต่างกัน เสื่อเกราะ
ของไทยซึ่งเขาประทับหน้าห้องไม่เคยทราบ ทราบแต่จะทำด้วยหนัง เป็นเสื่อ
แขนสั้น ถ้าจะให้งามก็เอาผ้าสาบนอก

มัลลรัฐ ท่านค้นพบมาดี ข้าต้องบพจนานุกรมภาษามลายูได้คำมาตรงกัน
ด้วย ทุกฉนวนเรียกกันว่า มัลลรัฐ หรือ เข็มซาบใหม่ ก็เรียก ทอดด้วยไหม
มีลักษณะเป็นรูป ในเรื่องมลายูดังบอกที่หนึ่ง คำว่า ยก หมายถึงฝ่ามือตาย

ลาย ไม่ใช่ ร้ว ยกใหม่กม ยกทองกม คำว่า ยก มาแต่กระบวนทอ เส้นด้ายที่เข็ด
ขน เรียกว่าเส้นยก เส้นด้ายที่จมนตงเรียกว่าเส้นข่ม แล้วพุ่งกระดวยไปในหว่าง
กลาง ถ้าจะให้เปนลายเลือกยกเส้นข่มขนดางเส้น ทอไปให้เกิดเปนลายขน
จึงได้เรียกว่าผ้ายก เพราะต้องกระบวนยกเส้นข่มดางเส้นให้เกิดเปนลายขน

นอกจากนี้คอบไม่ได้ ไม่ทราบ ก็คิดไม่เห็น

คำราน่งผ่านคแปดด้าน จะไปตามใครก็เห็นจะไม่มีใครรู้ เปนอันตัญญ

แน่นอน

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระอริบายที่ทรงพระเมตตาประทานมาถึงเรื่องข้าง
กึ่งและเรื่องอื่น ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลตามไป ทรงเป็นพระเดชพระคุณ
อันเกล้า หาทัดสุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นจริงตาม กระแสพระดำริว่า สืบค้นพระคชาธารบันทึก
ฉัตรจะปรุงขึ้น ในชั้นกรุงรัตน โกสินทร์เอง แต่ข้าพระพุทธเจ้าได้พบรูปภาพสลัก
ของนครวัด ทำเป็นรูปสงครามพวกราชยานพาหนะ ในรูปนวมช้างศึกกำลังเข้าชนกัน
ช้างนวมควานคอถือขอหนึ่งคน ถดางช้างผูกสืบคืบ มีช้างเคี้ยว ๆ เหนจะสูง
ไม่เกินศอกหนึ่ง ถดางสืบคืบมีแม่ทัพกำลังยืนแสดงศร ความท่ายไม่มี บางแห่ง
แม่ทัพยืนอยู่ในสืบคืบ ยืนอยู่ในท่าก้าว เท้าหน้าอยู่ในสืบคืบ และเท้าหลัง
อยู่ที่เบื้องท้ายของช้าง คิดสงสัยเกิดว่าลักษณะเช่นนี้จะพบในพระเศียรหนึ่ง
แต่สมัยหนึ่ง เพราะในหนังสือ มหาวงศ์ ตอนถดางถึงทำวทษฐคามินชนช้าง
กับเอฬารราช ก็ปรากฏว่าทำวทษฐคามินแต่เดิกรทรวงคยพระยาคุณทตทิตถ
ยถพระหัตถ์ดำมัสครพองพระยาช้าง และปรากฏต่อไปว่ามีความช้างชนชทาย
ช้างด้วย ที่ทำวทษฐคามินทรวงคยช้าง ก็เพราะผู้เป็นนักรบยอมชนช้าง
เป็นทุกคน แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังสงสัยอยู่อย่างหนึ่งว่า การชนช้าง ๆ ย่อมแฉ่น
เข้าหากันโดยแรง ถ้าฉวยพลาดพลั้งอาวุทที่ชนช้างถือหลุดมือไป จะได้อาวุทที่
โหนมาแทน รูปช้างชนนครวัด ช้างสืบคืบก็ไม่ปรากฏว่ามีอาวุทตำรองเป็นอาไหล่

ไว้ ในหนังสือ มหาวงศ์ แห่งหนึ่งว่า ท้าวทศรูกามินพุงพระแต่งไปประหารชาติก
แต่คงว่าคือมอญอื่นตำรองไว้ แต่จะเอาใจบนข้างที่ตรงไหนหรือเอาใจกับตัว
ขุนข้างอย่างไร ไม่ปรากฏ บางทีอาจจะอยู่ที่คนกลางข้างก็เป็นได้ เวลาเข้ารับ
ตรงมบอน น่าจะสังเกตได้ยากว่าเป็นข้างแม่ทัพหรือเป็นข้างของใคร หรือจะ
สังเกตดูแพนหางนักษัตรที่คนกลางข้างถือ ทุไซหางนักษัตร จะเป็นเครื่องหมายบอก
สัญญาให้ควานท้ายหรือให้ทหารทราบหรือประการใด ขอประทานทราบเกล้า
ด้วย

ในเรื่องข้างตั้งได้กราบทูลมานั้น ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลจดจำมาโดยที่
ไม่มีความรู้ ถ้าผิดพลาดประการใด ขอรับพระบารมีปกเกล้าเป็นที่พึ่ง พระ
ชาญาไม่พินเกล้า

เรื่อง พนาถก้ามณูหักทองขวางประดับพลอยมีกายหน้า คือ ข่ายหน้า
ตามทีทรงพระกรุณาประทานพระยชิบายมา ประจวบกับเมื่อจวนหน้าพระพุทธ
เจ้าได้รับหนังสือจากพระภิกษุองค์หนึ่งอยู่เมืองฉกตนคร ขนแจ้งคำแปลในคำโคลง
ที่ว่า คาคกร้ายชายทองขวาง ร่วงร่วง อ่าคำร่า กร้าย นัน ไต่แก๋ ข่าย หรือ ร้าง
คือเครื่องดาตหงตั้งข้างททาเป็นคาวายคล้ายร่างแห แดตถจวนน เต็มแท้เป็นข่าย
เช่น ทางไทยภาคอุดรเรียกเครื่องดาตหงตั้งข้างว่า ข่ายคำ ถลายมาเป็น คาย กร้าย
โดยลำดับตามเสียงของทองถน ดังนั้น ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าว่า น่าจะถูก
เพราะเสียงกล้า กร กับเสียง ช เคยมีตัวอย่างในคำอื่นอยู่มาก

ข้าพระพุทธเจ้าพบในจดหมายรายวันทัพกรุงธนบุรี คราวทศกทัพ
ไปตีกรุงกัมพูชาว่า เรือรบเขียนเป็นรูปตราตามตำแหน่ง ครองข้างเรือเขียนเป็น

ตายรตนา เรือพระทงทรง เขียนหน้าเรือเป็นรูปครุฑ ช้างเป็นตายรตนา
พนักท้ายเขียนหน้าทองพระอวดทอง หลังคาตั้งสักหลาด ตะกุดแจว เต้ากะโตง
ทาด์เหลือง พลแจวไล่หมวกไล่เดือตอกคำ เรือรบเจ้าราชนุกุด เขียนตาย
รตนา หลังคาหุ้มผ้าแดง พลแจวไล่เดือเขียนมีธงและโคม

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าว่า เมื่อเรือรบมีเครื่องหมายบอกให้รู้ถึง
ตำแหน่งผู้ควบคุมไป ช้างศึกก็น่าจะมีอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นทงเกิดเหมือนนก
กับขอประทานทราบเกล้าด้วยว่า พระอวดทอง นนคออะไร และ สักหลาด
นั้นเป็นดีอะไร ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านพบคำอธิบายเรื่อง ผ้าสักหลาดในหนังสือ
ต่างประเทศว่ามาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Scarlet ก็ยดแต่แดงเดือตอก แต่โดย
เหตุที่ สักหลาด คำนี้ ย่อมมีอยู่ในภาษาต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกของเอเชีย
การจดหมายเหตุมาของคำจึงยังเป็นทงเคียงกันอยู่ ในภาษามลายูมีคำว่า Sakalāt
ว่าเป็นภาษาเปอร์เซีย อธิบายไว้ว่าเป็นผ้าขนาดกว้างอย่างคิเหนอหนา เช่นผ้า
ที่เอามาตัดเป็นเครื่องแบบ บางทีผ้าสักหลาดที่เข้ามาสู่ประเทศสยามในชั้นเดิม
จะเป็นแค่สีแดง จึงได้ใช้เรียกอย่างหนึ่งว่า สักหลาด เป็นทำนองเดียวกับที่
กล่าว (แต่ในท่อนเขียนว่า สักหลาดเขี้ยวก็มี) ถ้าสักหลาดแปลว่าสีแดงเดือ
ตอก แต่ก็มีคำความต่อไปในจดหมายฉบับนั้นว่า หลังคาหุ้มผ้าแดง ผ้าแดงที่
ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็น ก็ไม่สู้ห่างไกลกับสีแดงเดือตอกนัก ข้าพระพุทธเจ้าเคย
อ่านพบ ดูเหมือนว่าพวกผู้พายักเรียกว่าคือสักหลาด และคนถือธงนำหน้า
กระบวนทัพ ได้มีผู้บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า เรียกคือสักหลาดเหมือนกัน บางที
จะได้เดือสักหลาด ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้สังเกตเห็นแต่เดิม

ในจดหมายเหตุระบับนั้น และใหนั่งต้อเก่า มักเขียนคำว้า สำหนัก และ
สนุก มีคำว้า นี ค้อท้าย แต่ใหนั่งมัยนคกกลงเด็กคำว้า นี เตี้ยแต่จ จะว้าเป็น
การเคิมเข้ามาเป่ง่า ๆ ก็ค้อออกจะเป็นกัรรตั้นนัษฐานเวงไป ทงนขอปรธา
ทราบเกด้าด้วย

อนึ่ง ในเจดานี้ ทางการก้าตังคัรรจะเด็กใช้ค้ออักษรในวรรค ฎ ฏ เตี้ย
เพราะเห่นว้า ค้ออักษรในวรรคนี้ ถ้าวาดึงเตี้ย ก็ไม่มีตแปดกกับอักษรในวรรค
ค ค และใโบราณก้เคยใช้ค้อทภาษาเคิมเป็นวรรค ฎ ฏ มาเป็นวรรค ค ค
เช่นคำว้า ครุช เป็นคั้น ถ้ายกเด็กแต่จ การเรียนหนั่งต้อแถการไรพมพัตคจะ
ตระตอวกคชน แต่ท้จะเปดียนเป็น ก ข เล็กนึ เป็นเร่องเปดียนจากคความเคยชิน
จจะมีชอคตชคแกททางภาษาชนเพียงไร น่าจะกินเจดาสอบตงนกันอีกนาน คึง
จะตกตงกันได้

ควรมีควรวแล้วแต่จะไปรทเกด้า

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. M. Chuanbunwong

ขอปรธาทรายทูล สม่เค็รพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัตติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๗๐

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๔ คอบหนังสือฉัน แดงมีปัญหาอะไรอีก
คือไปนั้น ได้รับแล้ว

ขอใจท่านที่บอกถึงข้างคกรูปเขมรผิดก็ ฉันก็ไดเห็นเหมือนกัน แต่
นึกไปไม่ถึง สักกับนั้นเคยมาก ดูเหมือนหนังสือจะอยู่ใต้เรียกกับสันหลังข้าง
ข้างสักกับเป็นแต่เครื่องย่นส่งข้างข้างอยู่เท่านั้น ที่คล้ายกับวงด้านของดาว รูป

อย่างนี้ เขาอ่านด้วยหวายเป็นสองซีก มีรูปปลาย

เขาเชือกมัดคดกัน ผูกบนหลังข้าง ในนั้นวางเบาที่หนึ่ง ไม่คองมพพ ถ้าสักกับ
เคยอย่างหนักผูกได้ ไม่หนักและไม่บังคาคนท้าย สักกับของเราพพรองหยของชน
ไปอยู่สูงโง่งงน ถูกชนที่เดียว ทั้งสักกับและฉัตรและถางข้างจะคองมีวนคองน
ดงมาทันที

ข้างคกรจะคองมีคนประจำหลังข้างอย่างน้อย ๒ คน อย่างมาก ๓ คน
ถ้า ๒ คน ก็บังคับข้างคนหนึ่ง รับผิดชอบหนึ่ง ถ้า ๓ คน ก็เป็นผู้ช่วยรับผิดชอบคนหนึ่ง
ใครจะอยู่ที่ไหนเห็นจะตามถนัด คามรูปฉดกเขมรนั้นเหมือนการรับผิดชอบด้วยรถ ผู้
ทำคอปเป็นคนขับข้างเหมือนฉารถ ผู้อยู่บนสักกับเป็นคนรับอย่างขจรถ อย่าง
ถึงกาคามที่ท้าวจากับไทยเหมือนกัน คนรับผิดชอบข้าง คนบังคับข้างขท้าย
เจตนาคงมีว่า แม้มันคองจะคองรับผิดชอบของจะทำการบังคับข้างช่วยกันได้อยู่บ้าง

ท่านไม่คงสงสัย สัญชาติขตคยแดง จะต้องมาข้างใช้อาจรเป็นทุกคน เป็น
วิชาประจำตัว คนกตางข้างนั้นแหละเป็นคนช่วยรบ คือคอยช่วยแทงฟันชัต
อาวุธแก่ข้าศึก ตามโอกาสที่ควรทำ ทั้งคอยส่งอาวุธให้แก่ขุนข้างตามท่าทางที่
เข้าของควรใช้อาวุธอย่างไรด้วย กตางข้างไม่จำเป็นคงอยู่บนด้นปคม ซ้อย
กับหลังเปล่า ๆ ก็ได้ อาวุธต่าง ๆ อันจะพึงใช้ก็เดี่ยบสอดไวท โหน ๆ แด้วแต่จะ
เหมาะ เช่นข้างน้ำมันเขาก็มีขอยาให้ตมูกไปข้างข้าง ในรั้วกระบวนเพชร
พวง ก็มีสังฆาแดง ให้เชิญพระแดงเป็นพระแดงตามไปสอดตมูกไว้ตามข้างแนว
ที่ประทับนั่นเอง เป็นแน่ว่าข้างศึกจะต้องเตรียมอาวุธไปใช้ให้ครบครัน

ทางนกยูงนั้น สำหรับใช้ไบกเป็นสัญญาตั้งทัพ ให้รุกให้ถอยทั้งกอง
หรือจะให้ซ้ายถอยขวารุก หรือซ้ายรุกขวาถอย ตามท่วงทศกซงแม่ทัพจะตั้ง
ให้ทำ อย่างเดียวกับแตรเดี่ยวของฝรั่งนั่นเอง

ท่านออกตัวในท้ายความซึ่งพูดด้วยข้าง ขอโทษว่าไม่รู้ในเรื่องข้าง ขอ
ให้ท่านเข้าใจว่าฉันเกิดมาไม่ทันเรียนเหมือนนัก อาศัยแต่ได้ตั้งเกดแตะคิดต่อ
เท่านั้น

ข้าง เห็นว่าควรจะอยู่ที่ชายผ้าเท่านั้น มนแต่เจาะชายผ้าเป็นเส้นด้าย
ให้เป็นระบายชายครุย ถ้ายาวเกินไปก็ถักเป็นตาตั้งเหลี่ยม คาขนมเบี่ยงกปูน
คาหกเหลี่ยมไว้ชายเป็นครุย เพื่อให้เห็นงาม ทว่าสำหรับผ้าถุงห่มปกคลุมอะไร
ควรทำเพียงเท่านั้น คาชายหน้าข้างก็ติดอยู่กับพนาศ คือ เป็นระบายชายของผ้า
ปกกระพองนั่นเอง ที่ถักเป็นตาชายทั้งผืนหน้าจะควรเป็นแต่แหองนหรืออะไร
พองนั้น

คำว่า ทรูยกราย น่าจะหมายถึงศาลกรายชายกรวย คำว่า กราย สัม
เป็นผ้ามากกว่า แต่จะว่า กราย ชาย กรวย ทรูย ทรูย ทรวย เป็นคำเดียวกันก็จะ
ไปได้กรรมัง แต่ควรตราไว้ก่อน

การเขียนตราที่เรีอระบบทะเล ดับไปจากเรือกระบวนซึ่งทำหัวเป็นรูปตั้ง
หนักคอตราที่เคย ตราหมายเรือมาแต่ขงทางอินเดีย ขุนรถคนหนึ่งกัมของประจำ
ตจคนหนึ่ง พระมหากษัตริย์ของเราเจดาพยุหยาตรากรมคนถือธงกระบือช ทรูท
พาหน้าหน้า ธงทรูทพาหน้าหน้าแหวะเป็นเครื่องหมายองค์พระราชา ธงกระบือช
หนักว่าเป็นธงพระมหาอุปราช เจดาไม่มีอุปราชก็เอามารวมในดวงหัตถวง กรมมี
อุปราชหนักไม่ยอมคนกดทับไป ในรูปเขมรดกกัมของเช่นเดียวกัน ธงรูปทรูท
เป็นของพระราชา ถ้วนแม่ทัพอื่น ๆ เป็นรูปตั้งเป็นพัน ตกัดมกบชของเรา พวก
พระมหาเทพมหามนตรีอะไรเหล่านั้น ถอตราเป็นรูปตั้งครพหลนมานกนทงน

พระอวด คำนี้ฉันไม่รู้เหมือนกัน แต่เห็นคล้ายกับคำ บังอวด ฉัน
ในหนังสือเก่า ๆ อาจกลายมาจากคำนี้ได้ เป็น ผอวด ประอวด พระอวด
เช่น บันทม ผทม ประทม ฉันคิดว่า บังอวด หรือ พระอวด นั้นเป็นพระนัก
ตูกทรง แต่ท่านอย่าเพิกถ้อเขาเป็นแน่ เป็นแต่ฟังไว้สังเกตดูต่อไป

สักกาด ท่านควรจะเข้าใจ ว่าคำนี้เราหมายเพียงว่าเป็นผ้าทอด้วย
ขนตั้งดอ ไม่ได้รู้สึกไปถึงตั้งของมันด้วย หลังคาสี หมายความว่าหลังคาตาสด้วย
ผ้าดี แสดงว่าเป็นของดีมีศักดิ์สูงกว่าหลังคาที่ปล่อยไว้เป็นไปไม่ตามปกติ ผ้าดี
ที่ตาสหลังคาแต่ก่อนก็ตาสด้วยผ้าเมืองไทย ซึ่งยอมด้วยเบ็ดอกไม้ มีผ้าแดง
ยอเขียวกระจุกเป็นคัน ฉันมีตั้งมอชชอ ภายหลังมีผ้าสักกาดตั้งได้เข้ามา เราเห็น
ตั้งงามเขาชนตาสหลังคา จึงเรียกว่าตั้งสักกาด หมายความว่าหลังคาตาสด้วย
ผ้าสักกาด จัดว่าเป็นคัทหนึ่ง ไม่หมายไปถึงว่าเป็นสิ่งอะไร

สำนึกนี้ สนุกนี้ ฉันก็เคยพบมากเหมือนกัน คิดแปดก็ไม่เห็น คนอื่น
เขาก็คิดแปดกัน แต่คำแปดของเขาฉันไม่เห็นชอบด้วย เคยคิดอยู่จนทุกวันนี้

ความคิดที่จะเปลี่ยนหนังสือใช้ ก ข เล็ก ฉันทลายว่าไม่ได้ เพราะเรา
ใช้ภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาของเราอยู่มาก ซ้ำภาษาบาลีเราก็บำรุงให้
ว่าเรียนกันอยู่หนักหนา ต้องเด็กภาษาบาลีสันสกฤตก่อนจึงจะเด็ก วรรณคดี ตาม
ไปได้

ในหนังสือซึ่งฉันเขียนมาถึงท่านฉบับก่อน ฉันนิษฐานคำ ทองตะกุก ว่า
เป็นทองเทียมเห็นจะผิด ทองน้ำตะกุก หรือน้ำตะโก นั้นแหละเป็นแน่แท้ทองเทียม
แต่ทองตะกุกอื่นไม่มีคำว่า น้ำ อยู่ในนั้น อาจเป็นทองชนิดใดอันเป็นทองจริงก็ได้
อนึ่งท่านบอกถึงทองน้ำตะโก ว่าเขาทำอย่างแฉ่งนั้น ต่างที่เขาเรียกว่า นามนรงค์
แต่ฉันคิดว่าเป็นคนละอย่าง นามนรงค์ ที่จะทำขึ้นใช้ ในเมื่อทำอย่างแฉ่งไม่ได้
คงใช้นามนียงเอามาเคี้ยวให้ใส ใส่รงค์ลงไปให้ส่ำเหลือง ทาบนตะกุกก็พอใช้ได้
แต่เห็นจะแดงกว่าอย่างแฉ่ง

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าถวายเรื่องลักษณะหนังสือข้างไปแต่นั้น เพราะ
สำคัญว่าจะมีฉบับอยู่แต่ที่ใดถวายไป ทรงเป็นด้วยความไม่รอบคอบของ
ข้าพระพุทธเจ้า พระอาชญาไม่พินเกล้า

บัดนี้เจ้าหน้าทคนพบพระตำหรับหนังสือข้างแต่ ขอประทานถวาย
สำเนาที่คัดขึ้นไว้ ๓ ฉบับ มาพร้อมกันหนังสือฉบับนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่าน
ดูโดยตลอด เมื่ออ่านแล้วก็ไม่ดูเข้าใจนัก นอกจากจะต้องอ่านทบทวนและ
ทดลองนั่งดู แต่กระนั้นข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่แน่ใจว่าจะทำได้ เพราะการ
อธิบายวิธีทำต่าง ๆ เป็นเรื่องที่อธิบายยาก เพียงแต่ดูหนังสือกันตามธรรมดา
ถ้าจดลงเป็นหนังสือ ก็เป็นความลำบากไม่น้อยอยู่แล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาสุรเสนาบดี

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

พระตำหรับนุ่งผ้าข้าง

กลหนึ่งที่จะนุ่งผ้าข้างมี ๓ พวก กรมข้าง เสนาบดี ผ้าดีน พวกหนึ่ง
ถ้าจะนุ่งผ้าอย่างกรมข้าง ขันผัดพานล่อแพนนั้นมียุ ๔ อย่าง ๗ ทิ้งชื่อว่า
เกไล อย่างหนึ่งชื่อว่าบัวตุม อย่างหนึ่งชื่อว่าบัวบาน อย่างหนึ่งชื่อว่าบัวจิบ

ถ้าข้างซันตา ให้นุ่งเกไล ถ้าจะนุ่งเกไลนั้น ให้นุ่งผ้า ๖ คืบ ๖ แขน
๒ ผืนเพลาะพับเอาลายเข้า แล้วจึงหยิบริมนุ่งชายซ้ายสั้น ชายขวายาว ชาย
ยาวนั้นจับหน้าทั้งสองผืน สอดขึ้นไปเป็นชายปกจนสั้นยาว ชายสั้นนั้นจึง
โจงกระเบนแต่ชายเดียวให้ทับหน้าสั้นแล้ว จึงแหวกชายที่พับไว้ขึ้น โจง
ข้างหนึ่งเป็นทางหงส์ ข้างหนึ่งตามแต่จะเกี่ยวผ้าเกิด

ถ้าข้างน้ำมันคอปลาทมอนั้น ให้นุ่งบัวตุม ถ้าจะนุ่งบัวตุม ให้นุ่งผ้า
สองปักคลี่ริม นุ่งจับชายเสมอกัน แล้วจึงจับริมทั้งสองชาย แต่ชายหน้าเข้ามา
ตลอดปก แล้วจึงสอดขึ้นเป็นปกห้อยลงมาเสมอเข้าทั้งสองข้าง ให้จับกลางผ้า
นุ่ง รวบเข้าอกที่หนึ่ง แล้วจึงโจงกระเบนทั้งสองริม แล้วจึงเห็นบหน้าชนบน
เสมอปก เห็นบหลังชนบนผ้าเกี่ยวนั้น ตามแต่จะเกี่ยวผ้าเกิด

ถ้าข้างน้ำมันคอกระบอก ให้นุ่งบัวจิบ ถ้าจะนุ่งบัวจิบ ให้นุ่งผ้า
สี่คืบ ยาว ๔ แขนผืนหนึ่ง ไร่ชายซ้ายสั้น ชายขวายาว ซ้ายสั้นโจงกระเบน
ชายยาวสอดขึ้นมาเป็นปก แล้วจึงให้นุ่งผ้าสมปัก คลี่ริมจับชายเสมอกัน
ให้จัดกลับหลังเห็นบชนมา ๓ ชนบ ให้จับริมแต่หน้าเข้ามาจนปก เป็นกลีบ
เพล่เหลื่อมกัน เห็นบทั้งสองข้างแล้ว จึงโจงกระเบนริมทั้งสองชาย แล้ว
จึงโจงกระเบนชายใหญ่รวบกัน จึงเอาชายปกนั้นจับขวางพาดตักไว้ เกี่ยว
ผ้าตามแต่จะเกี่ยวเกิด

ถ้าข้างน้ำมันคือน้ำเต้า ให้นุ่งบัวบาน ให้นุ่งผ้าสมปัก ชายซ้ายสั้น
ชายขวายาว ชายขวาจับเป็นพกพาดน้ำไว้ ใจงกระเบนริมขวาแล้วใจงกระเบน
ริมซ้าย แล้วจึงจัดกลีบเหน็บหน้าไขว้ทับพก แล้วจึงใจงกระเบน เกี่ยวผ้า
ตามจะเกี่ยวผ้าเกิด

ที่นี้จะว่าด้วยนุ่งผ้าอย่างเสนาบดี แต่งตัวตามเสด็จ เมืองงามไพรสพ
แขกเมืองแลย่นนางเรียงคำปลายเชือกพะเนียด ย่นนางเรียงพระราชพิธี
คเชนทร์ศวสนานนั้นมอยู่ ๗ อย่าง ซอบัวช่อน ซอบัวคลี ซอบัวกระจาย ซอ
บัวกลม ซอบัวท้อ ซอบัวบิน ซอบัวฉลวงไฟ

ถ้าจะนุ่งบัวช่อน ให้นุ่งผ้า ๓ ผืน เพลาะพับลายออกไว้ผืนหนึ่ง ลาย
เข้า ๒ ผืน ให้อะลายเข้าไว้ข้างนอก ให้อะลายออกไว้ข้างใน แล้วจึงจับ
หน้าผืนลายออกนั้น จับทางยาว เหน็บหน้าติดหนึ่ง ทั้งสองชาย แล้วจึง
หีบตะเข็บหลังเพลาะล่างเหน็บหลังที่หนึ่ง จึงจับริมล่างดลบให้ลายออก นุ่ง
ทับบนเสมอเดิม ผ่อนชายให้เท่ากันแล้วจึงจับหน้า ทางกว้างที่ผืนดลบชน
มานั้น สอดขึ้นมาเป็นพกเสมอชาย จึงใจงกระเบนให้แนบทั้งหน้าหลัง เกี่ยว
ผ้าั้นตามแต่จะเกี่ยวเกิด

ถ้าจะนุ่งผ้าบัวคลี ให้นุ่งผ้า ๓ ผืน เพลาะพับผืนหนึ่ง ให้อะลายออกลาย
เข้า ๒ ผืน ให้นุ่งเข้าไว้ข้างใน ลายออกไว้ข้างนอก จึงจับชายให้เสมอกัน
ทั้งสองหน้า แล้วหีบพกชายซ้ายเหมือนสมปักสอดขึ้นมาไว้ แล้วจึงจับหน้า
ผืนลายออกนั้น สอดขึ้นมาพกชกผ่อนไต้ยาว แล้วดลบริมล่างผืนลายเข้านั้น
กลับขึ้นมาให้อะลายออก สอดใต้ผ้าผืนลายออกนั้น นุ่งเข้าให้ชายขวายาว ชาย
ซ้ายสั้น แล้วจึงใจงกระเบนริมชายซ้าย แล้วจึงใจงกระเบนริมชายขวา แล้วจึง
จับหน้าให้ใหญ่ เหน็บหน้าแล้วจึงใจงกระเบน แล้วดลบผ้าผืนลายออกเต็มนั้น

ปกลงมา ให้จับหน้าทางยาว ผืนบนนั้นเห็นขยบพดด้งเกี่ยวเกลไถ มุ่งอย่างนี้
ห้ามมิให้เกี่ยวผ้าแล

ถ้าจะมุ่งผ้าขั้วกระจาย ให้มุ่งผ้า ๓ ผืน เพลาะพับกลางเอาลายออก
มุ่งให้ชายเสมอกันแล้ว ให้จับริมข้างล่างผืนลายเข้านั้น สอดขึ้นมาเป็นพก
ให้หยิบตะเข็บหลังตรงกลางเห็นชนิดหนึ่ง ให้คลบริมผืนนอกมุ่งตลบขึ้นมา
โจงกระเบนสองริม แล้วจึงให้จับหน้าผ้าผืนใน ให้ใหญ่แล้ว เห็นหน้าโจง
กระเบน แล้วจึงคลี่ชายพกที่สอดนั้นออกไว้ มุ่งผ้าตามแต่จะเกี่ยวผ้าเกิด

ถ้าจะมุ่งผ้าขั้วกลมนั้น ให้มุ่งผ้า ๓ ผืน เพลาะคลี่ริมลายออกยาวสั้น
ให้เท่ากัน แล้วพับหน้าให้เสมอกันทั้งสองชาย จึงหยิบเอากลางผืน ผืนกลาง
ทางยาวที่พับไว้ นั้น สอดขึ้นมาเป็นพกให้ยาวสุดมือท่วมศีรษะพาดบ่าไว้ แล้วให้
จับตะเข็บผืนล่างที่ล่อยเพลาะนั้น ตลบมุ่งขึ้นมาเป็น ๓ ชั้น ให้ชายเสมอกัน
แล้วจึงหยิบริมผืนนอกโจงกระเบนทั้งสองข้าง ยังเหลืออยู่ ๔ ชาย ๒ ชายนอก
นั้น ให้โจงกระเบนเสีย ๒ ชาย ในนั้นให้ไขว้กันไว้ที่ท้องน้อยเป็นชายแครง
แล้วจึงตลบพกทั้งสองพกนั้น ตลบโจงกระเบนทับชายไขว้อีกหนหนึ่ง แล้วจึง
คลี่หน้าผ้าออกไว้ สัณฐานเหมือนทูปลา ผ้าเกี่ยวนั้นตามแต่จะเกี่ยวเกิด

ถ้าจะมุ่งบัวท้อ ให้มุ่งผ้า ๒ ผืน เพลาะชายหน้าเสมอกัน แล้วให้จับ
ทางกว้าง แต่หน้าจนกระทั่งพกสอดขึ้นไปเป็นพกทั้งสองชาย ชักให้ยาวท่วม
ศีรษะสุดมือ แล้วจึงตลบตะเข็บกลางขึ้นมามุ่งทับพกเข้าอีกที่หนึ่ง แล้วจึง
โจงกระเบนริมทั้งสองข้าง แล้วให้จับหน้า เห็นหลัง แล้วเห็นหน้าชั้นล่าง
แล้วให้คลี่พกที่จับไว้ นั้น กลับจับเป็นทางยาวขึ้นไปเห็นข้างทับสองชาย ให้
ห่อเข้าทั้งสองข้าง ผ้าเกี่ยวนั้นตามจะเกี่ยวเกิด

ถ้าจะนุ่งบัวบิน ให้นุ่งผ้า ๒ ผืน เพลายพับกลาง เพลายเอาลายเข้า ให้นุ่งเอาลายเข้าไว้ข้างนอก เอาลายออกไว้ข้างใน แล้วดลบรมผืนนอกนั้น นุ่งขึ้นมาให้ลายออกครึ่งผืน จึงจับหน้าผืนนอกนั้นสอดขึ้นมาเป็นพกทั้งสองข้าง แล้วจึงจับกลางผืน ผืนในข้างหลังดลบนขึ้นมาให้ลายเข้า เทียบหลังนิตหนึ่ง แล้วจึงกลั้วผืนใน ลอดไปโจงกระเบนทั้งสองข้าง แล้วให้จับหน้าใหญ่ ๆ โจงกระเบนข้างหลังแล้วเทียบหน้า แล้วให้คล้ายพกจับหน้าไปเทียบโจงกระเบนทั้งสองข้าง เหมือนบักครุฑ ผ้าเกี้ยวชนตามแต่จะเกี้ยวเกิด

ถ้าจะนุ่งตามเสด็จพระราชดำเนินไปโพนประพาสนั้น ให้นุ่งผ้าอลองไพร คาดรัดตะคอด ใส่เสื้ออย่างน้อย โปกศีรษะ ถ้าจะนุ่งอลองไพรนั้น ให้นุ่งผ้าไหม ๒ ผืน ผืนหนึ่งนุ่งใน ผืนหนึ่งให้จับหน้า ทางยาวเทียบไว้ริมพกทั้งสองข้าง แล้วจึงให้นุ่งผ้านอกชาย ให้เสมอกันอีกผืนหนึ่ง ผืนพกให้เทียบกลางผืนเทียบหลังทหนึ่ง แล้วชักชายพกจับผืนในทเทียบไว้บนชนมาทั้งสองชาย ยาวสอดหนึ่งท้อยลงมาดั่งเจียรบาด แล้วจึงจับหน้าทางกว้าง เทียบหน้าโจงกระเบน ทับผืนในเข้าดั่งจับโจม ให้ผืนในทับสนับเพลนเสมอเข้า ให้ผืนนอกทับผืนในให้พื้นเข้า ๔ นิ้วเกิด

ถ้าจะโปกผ้านั้น ให้เอาผ้าดำกว้างตั้งแต่สอดคืบ ลงมาจนสอดหนึ่งก็ได้ ยาว ๒ สอดคืบ ให้เอาดื่บกลมทหนักบาทหนึ่ง ผูกมุมไว้ จึงให้เอาผ้านั้นคลุมศีรษะทางกว้าง ให้เอาดื่บกมนี้อยู่ที่คอดอกไม้ข้างขวา แล้วจึงเอาหางผ้าที่เหลือนั้นพับศีรษะเข้าแล้ว ให้ดลผ้าที่คลุมศีรษะนั้นดลลงไป สันฐานเหมือนหนึ่งหมวกเกิด

ที่นี้จะว่าด้วยกลจะเกี้ยวผ้านั้นมีอยู่ ๔ อย่าง ๆ หนึ่งนั้นชื่อว่า ยัญพิศ อย่างหนึ่งชื่อว่า กระวัดจำ อย่างหนึ่งชื่อว่า พันหน้า อย่างหนึ่งชื่อว่า เกไล

อันเกี่ยวผ้ายัญพันนั้น ท่านให้เกี่ยวผ้าไหม มีให้เกี่ยวผ้าลาย สำหรับ
ข้างนามหนัก มีกรยาลงน้ำมัน ให้เอาหน้าทางยาวผูกเอวเข้าไว้ ลั่นฐาน
ดั่งผูกเต่า แล้วให้รวบทบโอบตัวไปข้างซ้ายทบมาตั้งข้างหน้า จึงให้ชายที่
เหลืออยู่นั้นลอดซัดขึ้นไป แล้วกระหวัดทบลงมาลอดให้ซัดล้าไว้พออยู่
ชายที่เหลืออยู่นั้นให้ห้อยลงมาตรงพกตั้งห้อยหน้าขึ้นเกิด

ถ้าจะเกี่ยวข้อว่า กระหวัดจำนั้น ให้เกี่ยวผ้าลายพับหนึ่งตั้งหนึ่งเจียร
ขาด โอบตัวเข้าให้หน้าเสมอกัน แล้วจึงทบหน้าขึ้นซัดขึ้นตั้งหนึ่งรังคกแทน
ให้ได้ ๒ ซัด ชายนั้นให้ห้อยลงไปดั่งเจียรขาด ถ้าอย่างนั้นข้างให้พาดเข้าไว้
เมื่อจะเดิน ให้ตกลงทับเห็นหน้าขึ้นมาทางสองข้างเกิด

ถ้าจะเกี่ยวผ้าพันหน้า ให้เกี่ยวผ้าลายพับหนึ่งตั้งหนึ่งเจียรขาด ห้อยชาย
ลงไว้ แล้วให้พันตัวให้ได้ ๒ รอบ จึงให้ซัดชายพันไว้ตั้งหนึ่งเข้าตะกรุดเข็ด
แล้วให้ชายซ้อนกันลงทั้งสองชาย จึงทบกลับขึ้นมาเห็นใบตรงหน้าเกิด

ถ้าจะเกี่ยวผ้าเกลไอนั้น ให้เกี่ยวผ้าลายคล้อออก มีให้พับผอนให้ชายซ้าย
สั้น ชายขวายาว ให้เอาริมหนึ่งเข้า ผูกพกให้แน่น จึงให้จับหน้า ทางยาว
ทั้งสองข้าง ผูกไขว่ซัดกัน ให้เป็นเงื่อนกระทบชายยาว แล้วจึงให้จับหน้า
ชายยาวนั้นเห็นทับพกลงไว้เกิด

กลหนึ่งเล่า ถ้าจะเกี่ยวผ้าแลมุ้งผ้าให้งามพอสมกันนั้น ถ้ามุ้งเกลไให้
เกี่ยวกระหวัดกัน เอาเลื่อมไว้ใต้พกเกลไ ๑ ถ้าจะมุ้งบัวตุ้ม ให้เกี่ยวเกลไ ๑
ถ้าจะมุ้งบัวบาน ให้เกี่ยวกระหวัดจำ เอาเงื่อนไว้ใต้พกบัวบาน ๑ ถ้าจะมุ้ง
บัวจับ ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ ถ้าจะมุ้งบัวซ้อน ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ ถ้าจะมุ้งบัว
กระจาย ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ ถ้าจะมุ้งบัวกลม ให้เกี่ยวเกลไ ๑ ถ้าจะมุ้งบัวท่อ

ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ ถ้าจะนุ่งบัวบิน ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ นำนุ่งกับผ้าเกี่ยว
ถูกกัน คุณงามใช้ ได้มี ๕ อย่างเท่านั้น

ถ้าจะนุ่งบัวคลี่ ห้ามมิให้เกี่ยวผ้า ให้คาดแต่รัดตะคอด ถ้าจะนุ่งฉลอง
ไพร ห้ามมิให้เกี่ยวผ้า ให้คาดแต่รัดตะคอดเกิด

ที่จะว่าด้วยกลที่จะนุ่งผ้าอีก ๒ อย่างใหม่แล้ว สำหรับที่จะกระทำ
พระราชพิธีพระคชกรรมทั้งปวง อย่างหนึ่งเรียกว่านุ่งหมอ อย่างหนึ่งเรียกว่า
นุ่งดอกกระพัตหมอนั้น ให้นุ่งผ้าขาวกว้าง ๕ คืบ ยาว ๖ แขน ๒ ผืนเพลา
แล้ว ให้พับกลางเข้านุ่งให้สูงพ้นสะดือมาหนึ่งแล้ว จึงดลบล้างกลับขึ้นมา
นุ่งพอเสมอสะดืออีกชั้นหนึ่ง แล้วให้เอาชายหน้าผืนที่ดลบล้างมานั้น ลอดชั้น
มาเป็นพกทั้งสองชาย ชายล่างนั้นแล้วให้โจงกระเบนเกิด ชายพกทั้งสองชาย
นั้น ให้ผูกไขว่กันเป็นพรวดเกิด

ถ้าจะนุ่งผ้าดอกกระพัตนั้น ให้นุ่งผ้าขาวกว้าง ๔ คืบ ยาว ๑๒ แขน
ให้นุ่งผูกเข้าชายเสมอกัน แล้วให้จับริมพกน้อย ๆ ๗ ดลบล เทน็บไขว่ทับพก
ขวา ทับซ้าย เรียกว่าแทงชนาย แล้วจึงให้จับหน้าผ้าทางขวานั้น โจงกระเบน
ลอดชั้นไปข้างใน อันชายกระเบนนั้น ตกลงมาอยู่ข้างหน้าคางหนึ่งนุ่งโจง
กระเบน ดูข้างหลังคางหนึ่งนุ่งจับ แล้วจึงให้ห่มผ้า ผ้าห่มนั้นกว้างคงบักยาว
๑๒ คอก ให้พาดบ่าขวาลงมา ให้ชายย่อยลงไปข้างหลังจนกระทั่งคืน ข้าง
ซ้ายขวานั้นให้พันเอาไว้โดยทักษิณาวฏ แล้วให้ลอดซัดทับไปข้างซ้าย โดย
ลำผืนคางก่อน แล้วลอดมาใต้ลำผืนพาดบ่า ทับผ้าเอาไว้ข้างขวาห้อยลงมาเป็น
หางสองชายเสมอกัน แล้วลอดเป็นพรวด เบี่ยงให้ชายห้อยทั้งสองข้าง จึงให้
ชายกระเบนนั้นผูกเป็นพรวด เบี่ยงทับลำผ้าห่มลงอีกชั้นหนึ่งเกิด นำนุ่ง

๒ อย่างนี้ ห้ามมิให้คนทั้งปวงที่มีได้ทำงานหมอนั่ง จังไรหนัก ให้นั่งแต่คน
ที่ทำงานหมอน แล้วจึงจะควร

ที่นี้จะว่าด้วยอย่างพระภูษาวรรณวิไลพัตร์ อันสมเด็จพระมหากษัตรา
ธิราชเจ้า ทรงมาแต่ก่อนนั้นมียู่ ๕ อย่าง ถ้าเจ้าพนักงาน คือ ขุนศรีไชยา
ทิพย์ ขุนสิทธิธรรม จะเรียนนั้น ให้มีขวัญข้าว คือบายศรีใบทองแห่งชั้นเดียว
หนึ่ง ปลาช่อนต้มตัวหนึ่ง กับน้ำพริกถ้วยหนึ่ง คำนับครุแล้วจึงให้บอกกัน

พระภูษาชื่อว่าบัวประกอบแก้วนั้น ให้ทรงผ้า ๕ คืบ ยาว ๕ แขน
๒ ผืนเพลาะ ให้เว้นเพลาะตั้งแต่หน้าเข้าไป ทั้งสองข้าง แล้วจึงให้ทรงผ้า
กว้างคืบผืนหนึ่ง เอาลายออกข้างนอกให้พับริมตกลงมาให้ลายออกเสมอริม
แล้วจึงเอาเข็มกลัดไว้ แล้วจึงให้ตกลงทั้งสองข้าง ให้หน้าขึ้นมาข้างพระองค์
ทั้งสองข้าง แล้วจึงให้คาดเชือกสอดเข้าไว้ในใต้รระบายชั้นบน แล้วจึงให้
ทรงผ้าผืนที่เพลาะคลี่ริมให้ชายเสมอกัน ผูกปกให้แน่น แล้วให้จับหน้าเข้ามา
เสมอแหวก ให้เห็นบหน้าทั้งสองชายเคียงเสมอกันอยู่ แล้วจึงโจงกระเบน
ลอดข้างในขึ้นไปชักทางกระเบนให้ตั้งแล้ว จึงคลบนุ่งอีกชั้นหนึ่ง ให้ผูกพระ
ธำมรงค์ทั้งสองกอด ๆ ละ ๒ องค์เป็น ๔ องค์ แล้วจึงให้จับหน้ามาโจงกระเบน
เป็นทางหงส์ แล้วให้ร้อยพระธำมรงค์ที่ชายกระเบนน้อยข้างละองค์ จึงผูก
ไขว่ลงไว้แล้วคาดรัดตะคดทับหางกระเบนไว้ แล้วจึงคลี่ระบายทั้งสองชั้นปก
ลงมา ให้ชั้นนอกหน้านั้นให้เพล่กลับชักไปข้างหลังตั้งหนึ่งผ้าทัพ แล้วจึงให้
ถอดเข็มที่กลัดนั้นเสีย จึงคลี่ระบายชั้นบนนั้นปกลงมาอีกชั้นหนึ่งเปิด

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๗๐

พระยาอนุমানราชอิน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๕ เดือนนี้ คิดดำเนินตำราหนังสือข้างส่งไป
ให้ใหม่ ได้รับแล้ว ขอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง ฉันได้ร่างหนังสือถึงท่านจนแล้ว
แต่ยังไม่ทันได้คิดพิมพ์ จะขอให้ท่านช่วยตรวจดูระบบอื่น ด้วยอ่านตำรา
ระบบของหม่อมเจ้าব্যกคณารถ เห็นเป็นของปลอม แต่พอคิดไม่ทันคิดพิมพ์
ส่งมา ท่านก็ส่งระบบใหม่ไปให้เสียแล้ว ท่านจะจำได้หรือไม่ ฉันได้เตือนท่าน
เมื่อเห็นท่านรรมว่าชื่อหนังสือเก่ามาจากหม่อมเจ้าব্যกคณารถได้มาก จึงได้
เตือนท่านว่าอย่าใส่ใจในหนังสือเหล่านั้นมากนัก คำเตือนนั้นเตือนโดยได้เคย
เห็นหนังสือของหม่อมเจ้าব্যกคณารถเก็บไว้ มีหนังสือซึ่งแต่งปลอมเป็นหนังสือ
เก่าอยู่บ้าง ซึ่งเจ้าคงไม่รู้จัก

ระบบที่ท่านคิดส่งไปให้ใหม่ เห็นคำพูดในนั้น ตั้งใจจะบอกให้เข้าใจ
จริง ๆ จะพิจารณาดูก่อน

พรส

Preseban

Nijland weg 130

Bandoeng Java

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๐

พระยาอนุนมานวาซอน

ฉันไปเที่ยวชระวา ได้รู้อะไรต่างอย่างกว้างออกไป ทำให้คิดถึงถึงเขียน
หนังสือมาบอก แม้ว่าจะเอาใจบอกเมื่อกลับมากก็เกรงว่าจะหลงลืมไปเสีย

ที่ตลาดบันตุงมีหอโบตองชาย เขาบอกว่า ขุนงรำไป ไต่ยันรู้งก
ชิมทราบดี ด้วยคำนมโธเรื่อง อีเหนา ซ้อมาแก้ออกดู ในนั้นมีกตบดำเจียก
กบตอกไมทงคอก มีจำปี จำปา กระตังงา กุหลาบ แดวยังมีใบเตยหอมหัน
เปนฝอย กับช้อใบเนียม ปนอยู่ในนั้นด้วย พวกเราที่ออกไปอยู่บันตุงก่อน
บอกจ่าคอกอะไรก็ได้ สดแต่มีกลิ่นหอมแล้วเป็นไซใดทงนั้น ขุนงรำ จ่าคอกไม้
รำไป จ่าคอกคละ ประปน ผสม

ประหมัน เราเข้าใจว่าเป็นชื่อจำเพาะคอกดำเจียก แต่ทางชระวาใช้กว้าง
ออกไปเป็นชนิดไม้ เช่น ดำเจียก การเกด เตย อะไรเป็นลักษณะเดียวกัน
เรียกว่าประหมันทงต้น

อนึ่ง ที่ตลาดมีชาวบัตชาย เขาเรียกว่า กะยัด ทำเอาคืนคืน แล้ว
พวกเราที่อยู่บันตุงบอกว่า ชาวบัทร์ ก็เรียก กะบูลี คำเหล่านี้เขามาตั้งเมือง
ไทย กะ กลายเป็น ชาว เช่นเดียวกับ กาแฟ ก็เป็น ชาวแม่

ลูกสะทละ เรียกว่า ชาละ มีรสฝาดอยู่ในนั้น ผิดกันกับของเมืองเรา

สหาย มลายูออกเสียงว่า สหายะ ชะวาออกเสียงว่า สอายะ แต่
เราหมายถึงว่า ไม่ใช่เพื่อน ชอบกลตอยู่

สงสาร คำนี้เราหมายความว่าได้ทุกข์ ไซ่แก่คนขอทานเป็นต้น ใกล้เคียง
คำเดิมมากกว่าทางเรา

สะ แปลว่า ทิ้ง สดาทมัน แปลว่า ส่วนอันหนึ่ง ถ้าจะพูดว่า ส่วน
ก็ สดาทมัน เท่านั้น

ภาษาชะวากับมลายู เขาว่าเกือบเป็นอันเดียวกัน เขียนกันเล็กน้อย
ท่านสงสัยอยากรู้คำใด บอกไปให้ทราบก็ยินดีที่จะช่วยสืบให้

พรอ

Preseban

Nijland weg 130

Bandoeng Java

วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๗๐

พระยาอนมานราชชน

ได้คำมาบอกอีก ๒ คำ

๑. หาบขนมที่คนหาบมาเร่ขาย เขาเรียกว่า บักกุด เข้าใจว่าคำนี้เอง
ฝรั่งเก็บเอามาเรียกหาบมาตราซังในเมืองเรา ๆ ไม่นานเรียก บักกุดนี้ ทบกับ
อยู่ในคำหาบนั้นเอง ๆ

๒. คนหาบเครื่องมือมาเที่ยวเร่บจางเขมโตหะด้วยตะกั่วรอน เขา
เรียกการเขมพนว่า ขัดศรี มาตรงกับคำที่เราใช้เขาถนัดทีเดียว แรกจะจำคำ
ของเราไปใช้ หรือว่าเราจำเอาคำเขามาใช้ อย่างไรไม่ทราบ

อนึ่ง ฉันได้เคยบอกแก่ท่านถึงเดือเกราะของเรา ว่าทำด้วยหนังหุ้มผ้า
ภายหลังมาคิดว่าบอกแก่ท่านนั้นท่านจะไม่เข้าใจกระจ่างพอ ตั้งใจจะบอกให้
กระจ่างแต่เดิมแต่เพียงนักชนใด เพื่อจะไม่ให้ตมออกจึงเขียนบอกแถมมาแต่ด้วย
ท่านคงจะได้พบสักวันหนึ่ง หรือได้พบแล้ว ในคำว่า ลลองพระองค์เกราะนวม
นวมแดงคอกเดือเกราะ ที่เรียกว่า เกราะนวม ก็เพราะเขาตรงมาที่หุ้มให้ติดกับ
หนัง ขัดถ้ำถนัดหนอย เพื่อไม่ให้กระต้างรูดกเจ็บพระองค์ ๆ

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๐
ประทานคำภาษาชวาที่เกี่ยวกับภาษาไทยบางคำ คราวที่เสด็จประพาสชวาครั้ง
ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระเมตตากรุณาอันเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ ว่า เสด็จประพาสชวาเมื่อวานนี้เอง
โดยที่เจ้าคุณประมุขมณฑลกรมมาบอก หวังด้วยเกล้า ๆ ว่า คงจะทรงพระเกษม
สำราญในกาวันที่ได้เสด็จประพาสครั้งนี้

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกดีใจในคำที่ทรงพระกรุณาประทานมา เพราะเป็น
คำที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยค้นหาในพจนานุกรมมตายุ แต่ไม่พบ เช่นคำว่า สดาทมัน
เพิ่งมาทราบเกล้า ๆ ว่า เป็นคำผสม คำว่า ปะหมัน เพิ่งมาทราบเกล้า ๆ ว่า
เป็นคำเดียวกับที่ในภาษาฝรั่งนำเขาไปใช้เรียกพรรณไม้ในจำพวกการเกิดว่า
pandanus ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นคำว่า pandanus ว่าต้นการเกิด แต่ไม่ได้
เฉลียวใจถึงคำว่า ปะหมัน ในภาษาชวาว่าเป็นคำเดียวกัน ถ้าเช่นนั้น คำว่า
การเกิด ล่าเจียก แดะ เดย ก็คงเป็นคำในภาษาชวามตายุด้อย แต่ข้าพระ
พุทธเจ้ายังค้นไม่พบ

ข้าพเจ้า ในพจนานุกรมใช้ว่า ข้าพเจ้า ซึ่งคงจะเป็นเพราะต้องการ
จะแปลคำว่า ชัตร์ ให้ได้ ที่จะกลายมาเป็น ข้าพ ข้าพระพุทธเจ้าดีใจ เพราะ
เสียงและลักษณะแห่งของเหล่านี้ใกล้เคียงกันมาก ที่ภาษาเพี้ยนไปจนค้นหาคำเต็ม

ไม่ได้ ก็น่าจะเข้าไปในทำนองนี้ ซึ่งคงมีอยู่มากคำ เป็นข้อที่ถกคิดใจข้าพระ
พุทธเจ้าอยู่

ข้าพระพุทธเจ้าไปตามปลัดในพระเมตตา ที่ประทาน โอกาสให้ข้าพระ
พุทธเจ้ากราบทูลถามคำบางคำที่ข้าพระพุทธเจ้ายังสงสัยอยู่ ทรงนุ่งนุ่งเป็น
พระเดชพระคุณดังนี้เกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านพระราชนิพนธ์ บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พบ
พระบรมราชาธิบายในบางตอน เช่นคำว่า ขุตรลข และ สุกระสาน ใน
รามเกียรติ์ ซึ่งผิดกับคำในฉบับเดิม ภาษาสันสกฤต ที่แยกเป็น กุศ และ จว
ศุกร และ สารณ ต่อมาข้าพระพุทธเจ้าพบหนังสือ รามเกียรติ์ชวา แปลเป็น
ภาษาเยอรมัน มีคำว่า ขุตรลข และ สุกสารณ เขียนเป็นคำเดียวกันไม่ได้แยกกัน
เหมือนอย่างฉบับสันสกฤต และชื่อมเหสีพระศิวะ ก็ใช้คำว่า อุมมา เป็นพหู
พยางค์ ใช้ว่า ขารพตี อย่างในฉบับสันสกฤตไม่ เป็นเหตุให้ข้าพระพุทธเจ้าสงสัย
ว่า ถ้าได้สืบสาวฉบับทางชวา ก็จะได้เค้าของ รามเกียรติ์ อีกมาก แต่
ข้าพระพุทธเจ้าไม่สามารถจะสืบสาวได้ตลอด เพราะไม่ปรากฏว่ามีฉบับที่แปล
เป็นภาษาอังกฤษ คงมีอยู่แต่ฉบับแปลเป็นภาษาเยอรมัน และภาษาสันสกฤต
เท่านั้น

คำ วิสันดา และ อังกฤษ เมื่อเทียบคำเต็มในภาษาทั้งสอง ก็ไม่สู้มีเสียง
ใกล้เคียงนัก คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คำทั้งสองนี้ จะเป็นเสียงชาวชวามตายู ซึ่ง
ภาษาไทยได้มาเป็นแน่ เป็นทำนองกับคำว่า วิลาด ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซีย ได้มา
ในภาษาไทยทางแรกทีเดียว ชาวบังกหัด่า ทรงขอประทานพระกรุณาทราบ
เกล้า ๆ ว่า ทางชวาจะเรียกชาวสันสกฤตและอังกฤษตามเสียงนี้ หรือประการใด

คำว่า เกตรา ข้าพระพุทธเจ้าพบในภาษามลายูว่า Bahtera แปลว่าเรือ
เข้ามาจาก วาติตร ในภาษาดัตช์ขุด ขอบพระทานทราบเกล้า ๆ ว่า Bahtera
จะใช้แก่เรือทั้งไปหรือใช้เฉพาะเรือดำเภาเรือใบ

ในภาษามลายู เรียกขุ่นว่า Nanka และ Champadak คำดังกล่าวเป็น
ขุ่นจำปาตะ แต่คำที่น่าจะเทียบได้ด้วยขุ่นหนึ่ง ในคิตาจารึกพระร่วง และ
ในภาษาไทยใหญ่ เรียกขุ่นว่า ทมากลาง คงจะมาจากคำว่า ทนัง ก็ได้
ขอบพระทานทราบเกล้า ๆ ว่า nanka เป็นขุ่นชนิดใดในภาษาชวา

อุหรับ ในความว่า ทรงสุคนธ์ปนูหรับระยับตา คงจะหมายถึงเครื่อง
สำอาง เครื่องหอมอย่างหนึ่ง

อาม ในคำว่า เครื่องอามพานทมาก น่าจะแปลว่า พานหมาก หรือ
ของที่ใช้ในเรื่องหมากพดู

สะพัง (Subang) ก้าพู (Krabu) ว่าเป็นชื่อคุ่มหู
ทั้งสามคำ ขอบพระทานทราบเกล้า ๆ ว่า เป็นของชนิดใด และ สะพัง
ก้าพู เป็นคุ่มหูชนิดใด

กรรมกิจแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. C. ...

N.V. Hotel Montagne

Magelang

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๑๐

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ได้รับแล้ว

ท่านจะหาหลักฐานเรื่อง รามเกียรติ์ ทางชะวาเห็นจะยาก ต่างที่
หนังสือเก่าจะเป็นหลักฐานได้จริง แต่หากมีแปลก็จะต้องเป็นภาษาวัตถินดา ซึ่งไม่เป็น
ประโยชน์แก่เราเลย ส่วนที่ชะวาเขาเด่นหนังสือ หุ่น โขน ตะกอน ก็นอนุ่นนเหตุ
เด่นเรื่องเก่าก่นอยู่ ๒ เรื่อง เรียกว่า วายังปุระวา คือเรื่อง มหาภารตยุทธ กับ
รามายณะ แต่เขาประปนกัน เช่น อานมานรบกับอารชุน (กษัตริย์ปาณฑว) ก็ได้
ชื่อเสียงดังนเรียกเอ โทไว้เงเขาศัพท์ไม่ได้

ชาวชะวาเรียกวัตถินดาว่า ยะลันดา เรียกอังกฤษว่า อิงกริส

เกตรา ตั้งตั้งว่าเป็นคำเขมร ควรตรวจทางเขมร ส่วนทางชะวา
มรตายุเรียกเรือใบใหญ่ว่า กายัล (กำปั่น) แล้วก็ถามไปเป็นเรือกลไฟ
ใหญ่ด้วย

นังกะ เป็นชุนหนังสือ ถูกอย่างท่านตั้งตั้งแล้ว จำปาตะ เขียน จำปาตัก
จริง ๆ แต่ไม่อ่านตัว ก หมายถึงชุนจำปาตะก็ได้ ชุนนตะมุดก็ได้

อุหรับ สิบไม่ได้เรื่อง เห็นจะไม่ใช้คำทางชะวามรตายุ

อาน นึกถึงที่เคยเห็นใช้ได้ ๓ อย่าง

(๑) เครื่องอานพานพระศรี

(๒) อานม้า อานช้าง (คำนี้มีคนคิดว่า อานัน)

(๓) อานชเว็นอานซัก

ดูเหมือนได้เคยพบพจนานุกรมทางเขมร เขาจำหน่ายว่าเป็นคำญอน ทำนองกัน
ดูเถิด ทางชระยามระตายุกันไม่พบ

สะพัง กะพัง ตะพัง ตระพัง เคยดอบให้พระดาร์ประเสริฐ ใต้
ความว่าเป็นที่ขงนำ เห็นจะไม่ได้มาแต่คำ Subang

กำพู เชื่อว่า กำพูช เขียนตกตัว ช กำพูฉัตร คือ กำพูฉัตร
ไม่ได้มาแต่ Krabu เหมือนกัน

พรอ

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

พระยาอนมานราชชน

ได้อ่านหนังสือ เรื่อง อสุรและยักษ์ผิดกันอย่างไร ซึ่งท่านให้ด้วยใจ
เมตตาจนจบแล้ว ขอบใจที่ได้ตั้งครุภัณฑ์ด้วยหนังสือชื่อว่า เทวดาโกง เรื่อง
ราวทกถ้าวางใจ ในหนังสือบันทึกทราบอยู่บ้างแล้ว คงจะรู้สึกเฉยยานแล้ว ที่
ไม่นึกไปถึงก็เพราะหลงตามที่เขาบอกกันว่า เทวดาดีเท่านั้นเอง

ต่อไปนี้จะพูดถึงถ้อยคำที่ใช้ ในหนังสือนี้

ทว่า คำนี้พวกเขียนหนังสือพิมพ์ชอบใช้ เห็นว่ามาแต่ ถ้าว เหมือน
อึ้ง มาแต่ อึ้งหนึ่ง อะไร มาแต่ อึ้งไร ผิว มาแต่ ผิวว่า จะควรเขียน ถว่า
แต่ถว่า เตี้ยตอกกระมัง

เสด็จ ว่า ท่าน ไม่ได้ว่าไป คิดดูคำ เสด็จพระองค์ใหญ่ เสด็จ
พระองค์เล็ก เสด็จอยู่ เสด็จไม่อยู่ นั้นเถิดจะแดงเห็น

ชาติ คำนี้ทางबाटแปลว่า เกิด เกิดแก่เจ็บตาย ชาติ ชรา พยาธิ
มรณ ที่เขามาปรับให้แก่ชนพวกหนึ่งนั้นใหม่เอี่ยมทีเดียว เพราะมันดงกันไม่สู้
จะได้ จึงทำให้ต้องยาก

ท่านจะถามไปนอกหนังสือนี้

ขวข่า คำข่า ทำไม่จริงต้องมี ข่า และ ข่า นั้น ไม่บังความเป็นอย่าง นาน

หรือ ล่า จะเอาความว่าอย่างไร

พร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๗๐

พระยาอนุมานราชธน

มาเกิดความคิดเห็นขึ้นใหม่ว่า พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว องค์ที่ยมไปแดงเพื่อให้ช่างถ่ายขยายนั้น ได้เลือกเอาแต่พระองค์
งาม ไม่ได้ใส่ใจไปถึงเครื่องแต่งพระองค์ว่าเป็นจริง บัดนี้มาเกิดความคิดเห็น
อีกว่า พระบรมรูปองค์ที่ทรงพระชฎานั้นเป็นไทยอย่างสมบูรณ์ ควรจะให้ช่าง
ถ่ายขยายจนเมื่อเลือกออกองค์หนึ่ง เพราะฉะนั้นขอความเมตตาต่อท่าน ขอยืม
พระบรมรูปองค์ที่ทรงพระชฎาอีกองค์หนึ่ง ถ้าท่านอนุญาตให้ยืมไป จะขอบใจ
ท่านเป็นอันมาก มอบแก่ผู้ถือหนังสือไปก็ได้

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๖ เดือนนี้ ดองฉบับ เป็น
พระเดชพระคุณอันเกล้าฯ หาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้นายดมบุญ ไป
รับพระบรมรูปฉายาตกษณจากเจ้าหน้าที่ทางกองพิพิธภัณฑ์แล้ว

ที่ทรงพระเมตตาประทานข้อทรงสังเกตในถ้อยคำบางคำ ที่ข้าพระ
พุทธเจ้าใช้ ในหนังสือเรื่อง อสุรและยักษ์ผิดกันอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
ได้เกล้า ใจด้วยความรู้สึกในพระกรุณาเป็นต้นพัน

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในข้อรับตั้งเรื่องคำ ทว่า ฉาย่อมาจากคำ ถ้าว
ที่ถูกควรจะเขียนเป็น ถว่า เพราะจะได้รักษารูปคำเต็มไว้ให้เห็น ดังว่าเขียน
เป็น ทว่า ซึ่งทำให้ไม่เห็นรูปเต็ม และให้เกิดการแตกที่มาของคำผิดพลาดไป
เช่นเตาถว่า ทว่า มาจาก เต่าว่า ซึ่งไม่มีที่ใช้ในภาษา โดยอาศัยยัตเอาเสียง ท
เป็นเกณฑ์ หาได้เด็ดเดี่ยวใจไม่ว่า เสียงที่พูดและเขียนมักดัดกันได้ เช่น เกิด
เสียงกร่อนดงเป็น เกอะ แล้วมาเป็น ทะ ในเรื่อง พระลอ ซึ่งที่ถูกถ้าไม่ค้องเน้น
เสียงของคำ คิดด้วยเกล้าฯ ว่า น่าจะเขียนว่า ณะ ในเรื่องคำทมิเตียงกร่อน
ร่อยหรือไปนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้พบคำว่า ประตุ และ ประกข ในภาษาไทย
ถิ่นหนทางกงเตียงเต็มเป็น ปากตุ และ ปากกข อยู่ก็มี

คำว่า เลตจ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับได้เกล้าฯ ว่า ที่ใช้ไปแล้วเป็นผิดแน่
คำว่า ชาตึ ถิ ใช้ผิดเช่นเดียวกับ ที่ข้าพระพุทธเจ้าใช้ผิดพลาดไปเห็นจะเป็น
เพราะคำทั้งสองนี้มีความหมายที่ ใช้กันเป็นสามัญ ผิดกับความหมายของเดิม

อันแท้จริง ถ้าไม่ระวัง ก็อาจพลอยใช้ผิดไปด้วย ในข้อนี้กระทำให้ข้าพระ
พุทธเจ้าระดกไปถึงคำบางคำซึ่งย้ายที่แห่งความหมายไปจากเดิม อย่างคำว่า
ข่าว และ สงสาร เป็นต้น ซึ่งน่าจะเกิดเพราะการ ใช้ผิดจากจุดกลางอันเป็นความ
หมายที่แท้จริง ไปนิยม ใช้เป็นสามัญในความหมายที่อยู่ข้างเคียงของจุดกลาง
ความหมายก็ค่อยเลื่อนย้ายจากจุดกลาง จนในที่สุดความหมายเดิมก็เลื่อนหาย
ไป จับเค้าไม่ค่อยได้ว่าทำไมจึงห่างไกลความหมายเดิมไปมาก

ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยดูคำว่า ชั่ว ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ปรากฏว่าใน
ภาษาอาหม มีคำว่า จื่อ แปลว่า หยาบ หนา ชั่ว ร้าย ไม่มา ยังไม่มาถึง
ในภาษาไทยใหญ่ จื่อ ว่า มีพหูหรือมีพหูหยาบ เช่น ในความว่า ทญิงฮางจื่อ
แปลว่า ทญิงรูปชั่ว ในภาษาผู้ไทยขาว จื่อ ว่า หยาบ ไม่เรียบร้อย ในภาษา
ไทยนุง ใช้ ว่าหยาบ ว่าไม่เรียบร้อย ซึ่งเป็นคำเดียวกับคำว่า ใจ ในภาษาจีน
กลางคือ ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่าด้วยเหตุว่า ๆ ว่า ชั่ว ที่แปลว่า หยาบ ไม่เรียบร้อย
คงเป็นคันดะคำกับที่แปลว่าชั่ว เพราะปรากฏในภาษาผู้ไทยขาว ในคำว่าชั่ว
ไม่ได้ใช้คำว่า ชั่ว แต่ใช้คำว่า เซา เช่น เซาตาย แปลว่า ชั่วร้าย ซึ่งตรงกับ
คำว่า เฮา หรือ เซ้า ในภาษาจีนกลางคือ แปลความเดียวกัน ส่วนคำ ชั่ว ที่
หมายความว่า ดำ ว่า นาน เป็นคำที่แปลกมาก ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูในภาษาไทย
ถิ่นต่าง ๆ มักใช้ว่า ล่า นาน หึ่ง ไม่พบคำว่า ชั่ว เลย แต่บางที่ข้าพระพุทธเจ้า
จะยังค้นไม่ถนัด ในภาษาจีนกลางก็มีคำว่า ใจ๋ย แปลว่า ชั่ว ว่า เต็มชั่ว ๆ
อย่างผิงผาย ศัพท์กับคำว่า เฉื่อย ฉวยฉวย และ ไชยชวย มาก

คำภาษาไทยชนิดซ้อนคำ ทมความหมายอย่างเดียวกัน เมื่อตกมาใน
ภาษาไทยสยาม คำหลังมักแปลความไม่ได้ เพราะโอนความหมายไปให้คำต้น
เดียหมด คงเป็นแต่คำประกอบด้วยความในคำหน้าให้ชัดขึ้นเท่านั้น แต่ยังไม่

ปรากฏอยู่ในภาษาไทยถิ่นอื่นว่าคงใช้เป็นคำในภาษาตามปกติ มีอยู่เป็นอันมาก ข้าพระพุทธเจ้าได้พบคำในภาคอีสานและภาคพายัพอยู่หลายคำ เช่น แปด (แป้น) ยอพล ตะวันเขียง ชาเจ้า ทัวแดน (ภาษา) พระไป ซ้อนั้น (พระไปตรงนั้น) หลอ (เห็ด) คนคั้น (คนเค็ม) วาคลอง (ฉัตรทาง) ปลาวิทาง (ปลัด) เปา (ปม) ในคำข้อจำพวกนี้ บางทีคำดั้งเดิมได้คงความ แต่ผิดความหมาย กระทำให้เข้าใจผิดไปก็มี เช่นคำว่า ไทข้าง ในเรื่อง พระลอ เคยแปลกันว่า ร่องไหใหญ่ เพราะไปเพ่งถึงลักษณะรูปร่างของข้าง บางท่านก็แปลว่าร่องให้น้ำตาไหลปรากฏอย่างข้างร่องไห แต่คำว่า ข้าง นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้พบในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ เช่น อาหม ไทยใหญ่ ผู้ไทยขาว และไทยนง มีคำว่า จ้าง แปลเหมือนกันหมดทุกถิ่น ว่า ร่อง ครอบงู ครอบงู ร่องรำไร เค็ดร้อน โศกเศร้า และใช้เป็นปกติในภาษา เช่น ในไทยขาว ใช้ว่า ตัวเสือจ้างในดง คนเป็นใช้จ้างกว่าคั้น ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบคำในภาษาจีนชาวกวางตุ้งว่า ซ้อง ชาวแต้จิ๋วว่า ซาง แปลว่า โศกเศร้า ระกำใจ ซ้ำซอกใจ ซึ่งรูปคำน่าจะเป็นคำเดียวกัน

ที่ใดกราบทูตมาโดยยักยาวทางนี้ จะผิดถูกประการใด ขอรับพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึง แลแต่จะทรงพระเมตตา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *ท.ร. อ. ย. น. ม. พ. อ.*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๗ ได้รับแล้ว

พระบรมรูปนั้นสมบูรณ์เอาไปให้แล้ว ขอบใจท่านเป็นอย่างมาก

ต่อไปนี้จะว่าด้วยคำต่าง ๆ ต่างคำที่ท่านพูดไป

เถอด กร่อนเพน เอะ นั้นไม่ประหลาด พวกชาวใต้ กก กค พูดเพน
เอะ แอะ ไปทั้งนั้น เช่น ดวันออก พูดว่า วันเอะ ดวันตก พูดว่า วันโต๊ะ
ในแคว้นทำให้รู้สึกขมได้ว่า โต๊ะ กับ โตก เป็นของตั้งเคียงกัน ส่วนพวก
ชาวเหนือพูดคำเถอด เค็ดอนไปเพน เทอด นั้นประหลาดมาก ทราบเมื่อฉัน
ไปเมืองเหนือ นายอำเภอมาลงเรือนำร่อง แล้วเรือกก็ไปติดหาด นายอำเภอ
ตะโกนขึ้นไปพบกว่า ขอคนขึ้นเรือหม้อยเถอด

ปากตุ พวกเราก็มักพูดกันอยู่ว่า ปักกะตุ

ปากกข พวกข้างไม่ว่ายังเรียกกันอยู่เช่นนั้นจนทุกวันนี้ แต่หมายถึง
ตอไม้ทศศเขยวเขากันเป็นมุม ส่วนคำ ประกข นั้นเราหมายกันเป็นของสอง
ส่วนทับติดกัน ประกข ก็เรียก ที่พูดแต่ กข เปด้า ๆ ไม่มี ประ ก็มี เช่น
ตะเข็กขตาม เกรงจะเป็นคนดะคำกับ ปากกข

เสด็จ ที่ฉันทักมานั้นผิดกันกับคำ ข่าว หรือ สงสาร นั้นเป็นเค็ดอน
ความหมายเต็มหลุดไปที่เดียว ถ้าเป็นคำเค็ดอนไปหลุดเช่นนั้น ฉันจะไม่ทักเลย
แต่คำ เสด็จ นั้นเค็ดอนไปแต่คนเดียว คำพวกเดียวกันเช่น เสด็จกลับ เสด็จ

มา เสด็จออก เสด็จชน ยังคงมีใช้ถูกอยู่ เค็ดชนแต่คำ เสด็จไป ทำเดี่ยว
ซึ่งอาจตกกตบมาได้ ถ้าจะเค็ดคำเดี่ยวให้ถูก เช่น เสด็จป่า เปน เสด็จไปป่า
ก็ไมเห็นจะมีใครรู้ดักขวางหูชคตาอย่างไรเลย

ชาติ คำนี้อากาศหนักมาก เราใช้คำนี้เป็นหนักอยู่ในทุกวันนี้ ซึ่งฉัน
ยังไม่สามารถเข้าใจได้เลย ว่าหมายความว่าถึงอะไรไปเพียงไร

ชอบใจท่านเป็นอันมาก ที่บอกคำ จี ได้แก่ ข้า ไปให้ทราบ เห็น
เป็นแน่แล้วว่าแปลว่า ทียบ คำซ้อนซึ่งมีอยู่ว่า ทียบข้า นั้นเป็นปรับแปล
กันไว้ที่เดี่ยว คำซ้อนโดยมาก คงเป็นด้วยต่างพวกมาพูดกันไม่เข้าใจ จึงพูด
แปลซ้อนกันเข้าใจ โดยมากเป็นต่างภาษากัน เช่น รูปโอม ผิวพรรณ
เป็นต้น ภายหลังจึงเกิดคำซ้อนซึ่งแปลไม่ได้ความขึ้น จะออกจากด้อยพูดซ้อน
คำเป็นมุด

ได้ทราบคำ ให้ช่าง ที่บอกไป ชอบใจมาก ฉันทเคยได้ยินอธิบายกันมา
ว่าร้องให้อย่างช่างเหมือนกัน ไม่สู้ตั้งใจเชื่อมาแล้ว

บรรดาคำที่ท่านค้นพบ เช่น แปลเปื้อน เป็นต้น ดี ๆ ทั้งนั้น หวังว่า
ท่านจะจดไว้ไม่ให้หลุดหายไปเลย

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้บรรดาพระหัตถ์จดวันที่ ๘ เดือน พระเดชพระคุณ
เกล้า ๆ หน้าที่สุดมิได้

เรื่องคำกร่อนที่ประธานคำ ไต่ กับ ไต่ก แดะรับสั่งว่าเป็นของสิ่งเดียวกัน
กัน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยในกระแสรับสั่ง คำว่า แยก กับ แยะ ชัก กับ ชัก
หลอก กับ ล้อ ก็น่าจะเป็นคำในจำพวกเดียวกัน คำว่า เข่ง ในไทยใหญ่
เป็น หย่ง หรือ เพ่ง ส่วน ชะ ถ้าอาศัยแนวคำก่อน อาจเป็น ขาเหย่ง แดะ
กร่อนลงเป็น เข่ง ในจำพวกคำกร่อน ข้าพระพุทธเจ้าพบคำในภาษาไทยย้อย
ที่เป็นแม่ กก กค แดะ กข มักเป็นเสียงกร่อนทั้งหมด คำว่า ออกปาก ก็เป็น
ออกปากกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกถึงคำว่า โอปาปราสัย ว่าเสียงแคะความหมาย
บังเอิญมาใกล้เคียงกันมาก น่าแปลกใจ แต่ในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระศรีเมือง
เป็น จึงโอพานด้วยสารสุนทร

ที่รับสั่งถึงคำว่า เกอด เพี้ยนเสียงมาเป็น เทอด ข้าพระพุทธเจ้าขอประ
ทานถวายข้อสันนิษฐาน ซึ่งการจะผิดถูกอย่างไร ขอพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็น
ทพง คย พยัญชนะที่เป็นจำพวกเสียงหนัก ช ค ฅ ท ฌ พ มีเสียง ท แดะ ฮ
กดาอยู่ด้วย เมื่อออกเสียง ฅ ผู้พูดบางทีออกเสียง ด ยังไม่ทันให้กดา กับเสียง
ท ก็ออกเสียง ท แทนที่ เสียงหนักเหลือแต่ ท ซึ่งเป็นลักษณะที่มอยู่ในภาษาไทย
หลายถิ่น มีมากในภาษาไทยน้ำ แดะไทยย้อย ในประเทศจีนตอนใต้ แดะใน
พวกผู้ไทย ในภาษากวางตุ้ง คำที่ชาวฮั่นเป็นเสียง ช ค ก็เป็นเสียง ท ฮ ส่วน

มาก ในภาษาบาลีคำถามที่ทราบเกล้า ๆ มา ก็ความลักษณะเป็นทำนองเดียวกัน
เช่นคำว่า สัทธา ถ้าเป็นกริยาก็เป็น สหุหหติ และว่าออกจากธาตุ ธา ธร ทท
คำในจำพวกที่กลายเป็นเสียง ห ในภาษาไทยมีคำเป็นแนวอยู่ติดกัน ก็ในคำที่
ชนกันด้วยเสียง วรรณ ก เพราะที่ตั้งของเสียงอยู่ใกล้กับ ห ส่วนวรรณ ค และ
วรรณ ป มีแนวอยู่น้อยคำ เพราะที่ตั้งของเสียงอยู่ห่างจากเสียง ห ออกมา

คำ ปากกข และ เสดจ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับกระแสพระดำริ
ข้าพระพุทธเจ้าได้ข้แจ้งคำว่า เสดจ ที่ใช้ผิด ๆ กันอยู่ ให้แก่นักเรียนในมหา
วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ ที่ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้สอนอยู่ ทราบไว้ค้แล้ว

คำว่า ซาดิ เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า จะแก้ให้เข้าความเต็มที่ถูกจริงน่าจะ
ลำบาก เพราะในปทานุกรมเอง ก็แปลคำว่า ซาดิ ว่า กระจุกต พดก อยู่ด้วย
ข้าพระพุทธเจ้าต้องตรวจดูในเรื่อง อสุรและยักษ์มารผิดกันอย่างไร ถ้าจะ
เปลี่ยนคำว่า ซาดิ เป็น ชาว และ พวก ก็ดีค้ไม่มีขดี ข้าพระพุทธเจ้าจะได้
ระวังในการใช้คำนี้ค้ไป

เรื่องคำซ้อน ในภาษาจีนก็ใช้เป็นทำนองเดียวกันกับภาษาไทย ข้าพระ
พุทธเจ้าเคยถามชาวจีน ก็อธิบายได้แต่เพียงว่า เป็นคำใช้ไปด้วยกัน ถ้าแยก
แปลทีละคำ บางคำก็แปลไม่ได้ความแต่ไม่มทใช้ตามคำพัง ข้าพระพุทธเจ้า
ได้อ่านคำอธิบายของฝรั่งว่า ลักษณะของภาษาที่ใช้คำโดด เช่น ภาษาจีน
ภาษาไทย คำพูดแต่ละคำไม่มลักษณะความหมายตายตัวเหมือนภาษามองกต
บังจัย และในปทานุกรมภาษาอาหมค้อธิบาย ข้แจ้งถึงคำว่า ซ่าพั้น ว่า
ซ่า ในอาหมว่า ซ่าทาดก็ค้ ถ้าออกเสียงว่า ซ่า คำเดียว ก็ทราบไม่ได้ว่าเป็น
ซ่าพั้นหรือซ่าทาด เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้หมายความถึง ซ่า ก็ข้อนคำว่า พั้น

ลงไป เพื่อให้ความชัดเจน โดยเหตุที่ความสำคัญของความหมายอยู่ที่คำหน้า
คำหลังเป็นแค่เครื่องช่วยคำหน้าใหม่ความสมบูรณ์แทนที่ ความจำเป็นที่
จะให้ทราบความหมายในคำหลังจึงไม่สู้สำคัญ คำหลังในบางคำจึงกลายเป็น
สร้อยคำ แปรไม่ได้ ซึ่งในภาษานุกรมอาหรับเรียกว่า shadow words เพราะ
ถ่ายหรือโอนความหมายในคำไปให้คำหน้าเต็มหมด คงเหลือแต่ความหมาย
เป็นเงา ๆ เท่านั้น

เจ้าพระพุทธรเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า แม้ในระยะเวลาดำเนินมา ภาษาไทย
สยามได้รับคำต่างประเทศมาใช้ในภาษา เช่น ภาษาบาลี ก็นำเอามาใช้ได้
แต่คำโดด ๆ จะนำเอาหลักไวยากรณ์ของบาลีซึ่งมีการแปลงวิภคปัจจัยมาใช้
ไม่สู้สะดวก เพราะรูปภาษามิถกกัน จึงใช้วิธีช้อนคำตามหลักของภาษาไทย
เช่น ทรพัสสน รูปร่าง ถึงแม้ว่าคำที่นำมาใช้จะเขียนเป็นอย่างไรรูปของเดิม แต่
เมื่อออกเสียงอ่าน บางคำก็อาจพ้องกับเสียงของคำชนบทความหมายต่างกัน
และการช้อนคำก็อาจคิดค้อยไปถึงคำที่ไม่ใช่ภาษาไทยมาแต่เดิม แต่มีความ
หมายคล้ายคลึงกันทั้งสองคำ เช่น ทรพัสสนบัต

ในส่วนของภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ การออกเสียงสูงต่ำ ในคำไม่สู้แน่นอนดังที่เคย
ประธานพระอธิบายแก่เจ้าพระพุทธรเจ้า ว่าเสียงที่ขรตัสกไม่สู้แน่นอนด้วย ความ
จำเป็นบังคับให้ต้องช้อนคำ มิฉะนั้นก็ทราบไม่ได้ว่าเป็นคำไหน ยิ่งในภาษาจีน
บางคำมีคำแปรในคำเดียวหลายอย่าง เรื่องคำช้อนจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่สุด แต่
ขอทูลเจ้าพระพุทธรเจ้าคณียงไม่พบ ก็ในเหตุที่ว่า คำช้อนในคำที่กลายมาเป็นสร้อย
คำ แปรไม่ได้ ทำไมในภาษาอื่นก็ยังมีจึงยังคงใช้เป็นคำในภาษาโดยปกติอยู่

เจ้าพระพุทธรเจ้าได้รวบรวมคำช้อนไว้ได้มากคำ บางคำเมื่อสอบค้นไป
ได้ผลอย่างแปลกก เช่น

กงการ ซึ่งในภาษาจีน กง หรือ กัง แปลว่า การงาน อย่างคำว่า
จับกัง ซึ่งแปลว่าคนงาน แปลตามศัพท์ว่า งานดีบางอย่าง หรืองานเบ็ดเตล็ด
ซ้ำคำว่า การ ในภาษาจีนก็มีคำว่า กัณห์ แปลว่า ชะ ระ การทำมาหากิน หน้าที่
แตรเขียนเคียงเป็นงานก็ได้

ง่ายตาย ในภาษาจีนมีคำว่า ห่ง่าย แปลว่า คัดหย้า เกี้ยวหย้า

หุงอุง ในภาษาจีนมีคำว่า หอง หุง แปลว่า อุ้งขนาดใหญ่

ตัดสิน ในภาษาจีนมีคำว่า ลิน ในเสียงชาวกรุงตั้ง เว้น ในเสียง
แต่จิว แปลว่า ตัด เดือน ตะไกร ตัดด้วยตะไกร

ในจำพวกคำซ้อนที่เป็นสองคู่ เช่น เก็บหอมรอมริบ เกี้ยวดองหนองยุง
เมื่อสอบส่วนคงได้ความว่าแปลความเคียงกันทั้งคำ หอม ในภาษาไทยทาง
ภาคอีสาน ตลอดจนไปจนถึงตงเกยแตรจีน แปลว่ารวบรวม คงตรงกับคำว่า
หอม เป็นทำนองเขียนเคียง ดังที่รับตั้งในคำว่า สหาย เป็น สอาย ในภาษาชะวา
ทุกวณนมบางคนเปลี่ยน หอม เป็น เก็บหอมรอมริบ ก็มี น่าจะเข้าใจเสียว่า หอม
คงเป็นคำผิด คำว่า ทนอง ในภาษาชาวกรุงตั้งแปลว่า เกี้ยวติดคอถึงกัน
ซึ่งคงตรงกับคำว่า เมอง ยังมีคำว่า เต็นแรงเต็นกา ซึ่งในภาษาไทยใหญ่มี
คำว่า ลิง แปลว่า เคลื่อนไหวโดยเร็ว ในภาษาอาหม ไทยใหญ่ มีคำว่า กว
แปลว่า เต็น กว คำนี้ ไกลกับคำว่า เต็นกัว มาก ถึงคำว่า เต็น ในภาษา
ไทยใหญ่เขียนเป็น ตัม แต่ให้อ่านว่า เต็น มีความหมายทั้งที่เป็นนามแตร
เป็นกริช

ยังมีคำซ้อนในภาษาไทยอีกสองสามชนิด ซึ่งทำให้ข้าพระพุทธเจ้า
แปลกใจ เช่น ใช้พูดว่า ซอกแซก โยกเยก โซเซ อู้อู้อ ข้าพระพุทธเจ้าได้จับ

เขาได้ยงต์ระชนมาเทียบ คงได้ความว่า ในการออกเสียงสระ ย่อมใช้ดินเป็น
เครื่องแปลงเสียงสระ ถ้าสนทนหน้าสูงชนเกือบจดเพดาน ก็เป็นเสียง อ ถ้า
โคนต้นสูงชนเกือบจดเพดานในระดับเดียวกัน แดะห่อริมฝีปากเกือบให้จดกัน
ก็จะเป็นเสียง อุ เพราะฉะนั้นเสียง อ กับ อุ จึงอยู่ระดับเดียวกัน โอ ก็คู่กับ เอ
ออ ก็คู่กับ แอ กระทำให้เกิดเป็นคำคู่ เป็น อ้อแอ้ โอเอ้อ อู้อี้ ตามแนวนม
ตลอดไปจนถึงคำที่เป็นสระคู่ ซึ่งอยู่ไ้ในระดับเดียวกัน เช่น ล้ายเลีย นัวเนีย

ในภาษาไทยใหญ่ คำพูดมีร้อยคำทุกคำ ซึ่งเป็นชนิดแปลงเสียง
คัวหน้าให้เป็นคำซ้อน อย่าง ไม่กินไม่แคน หรือ ไม่เกิน ในภาษาไทย ข้าพระ
พุทธเจ้าต้องดอบสังวนดู คงได้ความว่า คำที่แปลงเสียง มักตกอยู่ในจำพวก
สระทมิฐานกรณีอยู่ โดดกันแทบทุกคำ

คำซ้อนอีกชนิดหนึ่ง แปลงเสียงคัวหลังเป็น แม่ ก กา แดะ เกย เช่น ธิบ
หรี ยักย้าย คุคคุ มังมี หมั้นเหม่ ถ่ายเท แวงไว คำจำพวกนี้มีมาก แดะมี
หลายรูป ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจโดยเกด้า ๆ ว่า คงเป็นคำซ้อน แต่เมื่อแปลง
ให้สะกดแก่การพูดในขณะที่เปล่งออกมา แดะข้อที่แปลกใจ ที่บางคำไปพ้อง
เป็นคำพูดในถิ่นอื่น เช่น หมั้นเหม่ ในภาษาจีนกลางคง เหม่ (แต่ใจเป็น บ๊วย)
แปลว่า หาง ที่สุด ตอนท้ายที่สุด ริม แวง ในภาษาไทยใหญ่แปลว่า ไฉ

อนึ่ง เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพระพุทธเจ้าตรวจเรื่อง ขุนบรม ที่เขาคิดจาก
คัวหนังสือธรรมทางภาคอีสาน พบคำว่า บ่อจักคิดจักอ่าว ข้าพระพุทธเจ้า
สอบถามถึงคำแปล ได้ความว่า อ่าว แปลว่า คิด ในชั้นแรกข้าพระพุทธเจ้า
นึกไปถึงคำว่า อ่าวน ซึ่งในภาษาไทยถิ่นอื่นแปลว่า คิด นึบ แดะมักซ้อนคำ
เป็น คิดอ่าวน ได้ซักถามว่า จะเป็น อ่าวน กระมัง ผู้คัดคอบว่า อ่าว ไม่ใช่ อ่าวน

ข้าพระพุทธเจ้าหนักถึงหาแนวเทียบ กนกออกกว่า ในคำทำนองนี้ ก็มีคำเช่น
รวรรณ ทิวหาญ อยู่ เพราะฉะนั้น อ่าว อ่าวน ก็คงเป็นทำนองเดียวกัน คำ
ซ้อนในทำนองนี้ กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าพบคำแปลก ๆ อยู่หลายคำ ในภาษา
จีนก็เป็นทำนองเดียวกัน เช่น ในภาษาแต้จิ๋ว ปัว แปลว่า ชาม ภาชนะสำหรับ
บรรจุของ ในภาษากวางตุ้ง เป็น ผ่าวน ซึ่งถ้าเทียบกับ ฟาน ในภาษาไทย
ก็นับว่าใกล้เคียงมาก โดยแนวนี้ เป็นแนวให้ข้าพระพุทธเจ้าหนักไปถึงคำว่า พัวพัน
ตัวตน ซึ่งเป็นคำซ้อนในภาษาไทย

คำซ้อนอีกชนิดหนึ่ง แปลงเสียงตัวหนึ่งเป็นพยัญชนะนำอีก เช่น
แขกแซง ดัดดัน รวบรวม เป็นลักษณะเดียวกับในภาษาชาติต้นสกุล
คำเหล่านี้ บางทีก็ใช้แยกเป็นคำในภาษาได้ทั้งสองคำ เช่น เกิดเทิน พรุกพรั่ง
บางคำความหมายก็ต่างออกไปนิด ๆ เช่น แพรกแพรง เขยยกเขย่ง แต่ถ้า
คำหน้าเป็นสระ อี คำหลังก็เปลี่ยนเป็นสระตั้งโยกหรือสระคู เช่น ชัดเขียน
หลึกเลี้ยง (ในภาษาไทยใหญ่ เขียนเป็น ลิง แต่อ่านว่า เลง ก็ได้ คงเป็น
คำเดียวกับคำซ้อนที่ชื่อว่า ลัดแลง) บางทีเสียงสระ อี แปลงเป็น เขี่ย มีความ
หมายเพี้ยนไปนิด ๆ เช่น ชัด-เขี่ย (น) กะลิม-กะเหลี่ย (ม) ลัน-
เสี่ย (น) ข้าพระพุทธเจ้าพบคำในภาษามลายู เสียงต้นให้มาเป็น gag gang
ซึ่งในภาษาไทยเป็น ฮกฮอง ได้ทั้งคำซ้อนแต่ละ ค เป็น ฮ

คำซ้อนอีกชนิดหนึ่ง เป็นชนิดถ่วงเสียงคำทั้งสองให้เท่ากัน โดยที่
ข้าพระพุทธเจ้าไปพบคำภาษามลายูที่สร้างอธิบายได้ เช่น คำว่า ไตกดาก เวตา
พูดมักเป็น ไตกะดาก จึงต้องเติม กะ เข้าข้างหน้าเป็น กะไตกกะดาก เพื่อให้
เสียงถ่วงเท่ากัน ซึ่งในคำราฟริงเรียกว่า Euphony ส่วนคำที่ไม่ใช่แม่ กก

เกิดมีการเค็ม กะ เข้าด้วย เช่น กะตุงกะตุง ก็เป็นเพราะค่าชนิด กะโตกกะตาก
เป็นแนวเทียบตากเข้าพวกไปด้วย

ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลมาโดยยี่ดียวนี้ ก็โดยเชื่อด้วยเกล้า ๆ ว่า
แม้จะผิดพดงหรือขาดเกินไปอย่างไร คงรับพระเมตตากรุณาแะพระบารมีปก
เกล้า ๆ เป็นทพง

อนึ่ง เมื่อวันเสาร์ที่แะดมา ได้มีการชำระค่าในปทานุกรมถึงค่าว่า เชื่อน
ข้าพระพุทธเจ้าเด้นอกค่าว่า เชื่อนเพชร โดยอธิบายตามทีข้าพระพุทธเจ้าจดไว้
ว่า ถ้าแพงชนในภายในพระราชวัง มีขนาดเคย แต่มีผู้ถามว่า ถ้าแพงชนิดน
ถ้าจะเรียกในที่อื่น ซึ่งไม่ใช้ในพระราชวังจะได้หรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าขอ
พระบารมีเป็นทพง เพื่อทราบเกล้า ๆ ค่า เชื่อนเพชร นดวย

ควรมีควมแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล ส้มเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้สมุดไทยมาจากหอหลวงเล่มหนึ่ง เป็นเรื่องว่าด้วย
กรุงศรีอยุธยา ข้อความในคอนค้นเป็นอย่างเดียวกับที่พระยาโบราณราชธานินทร์
ได้อาศัยใช้เป็นหลักฐานพระนครศรีอยุธยา และแต่งคำอธิบายไว้ แต่ใน
หนังสือเล่มที่ไดมานั้น ข้อความค่อนข้างออกไปอีกมาก จึงเป็นที่ทราบได้ว่า ฉบับที่
พระยาโบราณราชธานินทร์ได้ไป เรื่องยังไม่จบ ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดคอนค้น
คัดถวายสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นว่าคอนค้นที่ไดมานั้น
สำคัญมาก โปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าคัดสำเนาถวาย ใต้ฝ่าพระบาทหนึ่งฉบับ
ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่องดังกล่าวมาในซองนี้หนึ่งฉบับ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุชานนท์

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๘๐

พระยาอนุমানราชอน

ขอโทษที่ได้รับหนังสือของท่านซึ่งถึงวันที่ ๑๓ ตุลาคม คงจะตอบ
เดียนานแล้ว แต่เพิ่งจะได้ตอบในวันนี้ ด้วยผลัดวันประกันพรุ่งมา เพราะไปหมก
มุ่นเสียในธุระอันต้องเร่งทำ แม้จะได้ตอบในเวลานี้ก็จะขอตอบแค่ช้อยตามข้างท้าย
ข้อเดียวเสียก่อน เพราะเป็นธุระการ เพื่อท่านจะได้ทำให้ดำเนินกิจการไปก่อน ส่วน
ข้ออื่นนั้นคิดว่าเป็นอย่างอื่น จะตอบให้ความเห็นต่อภายหลัง

คำอธิบายของท่านในเรื่อง เชื้อนเพชร นั้นหาถูกไม่ อันชื่อว่า เชื้อน
เพชร นั้น มีลักษณะเป็นคอกแถว ผึ่งหลังคานหันออกมาข้างนอก เป็นของมีแค
ในพระราชฐาน ทำเฉพาะตรงที่แบ่งข้างหน้ากับข้างในคอกกัน ข้อประสงค์
ต้องการให้เป็นกำแพงกันเอง แต่ถ้าทำเป็นกำแพงแล้ว ไซ้การ ได้อย่างเดียว
จึงทำเป็นคอกแถว ให้ข้างในเป็นที่ไซ้การอื่นได้อีกด้วย ผึ่งหลังซึ่งหันออกมา
ข้างนอกนั้นมีส่วนสูงพอเป็นกำแพงได้ แต่ชายคาที่คอกกับผนังเคยเห็นทำแต่เป็น
บัวปูนไม่มีไซ้รา เข้าใจว่าเพื่อจะไม่ให้มดเกาะเหนียวป้ายบนเขาได้ง่าย

ต่อไปนี้ได้คิดอันจตุรในชื่อ เชื้อนเพชร หมายความว่าเชื้อนแข็ง เชื้อน
ทำลายไม่รู้ทะลาย เชื้อน จะแปลว่าอะไร มดไซ้ประกอบคำอีกอย่างหนึ่ง คือ
เชื้อนขันธ์ ได้พิศภพจนานุกรมของอาจารย์ จิตเขอด์ดู พบแปลคำ ขนุช ว่า

The shoulders ; the trunk of a tree ; a multitude, quantity ; one of the

five elements of being. ฉันทเดออกเขาคำที่ ๒ คือไม้ทงคน ถ้าถูกแต่จี้ คำว่า
 เชอน กตองเปรว รวไมทงคนบก มีคำ ขนุชาวร อันแบดจ่าค่าย เปนคำ
 เทียบต้งยอก ขอว่าค่ายนพมไมทงคนทงตาบกเปรวเปนต้งทีเปนประธาน
 ค่ายตามทีเคยทราบมต้งองอย่าง อย่างดำหรับบนถมต้งข้าง โนเปนเจิงเทินเพื่อ
 กนต้งขึ้น อย่างดำหรับทงพตบพตาทักชวคราวไม่ไซเวดารบนนไม่ถมต้งข้างใน
 มกปตุงเพิงพตพรไวกับรวค่าย ไซเปนทีพกเจ้าหน้าทตาง ๆ เชอนเพชรใน
 พระราชฐานกเห็นจะเอาอย่างนั้นมาทำ แต่เปตียนแบดงเปนตักไปตามตมัย

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ เดือนนี้ โปรดประทานคำอธิบายเรื่อง เชื้อนเพชร มายังข้าพระพุทธเจ้า เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

คำว่า ชันซ์ ที่ใช้ประกอบกับคำว่า เชื้อน กับยังมีคำว่า ชันซ์ ที่ใช้ประกอบกับคำว่า เขตต์ เป็น เขตต์ชันซ์ ถ้าดูคำแปลในภาษาสันสกฤตและบาลี ความไม่สู้สนิทกัน และไม่ปรากฏว่าในภาษาเดิม ใช้คำทั้งสองนี้ ในความที่จำกัดหมายมั่นเขตต์แดน และคำว่า เขตต์ชันซ์ ก็ใกล้เคียงและความหมายในคำว่า กัดกัน และ ชัดขึ้น ในภาษาไทย กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยว่า ชันซ์ และ ชันซ์ จะเป็นคำที่ใช้กันภายหลัง เพื่ออนุโลมให้เข้ากับคำในบาลี คำทั้งสองนี้ จึงไม่กลมกลืนกับความหมายอย่างไทย ข้าพระพุทธเจ้าสอบดูในพจนานุกรมภาษาเขมร ในคำว่า boundary ก็พบแต่คำว่า พรหม ไม่ปรากฏว่าใช้ ชันซ์ หรือ ชันซ์ จึงได้สอบดูในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ในคำว่า เขตต์แดน ภาษาไทยใหญ่ใช้ว่า ชันซ์ชัน ชัน เป็นคำประกอบคำว่า ชัน ๒ ชนิดซ้อนคำในภาษาไทยnungและไทยย้อย ใช้ว่า หัน ใช้หมายความตลอดไปถึงทักกันและกันมา ตรงกับภาษาจีน แปลว่า เขตต์ จำกัด อย่าง limited จึงก็ใช้ว่า หัน ในไทยขาวใช้ว่า เหน ในความเดียวกัน หัน กับ เหน เป็นเสียงเดียวกัน มีแนวเทียบเป็นคำอย่าง ในคำว่า แลดู ซึ่งไทยพายัพ ใช้ว่า เหน อย่างภาษาสยาม แต่ทางหลวงพระบางเขียนเป็น หัน ไป เสียง ช ค อาจเขียนเป็น ห

ได้ง่าย เพราะ ข ค เป็นเสียงหนัก และเสียงสระ อี อี กับ เอ ก็เพี้ยนกันได้
ง่าย ด้วยฐานกรณ์อยู่ใกล้กัน ข้าพระพุทธเจ้าจึงเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า ขิณ ชัน
หัน เทน ในความที่ว่า ชัดชัน และ คัน เป็นคำเดียวกัน ถ้าแปลงเสียง คำ
ว่า ขิณ ให้เป็นคำซ้อนชนิดใช้ตัวสะกดตัวหน้าและตัวหลังในวรรค อย่าง
ติดกัน ซอดซ้อน ก็จะได้คำว่า ชัดขิณ ถ้าแปลง อี เป็น เอ ในคำว่า ชัด ก็
จะเป็น เซดเซน (ในภาษาอาหม ขิณ แปลว่า เซตต์ แต่ให้อ่านว่า เซน)
และในหนังสือกถอนต์จดเรื่อง พระมัลลย์ ตอนหนึ่งมีความว่า ได้ว่าทั้งอากร
ด้านขนอนและชัดชัน ส่วยนาคำมันดิน ทั้งสวนเรือกและเชิงเรือน
(เรือก ในภาษาไทยใหญ่แปลว่าสวน) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ข้าพระพุทธ
เจ้าเห็นไปว่า คำว่า ชัด ชัน เซด เซน เทน หัน ชัน เซอน คัน คัน กัน กัน
ศดยตจนคำว่า (สะ) ติดกัน คงมีที่มาเป็นคำเต็ม หมายความว่า กัดกัน
หรือ ชัดชัน เป็นเด่นเป็นแนวเอาไว้ หากเพี้ยนเสียงและเพี้ยนความหมาย เพื่อ
ใช้ในภาษาให้ไต่กว้างขวางออกไป แล้วมาภายหลังจึงแปลงเสียงบางคำให้เข้า
รูปเสียงในภาษาบาลี ทั้งการจะผิดถูกสถานใด ขอรับพระบารมีปกเกล้า ๆ
เป็นทพ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบถวายบังคมเกล้าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๘๐

พระยาอนุমানราชอิน

จะตอบหนังสือของท่าน ซึ่งตั้งวันที่ ๑๓ ตุลาคมฉบับไป

เรื่องคำกร่อนของท่านหนักมาก หากจะไม่ถูกก็เฉียดเข้าไปทีเดียว เป็น
ทางนำพิจารณา

ท่านแปลคำ เกอด เป็น เทอด นหนักทีเดียว ฉนนกโตแล้ว เคยไป
ไต่ย่นพระท่านดวดมนต์ที่วัดในเมืองชล ท่านส่ง พุทธัง ธัมมัง สังฆัง
นึกชอบใจเสียกระไรเลย เห็นว่าท่านอาจารย์ผู้สอนมีปัญญามาก คัด อ ก ค อ
ด + ท จึงเลื่อนไปเป็น เทอด ได้ด้วยง่าย

คำว่าชาติ ท่านเข้าใจความหมายของฉนกลดอยู่ ฉนไม่ได้หมายจะ
ให้ถอยหลังไปใช้ตามเดิม ฉนบอกว่าฉนไม่เข้าใจเท่านั้น จะใช้ถึง ตระกูล
ถึง พวก ด้วยก็เอา แต่คำตระกูลหรือพวกนั้น จะต้องเพียงไร ที่นับว่าเป็นตระกูล
หนึ่งหรือพวกหนึ่ง ซึ่งจะนับว่าเป็นชาติหนึ่ง ไม่เข้าใจที่ตรงนี้

เรื่องคำซ้อนก็ถูกตามที่ท่านอธิบายอยู่มาก แต่ต่างคำเมื่อประชุม
บัณฑิตยสถานเขาก็จะมีความเห็นแตกต่างกันไปได้

อันคำที่มเสียงเหมือนกัน แต่ความหมายต่างกันนั้น ไม่ใช่มีแต่ใน
ภาษาไทย แม้ภาษาจีนและภาษาบาลีสกนเหมือนกัน ไบราณจารย์ของเรา
ท่านกรูดักเคอตรอน จึงบัญญัติให้เขียนตัวต่างกันเสีย เช่น ช้า ช่า ล่า หล้า
เล่า เหล่า เป็นต้น

อนึ่ง สระ นนฺก ไม้มากอย่าง หากต่างกันไปด้วยพูดไม่ชัด และ
ด้วยอำนาจออกเสียงหนักเบาเท่านั้นเอง เหมือนกับพยัญชนะอื่นได้คกตงกัน
มาแต่

เรื่องที่พูดกันมาทั้งหมดนี้ เป็นกรรยทางที่หมาย อันจะเดินไปในทางทำ
กรรมมา ภาษาไทยที่เคี้ยวแล้ว นั้นอยากจะดูแคลน กรรมมา ภาษาไทย ว่า
ถ้าเรียงคำตามคำรานั้น จะไม่เป็นภาษาเลย เชื่อว่าผู้แต่งถูกท่านผู้ใหญ่บังคับ
ให้แต่ง หมดบัญญัติเอาคำร่าภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ เข้ามาทำโครง
ภาษานั้นเหมือนกันเมื่อไรจะได้ใช้ได้

คำอีกพวกหนึ่ง ท่านจะได้สังเกตเห็นหรือเปล่า คือคำที่ไรกลดบหน้าหลัง
กันให้ความต่างกัน เช่น คีใจ ใจคี เสียใจ ใจเสีย ฉะนั้นเป็นต้น

หรือ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบบทเฝ้าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

พระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ว่า หาทักดีไม่ได้

ที่รับสั่งถึงคำพวกหนึ่ง คือคำที่ ใช้ลดบหน้าหลังกันได้ความต่างกัน เช่น
ดีใจ ใจดี เสียใจ ใจเสีย นั้น ข้าพระพุทธเจ้ารับได้เกล้า ๆ เป็นที่สังเกตได้
ว่าลักษณะเช่นนี้มียูกักกัน ในภาษาไทยและภาษาจีน ซึ่งเป็นภาษาใช้คำโดด
ในคำอธิบายเรื่องภาษาจีนที่ฝรั่งแต่งได้ ว่าภาษาจีนไม่มีไวยากรณ์อย่างชนิด
ภาษามอญปัจจุบัน ความสำคัญของไวยากรณ์จีนจึงอยู่ที่การเรียงลำดับคำ คำ
พูดโดยมากแต่ละคำเป็นนาม คุณศัพท์ กริยา กริยาวิเศษณ์ หรือเป็นอะไรก็ได้
แต่จะเรียงคำนั้นเข้าเป็นประโยคได้ในตำแหน่งที่ใด ผิดกับภาษามอญ
ปัจจุบัน ซึ่งแต่ละคำกำหนดเป็นนาม เป็นคุณศัพท์ หรือเป็นกริยาตายตัวกระตัก
ไม่ได้ ที่เขาพูดไว้เช่นนั้น ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าได้ดำนึกในภาษาไทยว่าเป็น
ทำนองเดียวกัน เช่นคำว่า ดีใจ เป็นกริยา ใจดี เป็นคุณศัพท์ คิดดี เป็น
วิเศษณ์ ดีชั่ว เป็นนาม ถ้าเป็นภาษามอญปัจจุบันอย่างภาษาอังกฤษ เป็นนาม
ก็ต้องเป็น goodness ถ้าเป็นคุณศัพท์ก็เป็น good ถ้าเป็นกริยาวิเศษณ์ก็เป็น
godly ถึงกระนั้นคำในภาษาอังกฤษยังกลายมาเป็นชนิดคำโดดก็มี เช่น go
out, out go ส่วนในภาษาละติน และภาษาบาลี นั้นสังเกต คำที่เป็นนามก็
ต้องเป็นนามอยู่ ถ้าจะเป็นอื่นก็ต้องแปลงวิภक्तिให้ผิดกันไป ที่รับสั่งว่าคำ
ไวยากรณ์ภาษาไทย ใช้คำภาษาบาลีและภาษาอังกฤษเป็น ไครงภาษา

ไม่เหมือนกันจะใช้ได้อย่างไร ขอนั้นเป็นที่จับใจข้าพระพุทธเจ้ามาก เพราะ
นักปราชญ์ทางภาษาไทย โดยมากมักคุ้นอยู่กับภาษาบาลี จึงมักมองไม่เห็น
ว่ารูปภาษาบาลีกับภาษาไทยผิดกันตรงข้าม การที่พยายามให้ภาษาทั้งสอง
ใช้ทดกันทีเดียวกัน จึงทำให้เด็ก ๆ เรียนไวยากรณ์ภาษาไทย ย่นว่ายาก
แตะไม่สู้เข้าใจ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัตติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้า ได้รับหน้าที่เป็นผู้เรียบเรียงคำอธิบายประกอบ
บรรดงเพลงของกรมศิลปากร สำหรับจัดพิมพ์กระจายเลี้ยง ข้าพระพุทธเจ้าได้
ขอให้เจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้ ในเรื่องละครและดนตรีไทย มาช่วยอธิบายให้ฟัง แต่
การอธิบายของเจ้าหน้าที่ผู้รู้ มักแสดงท่าทางว่าแต่ร้องให้ฟัง มากกว่าอธิบาย
เป็นถ้อยคำให้ทราบเหตุผล เพราะเรียนมาทางร้องรำ ถึงคราวอธิบายจึงเป็น
ของลำบากมาก แต่เมื่อได้ซักไซ้จนเป็นที่เข้าใจแล้ว จึงรู้สึกด้วยเกล้า ๆ ว่า
วิชาร้องรำเป็นวิชาสูง มีกำหนดกฎเกณฑ์มาก กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้า
อยากดูละครซอกอีก ที่คนดูเบียดละคร เห็นจะเป็นเพราะไม่เข้าใจเรื่องราวของ
วิชาละครด้วยซักไซ้ได้เรียงก็ไม่ค่อยได้ ประกอบทั้งคำรับคำรำว่าด้วยวิชา
คานหนักไม่มจตใจเป็นหนังสือ คงจำลำบาก ๆ กันมาเท่านั้น ที่ทรงพระกรุณา
ประทานพระอธิบายเรื่องละครชะวาว่าเสื่อมทรามลง เพราะด้วยอำนาจความ
เป็นไปอย่างสมัยใหม่ของผู้รับเข้ามาเป็นเจ้าเรือนตงนี้ กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้า
รู้สึกจับใจมิรู้หาย ว่าในส่วนการร้องรำของไทย ถ้าไม่มีคำรับคำรำรักษาใจคน
จะเป็นไปในทำนองเดียวกัน ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีพินศความรู้ในวิชาเหล่านี้พอ
การซักถามก็ย่อมบกพร่องเพราะไม่มีแนวทาง เช่น เพลงรอร่าย ทำไมจึงมีแต่
ละครใน และในทเช่นไรจึงร้องรอร่าย ก็ได้รับคำอธิบายแต่ว่า รอร่ายร้องเขิน
มากกว่าร้าย ซักหาเหตุผลหนักเข้า ก็ร้องให้ฟัง ซึ่งไม่สู้ได้ประโยชน์แก่การ
อธิบายเป็นความรู้สัก

ทางวิทยุกระจายเสียงต้องการให้อธิบายเพลงซ้ำประต้อมชมตลาด ข้า
พระพุทธเจ้า ครอบค้ำอธิบายจากมรรคภา เป็นเพลงวันเวงคิดว่าจะไปทำอะไร
ส่วนชมตลาดก็ว่าเป็นเพลงที่ขกษจะแปดงเป็นมนุษย์ เพื่จะขอวดว่าคนต้อย หรือ
ท้าวพญาแต่ตั้งชมตลาด สอบถามถึงเพลงซ้ำว่ามก้อย่าง กขแจ่งว่านอกจาก
ซ้ำประต้อม ยังมีซ้ำนอก ซ้ำปี่โน และซ้ำหอน และว่า ซ้ำปี่โน ไซ้ตอน
ตครออก ร้องโหยทวนเขื่อนมาก ส่วนซ้ำนอก ร้องห้วน ๆ เพื่อให้ทันคนดู
คนฟัง ซ้ำหอน เป็นเพลงระตักถึงตั้งฮาร ว่าม้แต่ในเรือง คาวี ตอนท้าวตั้งนุราช
รำพึงถึงตั้งฮารแห่งเดียว การอธิบายเพียงเท่านี้ ไม่สู้เป็นประโยชน์แก่ความรู้
อะไรนัก ครั้นจะเขียนอธิบายไปเพียงเท่านี้ มีแต่ทางเดี่ยมากถว่าทางดี ข้า
พระพุทธเจ้าจึงมาระตกลองพระกรุณา แคกเกรงด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นทรบกอน
ไต่ฝ่าพระบาท จึงทำให้ข้าพระพุทธเจ้ารวนเร ใจอยู่หลายเจตา แต่เมื่อข้าพระ
พุทธเจ้าไม่สามารถจะหาความรู้ ในเรื่องเพลงซ้ำเหล่านี้ได้ จึงจำเป็นต้องกราบ
ทูลขอประทานพระกรุณา แล้วแต่จะทรงพระเมตตาปรานี ทรงนพระอาญา
ไม่พินเกล้า ๆ

ควรมีครบแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า ทพ.ช. @คุณบมบง

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๔๗๐

พระยาอนุมานราชธน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๖ รวม ๓ ฉบับ เรื่องเขื่อนเพชร เรื่อง
ไวยากรณ์ และ เรื่องร้องรำ ใต้รับแล้ว จะรวมคอบเป็นฉบับเดียวกัน

เรื่องเขื่อนเพชร ท่านให้ความเห็นในคำว่า ชัณฑ์ ชันท์ ฉันเห็นด้วย
ตามความเห็นท่านทุกประการ เป็นอันหมายถึงเขตแน่นอน ต่างที่คำเดิมจะเป็น
เขื่อนชน แต่พวกชำนาญบาดึกเอาไป ฉันยังจำคำประชดของกรมหมื่น
พิทยาดงกรณ์ได้ จำพบคำ เขาคัง ถัดของเบ็ดตักขรบาด คำ กน กน ขน คน
อะไรเหล่านี้ ฉันเคยคิดหัวปั่นมาคราวหนึ่งแล้ว และพวกตักกน เช่น ขัง ขัง
คัง เหล่านี้ก็ออกพวกหนึ่ง คิดว่าเป็นคำเดียวกันทั้งนั้น นึกว่าจะไม่มีใครเขาคิด
ก็อุคตง่าให้มาพบท่านคิดเข้าอีกได้ ประหลาดมาก

เรื่องไวยากรณ์ อาจจะตั้งฝรั่งเศสเดียว ที่ว่าภาษาจีนไม่มีไวยากรณ์
นั้นถูกโดยนัยหนึ่ง ที่ยังไม่มีใครทำจน สืบมาถึงภาษาไทย ถ้าทำจนก็มี ไม่ทำ
ก็ไม่มี ไวยากรณ์เป็นของทำจนแต่ภาษา ไม่ใช่ภาษาทำจนแต่ไวยากรณ์

เรื่องร้องรำ ท่านจะให้ฉันพูดเพื่อไป ไม่เข้าทางที่ท่านต้องการจะมี
ประโยชน์อะไร มีแต่เสียเวลา ถ้าท่านต้องการอะไร ตั้งขอถามไป ฉันยินดีจะ
ตอบตามรู้ตามเห็น อย่างนั้นจะเป็นดีกว่าอย่างอื่นหมด แต่ขอให้ท่านเข้าใจไว้
ก่อนว่าฉันเป็นคน ที่จะรู้อะไรจบหมดไม่ได้ การรำนรูนอยจะบอกท่านได้นอย

เพราะได้ศึกษาน้อย การทำเพลงรู้มากน้อย จะบอกท่านได้มากกว่า เพราะ
ได้เรียนมากกว่า จะบอกให้ท่านทราบเสียก่อนเดี๋ยวนี้ว่า เพลง ซ้ำประสม
ซึ่งท่านอาจถงหน ฉันเป็นผู้ปรุงขึ้นเอง ให้ชื่อเอง ไม่ใช่เพลงเก่าเก่า
แต่ก่อน อย่างที่ครูดนตรีเขามากังคอบออธิบายแก่ท่าน เรื่องชนิดนมบอย ๆ ถึง
ที่ตนเองเป็นผู้ทำ แต่งมธุมาเด้าตำนานให้ฟังเป็นศุเป็นตะ ทั้งตนเองผู้ทำนี้
โดนได้อยู่ ก็ได้แต่หัวเราะเท่านั้น

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๘ เดือนนี้ รู้สึกด้วยเกล้าฯ ในพระเมตตาปราณี เป็นพระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ ใจที่ได้อ่านเกล้าฯ ว่า ได้ทรงคิดถึงคำที่เคียงคล้ายกัน แต่มีความหมายใกล้เคียงกันมาก่อน แต่ก่อนนั้นข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้เฉลียวใจถึงคำเหล่านี้ จนได้มาเห็นข้อกำหนดในตำราว่าด้วยภาษาของฝรั่งข้อหนึ่งที่ว่า คำที่มรูปร่างคล้ายคลึงกัน ย่อมมีความหมายคล้ายคลึงกัน ข้าพระพุทธเจ้าอ่านข้อกำหนดนั้นมาคิดดูในคำภาษาไทย ก็พบคำในจำพวกนั้นอยู่มาก เช่น ในคำชนิดเดียวกัน ก้มกเป็นคำที่มีความหมายไปในลักษณะที่ งอ แอ้งทั้งหมด คิดจดจำ คำว่า ง่วง งง งุ่ม ก็อยู่ในลักษณะที่ไม่ตรงทงนั้น ในคำที่ใช้สระเอ ก็เป็นเช่นเดียวกัน มักจะอยู่ในลักษณะที่ เก เข รวนเร เห เซ อะไรเหล่านี้ทั้งสิ้น ถ้าเป็นคำที่เป็น แม่กข แม่กม โดยที่เงาออกเสียงค้องหุบปาก เขาไว้ก่อน จึงเกิดมีคำเช่น อม อ้อม ห้อม หุ้ม อูบอับ รวบ ซึ่งล้วนมีความหมายรวมเอาไว้ทงนั้น คำบางพวกอาศัยจากเสียงเดิมมาจากของจริง เช่น เสียงที่ขยดยาว ก็มักเป็น แม่ กข กม เช่น ก้อง กังวาน ทัง เหว่ง หง่าง (กระ)หิม แต่คำที่เอามาใช้เป็นคำพูดโดยตรง เช่น กระดิ่ง ระฆัง โด่ง ดัง กระทั่ง ก็คงแปลงมาจากเสียงเดิมอย่าง หง่าง ดิงดิง ก็ทราบเกล้าฯ ไม่ได้ คำในจำพวกเสียงเดิมเสียงธรรมชาติเหล่านี้ มักมีมากในจำพวกชื่อนก และสัตว์บางชนิด และในจำพวกชื่อเครื่องดนตรี คำอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่ง

น่าจะเกิดจากคำอุทานเนื่องมาแต่การเสวยอารมณ์ เช่น โหย ให้อ้อ หิวเรา
 เพราะเสียงใกล้เคียงกับคำว่า โหย ให้อ้อ มาก ถึงคำว่า หิวเรา ถ้าจะฟังเสียงจาก
 คนหัวเราะก็มีเสียงต่าง ๆ กัน จึงได้มีคำ เช่น ชัก ๆ ยิ้มขำ เป็นต้น ข้าพระ
 พุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คำพูดคงจะมียุ่บางส่วนของคำเกิดมาจากลักษณะ
 ดังได้กราบทูลมานี้ หากใช้กันมานาน เสียงก็กลายไป จนบางคำก็จับเค้าไม่ได้
 ทรบตั้งว่า ไวยากรณ์เป็นของทำชนแต่ภาษา ชอบเป็นความจริงที่สุด
 แต่บางท่านยังเข้าใจผิด ที่ไปพยายามบังคับให้ใช้ภาษาให้ถูกต้องตามหลักใน
 คำว่าไวยากรณ์ภาษาไทย ชาวชนบทหรือชาวบ้านที่ไม่เคยเห็นและเรียนตำรา
 ไวยากรณ์เลย ก็พูดภาษาไทยมาแต่หัวแต่ไหนแต่ไร และใช้ได้ถูกต้องตามความ
 คอยระวังไม่ให้เกิดหลักไวยากรณ์ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ฝรั่งว่าภาษา
 จีนไม่มีไวยากรณ์นั้น ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลไปยังไม่หมดจด ที่ว่าภาษา
 จีนไม่มีไวยากรณ์ คือ ไม่มีหมวดที่กล่าวด้วยชนิดที่แบ่งออกเป็น parts of
 speech และกฎเกณฑ์ของไวยากรณ์หมวดนั้น คงมีแต่ไวยากรณ์ที่กล่าวด้วย
 syntax เท่านั้น เมื่อคราวสอบได้ภาษาไทยเพื่อชิงทุนไปเรียนต่อยังต่างประเทศ
 กรรมการได้ถามว่า อัครราชทูตอิตาลีเคยได้รับคำสั่งให้กลับ กับประโยคที่
 อัครราชทูตอิตาลีเคยเรียกกลับ ผิดกันหรือไม่ ผู้เข้าสอบชิงทุน ๑๐ คน
 ที่ตอบว่าเหมือนกัน ผิดกันแต่ประโยคกันทั้งเพราะกว่าประโยคหนึ่งถึง ๕ คน
 ทงนั้นน่าจะเนื่องมาจากคำว่าไวยากรณ์ที่กล่าวด้วย passive voice ของฝรั่ง และ
 ที่หนังสือพิมพ์นำเอาไปใช้ เป็นขั้จยให้ใช้ตาม ๆ กันไป ถ้าให้ชาวชนบทที่ไม่
 เคยศึกษาไวยากรณ์ หรือได้เคยเห็นและได้ยินเขาใช้กัน ก็คงจะไม่ใช้ประโยค
 ที่เรียกว่า ถูก โนเมื่อไม่หมายความว่าถึงเรื่องเดือดร้อนไม่พอใจ เป็นการ

ประหลาดมาก ที่ข้าพระพุทธเจ้าพบข้อความในคำรายรังเดิมหนึ่ง อธิบายได้ว่า
ในภาษาญวน ถ้าเป็นเรื่องเดือดร้อนไม่พอใจ ก็ใช้คำที่แปลว่า ถูก เข้าประกอบ
ในประโยค ในภาษาจีนมีคำว่า ตัก แปลว่า ได้รับความเดือดร้อน หรือไม่
ความหมายที่ใดทุกข์ เสียแฉะความข้างใกล้กับคำว่า ตกทุกข์ ในภาษาไทย
มาก ข้าพระพุทธเจ้ายังสงสัยจนไม่ได้ความว่า ตัก คำนี้ จะใช้ประกอบเข้า
ประโยคชนิดคำว่า ถูก อย่างในภาษาญวนหรือไม่ จึงยังไม่ตกลงใจว่า ตัก
กับ ตกทุกข์ และ ถูก จะเป็นคำเดียวกัน ถ้าจะเออเหตุผลจากรูปเสียงคล้ายคลึง
กัน ความหมายก็คล้ายคลึงกัน คำว่า ตก ถูก และ ทุกข์ ก็น่าจะเริ่มกำเนิด
มาจากคำเดียวกัน ข้อสงสัยซึ่งที่มีอยู่ก็คำว่า ทุกข์ เป็นภาษาข่าดี เป็นคนละ
ตระกูลภาษากับไทย

ในเรื่องการร้องรำ ที่ทรงพระเมตตาโปรดให้ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูล
ตามได้ เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ หากได้มีได้ ก่อนหน้าท้าวพระพุทธเจ้า
จะได้มีหนังสือฉบับก่อนกราบทูลไป ได้มีผู้รู้เถียงกันถึง เพลงช้าผสม และ
เพลงช้าทวน แต่ผู้หนึ่งมีความเห็นว่า เพลงทั้งสองนี้ น่าจะเป็นพระนิพนธ์
ของใต้ฝ่าพระบาท เพราะวิธีร้องประสานเสียงตามแบบนี้ ไม่เคยมีมาแต่
โบราณ บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ เป็นที่แน่นอนแล้วว่า เป็นเพลง
ที่ใต้ฝ่าพระบาททรงประพันธ์เอง ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ ว่า

(๑) ช้าผสม เป็นเพลงมีถูกคู่กับคนละเสียง คือ ไซร์สองต้องเสียง
ประสานต่อกัน เมื่อคนเดี่ยวร้องไปถึงระยะที่ถูกคู่กับ ถูกคู่กับเป็นทำนอง
ประสานเสียง เมื่อจบจากร้อง ก็มารวมร้องผสมกันเป็นเสียงเดียว คนบทกชน
ร้องไปใหม่ เพลงนี้ไม่มีบาทยรรย มีลักษณะคล้ายเพลงช้าปี่ และใช้โน้ต

ทำพิธีสังเวศ ขอประทานทราบเกล้าฯ ว่า ตามที่กราบทูลมานี้ ผิดหรือยัง
บกพร่อง ด้วยคำอธิบายประการใด ต้นเหตุที่ทรงปรุ้งเพลงนชน ถ้าจะนำมาใช้
ในบทที่เคยร้องซ้ำใน โฉมใดหรือไม่

(๒) ข้าทูล มีทำนองร้องคล้ายคลึงกับเพลงซ้ำใน ผิดกันที่ถูกต้อง
ในเนื้อร้องที่เดียว มีปาทยรับ และใช้กับบทว่าฟังถึงสังขาร ขอประทาน
ทราบเกล้าฯ ว่า ข้าทูล มีลักษณะเป็นอย่างไร คดออกจนการร้องรับผิดกัน
กับ ซ้ำนอก ซ้ำใน อย่างไร ใช้ประกอบแก่บทละครชนิดใด

(๓) ขอประทานทราบเกล้าฯ ว่า เพลงซ้ำนี้ ทำไมจึงใช้ว่า นัน
แหละ ถ้าจะเปลี่ยนใช้ว่า น้องเอ๋ย เจ้าเอ๋ย บ้าง จะผิดแบบแผนที่มีกำหนดไว้
อย่างไรบ้าง

(๔) เพลงชมตลาด ใช้แก่บทที่ต้องการจะสอดเครื่องแต่งตัว ส่วน
เพลงอุยฉาย ต้องการจะสอดท่าทาง ความสำคัญจึงอยู่ที่ว่างาม ขอประทาน
ทราบเกล้าฯ ว่า ตามที่กราบทูลมานี้ ผิดหรือถูกเพียงไร และต้นเหตุของเพลง
อุยฉาย และ ชมตลาด มีมาอย่างไร

(๕) ลักษณะของปาทยคกดาบรพ คือปาทยคกดาบรพ ใช้เครื่อง
ผสม ที่มีเส้นใยอ่อนนุ่มจนน่าฟัง เครื่องที่ใช้สำหรับปาทยคกดาบรพ คือ
ระนาดเอก ใช้บรรเลงด้วยไม้นวม ช้องวงใหญ่บรรเลงด้วยไม้นวม ทุ่มไม้
บรรเลงด้วยไม้นวม ทุ่มเหล็ก บรรเลงด้วยไม้นวม กลองทัด ใช้ตะโพน ๓ คู่
แทนกลองทัด เรียกว่า กลองตะโพน ตะโพน กลองแขก ขลุ่ย ซออู้ ฉิ่ง
โหม่ง ฉิ่งห้อย ตามรายชื่อตั้งแต่ระนาดเอกถึงฆ้องหุ่ย จะมีแปดกอยูกคือ
ฆ้องหุ่ย เพราะฆ้องหุ่ยเคยเห็นกันแต่ในเวลายาวชานาค ใช้ดีในเวลายาคนให้เสร็จ

แฉกหุ่ย หรือในพืชต่าง ๆ ที่เรียกว่าของขี้ แต่บพาทยคกตาบรพณ มีของ
หุ่ยขมอยู่ด้วย ๘ ของ มีเลี้ยงตั้งแต่ตาที่สุด ถึงสูงที่สุดได้เพิงคู่แปดพอดี ของ
หุ่ยมีราวแขนโดยเฉพา การบรรเลงไม่ได้บรรเลงเหมือนระนาดเอกหรือ
ทุ้มไม้ ใช้บรรเลงสอดไปตามระยะเพลง ก็บ้างห่างบ้างตามสมควร ทงน
กระทำให้มีพวงจรูตกว่ามีความไพเราะมาก ขอประทานทราบเกล้า ๆ ว่า ทกราบ
ทูตมานี้ จะผิดหรือถูกประการไร

ทงน พระอาญาไม่พินเกล้า ๆ แต่จจะทรงเมตตาปรานี

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พระยาสุรสีห์*

ขอประทานกราบทูล ส้มเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

พระยาอนุมานราชธน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๘ ตุลาคม ได้รับแล้ว

ขอใจท่านที่บอกให้ทราบในหลักอักษร ยินยอมใช้ไปตามลักษณะ
ฐาน เช่น ค้วง ใช้ไปในความงอ แม่ขแม่กม ใช้ไปในความอุบือบอมอม
ซึ่งฉันไม่เคยคิดไปถึง คืบมาก

ตอนที่ท่านเอาคำตัก ของจีนมาปรับกับคำ ตกทุกซ์ นน ฉันเห็นชัดของ
เพราะคำ ตก เป็นคำไทย หมายความว่าร้อง หง่น หุด หุด คำ ทุกซ์ เป็นคำ
ชาติ จะเอาปรับเข้ากับคำตัก หาได้ไม่ ถ้าจะเอาคำตัก ปรับกับคำ ตก นั้น
ปรับได้ไม่ชัดของ

ต่อไปนี้จะบอกถึงความรู้อีกที่เห็นแปลก ท่านพูดถึงคำอุทยาน ทำให้ฉัน
นึกขึ้นมาได้ กรมหมื่นจรัสพรพัฒน์ภากรเคยตรัสทักว่า คำอุทยานไม่เป็นภาษา
อะไรนั้น แต่ต่างคำก็มีความหมาย เช่น ฮอ ฮือ แสดงว่ารู้ ว่าเข้าใจ เอ เอะ
แสดงว่าสงสัย เออ แสดงว่าถูก ฮ้าว แสดงว่าผิด ถ้าท่านยังไม่เคยคิดจะได้
คิดเล่น ขอบกต

อนึ่ง หนังสือไทยเรา นี้ เขาหนังสือตั้งกฤตมาเป็นโครง แต่เดิมสระ
พยัญชนะเข้าให้ ใช้เขียนภาษาไทยได้ แต่ก่อนฉันนึกอย่างหยาบ ๆ ว่าเดิมพยัญชนะ
เพื่อให้เป็นอักษรสูงต่ำ แต่เมื่อตรวจดูเห็นหาใช่ไม่ ถ้าเช่นนั้นจะมคดทคองเอา
ท นำอยู่ทำไม คงเดิมมีเพียง ๖ คคือ ข หยัก ค หยัก จ ฦ ฟ อ

ข หยัก ค หยัก เคิมทำไม คิดไม่เห็นเหตุ คือไม่หยักก็มอยู่แต่ ใช้
กับนไปด้วยกัน จึงมานักว่าจงเกิดจนแต่กระบวนเขียน ซึ่งแต่ก่อนเขียนหนังสือ
ด้วยปากกาไม้ มีเส้นใหญ่เส้นเล็ก และปากกานั้นเขียนเขียนไปไม่ได้ ต้องเขียน
คือ คือไม่ฉันทองกเปของ ดูเหมือนหนังสือ หยัก ทำให้เด็กหลงนึกว่าเป็นคนละตัว
อาจารย์จึงเอารวมเข้าไว้ทั้งหยักและไม้หยัก จจะถูกหรือไม่ถูกก็ไม่ทราบ

ข เห็นไม้ใช้ท่านให้เลี้ยงเข้าคู่เป็นคู่ตากับ ส ท่านเพื่อใช้แทนที่
เคยเขียน ขร เช่นในหนังสือเขมร ขาย ก็เขียน ขราย ในคำไทยก็มักจะเห็น
ปรากฏอยู่ เช่น ขุด ข่ารด แขก ข่ารก คนเขียนโคตงเขียน ใช้ เป็น ใช้
ก็มี นั่นแต่ตั้งว่าเคยเขียน ใช้ มาก่อน

ฟ แก่ค่อทางตัว ฟ เพื่อเขียนคำไทย

ฟ แก่ตาม ฟ เพื่อให้เป็นคู่สูงต่ำแน่ เดิมหนังสือเราไม่มีหมายเลี้ยงคำ
สูง อย่างเช่นหนังสือไทยใหญ่เป็นพยานอยู่ คงจะทำตัว ฟ ั้น ที่ต้องเมื่อคิด
กำหนดเลี้ยงสูงต่ำ

ฮ ไม่ได้ทำขึ้นเป็นคู่สูงต่ำกับ ท ทำขึ้นสำหรับเขียนคือ อ จากคนพูด
เพี้ยน เช่นเรียก พระอสู ว่า พระฮู หรือ เอย เป็น เฮย เพื่อให้ปรากฏว่า
เป็นคำเกิดอนมาจากตัว อ จึงขีดได้ตัว อ เจ้า (หนังสือเก่าเขียนทางตจตลงมา
ได้หัวเช่นนี้ ๐ มีอยู่ให้เห็น)

อนนเขียนมาสำหรับให้ท่านคิดเล่น

เรื่องร้องรำ เมื่อจะเขียนตอบคำถามของท่านก็บังเกิดความเห็นขึ้น
อย่างหนึ่ง ท่านไม่มีความรู้ในทางร้องรำ แต่ถูกเกณฑ์ให้แต่งพูดถึงการร้องรำ

ท่านจึงมาถามฉัน คงยท่านเชอว่าฉันรัก ฉันก็ไม่มีความรังเกียจที่จะบอกท่าน
เท่าที่รู้ แต่ธรรมดาความรักความเห็นของมนุษย์ย่อมมีต่าง ๆ กัน หากว่าฉัน
บอกท่านแล้วท่านเก็บเอาไปแต่งพูด คำพูดนั้นไปขัดกันเข้ากับกิจกรรมคิดปากกร
จัดทำอยู่ ท่านจะไม่ตกเป็นปฏิปักษ์ของกรมคิดปากกรไปหรือ จึงเห็นว่าท่านควร
จะฟังแต่ทางกรมคิดปากกร พูดแต่เข้าหาทางที่กรมคิดปากกรจัดทำอยู่ อย่าให้
แตกทางไปได้ นั่นแหละจะเป็นท่านได้ทำหน้าที่เต็มตามผู้ใหญ่ต้องการ

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนนี้ พระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ หากสู้มิได้

เรื่องคำอุทาน ข้าพระพุทธเจ้ามุ่งไปคิดเสียด้วยเรื่องคำที่ตกตายมาจาก
เสียงอุทาน คำอุทานตรง ๆ ยังหาได้คิดตกชงไปไม่ แต่เมื่อมาใคร่ครวญ
คิดด้วยเกล้าฯ ว่า อาจคำที่มีความหมายเช่น เฮ้ แสดงว่าดังตั้งก็จริง แต่เป็น
ความหมายที่ยังไม่แน่นอนลงไปเด็ดขาด เหมือนคำที่เป็นคำพูดแท้ ๆ และคำอุทาน
บางคำเมื่อเปล่งออกมาดุษย ๆ ก็ทราบ ในความหมายไม่ได้แน่นอนเช่น จู ๆ ซึ่ง
แสดงอาการบอกให้ฟัง อาจหมายความว่า ในภาษาว่า ฟัง อย่าเห็ดไป เงียบ
อย่าทำเสียงดัง และความหมายอื่น ๆ อีกได้ ไม่ตายตัว เหมือนคำว่า ฟัง เงียบ
บางคำเช่น โอ๊ย อาจหมายความว่า ข้ามกับที่ได้รับความเจ็บปวดก็มี เช่น โอ๊ย
สนุกจริง ซึ่งจะทราบความหมายได้แน่นอน ก็เมื่อเห็นกิริยาอาการ หรือ
มีคำอื่น เข้าช่วยประกอบความหมาย ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจด้วยเกล้าฯ ว่า
คำอุทานถึงมีความหมาย แต่ยังเป็นคำในภาษายังไม่บริบูรณ์ เพราะความ
หมายยังไม่แน่นอน และเอาเข้ารวมเป็นคำพูดเป็นประโยคก็ไม่ได้ เห็นใจแต่
ได้กำหนดคำอุทานเหล่านั้นไว้โดยปริยาย ให้มีความหมายตายตัวแล้ว จึงจะ
เป็นคำในภาษา เช่น พูดโถ่ ซึ่งความหมายเป็นอย่างอื่นไม่ได้แล้ว นอกจาก
แสดงความเสียใจในบางลักษณะ และในคำว่า เออ อ้าว ดังที่ประทานมา ก็
เห็นจะนับเข้าในคำอุทานที่เป็นภาษาแต่จได้ ทงนจะผิดถูกสถานใด ขอรับ
พระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึง

เรื่อง ข หยัก ค หยัก แตรวมทั้ง ช ซึ่งเกิดจาก ข หยัก ขอประทาน
ถวายความเห็นของข้าพระพุทธเจ้า ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้เคยเขียนลงในหนังสือ
มหาวิทยาลัย มาแล้ว เพื่อทรงประกอบพระวินิจฉัย แต่จะทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่า เสียง ช ค ข โบราณอ่านว่า ช ค ข ส่วนเสียง
จ ค จ ท่านอ่านคงเสียงเหมือนทุกวันนี้ บางที ช ค ข จะนำเอาไปใช้เทียบกับ
เสียงในภาษาบาลี จึงกำหนดอ่านออกเสียงแยกไว้ต่างหาก คือเทียบ ช กับ sh
ค เทียบกับ c และ เฆาะ เทียบกับ gh และโดยเหตุที่เสียง ช กับ ค ในภาษาไทย
มีเสียงเท่ากัน ผิดกันเพียงแรงและอ่อนเท่านั้น และเสียง ค ก็ไม่เป็นเสียงโฆชะ
เหมือนเสียง c ในภาษาบาลี จึงจำเป็นต้องสร้างเครื่องหมายของไทยขึ้นให้ใหม่
โดยเขียนเป็น ข หยัก และ ค หยัก เพื่อให้เป็นที่สังเกตให้ผิดกันเสีย

เสียง ช ค ง โอนไปใช้เทียบกับเสียง j ในบาลี จึงได้อ่านว่า ช ค ง ส่วนเสียง
ช แท้ ซึ่งผิดกับเสียง j ในบาลี จึงต้องคิดอักษร ข หยัก ขึ้นอีกตัวหนึ่ง แต่
โดยเหตุที่เสียง ช มีลักษณะเป็นเสียงลมเสียดแซกออกมาได้นิด ๆ เสียงก็เพี้ยน
เป็นเสียง จ ไป เพราะฉะนั้นในภาษาไทยถิ่นอื่นจึงไม่มีเสียง ช ถ้าเป็นเสียง ช
ทางพายัพ และไทยทางพระม่า ก็เป็นเสียง จ ทางหลวงพระบาง และตลอดขึ้นไป
ก็เป็นเสียง จ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจด้วยเกล้าฯ ว่า เอมระออกเสียง ช ไม่ได้
ชัด และไทยก็จะออกเสียง ชว ไม่ได้ถนัด แต่ลักษณะการออกเสียงของ ร ก็
มักตกเสียงพยัญชนะตัวอื่นที่เป็นเสียงลมให้เสียงเสียดแซก เป็นเสียง ส ช
ไปและคงจะเป็นเพราะด้วยเหตุนี้ คำที่เป็นเสียง ส ช ในบางคำจึงมีตัว ร ควบไว้

พ ฟ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยตามทูลรับสั่ง เพราะเป็นเสียงไทย จึงไม่มี
การออกเสียงเหมือนเป็น พ ฟ ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยค้นเสียง พ ฟ นี้ ในภาษาไทย

ต่าง ๆ ปรากฏว่า ไทยบางพวกก็ออกเสียงไม่ได้ กตายเป็นเสียง ผ พ ไชก็มี
บางพวกก็เป็น ฮว เป็น ว ไป บางทีเสียงควบอย่าง ควฬ ก็กลายเป็น พฬ ไป
กม เป็นเรื่องที่ชอบพูดว่า ทเสียงภาษาไทยบางถิ่นผิดเพี้ยนกัน เพราะด้วยการผสม
กับพวกอื่น ๆ ที่ต่างภาษากัน

เสียง ฮ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับที่ประธานข้อต้นนิษฐานมา ส่วน ท
ใช้เทียบกับ ห ในบาลี จึงได้อ่านออกเสียงว่า หิ และ พ ก็ออกเสียงเป็น พ
โดยนัยเดียวกันตามที่กราบทูลถวายความเห็นมานี้ จะผิดถูกสถานใด แต่ขอแต่
จะโปรดเกล้า ฯ

เรื่องร้องรำ ที่ทรงพระวิคกว่าความเห็นจะเป็นปฏิบัติแก่กรมคดีปากกร
หน้ ขอประธานกราบทูลว่าหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในเรื่องร้องรำ ทาง
กรมคดีปากกรไม่กำหนดกฎเกณฑ์วางไว้อย่างไร ความรู้ในเรื่องร้องรำ หา
คำรำได้ยาก ผู้ทูลโดยมากก็โดนแต่จำสับ ๆ กันมา จะอธิบายให้ฟังก็ไม่รู้ได้ความ
ชัดเจน ส่วนผู้ไม่รู้อีกก็เพียงเป็นเครื่องประดับความรู้ ก็ไม่มีทางจะทราบได้
ครั้นไปไต่ฟังการบรรเลงทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อฟังอยู่บ่อย ๆ โดยไม่ทราบ
ความสำคัญในวิชาเหล่านี้ ก็พอจะเข้าใจไว้ม่าง ก็เกิดความเบื่อหน่าย
ข้าพระพุทธเจ้าได้ปรารภเรื่องนี้แก่เจ้าหน้าที่ทางวิทยุกระจายเสียง ในฐานะที่
ข้าพระพุทธเจ้าเป็นกรรมการอยู่ด้วย ก็เห็นชอบ กรมเจ้าหน้าที่วิทยุมีหนังสือมา
ขอเรื่องทางกรมคดีปากกร หน้าที่ในเรื่องอธิบายจึงมาตกแก่ข้าพระพุทธเจ้า
ข้าพระพุทธเจ้าก็ยินยอม เพราะจะได้เป็นโอกาสให้ข้าพระพุทธเจ้าได้รับความรู้
ในเรื่องเหล่านี้บ้าง และข้าพระพุทธเจ้าได้แสดงความรู้สึกแก่กรมคดีปากกร
แล้วว่า ถ้าจะให้บรรยายเป็นทางราชการอย่างผู้รู้ ๆ ทำไม่ได้ แต่ถ้าให้อธิบาย
ในฐานะเป็นความเห็นเอกชน ความรับผิดชอบถูกผิดเป็นของข้าพระพุทธเจ้าเอง

ก็อาจทำได้บ้าง ทางราชการก็ยอม ทว่าพระพุทธเจ้าก็มีความเห็นไปนี้
ก็เพราะมารวัดถึงพระเมตตากาปรานี โน ได้ฝ่าพระบาท ว่าถ้าข้าพระพุทธเจ้า
ขัดข้องในทวามรเรื่องนี้ ก็คงจะทรงพระกรุณาปรานี ข้าพระพุทธเจ้าได้ดำเนิน
อยู่เสมอว่า ในข้อนี้อาจเป็นเรื่องระคายเคืองใจ ได้ฝ่าพระบาท ให้เป็นการรบกวน
แก่ที่ทรงพระตำราญยู่บ่อย ๆ แต่ก็เป็นความจำเป็นที่ข้าพระพุทธเจ้าจะหา
ความถูกต้อง ไล่ใจศึกษาไว้ ซึ่งด้านนอกจากได้ฝ่าพระบาทแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า
ก็ไม่ทราบเกล้า ๆ ว่า จะไปสืบตามได้จากใคร

ข้อความเรื่องร้องราชข้าพระพุทธเจ้าถวายไป ไม่ใช่เป็นความร้ของ
กรมคดีปกครอง แต่เป็นความร้ที่ข้าพระพุทธเจ้าซักถามได้มาเป็นส่วนตัว ซึ่งผู้
อธิบายเองก็ไม่รับรองแก่ข้าพระพุทธเจ้านัก นอกจากบอกจากรูมาเพียงเท่านั้น
หรือรูมาอย่างนี้ ก็ดบอ้างว่า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าต้องการทราบแน่นอน ก็ให้
กราบทูลตามขอรับพระกรุณาจาก ได้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าขอประทาน
ถวายการอธิบายเรื่องตะครนออกตะครนใน ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเรียบเรียงขึ้นเพื่ออ่าน
ทางวิทยุกระจายเสียง คำอธิบายนี้ เพื่อประโยชน์แก่คนทั่วไปฟัง จะได้ทราบว่า
การร้องรำนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย ๆ อย่างที่เข้าใจกันเป็นสามัญ และเป็นการ
อธิบายตามความรู้ความคืดอันน้อยของข้าพระพุทธเจ้า ทงนการจะควรส่งถานไร
แล้วแต่จะ โปรดเกล้า ๆ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๐

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒ เดือนนี้ ว่าด้วยเรื่องคำอุทานเรื่องพยัญชนะ
เดิม และเรื่องร่องรำ ทั้งตั้งคำบรรยายเรื่องละคร โนละครนอกไปให้ด้วยนั้น
ได้รับแล้ว

เรื่องคำอุทานนั้น ท่านว่าถูกแล้ว จะนับเอาเป็นภาษาที่เดียวไม่ได้
ทจนพูดมากเพื่อเพียงให้ท่านรู้ถึงว่า อุทานที่ออกไปในท่อนมีความตั้งใจหมาย
กมอยู่บางเท่านั้น

เรื่อง ช หยัก ค หยัก ซ หยัก ตามท่านว่าฉันไม่ตงเนื้อเห็นด้วย แต่
จะพูดคัดค้านให้มีรูปร่างเป็นหลักฐานนั้น ไม่สามารถทำได้ ได้แต่พูดเกะ
กะ ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) ตามที่ท่านเห็นว่า ช หยัก ค หยัก ทำขึ้นสำหรับเขียนภาษาไทย
นั้น ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง หนังสือที่เขียนกันมาแต่ก่อนจะต้องเห็นปรากฏ
มาแล้ว แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ จำได้ว่า พระตำรับประเสริฐได้พยายามตรวจ
หนังสือในหอสมุดฯ ตั้งแต่ครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรเศวต
ก่อนไม่มีนั้นมาแล้ว แต่ดูไม่ได้หลักฐานอะไร ค หยัก กับไม่หยัก ใช้ปนเป
กันไป ไม่มีกำหนดกฎ

(๒) ช หยัก ยังคงเห็นตามเดิม จะใช้ ช จำเพาะแต่ในภาษาบาลี และ
จะใช้ ช แทน ซ ในภาษาไทยหาได้ไม่ หนังสือเขมรเขาไปอย่างหนึ่ง วรรค จ
เขาอ่านว่า จอ ซอ โจ โส โญ เขาแบ่งเป็น โฆษ และ อโฆษ ดังที่อ่านว่า จอ

เมื่อประกอบตากข้างเข้าเขาอ่านว่า จา ส่วนตัวที่อ่านว่า โจ ประกอบตากข้าง
เข้าเขาอ่านว่า เจีย เตียงเฉโกไฉ่ไฉ่ไปตั้งนี้ ด้วยเขาเขียนเขาอ่านกันอย่างนั้น
จริงอยู่ ชราย เขาอ่านว่า จเรี่ย ที่ฉนั้นให้ตั้งอย่างก็ตามที่เขาเขียน โอนเอามา
เทียบกับไทยเท่านั้น

(๓) ตัว ส ซึ่งมีตัว ร คอบ อ่านเป็นเตียง ส เตย ๆ นั้น เป็น
ความผิดของไทยเราที่พูดคือคอบได้ยากเต็มที เพราะเหตุที่เราเอามาแต่จีน ซึ่ง
ภาษาไม่มีตัวคอบ ตรา ก็อ่านว่า กรา อินทรา ก็อ่านว่า อินกรา สระ สรง
ก็อ่านว่า สระ สง แต่เขมรเขาอ่านถ้วนตัวคล้าย สระะ สระง

(๔) คำ พระ พญา เพี้ย ฉนั้นเข้าใจว่าหมายจะเขียน ฟ้ำ ทงนั้น แต่
ตัวหนังสือไม่มีจะเขียนถัดของฉฉนั้นแต่พอไซได้ เหมือนเขมรก็เขียน ฟ้ำทลทะ
เป็น ทวาทลท พะมาเขียน เจ้าฟ้า ก็เป็น สอขวา แต่ถ้วนไม่มีตัว ฟ ไซ
ด้วยกันทงนนั้น เหตุฉฉของฉนั้น จึงต้องคิดสร้างตัว ฟ ฉนั้นในภายหลัง ฉนั้น
ประหตาดใจว่าเตียง ฟ นั้นมาแต่ไทน์ ไม่ใช่ภาษาเราแน่ แม้ฉนั้นก็ดูเหมือน
มีแต่ภาษาจีนหดองกับกวางตุ้ง จะมาแต่ภาษาอาหรับเตียดอกกระมัง

(๕) การเรียกตัวพยัญชนะให้เป็นเตียงคำ สูง นั้น เห็นว่าเป็นทางฉฉ
ของพวกครุบาดีดีฉฉฉฉ ฉนั้นภาษาของเขาเตียงคำสูงไม่เปลี่ยนความ เตียง
คำหมายว่าเป็นฉฉ เตียงสูงหมายว่าเป็นครุ เช่น วิธิ วิเศษ แต่ก่อนเราก็อ่าน
กันเป็นเตียงคำคล้าย วิธิ วิเศษ เพราะเป็นฉฉ ครนถง วิทยา อ่านเป็นเตียงสูง
คล้าย วิทยา เพราะเป็นครุ แต่เด็กเตียนอ่านผิดแนวฉฉหมด เพราะอ่านแจก
ถูกว่า ว วา วิ วิ ก็ต้องอ่านเป็น วิธิ วิเศษ

ท่านอธิบายความประสงค์ ซึ่งต้องการอธิบายถึงร้องว่า เข้าใจแล้ว ฉัน
จะเขียนให้ท่าน แต่ต้องเข้าใจไว้ว่า เขียนให้สำหรับท่านรู้เท่านั้น แต่ยาก
เต็มทีที่จะอธิบายให้ท่านเข้าใจ เพราะเป็นวิชาที่ยังเรียกว่า เติมนึก คนที่
ไม่ได้เรียนแต่จะเข้าใจได้ยาก แต่จะต้องอธิบายมาให้ดู ตามที่ฉันพิจารณา
เห็น ดูเห็นว่าแต่ก่อนนี้ ว่า ก็อยู่ส่วนหนึ่งต่างหาก ร้อง ก็อยู่ต่างหาก ปี่พาทย์
ก็อยู่ต่างหาก ส่วนใครก็ใคร แต่จึงจะมาผสมกันเข้าที่หลัง

คำบรรยายที่ท่านให้ไปเหตงเกือบหมดนั้น ตระคร ในตระครนอก กับทยอย
ในทยอยนอก มีความหมายต่างกัน ตระครในนอกหมายถึงในวงนอกวง ทยอย
ในนอกหมายถึงดุ๊กปี่พาทย์ ซึ่งมีทางในทางนอก ซ้ำยังมีทางกลต่างอีกด้วย จะ
ให้คำอธิบายละเอียดที่หลัง

ที่เราเขียนว่า ละคร เพราะเราเข้าใจว่ากรากมาแต่นครศรีธรรมราช
แต่ภาษาชองเขาก็มีคำว่า ละคอน แต่เขาหมายความว่าเรื่อง เช่น ละคอน
อิเหนา เขาเข้าใจกันว่า เรื่องอิเหนา จะเอาอะไรเป็นแม่ก็เหตงแต่ไม่ทราบ

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า รุกข์ชาบซึ่งในพระกรุณาและพระเมตตาเป็นต้นเกล้า ฯ
เมื่อได้อ่านฉายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนพฤษภาคม ข้าพระพุทธเจ้าปดอบปดม
เป็นที่สุด เพราะเพิ่งมาได้ฉันทจากตายพระหัตถ์ตนเองว่า แบบแผนวิชาการ
ของไทย มีผู้เพียงครูสอนมาอย่างไร ก็คับคอกนใจเพียงอย่างนั้น ข้าหา
คำหรือคำราเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาค้นคว้า ก็ได้โดยยาก ผู้เรียน
ร้องกรูแคะเรื่องร้องอย่างเคียด ผู้เรียนรำกรูแคะการรำอย่างเคียด เมื่อชักใช้
ได้เพียงนอกไปจากนี้ ก็หาผู้รู้โดยยาก ข้าพระพุทธเจ้าได้ปรับทุกข์เรื่องนแก่
พระพนิจวรรณการว่า ถ้าความร้องรำเป็นอย่างที่ปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้า
แต่ตามทีข้าพระพุทธเจ้ารูสึกอยู่ในขณะนั้น เมื่อหน้าต่อไปจะเป็นอย่างไร คง
เป็นความยากเย็นแก่ผู้ศึกษาในทางค้นคว้าหาความรู้ไม่ย่อย แดงก็จะต้องรูดก
เดี่ยวใจกันเป็นที่สุด พระพนิจวรรณการก็เห็นเป็นอย่างเดียวกับข้าพระพุทธเจ้า
แต่ถ้าแม่จทรงพระเมตตาปรานี่แก่ข้าพระพุทธเจ้าโดยละเพราะกต แต่พระคุณ
ทรงนยอมสืบไปถึงเบื้องหน้าด้วย ด้วยเหตุดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงรูดกปดอบปดม
ยินดี เป็นพระเดชพระคุณต้นพันหาที่สุดมิได้

ค่อน ข้าพระพุทธเจ้าจะขอประทานถวายความเห็นในเรื่องอักษรภาษาไทย
ไทย ข้อที่ข้าพระพุทธเจ้าจะกราบทูลค่อไป เป็นเรื่องที่ยังหมิ่นค่อเหตุผล แต่
หวังในพระเมตตาอยู่เต็มอวว่า ถ้าผิดพลาดไปอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าขอยึด
พระบารมีปกเกล้า ฯ เป็นที่พึ่ง พระอาญาไม่พันเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าได้สังเกตเห็นการอ่านหนังสือเขมร ที่ทรงพระกรุณา
 ประทานมา ว่าเสียง อ โฆษะ อ่านว่า จอ ชอ และเสียง โฆษะ อ่านว่า โจ โช โญ
 ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเปรียบเทียบกับเสียงบาลี ในพวกอ โฆษะ คือ จ ฉ และ
 ในพวก โฆษะ คือ ช ฌ ญ ถ้าท้าวพระพุทธเจ้าเปรียบเทียบ เป็นการถูกต้อง
 ก็แสดงว่าเสียง โฆษะ ในภาษาเขมร ไม่มีครบเหมือนเสียงในบาลี เป็นอย่าง
 เดียวกับเสียงภาษาไทย ซึ่งมีเสียง โฆษะอยู่เพียง ๘ ตัว คือ เสียง ค ข เสียง
 อนุนาดิก ง น ม และเสียงอรรชัระ ย ร ล ว ส่วนเสียง g gh j jh dh bh
 ไม่มี เหตุนี้ในหนังสือเขมรที่เทียบด้วยเสียงเหล่านี้ จึงอ่านเป็นเสียง โอ โป
 แต่ทำไมจึงใช้เสียง โอ ข้าพระพุทธเจ้าคิดไม่เห็น ตามที่กราบทูลมานี้ เป็นการ
 กราบทูลโดยที่ข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบเกล้า ๆ เรื่องภาษาเขมรได้ตัดออก ไม่
 ทราบเกล้า ๆ ว่าจะมีติดอยู่เพียงไร ถ้าถูกก็แสดงว่าเขมรออกเสียง โฆษะอย่าง
 แยกไม่ได้ จึงต้องหาวิธีอ่านเสียง โฆษะ ให้แยกออกไปจากเสียงที่เป็นอ โฆษะ
 ในส่วนภาษาไทย ปราบกฏว่าออกเสียง โฆษะอย่างแยกไม่ได้เหมือนกัน จึงออก
 เสียงอ่านให้แยกออกไป คตอจนเสียงสูงในภาษาไทย ซึ่งตรงกับเสียงชนิด
 ในบาลี ก็แปลงเสียงเสียด้วย ข้าพระพุทธเจ้าตของจับตัวหนังสือไทยมาปรับ
 เทียบเสียงกับบาลี ดังนี้

กอ	ช่อ	ชอ	ค่อ	คอ	เงาะ	งอ
k	kh	—	g	—	gh	ng
จอ	ฉอ	ช่อ		ชอ	เงาะ	ญอ
c	ch	j		—	jh	ñ

คอ	ทอ	ถอ	ทอ			เฑาะ	นอ
	t	th	d			dh	n
ขอ	ปอ	ผอ	ฝอ	พอ	ฟอ	เกาะ	มอ
	p	ph	—	b	—	bh	m
ยอ	รอ	ลอ	วอ	สอ	หือ	ฟือ	อือ
	y	r	l	w	s	h	l

ในเสียงอักษรเหล่านี้ ทซ้ำเคียงกันอย่างที่ว่าอยู่ในเงดาน ก็คือ ข ช

ค ฉ ช ฉ ท ฐ พ ฒ แต่ทอ่านกันในสมัยก่อน ออกเสียงตัวหน้าเป็น ชือ คือ

ชือ ทือ ฟือ แต่ ฟือ ตัว ชือ คงเทียบได้กับเสียง อ โฆษชนิต นอกจากนั้น

เทียบได้กับเสียง โฆษสถิต ส่วนคังหลังที่ออกเสียงเป็น เอะจะ คงเทียบได้กับเสียง

โฆษชนิต ส่วน ช ค คงเสียงอย่างที่ว่ากันอยู่ในเงดาน ไม่อ่านเพี้ยนเป็น ชือ

คอ จึงทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเดาว่า น่าจะแปลงรูปให้ผิดกับ ช ค เพราะด้วยเหตุ

ที่ปรับเสียงคงทมอยู่เขากบขนาดครบเสียงแล้ว ยังเหลือแต่เสียง ค ซึ่งในบัดนี้

แต่เมื่อโอนตัว ค ให้เป็นเสียง g เสียงแฉ้ว ก็ต้องแปลงรูปตัว คอ ให้แปลงกออก

ไป เพื่อรักษาตัวหนังสือที่สำหรับเสียง คอ ของไทยโดยตรงไว้ มีข้อแปลกอยู่

อีกอย่างหนึ่ง ที่ในภาษาไทยอาหม ไทยใหญ่ และพวกไทยที่อยู่ห่างไทยสยาม

ออกไป ไม่มีอักษรสำหรับใช้แก่เสียง ค ช ท พ ถ้าจะต้องออกเสียงใน

คำที่ชนคนด้วยตัวอักษรเหล่านี้ ก็ใช้ ช ฉ ฎ ฒ หรือบางทีก็ใช้ ก จ ต ป

กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าหลงอ่านออกเสียงผิดมานาน เช่น ไทยคำที่ ในภาษา

อังกฤษเขียนว่า khamti ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านว่า ข้าตี ต่อมาเมื่อเห็นเขาแปล

kham ว่า ทอ และ ti ว่า ที จึงเกิดสงสัยว่า บางทีจะอ่านว่า คำตี ได้ เมื่อ

ตอบกันไปก็คงได้ความว่า เป็นเช่นนั้น จะอ่านเป็นเสียง ช หรือ ค ก็แล้วแต่

ความหมายของคำ คำว่า คน เขาก็เขียนว่า ชน บางทีก็ คน ส่วน ชน เขา
อ่านเป็น ชัน ชาน ถ้าเขาจะเขียนคำว่า ชน ก็เขียนอย่างเดียวกับคำว่า คน
เป็นแต่อ่านแยกเสียงไป แต่ความหมาย ในชั้นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจ
ด้วยเกล้า ๆ ว่า ออกเสียงเดอะเต็มที มาภายหลังจึงปรากฏว่า ในการออกเสียง
นั้น เสียง ช ค อ ช อ ท ผ พ เป็นเสียงเดียวกัน คือเป็นเสียงหนักอโฆชะ
ผิดแต่เสียงแรงกับเสียงอ่อนเท่านั้น เหตุฉะนั้น เสียง ชอ กับ คอ ซึ่งมีค่าเท่ากัน
ส่วนเสียงว่า คน ถ้าใช้ ค กับ น เสียงจะเป็น คัม หรือ คอน ถ้าเพิ่ม อ เสียง
จะเป็น คูน หรือ โคน โทดกับ คน มากกว่าเสียง คัม และ คอน เนื่องด้วยเหตุ
ผลเหล่านี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ตั้งนิษฐานว่า ช ค น่าจะใช้แทนเสียง
เฉพาะคำที่ในภาษาบาลีไม่มีใช้ แต่มาจนด้วยเกล้า ๆ ลงในข้อที่รับสั่งว่า ใน
ศิลาจารึกครั้งพระเจ้ารามก้าแห่งใช้ ช และ ซ ปนกันไป ไม่มีกำหนดกฎ
บางทีคงออกซรทเทียบได้กับเสียงบาลี จะใช้แต่ ในการถ่ายเสียงด้วยวรรคในภาษา
บาลีหรือดัดดฤค ไม่ใช่แก่หนังสือไทย แต่ก็ยังไปคิดชดอยู่ที่ว่า มีคำถามจำเป็น
อะไรที่จะต้องใช้ ช หยัก ค หยัก เพราะใช้ ช ค ตามธรรมดา ก็ได้ประโยชน์
เท่ากัน

ตัว ช ตามที่รับสั่งว่า บางทีจะทำจนเพื่อใช้ถ่ายเสียง ชร ในภาษา
เขมร ข้าพระพุทธเจ้าเห็นคล้ายตามกระแสพระดำริ เพราะมาใคร่ครองดู
ในภาษาไทยถิ่นอื่นมักใช้ ส อ่านได้ทั้งเสียง ส และ ซ เป็นทำนองเดียวกับ
การอ่านตัว ช เป็นเสียง ช หรือ ค ก็ได้

ตัว ส ซึ่งมีตัว ร คอบ อ่านเป็นเสียง ส เฉย ๆ คำในภาษาไทยก็มี
เช่น เสรา สร้าง สร้อย สรวญ สรอง ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ตัว
ส ซึ่งมีตัว ร คอบ คงเป็นเพราะจะถ่ายเสียงคำของเขมรมาใช้ ดังที่ทรงพระ

คำวิ แด้วค้อมากถอเอาหงกน เป็นแนวเทียบไซ้เขียนคำไทยเดิม โดยเดิมอักษร
ให้เป็นคำควบชน เพราะคำว่า เส้ว สร้าง สร้อย สรวณู และ สรวง โก๊ดกับ
ความหมายไม่ว่าว่า เรว รัง ร้อย ร้วน และ รอง มาก เรื่องเคียงคองควบ
พระยาอินทรมนตรี เคยอธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า คำเดิมในภาษาไทยมีคำ
เคียงควบ ที่มาเกิดเคียงไมควบชน เพราะไทยด้ายที่ด้อมมาจากก๊กหงายดาว
คือไทยทางตะวันออก พุดเคียงควบไม่ได้ แด้วเคียงไมควบนี้ เข้ามาครอบงำ
เคียงของไทยน้อย ให้ออกเคียงควบไม่ได้ในตอนหลัง ข้าพระพุทธเจ้าไม่
โอกาสซักไซ้ต่อไปว่า ความเห็นหมหงกฐานและเหตุผลอย่างไร ครั้นค้อมา
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับจดหมายจากพระประดั่งคเกษมราชูร์ ข้าหลวงประจำ
จังหวัดนครพนม ว่าคำดังด้อมส่วนคำเคียงควบในภาษาไทย ว่าทำไมไทยทาง
แถบแม่น้ำโขงจึงพุดกดำเคียงไม่ได้ ซึ่งพระประดั่งค ก เชื่อว่า เคียงเดิมคองออก
เคียงกดำได้ แด้วไม่ได้อธิบายเหตุผลทเชอน ข้าพระพุทธเจ้าจึงมานักถึงคำใน
ภาษาอาหม มีคำที่เป็นเคียงควบอยู่มากคำ ในชนคณกเดี่ยว่า จะได้เคียงของ
อินเคี่ยเข้าครอบงำ จึงได้เกิดมีเคียงควบชน ข้อเบ็ดคอกอย่างหนึ่ง ในคำ
ภาษาไทยสยามบางคำไม่มีเคียงกดำ ทางอาหมกดับไปกดำเข้า เช่น มม เขียว
ของ ก็เป็น มรม ขรว และ ขรอง (ซึ่งบางที่เทียบได้กับคำว่า เค็รวง เพราะ
เค็รวง กับ ของ ความหมายโก๊ดกนมาก) แด้วความที่ข้าพระพุทธเจ้านึกว่าจะ
เป็นเคียงของอินเคี่ยเข้าครอบงำ ก็เคยมาพบในภาษาผู้ไทยขาว ที่มีคำเป็น
เคียงควบอยู่คองย ข้าพระพุทธเจ้าจึงดะความคคณนเคี่ย ค้อมาข้าพระพุทธเจ้าพบ
หนังสือฝรั่งเรื่องหนึ่ง อธิบายว่า ภาษาจีนนั้น บคณยอมเป็นที่รับรองกันทั่วไป
แล้วว่า คำที่จีนไซ้พุดกันอยู่ในปัจจุบัน เสียงทคลงไปมาก เพราะด้วย
เสียงกรอน คำซึ่งแต่เดิมควบเป็นสองหรือสามเสียง ก็กรอนลงเป็นตัว

หนังสือสองหรือสามตัวเท่านั้น ภาษาที่ยังคงรักษาเสียงควบไว้ได้ มีคุณค่า
แก่การศึกษาที่สุด เพราะเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องกันใน
ระหว่างคำ ซึ่งเดิมเป็นคำเดียวกัน แต่แยกออกไปจนมองไม่เห็นว่าเป็นคำ
เดียวกัน โดยเหตุที่เสียงของคำเมื่อใช้ไป ๆ ค่อยกร่อนลง จนในที่สุด
คำเสียงควบก็กลายเป็นเสียงพยัญชนะตัวเดียว แต่ก็มักปรากฏอยู่บ่อย ๆ ว่า
ภาษาหนึ่งเลือกเอาพยัญชนะเสียงควบไว้แต่พยัญชนะตัวหนึ่ง แล้วอีกภาษา
หนึ่ง ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกัน เลือกเสียงในพยัญชนะอีกตัวหนึ่ง เกิด
เป็นคำขึ้นสองคำ มีความหมายเดียวกัน ซึ่งที่แท้เป็นคำมีที่มาอย่างเดียวกัน
แต่แยกเสียงกันออกไปไกล เป็นที่เชื่อว่าลักษณะจะเป็นดังข้างต้นนี้ แต่จะ
ไม่ใช่ตลอดทุกคำไป

ตามที่เขายธิบายมานั้น เพราะข้าพระพุทธเจ้าได้ลองเก็บพวกคำ
ก้นมาพิจารณา ก็มีคำที่เขาว่าไว้ เช่น กรอบ—ขอบ—รอบ แผลง—แมง
—แมง (ในภาษาอาหมแปลว่า ตัวแมง) ตรึง—ริง (ปักไม้ได้เป็น ริง จีนเป็น
เตง แปลว่า ตะปู ดอกตะปู) ปรก—รก ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า
คำเหล่านี้เดิมจะมีความหมายอย่างเดียวกัน แต่เมื่อเอามาใช้ในภาษาไทยสยาม
ทั้งสองตัว บางคำก็ต้องเพี้ยนความหมายไปบ้าง เช่น แผลง กับ แมง แต่ในภาษา
อาหม ยังเห็นคำให้เห็นอยู่ว่าเป็นคำเดียวกัน ในภาษาจีน คำว่า เหมง ซึ่งเป็น
ชื่อราชวงศ์หนึ่งของกษัตริย์จีน แปลว่า รุ่งเรือง ถ้าจะจับเอาคำอย่าง แผลง—
แมง—แมง เข้าเป็นแพวเทียบ ก็ตรงกับคำว่า เมลือง—เมือง—เลื่อง (เรื่อง)
ในภาษาไทย ในไทยพายัพ รุ่งเรือง ใช้ว่า มิ่ง เพราะออกเสียงเมืองไม่ได้
เช่น บ้านเมือง ก็เป็น บ้านมิ่ง ไป เสียงพยางค์ไทยทางดงกนครออกเสียง เอีย
เป็น เออ ถ้าในคำว่า มิ่ง ก็จะต้องเป็น เมิง

คำ พระ พญา เพี้ย ทรงเข้าพระทัยว่า หมายถึงเขียน พ ฟ ทงพ
เข้าพระพุทเจ้าเห็นด้วยตามกระแสพระคำ

เสียง ฟ เข้าพระพุทเจ้ายังรู้สึกไม่สู้สนิทใจว่าจะมาแต่เสียงภาษาอาหรับ
เสียง ฟ มีอยู่น้อยภาษา ในตระกูลภาษาอินเดียนยุโรป ก็มีแต่ในสาขาภาษา
เยอรมัน มีเยอรมันกับอังกฤษเป็นต้น ซึ่งถ้าเสียงในสาขาอื่นเช่น อิตาลี และ
ฝรั่งเศสเป็น ฟ ก็เป็นเสียง ฟ ในสาขาเยอรมัน ในตระกูลภาษาเซมิติก มี
ภาษาอาหรับเป็นต้น เสียง ฟ มีเป็นปกติในภาษา ในตระกูลภาษาคาบ มี
ยิบเป็นต้น ก็มีเสียง ฟ ส่วนในภาษาจีน เข้าพระพุทเจ้าได้ค้นดูในหนังสือ
ฝรั่งว่าด้วยภาษาจีน อธิบายไว้ว่า คงแต่เมืองซัวเถาขึ้นไปตามชายทะเล
จนถึงเมืองฟุกเจาในแคว้นยอกเกียน ไม่มีเสียง ฟ นอกนั้นมีเสียง ฟ แต่
ผู้อธิบายถึงภาษาไหหลำ ซึ่งใช้เสียง พ แทน ฟ เข้าพระพุทเจ้าได้บอกค้นคำ
ในภาษาชาวกวางตุ้ง ชาวแคะ ชาวจู่ฟู และจีนหตวง ซึ่งใช้เสียง ฟ
ฟ ปราบกฏว่า คำที่ชนคนด้วยเสียง ฟ ฟ เสียงเดิมครั้งโบราณเป็น ข ป
ผ พ ทงพ ภาษาชาวเชียงไฮ้ เสียง ฟ เป็นได้ทั้ง ฟ และ ว ส่วนไทยถิ่น
ต่าง ๆ มีเสียง ฟ ก็แต่พวกไทยนุงและไทยย้อย ในมณฑลกวางตุ้ง กับพวก
ผู้ไทยดำ ไทยถิ่นพายัพ และไทยถิ่นอีสาน นอกนั้นเท่าที่พบเสียง ฟ เป็น พ
และ ว ที่ทรงพระดำริว่าเสียง ฟ จะไม่ใช่เสียงในภาษาไทย เข้าพระพุทเจ้า
เห็นด้วยกับกระแสพระคำ เพราะเสียงนี้ ไม่มีอยู่ทั่วไปในตระกูลไทยจีน ทั้งคำ
ที่ชนคนด้วยตัว ฟ ในภาษาไทยที่มีอยู่ ก็เป็นจำนวนราว ๕๐ คำเท่านั้น และ
ทั้งเสียงเดิมของจีน ก็เป็นเสียง ข ป ผ พ หาใช้ ฟ มาแต่เดิมไม่ ถ้าเสียง
ฟ มาทางอาหรับ ก็คงจะไม่ได้มาทางทะเล น่าจะต้องสืบสาวพงศาวดารอ้อมไป
ทางเหนือว่า ภาษาคาบมีเสียง ฟ มาแต่เดิมหรือไม่ และเคยคิดต่อกับภาษา

ตระกูลเซมิติกมาอย่างไรบ้าง แต่ก็เห็นอวัยวะที่จับตัวได้ อีกอย่างหนึ่ง ถ้า
คำที่เป็นเสียง ฟ ในภาษาไทยเดิม ไม่ใช่เสียง ฟ ทำให้จึงพดัดมาเป็นเสียง ฟ
แต่บางคำ ข้างบางคำเช่นคำว่า ฟัว และ ฟัน ข้างพระพุทธเจ้าค้นหาในภาษาไทย
ที่อยู่เมืองจีน และในภาษาจีนไม่พบ พบแต่คำว่า ฟัว ไช้วา แถน ถิ่น เทียน
ล้วน ฟัน ก็เป็น เซว ชว จะมียูกแต่พวกไทยที่ติดต่อถึงกันกับไทยถิ่นต่าง ๆ
ในสยามเท่านั้น กระทำให้ข้างพระพุทธเจ้าสงสัยว่า ในคำว่า พระ พระยา และ
ฟัว ที่ประธานพระดำริมา ว่าจะมีมูลที่มาแห่งเดียวกัน

ข้างพระพุทธเจ้าเชื่อว่า ละคร ที่ถูกมาจาก ละคอน หาใช้มาจากคำว่า
นคร ไม่ เพราะละคอนมีใช้อยู่ในภาษาชะวาแล้ว ในหนังสือฝรั่งเล่มหนึ่งว่า
ด้วยเรื่องนครในชะวา ให้ที่มาของคำว่า ละคอน ในภาษาชะวา มาจาก
laku ชาติ แปลว่า to go, to act แต่ไม่ได้อธิบายว่าประกอบ laku ชาติ
จนเป็นคำ ละคอน ได้อย่างไร ที่ข้างพระพุทธเจ้าเขียนว่า ละคร เพราะเขียน
กันมาอย่างนานแล้ว จนเป็นที่เข้าใจกันในความหมาย เป็นท่านองเดียวกับ
โรงศาล ข้างสาร และคำว่า โชน ก็น่าจะมามีที่มาจากคำเดียวกับ ละคร
ซึ่งข้างพระพุทธเจ้าจำได้เงา ๆ ว่า ดูเหมือนเขมรอ่าน ละคร ว่า ละโชน

ข้างพระพุทธเจ้าได้ทราบทูตมาโดยยี่ดยาว ถ้าผิดพดัดประการไร ขอรับ
พระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึง แต่จะทรงพระกรุณา

เมตไปรษณีย์เทยอน ข้างพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ถึงมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้ข้างพระพุทธเจ้าจดหนังสือ ลัทธิตรรณนิยม

ต่าง ๆ ภาคที่ ๑๕ ถวายได้ฝ่าพระบาท รับสั่งว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ความรู้
เพิ่มเติมอีกทางหนึ่ง ด้วยมีขอมหาพิจารณาอยู่ในนั้นมาก ข้าพระพุทธเจ้าได้จัด
หนังสือเรื่องนี้ ถวายมาในซองนี้ด้วย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.ศ. อุนนทมนตรี

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่อง รำพันพิลาป ของสุนทรภู่ มาใน
ซองนี้ ๑ ฉบับ หนังสือเรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มาจากพระยาราชนิมิตต์
(เอิบ บุราณนท์) เป็นต้นคุณไทยตัวมุ่น ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายสมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพด้วย ๑ ฉบับ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.ศ. อุนนทมนตรี

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

พระยาอนมานราชชน

ขอโทษ ร้อยโปรดพันโปรด หนังสือของท่าน ซึ่งคงขอลาไปในเรื่อง
ร้องรำ ฉันคิดว่าได้ไต่ถามใจแล้วจะร่างตอบ แต่ครั้นจะร่างหีบหาไม่พบ
คัมภีร์ตายวันเดวก็ยังไม่ได้ อย่าจากระไรเลย ช่วยคัดสำเนาให้อีกฉบับหนึ่ง
จะขอบใจเป็นอย่างยิ่ง

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๖ เดือน เป็นพระเดชพระ
คุณตั้งเกล้า ๆ หากตั้งมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายสำเนาหนังสือ
ฉบับลงวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ มาในซองนี้

เมื่อเทียบเมตต์แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์สมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ ครึ่งถึงคำในภาษาชวามตายที่ตรงกับคำภาษาไทยมีอยู่
คำหนึ่ง คือ ตวงกุ แปลว่า เจ้ากู คำนี้ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าแปลกใจ ที่ปรากฏ
ว่า ตำนวนคำเจ้า เจ้ากู นี้ มีอยู่ในมอญ เขมร และไทย บางที่ทางพระมอญ
จะเป็นเช่นเดียวกัน แต่คงว่า ซาคีเหต่านคิดต่อกันมานาน จนคำในภาษาปน
กัน สืบได้โดยยากว่าเป็นคำของใครมาก่อน ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพถึงคำว่า พลาย ซึ่งในภาษามอญแปลว่า ชายโสด
แต่มาเมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพระพุทธเจ้าพบคำในภาษาทมิฬเรียกพระคเนศว่า
Pillai yār แปลว่า Poble Child กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกถึง คำว่า พลาย
เพราะเสียงใกล้เคียงกับ pillai ที่แปลว่า เด็ก ในภาษาทมิฬมาก และในภาษาไทย
ก็มีความ พลายนาย ซึ่งได้ทราบเกล้า ๆ ว่า เป็นเจ้าพดกมหาเดกเด็กชวา และ
ที่ พลาย ในภาษาไทยแปลว่าช่างได้ตัว ดูกเขาเรื่องกับพระคเนศได้อีกชั้น
หนึ่ง คำ pillai และ พลาย จึงใกล้เคียงกันมากทั้งเสียงและความหมาย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabongkorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๒ มกราคม ๒๔๘๐

พระยาอนมานราชชน

กาดมได้ฤกษ์เบิกเรื่องร้องรำให้แก่ท่านตามประสงค์ เติมคิดว่าพูดไป
ตามชอบใจจะเป็นการเพื่อเปิดจากประ โยชน์ จึงขอให้ท่านเขียนเป็นคำถาม
แต่ครั้นท่านเขียนไปให้ พิจารณาดูจะตอบจำเพาะคำถามก็ดูจะไม่แจ่มกระจ่าง
จึงเขียนอธิบายตามความเห็นเป็นเรื่องราวประกอบเข้าด้วย ก็ตกเป็นเพื่อนนั่นเอง
ขอท่านจงทรงไว้ความเขียนให้จำเพาะต่อท่าน ขอท่านอย่าได้เอาถ้อยคำไป
ไปประกาศที่ไหน ในข้อนี้ แต่ท่านจะเก็บเอาข้อที่พอใจไปเป็นความรู้ของท่าน
จะพูดหรือเขียนเป็นหนังสือไปประกาศที่ไหน ในข้อของท่าน ฉันไม่รังเกียจ
อนุญาตให้ท่านทำได้

ในคำอธิบายเบื้องต้นแห่งเรื่องนี้ เอาคำที่พูดกันว่า ร้องรำทำเพลง มา
ตั้งเป็นกระทู้ ทำเพลง หมายถึงเขาเป็นทำบัพพาทย์ เป็นอันใดสำหรับกนครบถวณทเดียว
แม้ว่าคำอธิบายนั้น ท่านมีสงสัยอยู่ในข้อใดไม่เข้าใจแจ่มแจ้งก็ชักได้ ยินดีที่จะ
อธิบายไขให้แก่ท่านตรงที่สงสัยตามรู้ตามเห็น

ท่านอยากได้ คำว่าร้องรำ แต่ท่านหาไม่ได้ เห็นก็ชอบกต ที่คำราหมอ
ตุ แดะคำรายา ทำไมจึงมตกคน ส่วนคำว่าร้องรำ ทำไมจึงไม่มี คิดดูก็เห็นเหตุ
อันคาราหนักเหมือนกนกกับตั้งทงปวง เมื่อมคองการจรงมจาหนาย อนุชราหมอคู
หมอยานนเป็นวิชาอาชีพแห่งพดเวอน มีคนคองการจรงมคนเขียนจำหนายให้
แก่กน ส่วนวิชาของรำนั้น เป็นวิชาของทาสสำหรับบำเรอความสุขให้แก่นาย
คนพดเวอนย่อมเกดยดกถว จนมคาค้อนว่า อย่าตักลองแขก พาให้ใจแตก มัน

ไม่เป็นผล ดังนั้นเป็นต้น เพราะเห็นกันว่าไม่ดี ไม่มีใครต้องการ จึงไม่มีคนเขียน
คำราเพื่อตั้งสอน จึงอยู่ ๓๖๐๐๐ ตามบ้านมี มีพาทย์ตามบ้านก็มี แต่เพราะตัว
เจ้าบ้านเคยถูกกดขี่ ให้ปฏิบัติขานนั้นมาแล้ว ได้ผลในภายหลังเป็นอันว่าหากิน
ได้ จึงเลิกหัดถูกกดขี่ต่อไป ถึงหากว่าถูกกดขี่จะไม่เต็มใจก็ต้องจำหัดโดย
บังคับ เพราะเป็นถูกกดขี่ท่านก็เท่ากับว่าเป็นทาสท่าน
คือไปเป็นข้าแรงของฉันทัน หวังว่าท่านจะชอบ

— ร้องรำทำเพลง —

การร้องรำทำเพลง หมายถึงร้องอย่างหนึ่ง รำอย่างหนึ่ง ทำพาทย์
อย่างหนึ่ง เข้าใจว่าตั้งแต่ท่านเดิมที่กดขี่ฝ่ายตะวันตก แล้วจึงมาติดต่อพวก
เข้าในภายหลัง ตั้งจะพรรณนาต่อไป ขอให้เข้าใจว่า เป็นทางสันนิษฐานว่า
ตั้งแต่ไหนเกิดขึ้นในโลกอย่างไร ไม่ได้หมายความว่าเกิดขึ้นในเมืองไทย ไทยเราอ่อน
อายุนี้ ตั้งแต่ไหนก็ต้องจำที่เขาปรุงเด่นมาแต่เป็นหลัง แล้วคิดประกอบเพิ่ม
เต็มเข้าใหม่บ้างเท่านั้น

— ร้อง —

การร้องก็คิดว่าเกิดขึ้นจากเปล่งเสียงอุทานอันเกิดขึ้นแต่ความดีใจ เศร้า
ใจและเปล่งออกเพื่อให้สงบ ให้พร้อมเพรียง จึงไม่เป็นภาษาอะไร เช่น เฮโล
โฮโฮ ๓๖๐๐๐ เป็นต้น แล้วภายหลังแซกคำที่เป็นภาษาเข้าประกอบ น่าจะมา
แต่ทางเศร้าใจก่อน เปล่งอุทานแต่ก็พิไรคือ ตั้งจะเห็นได้จากคำนางร้องให้
ซึ่งมีว่า โอพระร่วมโพธิ์ทอง พระพุทธเจ้าข้าเอ๋ย เช่นนี้เป็นต้น คำหน้าคำหลัง
เป็นอุทาน ถัดมาเป็นคำพิไร แล้วเป็นคตินำไปให้แซกการกล่อมลูก เช่น

โอยะเท่ โอยะทีก ลุกชนแต่คัก ทำขนมแข่งม้า หรือเห่เรือเช่น โอยะเท่
เจ้าข้าปราชโย แต่เติมคำที่เป็นภาษามากจนทุกที กลายเป็นเพลงต่าง ๆ
เช่นเพลงปรบไก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ เป็นต้น อ่าเกี่ยวกับแต่ปราชโย
แก่กัน แต่ก็น่าเข้าใจความเพราะพริ้ง เช่น คอกส่งร้อยสีกวา และร้องตำนาน
ต่าง ๆ

การร้องนั้น ต่างอย่างกมจังหวะ ต่างอย่างกมไม่จังหวะ คิดว่าอย่างไม่มี
จังหวะนั้นมากจน อย่างมีจังหวะเป็นของคิดได้ภายหลัง เครื่องประกอบจังหวะ
กมคบมือ แลจะเจาะเขมมือเขากยกไปหาไม้มาคเป็นกรับ ที่หลังเอาโตนเข้า
ประกอบเป็นอันเอาศูริยเข้ามาประดับ ดังจะได้พรรณนาต่อไปในภายหลัง

- ๖๖ -

การพ้องรำเห็นจะสืบมาแต่การ โดคเต็นอันเป็นไปด้วยความดีใจ เช่น
ดีใจที่ต่อสู้ชนะเป็นต้น อย่างที่เรียกกันว่า เต็นแรงเต็นกา คือมากจนคิดแปลง
ให้การเต็นรำนางามจน เป็นดังสำหรับดูเล่นให้เพลิดเพลินใจ ในชั้นแรกเป็น
รำบ้า คือรำไม่มีเรื่องก่อน แลดูภายหลังจึงคิดจัดให้รำประกอบเป็นเรื่องจน
ดังจะพรรณนาต่อไป

รำบ้า เป็นดังรำสำหรับดูเล่นนางาม ๆ ไม่มีเรื่อง แต่เราเต็กกันเดี่ยว
แล้ว เพราะดูไม่สนุกเหมือนรำมีเรื่อง แม้ว่าจะมีรำบ้าก็เอา เมฆดา รามสูร
อรชุน เข้าประกอบกับรำบ้าทำให้เป็นเรื่องจน โชนรำหางนกยูงคู่ (เรียกว่า
ประเตง) กัด แลละครอนหลวงรำคอกไม้เงินทองคู่มือแรกลงโรงกัด เรียกว่า
ว่าเบิกโรง นกคอกรำบ้าที่เดียว การหัดละครอนของเราที่ก่อนเป็นดั่งแยก เริ่ม

แรกหัดรำเพลงก่อน นนทคหัตระบำ ด้นทำรำเพลงต่าง ๆ แล้ว จึงหัดรำ ใช้บท
เพื่อเดินเรื่องต่อไปทีหลัง

รำเรื่อง ทำไมการรำจึงเข้าไปสู่เรื่อง จะต้องชักเอาการเดินทางชระวา
มาพูดเป็นอุทาหรณ์ การเดินของชระวามีด้านอย่าง ซึ่งเรียกชอนคนกันว่า วายัง
หนึ่ง เรียกว่า วายังกุลิต แปลว่า เงามหนึ่ง หุ่น เรียกว่า วายังโกเล็ก แปลว่า
เงาหุ่น โชน เรียกว่า วายังวอง แปลว่าเงาคน จะเห็นได้ว่าเป็นภาษาคืออยู่แต่
เงาหนึ่งอย่างเดียว เงาหุ่นเงาคนนั้นภาษาไม่ดี เพราะหุ่นแตะโชนไม่ ไซ้ของ
เดินดูเงา แต่สื่อให้เข้าใจได้ว่าเป็นของเกิดตามหนึ่ง จึงมีชอน วายัง ตามกัน
ไป หนึ่งมีมาก่อนเป็นคูกตาตัวแบน แล้วเปลี่ยนมาทำหุ่นเป็นคูกตาตัวกลม
เมื่อคิดเป็นคูกตาตัวกลมขึ้นได้แต่จะกายที่ลุดที่จะเอาคนเข้าเดินแทนคูกตาเป็น
โชน เมื่อใช้คนเดินคนจะออกมาทำเช่อ ๆ เหมือนคูกตาก็ดูไม่ได้ ต้องทำ
อะไรขึ้นให้หน้าดู นั้นแหละการรำระบำจึงถ่ายถอดเข้าไปสู่โชน สิ่งเหล่านี้หนึ่ง
เป็นต้น ต้นหนึ่งคนพากย์เจรจาบอกเรื่อง ชระวาเรียกว่า ดาหลัง โดยมากเดิน
เรื่องนารายณ์ของดาว มีคนเห็นว่าการเดินอันหนึ่งตั้งใจจะเผยแผ่บุญบารมีแห่ง
พระนารายณ์ เพื่อจูงใจให้มีคนนับถือวิษณุเวด่มากขึ้น อย่างเดียวกับหมอ
อเมริกันผู้สอนศาสนา เทยวเทศน์สรรเสริญพระเยซูไซร์ตั้งอยู่ตามถนนถนน
การเดินเหล่านี้ไทยเราก็มเหมือนกัน และเดินเป็นลักษณะอย่างเดียวกัน ซาม
ละครอนเกมชนอกอย่างหนึ่งคือย แต่ละครอนเดินเรื่องอื่น ๆ ออกไปอีก ไม่จำกัด
เดินแต่เรื่องนารายณ์ของดาวอย่างเดียว เห็นได้ว่าคงถ่ายถอดมาจากโชน แล้ว
ขยายการเดินให้กว้างขวางออกไป แต่โชนจึงตั้งการพากย์และเจรจาเอาร้อง
เข้ามรดมแทน ชอนยังคิดไม่ดี เคยเห็นละครอนชาติทางหัวเมืองบักษไตเดิน มี
ร้องชมเมืองบ้าง ไม่ประกอบด้วยเรื่อง แล้ววกทาบทไปตามคำของคน ชะรอยคว

นายโรงจะเป็นคนเด่นเพลงได้ด้วย จึงเขาเพลงกับตะคองเจ้าพระสมกัน ถ้าถึงชน
เด่นเช่นนี้เป็นของเก่าก็จะดั้นนุษฐานได้ ว่าตะคองแรกเกิดคงเป็นคนที่ว่าเพลง
ได้แต่รำได้ คิดเด่นพระสมกันจนก่อน แต่ตั้งอยู่จาการร้องไปนอกเรื่องเช่น
นั้นจะเป็นของใหม่ จึงว่าให้แม่ลงไปไม่ได้

ชนิดตะคองแบบเก่ามีสองชนิด คือตะคองใน หมายความว่าตะคอง
หลวงในพระราชฐาน กับตะคองนอก หมายความว่าตะคองของคนภายนอก
พระราชฐาน วิถีเด่นต่างกันไปเล็กน้อย ตะคองในหนักไปทางเจ็ดด้วยระบำมาก
ร้องรำช้า ๆ เขาแต่ฟังไพเราะแต่ดูงามประมาณ ส่วนตะคองนอกนั้น
ร้องรวดเร็วเขาแต่ให้เรื่องดำเนินไปเร็ว ไม่ประจบในการร้องไพเราะแต่รำงาม
ช้าเด่นกคตคตไปในตัวด้วย ทั้งนี้เป็นด้วยคนภายในพระราชฐานเข้าใจดู
ของดีงาม ส่วนคนภายนอกนั้นชอบแต่สนุกเฮฮา ถ้าเด่นให้ดูอย่างงาม ๆ ก็
เบื่อใจ และมีผิดกันอีกที่ตะคองนอกตัวตะคองร้องเองแล้วดูถูกรับ เข้าใจว่า
เป็นแบบเดิม แต่ตะคองในมีคนเดี่ยวร้องแทนตัวตะคอง เห็นจะเป็นด้วยหากว่า
ร้องเองแล้วเหนื่อยทำให้รำงามไม่ได้ แต่ภายนอกก็มีคนเดี่ยวชน
อย่างตะคองในเหมือนกัน เพราะเจ้านายท่านทรงจัดให้หัดมหาดเล็กเด่นตะคอง
ทอดพระเนตร ท่านให้ถ่ายอย่างตะคองในมาหัดทุกอย่าง ด้วยรู้สึกในพระทัยว่า
ทางนั้นเป็นทางดี แต่ตะคองนอกที่ไม่ใช่ของเจ้านาย อยากรจะดักจาดำไปทำ
บ้างแต่ต่างอย่าง ที่ไม่ขัดข้องแก่ทางหากินของเขา การเด่นตะคองนอกจึงเป็น
วิถีเด่นตะคองในเข้าไปหลายอย่าง แต่ก่อนนั้นตะคองเป็นผู้ขายเงินทองนั้น เข้าใจ
ว่าเป็นแบบเดิมมาเช่นนั้น คู่ก็ไม่มื่ออะไรขัดข้อง มีแต่ตะคองในเท่านั้นที่หัดให้
ผู้หญิงเด่น เป็นการท่าแฉ้ง แต่แล้วตะคองนอกผู้หญิงก็เขาเด่นบ้าง มีทั้ง
ผู้หญิงด้น และผู้หญิงบงกกับผู้ชาย

ตามทักถ้าวมานี้ ถ้าวจำเพาะแค่การรำที่เป็นหงักมาแค่เกาก่อน นอก
จากหงักกมคนจัดเด่นอย่างโดกโดกไปต่าง ๆ เช่นตะคองตลกเป็นคั้น ยังก
เวตาน กยงมตะคองชนิดต่าง ๆ มากจน เรียกกันว่า ตะคองรำ ตะคองร้อง
ตะคองพูด เข้าใจว่าไม่ต้องการคำแถลง

— ทำเพลง —

คำว่าทำเพลงในทั้น หมายถึงเครื่องมือที่ทำให้เป็นเพลง มีฆ้องกตอง
เป็นคั้น เครื่องเหล่านี้เข้าใจว่าเกิดขึ้นแต่การตีเกราะเคาะไม้ในการได้ด่าสัตว์
เพื่อทำให้สัตว์ตกใจ แล้วจึงคิดค่อแก้ไขให้เครื่องมือเหล่านี้ดังกกของยงชน
เพื่อคี่ให้เป็นสง่า เพื่อให้เกรงขาม และเพื่อเป็นสัญญาณเพื่อเรียก การตีเครื่อง
เหล่านี้ให้ดัง เรียกกันว่า ประโคม ชุ่ยจนทุกวันนี้ ไม่เกี่ยวข้องกับการร้องรำเตย

เครื่องประโคมให้เป็นเพลงมี ไซเป็นหงักอยู่สองชนิด คือ มโหรี กับ บี
พาทย์ อันมโหรีนั้นเห็นจะจำนน อธิบายมากไม่ได้ เพราะไม่มีที่ไหนจะนำให้
รู้นอกจากมโหรีหลวง ซึ่งดูเหมือนจะสืบเนื่องมาแต่รัชกาลที่ ๒ (เมื่อได้เห็น
กรองแวงเลยเต็มทีแล้ว) เครื่องเด่นอย่างเต็มที่จะมีอะไรบ้างก็ไม่ทราบ ตามที่
ได้เห็นดังเกิดได้แต่ว่า มีฆ้องระนาดขนาดเล็ก ๆ เป็นประธาน ดูเหมือนจะทำ
ให้เหมาะสำหรับผู้หญิงอันมโหรีเด็กเด่น นอกนั้นก็ประกอบด้วยเครื่องสาย มีขอ
สามสาย กระຈับบี จเช่นนมแน กับเครื่องเป่ามีขลุ่ย เครื่องกตองมีโหมร่ามระนา
(คำว่า มโหรี สงสัยว่าจะเป็นศัพท์เดียวกับ มโหรีทัก มโหรีศัพ มโหรี ท่วงที่
เป็นอดีตถึงค นำจะเป็นของผู้หญิงเด่น แคมโหรีบุษยามาตาก็มี ผู้ชายเด่น หรือ
จะเป็นของพิเศษไม่ใช่ปกติก็ไม่ทราบแน่)

ไม่ไหวกับปีพาทย์ น่าจะได้แก่ ดุริยดนตรี อันมาทางชาติตั้งกฤต
ดนตรี ว่าเครื่องสาย ควรจะได้แก่ไม่ไหว ดุริย ทางชาติว่าไม่ & อย่าง คือ
กลองสามชนิด กับเครื่องเคาะแตะเครื่องเป่าลม ควรจะได้แก่ปีพาทย์ ปีพาทย์
ของเรา ซึ่งเรียกว่าเครื่อง & ก็มี ปี พ้อง ระนาด ตะโพน กลอง คดากันท์
เครื่องเคาะมากจนเป็นต้อง คือฆ้องกับระนาด กลองน้อยไปหนึ่ง แต่ทำแต่เพียง
ได้เป็นสาม (คือ แห่งตั้งต้อม) คงได้ผลเต็มอกกัน

เครื่องปีพาทย์ของเราแต่ก่อนก็มีแต่ เครื่อง & เขาว่ามาเพิ่มขึ้นใน
รัชกาลที่ & เพราะเจ้านายทรงปีพาทย์ประชันกันแข่งกัน ต่างองค์ทรงคิดเพิ่ม
เครื่องขึ้น ด้วยเขาของเก่าซึ่งมีเด่นอยู่แต่ทางอันมาเพิ่มเข้าบ้าง จัดทำเพิ่มขึ้น
ใหม่บ้าง เครื่องปีพาทย์ซึ่งเด่นกันอยู่ในเวลานี้จึงมีเป็น ๓ อย่าง

๑. เครื่องใหญ่ มีระนาดตั้งวาง คือระนาดเอก (ไม้ไผ่) ระนาด
ทุ้ม (ไม้ไผ่) ระนาดทอง (ทำด้วยทองเหลืองอย่างระนาดเอก) กับระนาด
ทุ้มเหล็ก (ทำด้วยเหล็กอย่างระนาดทุ้ม) มีฆ้องตั้งวาง คือฆ้องใหญ่กับฆ้อง
เล็ก มีสองเตา คือปีใหญ่กับปีเล็ก เรียกว่าปีใหม่ นอก กลองมีสามอย่าง คือ
ตะโพน เบิ่งมาง กลองทัด อันกลองทัดนั้นจะใช้ใบเดียวหรือสองใบสามใบก็ได้
เสียงสูงแหลมคำได้กันเป็นด้าดับใบ โดยมากใช้สองใบ เบิ่งมางนั้น คือเมื่อไม้ตี
กลองทัดจึงใช้ คนตีกลองทัดนั่นเองตีเบิ่งมางตลอดเสียงตะโพน ส่วนเครื่อง
ประกอบอย่างอื่นเช่นฉิ่ง ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก โหม่ง จรมักรับหรือตะแวน
อะไรบ้างก็ได้ไม่จำกัด

๒. เครื่องกลาง หรือ เครื่องคู่ ก็เรียก มีระนาดเอกระนาดทุ้ม
(ไม้) คู่หนึ่ง ฆ้องใหญ่ฆ้องเล็กคู่หนึ่ง ปีใหม่นอกคู่หนึ่ง (ต่างทุกไม้ใหม่ นอก

เพราะคนบีทาได้ยาก) เครื่องกตอง และ ฌิง ฉาบ โหม่ง อย่างเดียวกับที่กตอง
มาแต่

๓. เครื่อง ๕ เหมือนเช่นกตองมาแต่ในเบื้องต้น

เครื่องทั้ง ๓ อย่างนั้น ถ้าทำรับได้ภาคเด็กกตองทุกอย่าง ใช้สองหน้า
แทน สองหน้านั้นรูปเหมือนนกกับเบงมาง แต่มีขนาดใหญ่กว่า ใช้ทั้งสองหน้า
จึงเรียกชื่อว่าสองหน้า ส่วนเบงมางนั้นใช้แค่หน้าเดียว พอประกอบกับตะโพน
เป็นสามเสียง

คราวนี้จะไขความในเครื่องต่างชนิด ระยะเวลา เป็นของมีมาแต่ดั้งเดิม
ระนาดทุ้ม เป็นของทำเดิมเข้าใหม่ แต่เดิมก่อนที่เจ้านายทรงมีพาทย์ในรัชกาล
ที่ ๔ ใครจะเป็นผู้ทำเดิมแต่เดิมเข้าเมื่อไรไม่มีใครบอกได้ ระยะเวลาทอง เห็น
จะคิดทำเดิมขึ้นในครั้งเจ้านายทรงมีพาทย์ในรัชกาลที่ ๔ ทุ้มเหล็ก ได้ทราบ
แน่ทีเดียว ว่าพระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริทำเดิมขึ้น
ถ่ายทอดมาจากทับเพดฝรั่งอย่างเป็เครื่องกตองเขยหัวเหล็ก ช้องใหญ่เป็นของ
มีมาแต่ดั้งเดิม ช้องเล็ก เข้าใจว่าเอาช้องมโหรีมาผสม บีใหญ่หรือบีโน เป็น
ของมีประจำวงมีพาทย์มาแต่ดั้งเดิม บีเล็กหรือบีนอก เป็นของมีมาเก่าแก่
เหมือนกัน เว้นแต่ก่อนนี้ไม่ได้ใช้เอามาเข้าเข้าวงมีพาทย์ ใช้เข้าแต่ทำหนัง
จำเพาะเพดเขยนอกเมื่อจับตั้งหัวค้ำอย่างเดียว ภายหลังจึงเอามาเดิมเข้าใน
วงมีพาทย์คู่กับบีใหญ่ เพดเขยนอกกับนอกเข้านั้น ไม่เหมือนกันเดียวกับเพด
เขยททาดระกอน แต่วกไม่ได้เข้าเข้ากับช้องระนาด มีแต่บีนอกกับกตองที่
ขนาดเดกมเดียวตั้งสองใบเท่านั้น คิดว่าวชนเป็นเก่าแก่ที่สุด

ได้นกที่เดียว ว่าช้องวงนั้นต่างที่เดิมจะมี ใบเดียวสำหรับคัจหวะ แล้ว
เพิ่มชนเป็นสองใบตามใบ และมากจนจนคัพเพดได้ก็เคยคัพเพดไปเสีย ส่วน

ระนาดนั้นคิดว่าจะมาแต่กรับ ด้วยขนาดไม่สั้นกับยาวคงวัดถึงความเสียงผิดกัน
จึงคิดทำเป็นผืนระนาดตีเพลงเขากบของ ในการทเห็นไปเช่นนี้ ก็เพราะเห็น
ตะกอนชาครีแต่ละหนึ่งตรงใช้เครื่องประ โคมมี โทนสองใบ กตองใบหนึ่ง ขี้เตา
หนึ่ง ข้องสองใบ เขาระบอบเครื่อง ขัญจตุรียงค์ ซึ่งมาทางबाट ว่ามุกดของ
สำมอย่างเรียก อาตต แปลว่ากตองหน้าเดียว วัดต แปลว่ากตองสองหน้า
อาตตวัดต แปลว่ากตองหนึ่งทวดต ขน แปลว่าเครื่องเคาะ สุลีร แปลว่า
เครื่องเป่าตม เมื่อเขาเขาปรับกับเครื่องของเรากเห็นเขากบ ขัญจตุรียงค์ ทุก
อย่างไป อาตต ได้แก่โทนรำมะนา วัดต ได้แก่งตองตักกตองตะกอนชาครี
อาตตวัดต ได้แก่กระโพน เบ็งมาง สองหน้า ขน ได้แก่ม้องระนาดถึงฉาบ สุลีร
ได้แก่ปี่ชด้อย ในหน้าพากย์บทตะกอนก็เรียกเพลงว่า ซ้าย โยปี แต่คงอยู่ในตัว
แต่ว่าปรับอย่างเดียว เหมือนเข็ดนอกซึ่งกต่างมาแต่จ นอกนั้นเป็นเครื่องตี
จังหวัดระยอง ได้ปรึกษาความเห็นข้อนี้แก่ พระประดิษฐไพเราะ (ดาต) ท่าน
ก็เห็นว่าเป็นได้ตั้งนั้น ท่านท่านอยู่ถึงเดี่ยวแต่ระนาด ว่าเห็นจะไม่ใช้มาแต่กรับ
อาจมาแต่กระบอกก็ได้ แต่ก่อนผมพวกข้าเดี่ยวขอทาน ใช้ไม้กระบอกตีตต้น
บ้างยาวบ้างกระทุ้งตกับแผ่นดิน ทำให้เป็นเสียงต่าง ๆ สดขี้กัน เพลงกระบอก
ก็เด็ชอมาจากกระทุ้งกระบอกนสำมสัดกันด้วยกัน ตามที่ท่านว่าเช่นนฟังได้ ไม่
ได้คิดไปถึง ก็เพราะเกิดมาไม่เคยเห็นเด่นกระบอกเช่นนนเคย แต่หนักแดงกตง
เดี่ยว จนกระทั่งไปเที่ยวประเทศชวา ไปเห็นเครื่องของเขามีฆ้องระนาดมาก
มายหลายชนิด มากกว่าเครื่องของเราเป็นอันมาก แต่เมื่อได้ฟังเขาคี เขา
ไม่ได้ทำเพลง เขาคีเป็นจังหวัดทงน ที่เสียงใหญ่คี่เป็นจังหวัดใหญ่อันเป็น
ประธาน ที่เสียงแตกคี่เป็นจังหวัดแซกในหว่างจังหวัดใหญ่ ทมหลายตูกนนใช้
คี่เป็ตยนเสียงไปให้เขากบเนื้อเพลง ดังที่เขาทำเนื้อเพลงนนสังเกตได้ความแต่

ตามอย่าง คือร้องแตรชอกกับบีเท่านั้น ฟังดีจริง ๆ ซ้ำความก็ดอย่างนั้น ๆ ก็
ปรากฏเป็นอุกจริงเข้าด้วย ทำให้บังเกิดบีตมาก

บีพาทย์ของเราทำกันอยู่ต่าง ๆ จะว่าตามลำดับแต่เสียงต่ำไปหาเสียงสูง
คือ (๑) ทางพงออ หรือ พองอ พวงอ อะไรนั้นก็ไม่ว่า ไม่เป็นภาษา
คดีดินไม้ตง ใช้เด่นมโหรีเป็นขึ้น เพราะว่าเสียงเหมาะแก่เสียงมโหรี (๒) ทางใน
ใช้เส้นทางทำบีพาทย์โดยสามัญ (๓) ทางกลาง ใช้ทำหนัง เห็นจะเป็นด้วยทำใน
ที่กลางหาจ ใช้เสียงสูงขึ้นโดยขึ้นไปไกล เพื่อประกาศเรียกคนมาดู (๔) ทางนอก
หรือ ทางเสภา ก็เรียก ใช้ในการทำเสภา เพราะว่าเสียงเหมาะแก่เสียงผู้ชาย ถ้า
จะอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้นอีก การเปลี่ยนทางก็เหมือนเปลี่ยนทิศ เปรียบว่า
เราหันหน้าไปทิศบูรพา บูรพาเป็นหน้า ทักษิณเป็นขวา บัศจิมเป็นหลัง
อุดรเป็นที่สุด ถ้าหันหน้าไปทิศทักษิณ ทิศทักษิณก็กลายเป็นหน้า บัศจิมก็เป็น
ขวา อุดรเป็นหลัง บูรพาเป็นที่สุด เวียนไปโดยนิยมนั้นจนรอบตัว ก็เสมอ
เหมือนหนังสือพาทย์ก็เปลี่ยนทาง จะไม่มีผลอะไรให้เพลงเปลี่ยนแปลกไป เป็น
แต่เสียงเพลงจะต่ำลงหรือสูงขึ้นเท่านั้น

ในการเปลี่ยนเสียงนั้น แม้จะไม่ยังมีผลอะไรให้แก่เพลงก็ดี แต่ทำพ็ช
เอาแก่คนเข้าบึงน้ก เพราะเดือนเสียงไปนั้นทำเอาชดนง จึงเกิดทำบีกันชน
เป็นสามชนิด ตามเสียงที่เลื่อนไปเป็นลำดับ คือบีโนเป็นขนาดใหญ่ บีกกลาง
เป็นขนาดกลาง บีนอกเป็นขนาดเล็ก ส่วนทางพงออนนั้นไม่มีสำหรับกัน
เพราะเป็นเรื่องของมโหรี มโหรีก็มีชุดเป็นสามชนิด คือชุดพงออ ชุด
รองออ ชุดกรวด กระจับบายให้กว้างขวางไปอีกไม่ไหว เพราะรู้ไม่พอ

เพลงบีพาทย์นั้นท่านจัดไว้เป็นหมวด คือเพลงกดองมีกดองทศประกอบ
เพลงช้าเพลงเร็วมีตะ โพนประกอบ เพลงช้าใช้หน้าทับเรียกว่าปรบไก่ เพลง

เรื่องใช้หน้าทับเรียกว่าสองไม้ เพลงหน้าทับทยอยมีตะ โปนประกอบเหมือน
กัน แต่คืบไปอย่างหนึ่งเรียกว่าหน้าทับทยอย เพลงนี้มีสองประกอบ นี้ว่าแต่
เท่าที่รู้ คงจะมือนอก แดงในหมวดหงษ์มเรือง คือหลายเพลงคืบกันไปถึง
สิบเพลงนับสิบเพลงเรียกว่าเรื่องหนึ่ง ต่างเรื่องก็เรียกเพลงว่าท่อน ต่างเรื่องก็
เรียกว่าคืบ มากเรื่องจนเวียนกันไม่หวาดไหว จนชอนนมแคชอเรื่อง ชอเพลง
ไม้ เว้นแต่คืบเอาออกไปเด่นถึง โศคแต่จำเพาะเพลงจึง ได้มชอเพลงนชน
เช่นเพลงกราวนอกกราวในก็อยู่ในหมวดเพลงกลอง ทยอยนอกทยอยในก็
อยู่ในเรื่องทยอย แต่เพราะคืบเอาไปทำโชนตะคองจึงต้องตั้งชอเรียกเพื่อกัน
ที่จริงกราวในกับกราวนอก หรือทยอยในกับทยอยนอกนั้น เป็นคนละเพลง มี
เนื้อไม่เหมือนกันเลย เพลงกราวในกับทยอยใน มีเนื้อเป็นไปในทางข้างค้ำ เข้า
แนวเฉียงที่จุดใจว่าเป็นทางใน จึงเรียกว่ากราวใน ทยอยใน ส่วนกราวนอก
ทยอยนอกนั้น มีเนื้อเป็นไปในทางข้างสูง เข้าแนวเฉียงที่จุดใจว่าเป็นทางนอก
จึงเรียกว่ากราวนอกทยอยนอก คำว่ากราว เห็นมาแต่คืบเกราะไกร่งประกอบ
เกรียงกราว

อันเพลงต่าง ๆ ในเรื่องนั้น ต่างเพลงกมท่ายดแต่ทำคืบ เรียกว่า
ต้องชน และ ชนเดียว เห็นจะเกิดชนจากการที่เอาขีพาทย์ เข้าระดมทำตะคอง
อันคืบการว่าตะคองในทางระบำนั้นยอมว่ารดเขาไปเต็มชอ คือคืบคนรำชา ๆ
แต่จรวัดเขาไปทุกที ขีพาทย์ก็คองทำณอนมันไปตามทางท่าระบำ ถ้าขี
พาทย์เดอกเขาเพลงทมตดาศ์ชามาทำ เมอการว่ารดเร็วเขาก็คืบเมทัน จึงคืบ
คืบตดตให้จาวตงกรงหนึ่ง เรียกทางทคตคนนจาชนเดียว ทางเดิมก็เป็นต้องชนไป
เอง อีกอย่างหนึ่งก็ตรงกันข้าม คือถ้าขีพาทย์เดอกเขาเพลงทมตดาศ์เร็วมาทำ
เมอตะคองรำขีพาทย์ทำแต่ช้า ๆ ก็ฟังโคงเตงหนัก จึงท่ายดชนให้ถเขาออก

เท่าตัว เรียกว่า สองชั้น เพลงเดิมก็ตกเป็นชั้นเดียวไปเอง สองเพลงสามชั้น นั้น
เกิดขึ้นแก่พระประดิษฐไพเราะ (มี) วิชาชนกอนเมอรัชกาลที่ ๕ เห็นจะเอา
อย่างการยัดเพลงชั้นเดียวเป็นสองชั้นนั่นเอง เอามายัดเพลงสองชั้นออกไปอีกเท่า
หนึ่ง เรียกว่า สามชั้น จะทำสำหรับอะไรไม่ทราบแน่ แต่พระประดิษฐ์คนนั้น
ถนัดขอ พาให้เข้าใจว่าทำสำหรับเดินบรื่องมโหรี เท่าที่อธิบายในเรื่องเพลง
ชั้นเดียว สองชั้น สามชั้น มาแล้ว ผู้ที่ไม่ได้เคยเอาใจได้ในทางนี้มีพาทย์มา
อาจไม่เข้าใจก็ได้ จึงจะเปรียบเทียบให้เห็นแจ่มชัดขึ้นหนึ่งก็เหมือนกับเขียนแบบ
เรอเน ถ้าเขียนด้วยสัดส่วน ๓ : ๓๐๐ จิตว่าเป็นชั้นเดียว แล้วเขียนขยายจนเป็น
สัดส่วน ๓ : ๕๐ ก็เป็นสองชั้น ถ้าเขียนขยายออกอีกเป็นสัดส่วน ๓ : ๒๕ ก็เป็นสาม
ชั้น รูปเรอเนที่เขียนซึ่งเปรียบเทียบเหมือนเพลงนั้นจะไม่เปลี่ยนแปลงอะไรไป นอก
จากจะได้รูปเรอเนโคซน จะมอดเปลี่ยนแปลงก็ตรงที่เมื่อใช้สัดส่วนเล็กจะทำให้
เห็นละเอียดทุกอย่างไม่ได้ ถ้าขยายใหญ่ขึ้น อาจเห็นละเอียดได้เท่านั้น

นอกจากเครื่องทำเพลงทุกตามเดวณ มีเครื่องชนิดอื่นอยู่อีก เช่น กัดของ
แขกเป็นต้น แต่เห็นว่าไม่ใช่หัดของเรา จึงไม่ได้เก็บเอามากกล่าวให้สั้นซึ่ง

— ปน —

ในที่สุดการร้องว่าทำเพลง ก็เข้าประปนกันไปทีละน้อย จนมากทีสุดอย่าง
ที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ โดยสังเกตเห็นดังจะกล่าวต่อไปนี้

อันการร้องนั้น มีเพลงสำหรับร้องอยู่ต่างหาก ซึ่งทางมีพาทย์ไม่มีเพลง
นั้น แต่เป็นกรรมตามผู้ดำเนินอาชีพอยู่ในทางใด ๆ ย่อมชวนร่ายให้ทางอาชีพ
แห่งตนกว้างขวางออก คนร้องจึงต้องคอยไปถ่ายเอาเพลงมีพาทย์มาคิดเป็นคำ
ร้อง เป็นเหตุให้มีพาทย์เขาทำบรื่อง แล้วพวกมีพาทย์ของตนก็บัง จำเอาคำ

ร้อง ไปคิดทางบีพาทย์มาทำรับร้องในเพลงซึ่งไม่เคยรับบ้าง บีพาทย์กับร้องจึง
ได้มาปนกันเข้า จนแรกเห็นจะเอาเข้าป็นร้องแต่โทนอย่างเดียวก่อน เพลงโทน
ทจคใจโหมบทระคอนนหฺน ไม่ไรชื่อเพลง เป็นถ่าร้องต่าง ๆ ซึ่งคโทนประกอบ
ควยแต่จบีพาทย์ทงวงจงเข้าป็นทหตง คงจะเห็นได้เช่นเด่นเสภา คนขับเสภาที่
ขับค่านนเรื่องไป นาน ๆ กตั้งถ่าให้บีพาทย์รับเดยทหนง เป็นถ่ารพทหนอย
ของคนขับ

ถ่ารรำกเหมือนกน จนแรกเห็นจะไม่ได้มีบีพาทย์ทงวงเข้ามำปน เห็น
ได้จกครุระคอนเมื่อหตคระคอนให้รำเพลงข่าเพลงเรวนน ครุถอไม่เรยจคจงทง
อนหนง แดจปากกรอไปนเมื่อหตเพลงข่าถ่า จะใจจจะถึงใจง่าถึง แดจร้อง
โหมเมื่อหตเพลงเรวถ่า จะถึงถึง จนคนจำเอามำร้องตอเด็กอยุจนทุกจอนน เดยง
ร้องเช่นนแสดจถ่าเป็นเดยงโทน ไม่ไรเดยงคระโพน เป็นน่นถ่า ใช้โทนประกอบ
กบถ่ารำกอน แดจยงมร้องแทนทขพาทย์อก เช่นร้องเพลงข่า นบถ่า เจ้า
โหน คัดไม้โสน จะมำทักงพัด เป็นค่น บทเพลงเรวกน ชะบ้อย แม่นาง
บ้อย เป็นค่น เซตคิงกมบถ่า ทรั้งทรั้ง ได้ยินเสียงคิงกจับใจ เป็นค่น หรือ
ร้องคยฉาย กคอรอเพลงข่า ร้องแม่อรี (สรี เป็นค้ำจเมร จ่านหญิง ร้อย
มำจก สตรี) นกคอรอเพลงเรวนนเอง เห็นได้จกแถกอน ตระคอนไม่ได้มี
บีพาทย์เข้ามำปน ครนเอำบีพาทย์มำทำเพลง ถ่าร้องแทนบีพาทย์กเมทง
คกรอไปพรอหมกบบีพาทย์ ร้องกรอไปทงหนง บีพาทย์กคไปทงหนง พังจอ
แฉไม่เปนถ่า เจ้าพระยาเทเดศร์เปนผู้รู้งถ่าคญทุกค่นคน ท่านจกคจจคร้อง
เพลงข่าบท เยนนยา ให้เปนถ่าเต่ากนผกบุง แดจบงคบให้บีพาทย์ ทำเพลงข่า
ควยเพลง เต่ากนผกบุง ควยเหมือนกน จึงพงกตมเกดยอเขากนคหาयरกนุ คน
ชอบ จึงจำเอามำเดนกนอยุจนทุกจอนน เพลงเต่ากนผกบุง เป็นชื่อเพลงข่าเรอจ

หนึ่งมากมายหลายท่อน แคตัดเอาทำเล่นเพียงสามท่อน ส่วนเพลงเร็วคือ
ท้าย ซึ่งร้องบท รักเจ้าสาวคำ นน จะตอนมาแต่เรื่องไร และมีชื่ออย่างไรหาได้
ทราบไม่ เรียกกันแต่ว่าเพลง สาวคำ ตามบทร้องนั่นเอง การร้องช่องซ้อนไปกับ
บีพาทย์ เพิ่งเด็กกันเดี่ยไม่นานนัก ใช้บีพาทย์ทำอย่างเดียว เหตุแต่ฉาย
เท่านั้นคงใช้ร้องอยู่บ้าง แต่ทำเป็นร้องรับ ไม่ได้ร้องช่องกันไปกับบีพาทย์
บีพาทย์นั้น เห็นได้ว่าเป็นของสำหรับทำประ โคมให้ครึกครื้น พวก
บีพาทย์ ได้งานหากเป็นทำสังฆมนต์เช่นฉนั้นเขาเป็นพน แต่งก็ประ โคมฤกษ์ตาม
งานสังฆมนต์ฉนั้น เช่นงาน โคนจกเป็นคั้น ถ้าเป็นงานของพุทธมิ่งทั้ง
วงสังฆมนต์เช่นเวดากตางคินมักจะมเดี่ยวหรือตะคองต่อไป ในการมีเดี่ยว
เจ้านานหากคนขับมา แต่งให้บีพาทย์ทำสังฆมนต์เช่นนั้นทำรับเดี่ยวด้วย พวก
บีพาทย์ที่อ่อนหัดคิดจะครื้นครำ เพราะไม่ทราบว่าคนขับเดี่ยว เขาจะเอาเพลง
อะไรมาตั้งให้บ้าง แม้รับไม่ได้เรียกกันว่า จม ถ้าจนแล้วก็เก้อ ทำให้เกิด
ความอาย นักเป็นการทรงเข้ามาพบกับบีพาทย์ ถ้าเล่นตะคองแล้วไม่เป็นไร
คงไม่ตะคองเขาก็หาบีพาทย์มากับตะคองของเขาอีกพวกหนึ่ง พวกทำสังฆมนต์
เช่นนี้ไม่ต้องทำ การทำตะคองนั้นไม่ดียวากเหมือนรับเดี่ยว เพราะว่าเพลงทำ
นั้นเป็นเพลงอยู่ในแบบซึ่งพวกบีพาทย์ได้ยกปร้อมมาทงนั้น ถ้าคิดแต่เพียงว่าจะ
หยุดเพียงไร หรือจะทำต่อไปเพียงไร ในข้อนี้ถามคนเคยทำตะคองหรือตะคอง
เป็นผู้นำอยู่ก็หากันไปได้ไม่ขัดข้อง แต่ก่อนนเมื่อยังมีโรงบ่อนคงอยู่ ขนพม
ยอมจัดการ ให้มีตะคองเล่นที่บ่อน เพื่อดูให้คนมาดูแล้วจะได้เดยเดนมบาย เป็น
ของหวานของพวกบีพาทย์ที่จะได้เขารบทำตะคองบ่อน เรียกกันว่า ทำเทมา ท
ว่างานนั้น เพราะพวกบีพาทย์เก็บเบยค่อได้ได้เต็มอไม่เป็นฤกษ์เหมือนงานฤกษ์
สังฆมนต์จะมีได้แค่เคือนทศ ระหว่างเคือนไมทันพวกบีพาทย์อด เดยจน
โรงบ่อนเด็กเดี่ยแล้ว สันทางหากินของพวกบีพาทย์ไปทางหนึ่ง

คราวนี้จะตอบคำถามของท่าน ขอตท่านอยากทราบนั้นหนักไปทางข้าง
เพลงมาก อันเพลงหนักเหมือนนกกับตั้งทงปวง คือเก่าสูญไป ไหม้มีมา เหตุ
ด้วยคนเราย่อมชอบของใหม่ แต่เพลงใหม่ของเรา โดยมากเป็นเพลงต่าง
ประเทศ พวกบีพาทย์ไปเก็บตกมา ตอนที่เป็เพลงแต่งขึ้นใหม่ก็มีอยู่บ้างแต่ก็
น้อย แต่ผู้แต่งต้องเอาเพลงเก่ามาแต่ง เพราะเหตุว่าถ้าใครนึกเอาใหม่ แต่
ก็คิดว่าเป็นคนไม่มีความรู้ ไม่มีพินแต่ไม่มีหลักฐาน ถ้าใครจำเพลงเก่า
ใหม่ได้ไ้มาทกกว่าเพื่อน คนนั้นเป็นเก่งกว่าเพื่อน ทงนกเหมือนนกกับนกแดงเด่น
แต่แม่ปัดหน้าไม้ขีดไฟนั่นเอง

๑. ข้าพระสม ท่านถามเป็นรายละเอียด นั้นตอบไม่ได้ เพราะจำ
ไม่ได้ แม้แต่งเองก็ไม่ได้ ได้ใจจำ ด้วยทรงใจว่าถ้าถูกผดัก ได้ให้เข้าไปทำ
อีกก็แต่งเอาใหม่ มีแต่จะตขหนักกว่าเก่าเพราะรู้การมากกว่าแต่ก่อน จะบอกได้
แต่เหตุที่ทำให้ตแต่งเพลงข้ามระดัมชน ด้วยดระคอน อีเหมา คอนบวงสรวงนั้น
เดิมเขาร้องช้า (รับดูกู่) นั้นก็เห็นว่าเหมาะดีแต่จิงจะทำตามไป แต่ดระคอน
ฉากนั้นเป็นฉากใหญ่ มีท้าวดาหามเหษีรดาโอรส และมีระเด่นมากหลายทั้ง
เสนากำนัน นับว่าดระคอนออกหมดโรง การร้องในฉากนั้นควรจะต้องดี
จิงให้เกณฑักคนในบ้านเจ้าพระยาเทเวศร์ทงผู้หญิงผู้ชายมาช่วยกันร้อง คนใน
บ้านนั้นอ่อนง่าย เพราะได้เคยเห็นเคยฟังอยู่เป็นอาจิง ไม่ใช่อย่างเอาควายมา
หัดร้อง การร้องผู้หญิงกับผู้ชายปนกัน เคยเห็นเจ้าพระยาเทเวศร์จิดเข้าไปเดิน
คอนเต็คในพระราชฐานฟังไม่ได้มด ประเดยวไ้ดยินแต่เดียงผู้หญิง ประเดยว
ไ้ดยินแต่เดียงผู้ชาย เพราะผู้ชายเดียงต่ำ ผู้หญิงเดียงสูง ร้องไปทางเดยวกัน

ต้องวางเตียงเป็นคู่แปด เวลาเพลงตงเตียงค้ำ เตียงผู้หญิงค้ำ เตียงผู้ชายพม
หายไป เวลาเตียงเพลงชนเตียงผู้ชายค้ำ ผู้หญิงชนเตียงไม่ถึงของทอดบเตียงตง
เท่ากบผู้ชายกพมหายไป ฉันเห็นโทษอนนจึงคิดแก เอาฉวรองเตียงแตกอย่าง
สร้างมาใช้ ทำทางให้เตียงผู้ชายตงตงกว่าเตียงผู้หญิง เพียงเจ้าเป็นคู่สักคู่ทำไม
ให้ตงคู่แปด ฟังโตมตชน แดวยงมเครื่องประกอบอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านเห็นจะ
ยังไม่ทราบ ฉันเดอกเอาตุกระนาดเหล็กกล้าตุกลมามุคแขวนคตางวาระขงวัดใบ
ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ตีปนไปพร้อมกับร้องด้วย แต่ตุกระนาดที่เดอกเอามาใช้นั้น
ไม่ให้ชคกับเตียงเพลงที่ร้อง ฟังเข้ากันไปได้และสมกับฉากที่เป็นวัด ข้อที่ท่าน
ถามว่าข้าพระตม จะเอาไปใช้แทนรำปี ไตหรือไม่นั้น ไม่ควรถาม ไม่มีใครห้าม
ถ้าคณอยู่แคที่เอาไปใช้ ไตที่เหมาหรือไม่เหมา จะตีหรือไม่ตีต่างหาก ส่วน
รอนน คุเหมอนพวกที่เตนอยู่ด้วยกันเขามาถาม ว่าเพลงนี้จะเรียกเพลงอะไร
ฉันก็บอกฟังไปตามภาษาพูดว่า ข้าประสม นี้ถึงเขาผู้ชายเข้าพระตมร้องกับ
ผู้หญิง แล้วใครจะเอาไปเขียนหนังสือเป็นอย่างไร ฉันไม่ทราบด้วย

๒. ข้าหวด ไม่เคยได้ยินร้อง เคยเห็นแค่ชื่อจดไว้ในบทตะคอน
ไตเคยค่นจากฉวเคยร้องตะคอนมาแล้ว ไตแค่ ข้าครวญ ทางร้องก็คล้ายกับ ข้า
รับลูกคู้ แต่มครวญแซกเข้า ครวญ เป็นชื่อฉวร้องชนิดหนึ่ง เออนเตียงไป
เค้รำ ๆ ถ้าร้องเพลงอื่น ๆ จะต้องการให้ปพาทยทำโอดที่คำไหน ก็แซกครวญ
เข้าในค่านพ ปพาทยก็ทำโอดให้ ข้าครวญ นี้ ไตเคยเอามาจัดให้ท้าวตมบูรารัฐ
ร้องในเวอง คาวี ตะคอนตักดาบรรพ์

๓. นั้นแหละ ในคำร้องซ้ำปี จัดว่าเป็นสร้อย กระบวนเตนของเรา
นนั้น คำร้องกวดแต่ง กวไม่รู้จกว่าการร้องเป็นอย่างไร แต่งไปดำหรับแต่ฮาน

ครนถงคนรอง เมอคากอไมพอกคองเขาคำอนคอสร้อย จรงอยุ คำว่า เจ๊นเออย
นองเออย เปนสร้อยเหมื่อนกัน แต่เหมาะดำหรับไซ้จำเพาะคำเกยวกัน เปนคำ
ช่ายพุกกับหญิง แตะหญิงพุกกับช่าย เมอเอาไปไซ้อื่น ๆ ก็ชวาง นั้นแหละ
เปนคำกตางไซ้ได้ไม่ว่าความใด ๆ ร้องตะคอนเรอต่าง ๆ จึงไซ้คำ นั้นแหละ
เปนนัย ขอให้เข้าใจว่านเปนแก้คำตามโดยอศโนมคัย ได้เคยนึกเหมื่อนกันว่า
ถ้าการร้องนพมาถึงคองเขา จรงจิดให้ร้องเปตียนไปทุก ๆ ครง ให้คากนกับบท

๔. *ชมตลาด* กคอรองชม การร้องชมพนไซ้อยู่หลายดำ ที่เรียก
ว่า *ชมตลาด* เห็นจะเปนดำที่รองช่ายที่สุด แตะร้องกันตมที่ลุดอยู่ในตลาด จึง
เรียกว่า*ชมตลาด* นี้เปนแปงชื่อตามอศโนมคัย ผิดถูกไมแน่ ล้วน ฉวยฉวย
เปนร้องเพลงช้าแทนปพาทัย แม่สร เปนร้องเพลงเรอแทนปพาทัย ดังได้อธิบาย
มาข้างคณแล้ว นำตั้งเกคอยู่ทรวงฉวยฉวยแล้วรบคัจยปประทึงว่าเดิมที่จะเดิน
ไปตัวยกัน

๕. *เครื่องพพาทัยละคอนเรอตคดำบรรพ* ท่านถามคณเขาเครื่อง
มอทุกชน คามที่ท่านเจียรนัยถามไปก็ถูกหมดแล้ว เจ้นแต่ชออย่างเตยจ เมอครง
เจ้าพระยาเทเวศร์เดนนนไมไซ เมอเจ้าพระยารวงค์เดนมเอาได้เข้า เห็นสโอก ๆ
ไปเกือบไมมีเวถาหยุด อนเรอเครื่องทำเพลงนั้นไมจำเป็นคองจำกต จะได้อะไร
จระอนอะไรก็ได้ สดแต่ให้เหมาะแก่การเดนกเปนแล้ว หัวใจเครื่องปพาทัย
ตะคอนตคดำบรรพ อยู่ทคคเครื่องเตยงเด็ก ๆ ออกหมด ด้วยพงทงอกหู ผู้ที่
เขาคิดเขาเครื่องเตยงเด็กเขาผระดมมาแต่ก่อน เขาคองการให้ตงกคคอง แต่
ตะคอนตคดำบรรพคองการโพเวระจึงคิดเขาอ้ายททงอกหูออก คงเอาใจแต่ท
เตยงนมมจตแต่เตยงทเปนหลัก แล้วชาคองการเตยงทคางไปอิก จึงคคจิด

เขาต้องหุ้ยเข้าปณ นึกมาแต่ช่องใหม่ แต่ใหม่ใบเดียว เนื้อเพลงจะไปทางไหนก็ดังใหม่ขยับอยู่ พังขวางหู จึงจัดใหม่ช่องใหญ่หลายใบ ก็เป็นจังหวะมันเสียงไปตามเนื้อเพลง ควรที่จะภูมิใจว่า คิดได้ใหม่ฟังดีขึ้นมา แค่นี้ทางสะดวกเขามีแล้วทำแล้ว อนึ่งไม่นวมก็มีมานานแล้ว พวกบีพาทย์เขาใช้ ในที่นี้ จะเรียกว่าสำหรับตีใหม่ เพื่อท้องเพลงแต่ได้มือไม่ให้ทวนอกหูเพื่อนบ้าน ใครจะเอามาเล่นเป็นของจริงจนไม่ทราบ จำได้แต่เจ้าพระยาเทเวศร์ท่านเอาไม่นวมมาเล่นรับรองในบ้านท่าน ตอนที่เอาตะโพนใช้ต่างกตองที่นั่น ก็เพราะบีพาทย์ทำไม่นวม ถ้าเอากตองใหญ่เขาคงจะดังกตบเสียงบีพาทย์เดี่ยหมด จึงเปลี่ยนใช้ตะโพนซึ่งจะหยาบเอาได้ง่ายที่สุด ที่จริงที่เรียกว่าบีพาทย์คกคำบรรพ์ นั้น ไม่ได้ปรุจนสำหรับเล่นตะคองคกคำบรรพ์ เล่นรับรองอยู่ก่อน รู้จักว่าพังคมีตะคองคกคำบรรพ์ชนก โอนเอาไปทำเท่านั้นเอง

— แจ็งจริง —

คราวนี้จะทักความในจำเภาคำบรรยายของท่าน ซึ่งกล่าวประกอบเรื่องตะคองในตะคองนอกแค่ต่างข้อ ซึ่งเห็นว่าเข้าใจผิดอยู่

ใน และ นอก อธิบายความหมายเป็นตะคองในตะคองนอกอย่างเดียวกัน เป็นอันผิดอยู่ ตะคองในตะคองนอกนั้น หมายถึงตะคองในพระราชฐาน และนอกพระราชฐาน ส่วนเพลงทะยอยในทะยอยนอกนั้นหมายถึงบีพาทย์ เพราะทางบีพาทย์มีหลายทาง ที่ใช้ลูกข้างคำเรียกว่า ทางใน ที่ใช้ลูกข้างสูงเรียกว่า ทางนอก ทะยอยใหม่มีตาค์เป็นเสียงต่ำ เข้าทางในของเครื่องบีพาทย์จึงเรียก ทะยอยใน ทะยอยนอกนั้นมีตาค์เป็นเสียงสูง เข้าทางนอกของเครื่องบีพาทย์ จึงเรียกทะยอยนอก ที่จริงเป็นคนละเพลงทีเดียว บีในเป็นบีขนาดใหญ่ มีนวม

เหมาะสำหรับเป้าเซากบับพาทย์ทำทางใน บินอกเป็นบับขนาดเต็กเดียงตั้ง มนวง
เหมาะสำหรับเป้าเซากบับพาทย์ทำทางนอก เพดงช้อ ซำบใน ซำบนอก ไม้มี
มแคชำบเฉย ๆ จรวบด้วยบ้อระเว็กไม้ทรำบ เข้าใจว่าเป็นช้อเกำทเกินจรรู ได้
อย่างไรก็ดี บินอกไม่ได้รับเพดงช้ำเฉย เพราะแคก่อนบับนอกลงใช้แต่ทำหน้ง
หน้งไม่มรองตั้ง เพดงทมช้อเกิดแคบ้นอกมแคเพดง เซ็ดนอกลง เพดงเคียว เพราะ
เป้ำด้วยบ้นอก แม้กระหนนเพดง เซ็ด ททำดระคองน้ททำได้เรียกว่ำเซ็ดในไม้ เรียก
แค้วว่า เซ็ด เฉย ๆ เพดงเซ็ด กบับ เซ็ดนอกลง เปนคนดระเพดง ผิดกน้ทเกด เพดงทม
ในไม้นอกลง น้ทได้แค ๔ คู่ทวนน คือ กรำงในกรำงนอกลง ทระยอยในทระยอยนอกลง
กบับดำนไม้ในดำนไม้นอกลง บินดำนดิ่งในบีนดำนดิ่งนอกลง แคดำนมเดียงตั้ง
กบับค้ำ เข้าแนวทำงในทำงนอกลงแห่งบัพาทย์ทุกคู่ แคทแท้เปนคนดระเพดงทงหนน

ทวน คำนหมายถึงร้องยอนไปคั้นค้ำช้ำออกคร้งหน้ง ในกรำทคั้นเดียงร้อง
คร้งค้ำ ถูกคูร้องค้อออกคร้งคำนนเรียกว่ำ รัช คือถูกคูรบ แดงจ้งร้องทงน แค
กรำททวนหนน ใช้แคเพดงร้องทไม่ได้รับบัพาทย์ ถ้าเพดงโคทมบัพาทย์รบกไม่วร้อง
ทงน คือว่ำบัพาทย์ทงนให้แด้ว ค้ำทเรียกว่ำถูกคูเห็นจมะนแคกรำด้วดของพระ
ภักษุอนมดีรูปด้วยกน แบ่งเปนด้องภำค ภำคดระคู ในคูหน้งแบ่งเปนแม่คูรูป
หน้ง ถูกคูรูปหน้ง แม่คูร้องคองคนแด้วถูกคูรบ เพื่อประโยชน์ไม่ให้พ้งช้ำดเดียง
เพราะหยุดหำยใจ คูท ๑ ร้องศำภำด้องบ้ำท แดะคูท ๒ ผดดระยอกด้องบ้ำท
เพราะเปนคูจ้ง ๆ จ้งเรียกว่ำแม่คูถูกคู ร้องดระคองน้ททำอย่างเคียวกน แคเคิม
ถูกคูเข้ำมำก ซึ่งไม่ควรรเรียกว่ำถูกคูเดียงแด้ว แม้กระหนนเขำกยงแบ่งถูกคูเปน
ด้องภำค จะเรียกว่ำเคำเองในทงนว่า ช้ำยชวำ คร้งค้ำแรกคั้นเดียงร้อง คร้งค้ำดิ่ง
ถูกคูภำคชวำรบ แด้วถูกคูภำคช้ำยร้องทงนคร้งค้ำแรก ถูกคูภำคชวำร้องทงน

ครึ่งคำหนึ่ง คำหนึ่งในบทละครนั้นนับเอาสองกตอนเป็นคำหนึ่ง เท่ากับศาลา
สองบาท

การร้องดำส่งมีพาทย์ในการเดินละครนั้นเป็นของใหม่ แต่ก่อนไม่มีใคร
ใช้ ใช้แต่ดำร้องโดยดำฟังไม่รับมีพาทย์

รื้อรำย คำนี้เป็นสองศัพท์ คือ รื้อ คำหนึ่ง รำย คำหนึ่ง รำย หมายถึง
ความว่าตดไป รื้อ หมายถึงความว่าตั้งใหม่ เหมือนเขียนหนังสือหัดหัดนั้น
ถ้าบทหนึ่งหนึ่งกรอกคักกันไป ถ้าตั้งบทใหม่เมื่อไรกรอเมื่อนั้น ไม่เกี่ยวแก่
ยศตัวละครอน ว่าจะเป็นพระเอกหรือนางเอก แต่เกี่ยวกับความในบทร้อง และ
คำว่า รื้อ นั้น ไม่ใช่จำเพาะแต่รำย อื่น ๆ ก็มีเรียก รื้อ เหมือนกัน คำที่เรียกว่า
รำยติด ไม่เคยได้ยินใครเรียก

ยานี้ เป็นเพลงร้องแท้ เพลงมีพาทย์ไม่มี แต่ก่อนมาไม่มีรับมีพาทย์
พวกมีพาทย์มาจดคิด แต่งรับกันจนเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง

โทน หมายความว่าคำโทนประกอบด้วยร้อง มีเพลงที่ประกอบด้วยโทน
มากหลาย เคียงวนใช้กลองแขกแทนโทน

ขอเพลงนั้นเป็นของไม่แน่ โดยมากไม่มีขอ บางเพลงก็มีขอเดียว บาง
เพลงก็มีขอชากัน เพราะคิดเอามาจากเพลงเรื่องอันเดียวกัน ต้องเติมท้ายขอ
เป็นไอศพั้น เป็นนอกโน เป็นใหญ่หน่อย บางเพลงก็มีหลายขอ เช่น จรเข้
หางยาว กับ สามลำจวน ก็ขอเพลงเดียวกัน

ละครบั้งหน้า ไม่ใช่สัญญาให้มีพาทย์หยุด มีพาทย์จะหยุดเหมือน
เทียบนับไม่ได้ ได้แต่สังเกตเห็นละครอนแต่ตั้งอาการว่าถึง พอทำหมดท่อนหมด
ตัวก็ทำให้ ตัวละครอนก็ทำท่าตกลงให้พร้อมกันกับมีพาทย์บั้งหน้าเป็นที่สุด เคย

มีตัวอย่างที่เกิดถ้อยร้อยความ มีตะคอนโรงหนึ่งบึ่งหน้าคามชอบใจ บัพพาทย์ก็
ทำมเห็ญมีคนคอคกระนาศเป็นนายวงไม่ยอมหยุด เพราะเข็ดยังไม่หมดตัว ตะคอน
คุณกล่าวประมาณว่า บัพพาทย์อะไรนะ ละคอนบึ่งหน้าแล้วยังไม่หยุด นายวง
บัพพาทย์ก็ประมาณตอบว่า ละคอนอะไรนะ บัพพาทย์ยังไม่หมดตัวก็บึ่งหน้า
คกตงเป็นทายกัน ความเข้าใจผิดอนัน เป็นมาแต่ตะคอนเด็ก ๆ ซึ่งยังไม่รู้
ประดีประดำ พวกบัพพาทย์เวทนายอมให้อภัย จึงหักหัวหางจบลงไปให้คามที่
บึ่งหน้า แล้วผู้ใหญ่ที่ใจเขตกถ้อเอาเป็นธรรมเนียม แค่มิใจเขตก เช่นนาย
คุณครูพระรามเป็นต้น เป็นคนผู้ใหญ่มากแล้วกอดคำที่เรียนคิมของค้อเพดง บาท
ตักถุณี เพราะแกออกทำบาทตักถุณีหมดไม่พร้อมกับบัพพาทย์ ต่างคราวบัพพาทย์
หมดก่อน ทำของแกยังไม่หมด ต่างที่ท่าของแกหมดก่อน บัพพาทย์ยังไม่หมด ก็
ต้องยืนเก้ออยู่ ทงนเป็นค้อยรำไม่ตงกับบัพพาทย์ จึงต้องออกคำค้อเนอบัพพาทย์
เพื่อให้รำตงกัน เพดงอื่น ๆ ซึ่งได้ยืนอยู่ซิมหู เช่น เต่มอ หรือ เข็ด แกจำเนอ
บัพพาทย์ได้ รำให้ตงกันได้ แต่เพดงบาทตักถุณีนาน ๆ จะไซท์ ไม้อินหูจำไม่ได้
จึงต้องเรียน เพดง บาทตักถุณี ไม้อี ตรี ไม้อีอยู่ในเรื่อง ตรี เป็นเพดงอยู่
ในเรื่องเต่มอ เต่มเรียก่า เต่มตักถุณี แล้วมีใครเห็นว่าเป็นคำหยาบ เปดียน
ชื่อเตี้ยใหม่เรียก บาทตักถุณี คำ เต่มอ หายไป จึงพาตง ควรจะเรียก่า เต่มอ
บาทตักถุณี กรรมัง

๖๖ ชื่อเพดงอย่างนมตองเพดง จึงต้องค้อชื่อเป็น วาดงโรง กับ วาดง
โรง เพดงวาดงโรงนั้นค้อยอยู่ในเรื่องของเพดงใหม่โรง มีวาเป็นเพดงท้าย พอ
บัพพาทย์ทำใหม่โรงตงเพดงวา ค้อยตะคอนก็ค้อยออกเพดงโรงเต่ม จะเอาวาไป
ทำเมือตะคอนออกในภาตอื่นหาได้ไม เหตุที่ทำให้เข้าใจผิดว่าเปนเพดงตะคอน
ออกนั้น มาแต่ตะคอนตงวอง ค้อยค้อยเต็ดจตงตะคอนจึงจตงโรงได้ เมือ

แต่ตั้งจดแล้วจะทำใหม่โรงให้ตั้งมากอย่อยู่ก็ไม่ได้ ต้องตัดทำแต่เพลงวาทำย
ใหม่โรงเท่านั้น หรือถ้าทำใหม่โรงก่อนตั้งจดถึงจากก็ต้องหยุดไว้ ทำจากข้อ
เมื่อตั้งจด จึงพาให้เข้าใจไปว่าเพลงวาเป็นเพลงทำให้ตระคอนออก

— ความเห็น —

ในเรื่องร้องรำทำเพลงตามที่กล่าวมาแล้ว ด่วนกล่าวแต่สิ่งที่เป็นอยู่
และคาดคะเนว่าจะเป็นอย่างไร ไม่มีความเห็นส่วนตัวอยู่ในนั้น ตอนที่
จะแสดงความคิดเห็นส่วนตัวต่อไป

คนเล่นร้องรำทำเพลงนั้น เห็นว่าอยู่ตามจำพวก จะคงขอเดาว่า นัก
เรียนพวกหนึ่ง ครูพวกหนึ่ง กับบ่าวอีกพวกหนึ่ง อันพวกนักเรียนนั้น เรียนได้มา
อย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น การทวงวิชาเกิดแต่พวกนี้ เพราะถ้าให้วิชาที่เรียนได้
มาแต่ใครไปหาคนที่ลือลือ พวกครูนรูดชามากจนไปอีกหลายสถาน และมี
ปัญญาที่จะเดออกพันไซ้แล้ววิชาที่ติดตามแบบแผน ส่วนพวกบ้านแม่จะรูดชาก็จะ
ฟัง ทำเอาแต่ตามชอบใจตัว

นายผู้อำนวยความสะดวกเหล่านี้ หากเป็นพรเท่าไม่ถึงการแล้ว เลอกเอา
คนร้องรำทำเพลงมาเป็นครู ถ้าคนเหล่านี้เป็นพวกนักเรียนแล้วความ
จำเรียนจะออกงามจนไม่ได้ เพราะคนลืมอดีตคนมีปัญญาไม่ได้หลุดด้วย แม้ลืม
จะไม่ตกจนคนลืมอดีต เปรียบเหมือนเส้นย่นที่เขียนหนังสือต้องงาม ตู้งอกที่แก่งกลอน
ดี แต่เขียนหนังสือไม่งามไม่ได้ละนั้น

การเดินจะดีหรือไม่ดี ไม่ได้อยู่ที่คนคนเดียว ความดีอยู่ที่คนเดินมี
ตามศรัทธาแก่กัน เห็นตัวอย่างมาหนักแล้ว เช่นการรำ ระคอนโรงหนึ่งมีตัวเดิน
ดีอยู่ที่คนหนึ่ง จนมีโรงอนนรชยา ก็คือบ่าวเกิดยกกล่อมเอาระคอนตัวนั้นไปเข้า

โรงคน นึกว่าตระคอนโรงเดิมจะยุบยาก และโรงคนจะเฟื่องฟูขึ้น แต่เปล่าเลย
โรงเดิม เมื่อถูกแย่งคนดีไปแดง ก็เกิดจุดใหม่ขึ้น ไม่คกค่าอะไรไป โรงที่
เกิดยกถ่อมเอาคนดีไปได้ก็ไม่ได้ขึ้น คนดีกดบดบชอสูญหายไปเสียด้วยซ้ำ นึก
ว่าเป็นด้วยอะไร ต้องว่าเป็นด้วยอำนาจคกรรต์แห่งตัวตระคอนหมดด้วยกันทั้งโรง
คือต่างช่วยอุดหนุนซึ่งกันและกัน โดยธรรมชาติบุคคลผู้เดียวจะดีไปไม่ได้นอกจาก
ได้เพื่อนช่วยอุดหนุน การทำเพลงก็เคยเห็น ท่านผู้มบญุท่านเจดเอาดวงนแคครุ ๆ
ทศของระนาดดีเขาดีพระสมกัน นึกว่าจะได้ฟังดีหรือ แต่เปล่าเลย ผู้บพาทย์
วงเล็ก ๆ ก็ไม่ได้ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เหตุที่ท่านครูท่านไปชิงดีกันเสีย จะ
เอาชนะกันเองที่โนงของท่าน นนกกอชาดสามคค วงเด็กที่ฟังดีก็ว่าก็เพราะ
ว่าเด็กเหล่านั้นเป็นสามคคไม่เกียงแย่งกัน อุดหนุนซึ่งกันและกัน การปรารภนา
จะอดตจวาคชมนกันเองโนงในพวกนั้น เป็นของแสดงที่สุด มีแต่จะทำให้
ฉิบหาย

การจกรร้องว่าทำเพลงนั้น ข้อสำคัญที่สุดก็อยู่ที่จักคนเล่นนั่นเอง การจะ
เล่นให้ไครมครามครกครนนั้นง่าย อะไร ๆ ก็ไล่เข้าไปเป็นแฉ้ว ส่วนจะเล่นให้ดู
ดีฟังไพเราะนั้นแหละยากยิ่งนัก ที่แรกจะต้องพิจารณาดูคนที่จะมาเล่นด้วยก่อน
ว่า ไครมันดีอย่างไร ต้องจัดเครื่องเล่นทางเดินเรื่องเล่นให้เหมาะสมกับความสามารถ
สามารถแห่งตัวบุคคล นั้นแหละจึงจะได้ดี พุดรวม ๆ คงนยาจที่จะไม่เข้าใจ
ก็ได้ จะให้ดูอย่างให้ชัด เช่น โขนโรงที่ใหญ่แต่ก่อนมา ท่านก็จัดตจที่สามารภ
ในทางต่างกันไว้เป็นแผนก เป็นตจวงเมือง ตจรบ ตจเข้านาง ตจเล่นไม้
เช่นนเป็นคณ ดาลงบทออกนงเมือง กจคควงเมืองออก ถึงบทรบก็จัดตจรบ
ออก จึงจะได้ดูดี แมคนร้องก็เหมือนกัน ตางคนก็ร้องดีในทางคคนี้ ตางคน

กรรองคในทางเพราะพรัง คองหาบทยาามาให้เขาธองแ่งดงดำมารถทเขาถนัต
แม่เครื่องทาเพดงกเหมอนกน เช่นฆองหุยกคองเดอกเขาคนทไม่ทระเขอทระยาน
แต่แม่เพดงเขาคี ถ้าไทคนทระเขอทระยานอยากคเขาคี ใต้ดูมากไปก็เดียรด
หมต หรือเครื่องดางอย่างคองฮาเคียคนคี่ เช่นบีเป็นคั้น ถ้าคนเข้าคี่เข้าแ่ง
พังหวานหุ ถ้าคนเข้าไม้คี่เข้าหนวกหุ ถ้าเราทาคนทเข้าขิตมาเข้าไม้คี่ จะกค
ชอกเด็กเดี่ยไม้บิตเดี่ยวกคกกว่า ดิงอนทจะพังพังโคมเหตออยู่ถมไป ดิงทจะพัง
แกไขไปตามกรณันนมีมากตุคจะพรรณนา หากว่าเปดียนแปดงไปต้วยความ
รูตักคี่ เขาใจวามแต่จะคชนหรือแปดกพาให้คนคั้นใจ

นี่เป็นความเห็นพอกบ้ำ จะมิตถูกฉนโคกขออภัยโทษ แต่ความเห็นอนน
เป็นความเห็นที่ใต้ตั้งเกดเห็นเขาทำได้ผลมาแ่งทงนนั้น

พรัง

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

๒๘
วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชชน

อนุชอว่า พงอ นนฉนมกความกิด แต่เป้นคความกิดเตออย่างหังทกกัน
 ชวิต ไม่กตาเขียนมาในหนังสือบรรยายเรื่องร้องรำทำเพลง ซึ่งให้ท่านมากอนน
 ออ คำน ฉนคคควาหมายถง ออ คือ ป้ออ ป้ชระนคณน ฉนได้เคยเห็นของ
 ส้มเค็ญพระราชาป้คุดาก่อน ท่านทำหีบนมอย่างฝรังบรรจุเครื่องเบ้าตมทำด้วยงา
 ใจในนั้น ๔ เต่า เป้นชตุย ๓ เต่า กับอะไรอีกอย่างหนึ่งซึ่งฉนไม่รุจัก มรุณฉ
 เหมือนป้ชตุย แต่หังท้ายกตวงเสมอกัน ตกษณเป้นหอดอด จึงถามผู้รักษาว่า
 นืออะไร เขาบอกว่ ป้ออ ฉนคคคถงเรื่อง เจ้างงเข้าป้ออ ชนมาทนท คิดว่
 ป้ชระนคนจะเป้นเก้าท่สุด เก้าก่าป้ไน ป้กตาง แต่ป้ชนอก ด้วยอำนาจความ
 อยากรุ จึงได้เตยงผู้รักษาว่า กตตวงคตอดหัวท้ายเซนนแต่วเข้าอย่างไร เขา
 บอกว่मतทำด้วยไม้ออดวมถง ฉนคคได้เตยงว่ตนนททำเป้นอย่างไร ผู้รักษา
 กิดา บอกไม่ได้เพราะไม่เคยเห็น ก็เป้นอนยุคกนเพียงเท่านน

ภายหลังฉนไปโคราช ไปพบพอกเขมรป่าดง (เขวงสุรินทร์) เขาเดิน
 คนคกร ใช้บ้ออนนทเคยง คควบทำคควไม่พอกไม่ชงชน มีไม้ออปลตายข้างหนึ่ง
 บบแบพคาบคยไว้ ปลตายอีกข้างหนึ่งกตมกตวงอยู่คตามปกคิ ใช้ศวมกรอบถง
 กบคควบไม่ชงชน เป้าทางทบบแบน ก็เป้นวธิอนเคยงกนคกบคตนบไนบ้กตาง
 บ้นอก ซึ่งทำด้วยใบตางคคคคประกบกัน ฉนเข้าใจว่เตมท่จะทำด้วยไม้ออทง
 ตาตวงนทงเต่า แต่ไม้ออเบนของกำมะตอเคยงแคกเศยไปโตงาย จึงคคกแกใจ

ในภายหลังแบ่งเป็นสองท่อน ท่อนตัวบิทำด้วยไม้แข็งให้เป็นของอยู่ยงได้
คงใช้ไม้ข้อแกลบทำสวมเข้า

ถ้า พงอ คิดว่าเต็มจะเป็น พยงอ คือ เพียงข้อ แฉกขย ย คงหายไป
กตายเหลือแต่ พงอ คิดว่าเต็มทีเครื่องคนครคือเครื่องด้าย จะใช้ข้อเป็น
หลักมาก่อน แฉกด้าบากยากเย็นหนักจึงแก้ไขทำเป็นขลุ่ยแทน เหตุฉะนั้นจึง
ได้ชื่อว่า ขลุ่ยพงอ คือ เพียงข้อ จะถูกหรือผิดเขาแน่ไม่ได้ เป็นแต่ความคิด
มักเขียนมาให้ดูเด่น

ขลุ่ยกรวด นั้นตรงกับเสียงทางนอกทางเสภา กรวด หมายความว่า
เสียงสูง คือสูงกว่าขลุ่ยพงอ ชอนเห็นจะเขาเป็นแน่ได้ คงคิดทำขึ้นภายหลัง
เพื่อเด่นรับเสภา

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๑๒ มกราคม ฉบับหนึ่ง
แต่ลงวันที่ ๑๗ มกราคม อีกฉบับหนึ่ง โปรดประทานเรื่องร้องว่า ตามที่ข้า
พระพุทธเจ้ากราบทูล ขอพระกรุณา ทรงนกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเต็มตนใน
พระเมตตาปรานีเป็นล้นพ้น จนมีทราบเกล้าฯ ว่าจะกราบทูลได้อย่างไร นอก
จากรู้สึกเป็นพระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านข้อความที่ทรงพระเมตตา โดยละเอียดหลายครั้ง
จนข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจเรื่องได้แจ่มแจ้งตลอด เมื่อครั้งทรงทักเรื่องละครใน
ละครนอกที่ข้าพระพุทธเจ้าเรียบเรียงว่า เหตุฉนั้น ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้อ่าน
พยายามทวนดู ข้อความที่เรียบเรียงยังไม่เห็นชอบดทั้งหมด ต่อเมื่อมาได้อ่าน
พระอธิบายที่ประทานมา จึงได้ทราบความแจ่มแจ้ง ว่าข้อความที่ข้าพระพุทธเจ้า
เรียบเรียงไว้ ไซ้ไม่ได้ทีเดียว ทรงเป็นเครื่องสอสนใจข้าพระพุทธเจ้าให้รู้สำนึก
ตนในเรื่องความร้อยไม่น้อย ข้อความที่ประทานมาในบางตอนเป็นหนักสำคัญ
ที่สมควรรักษาไว้ แม้ไม่ได้ทรงพระเมตตาจดเป็นหลักฐาน ก็น่าจะสำปสูญได้
ง่าย หรือไม่เช่นนั้นนนักอาจตายหตุไปโดยเร็วทันตาเห็นเป็นแน่

ข้าพระพุทธเจ้าขอรับได้เกล้าฯ ซึ่งข้อความที่ตรัสสั่งไว้ในตอนต้นของ
ตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ทุกประการ การจะควร
สถานใด ขอรับพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Cyranuwong

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ มกราคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชอิน

ท่านมีเมตตาให้พระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
มีในหอดสมุด ๒ แผ่น ๓ พระรูป ตามที่ฉันขอยืมเพื่อนำไปถ่ายจำลองหนึ่ง บัดนี้
ได้ถ่ายจำลองไว้เสร็จแล้ว จึงได้ส่งกลับคืนมาให้แก่ท่าน ขอขอบคุณท่านเป็น
อย่างยิ่ง ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อเถิด

พรหม

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ มกราคม ๒๔๗๐

พระยาอนุนมานราชชน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๗ ธันวาคม คัดสำเนาหนังสือลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ซึ่งมีข้อความถึงเพลงและปรัชญาไปให้ ชอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง แต่ที่ลืตกคนคนหนังสือได้ ไม่หาย ได้เขียนตอบมาให้แล้ว

ข้อที่ท่านปรารถนาคำ ดวงฤๅ แปลว่า เจ้ากู ท่านแปลกใจที่คำมรดายุ มอญ เขมร ไทย มีคำซึ่งแปลว่า เจ้ากู ใช้เหมือนกัน ฉันจะบอกพระดำริของ สัมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตให้ท่านทราบ ได้โปรดประทานพระ คำว่า สิ่งใด ๆ ในต่างภาษา หากว่ามาเหมือนกันเข้า จะต้องพิจารณาไป เปรียบตามทาง ผอญมาเหมือนกันเข้าทางหนึ่ง เรยนมาครุเดียวกันทางหนึ่ง กับ เอาอย่างกันอีกทางหนึ่ง ฉันเห็นว่าพระดำรินั้นชอบยิ่งนัก คำว่า เจ้ากู ถึงจะ มีในหลายภาษากดี แต่เป็นเพียงความหมายเดียวกัน แต่เสียงไม่เหมือนกัน จึงควรยุตคตลงว่าได้แก่ทางที่สองคือรวมครุเดียวกัน ครุเคยใช้เรียกอย่างหนักจำ เอาคำครุผูกขึ้นในภาษาแห่งตนใช้เรียกบ้าง

คำว่า ปลาย ท่านเคยบอกก่อนว่าเป็นภาษามอญ บดินทานพบภาษา ทมิฬ จะว่ามอญเอาอย่างทมิฬมากยิ่งว่าไม่ผิด ควรแต่ตราไว้พิจารณาต่อไป ก่อน ด่วนทางไทยหนักที่มาในคำว่า ปลาย ได้แต่สองที่ คือในเรื่อง ชุนช้าง ชุนแผน กับที่เรียกช้างว่า ปลายพัง ที่ท่านอ้างว่ามคำ ปลายฉงาย ฉันยังไม่ เคยได้ยิน คำ ปลาย ในเรื่อง ชุนช้างชุนแผน ก็อยู่แต่ในเรื่องเท่านั้น ไม่ได้

กระจายมาเป็นคำใช้ทั่วไป แต่คำ ข้างปลาย นั้นใช้ทั่วไป จะว่าเราจำภาษา
ที่มีพยางค์ไม่ถนัดเหมือนกัน ควรจะหาคำ พัง ซึ่งเป็นคำคู่กันดูเสียก่อน

มอกคานหงทเพยนตวไปนิตหนึ่ง คือ พราย คำนเป็นไปในทางข้างผู้

ในหนังสือเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ก็มติดกน ทั้งกระจายออกมาใช้อยู่ทั่วไป และ

คำพูดในทางเรือกม็ พรายน้ำ ทางเรือเป็นภาษามรดาญอยู่ยู่มาก น่าตรวจทาง

ภาษามรดาญอีกทางหนึ่ง

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือเรื่อง กำเนิดคน ๑ เล่ม มา
พร้อมกับหนังสือฉบับนี้

เรื่องคำว่า เจ๊ก มาจากคำอะไร ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบค้นดูในภาษา
ต่าง ๆ คงได้ความว่า พวกไทยใหญ่เรียกชาวไทยที่อยู่ในตอนใต้ของจีนว่า
ไทยแขก คือไทยอื่น ข้าพระพุทธเจ้าค้นคำว่า แขก ในภาษาจีน คงปรากฏ
ในเสียงชาวกลางกันว่า หัก แต่จริงว่า เค็ก หรือ แคะ เป็นคำเดียวกับทไซเรียก
จีนชาวแคะ ในสำเนียงชาวเขียงไฮ้ออกเสียงคำว่า แคะ เป็น เจียก โท้ดคำว่า
เจ๊ก มาก ในภาษาพม่า เรียกจีนว่า เตยัก (Tayeuk, Tareuk) และเรียก
ไทยในประเทศจีนว่า ฉานเตยัก คำว่า เตยัก โท้ดเสียงว่า เจ๊ก มาก เพราะ
เสียง ดย กต้า โท้ดเสียง จ มาก ไทยทางเหนือของสยาม ไซเรียก จีน และ
เจ๊ก ทั้งสองคำ ในภาษาเขมรแตงมตายุ เรียก จีน อย่างเดียว ไม่ปรากฏว่า
เรียก เจ๊ก เพราะฉะนั้นคำว่า เจ๊ก น่าจะเป็นคำได้มาทางเหนือ และคงเป็น
คำเดียวกับคำว่า แขก การจะผิดถูกสถานใด ขอรับพระบรมมเป็นทพิง แต่
แต่จะทรงพระเมตตา

คำว่า ปฏัก ในภาษามตายุ เป็น กะตัก ตรงกันกับที่เรียกกันอยู่ในชนบท
บางถิ่น ที่ กะตัก มากตายเป็น ปฏัก คงเป็นเพราะจะตากให้เข้ารูปสังกฤต

ที่เรียก กะตัก ว่า ปโมท ซึ่งเสียงต่างกับคำว่า ปฏัก มาก และคงจะเป็น
เพราะเสียงห่างกัน ในปทานุกรมจึงใช้เขียนว่า ประตัก หาได้ใช้ว่า ปฏัก ไม่

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธขเจ้า Mr. E. Cymborowski

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๔๗๐

พระยาอนุมานราชอน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ นำส่งหนังสือเรื่อง กำเนิดคน
ไปให้ด้วยความเมตตา กับทงบอกที่มาแห่งศัพท์ต่างศัพท์ไปให้ ได้รับแล้ว
ขอบใจเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือเรื่อง กำเนิดคน ยังไม่ได้อ่าน จะค่อยอ่านไปในเวลาว่าง แม้
อ่านแล้วเกิดความเห็นชอบประการใด ก็ขอจะมาให้ท่านทราบ แต่เชื่อว่าดี
เป็นแน่

ศัพท์ เจ๊ก เมื่ออ่านหนังสือของท่านไปถึงคำว่า เด็ก ก็ทำขอมเสียแล้ว
ว่ามาแต่คำนั้น เพราะเคยทราบคำนักปราชญ์ฝรั่ง เขาว่าตัว จ เป็น ก ได้
ครั้นอ่านไปถึงสำเนียงชาวเขมร ไซ่ออกเสียงว่า เจ๊ก ก็เป็นศัพท์ที่ฟังสงสัยกัน
เท่านั้น

ท่านว่าในภาษาเขมรแถมดายุไม่ปรากฏคำ ไซ่ซึ่งเรียกว่า เจ๊ก แต่ฉัน
จะบอกท่านว่าทางขะวามีคำ ไซ่เรียก เจ๊ก หรือ ฮนเจ๊ก ไซ่ในทิศโกนเรียก มี
เรื่องอันเกี่ยวแก่เรื่องนี้ ฉันทะโกนเรียกคน ไซ่ว่า เด็ก แต่มันไม่ได้ยิน ถูกหญิง
ปัทมจิตรจึงช่วยตะโกนต่อ แต่เธอเปิดย่นคำเสียเรียกว่า เจ๊ก ทันใดนั้นคน ไซ่
ก็วงมาหา มันได้ยินแถมเข้าใจว่าเรียกมัน แต่มันจะได้เป็นเจ๊กนั้นห้ามได้ ฉันท
สงสัยจึงถามลูกว่าทำไมจึงเรียกว่าเจ๊ก เธออธิบายว่าถ้าเรียกเด็กแล้วเสียงไม่
กังวานไปไกล เรียกเจ๊กจึงจะได้ยินไปไกล เธอว่าคำ เด็ก กับ เจ๊ก ก็คล้าย ๆ

กัน มาคำนึงถึงคำชะวา ถ้าจะตะโกนเรียกว่า จิน เดี๋ยวจะดันตังไปไกลไม่ได้
ที่ ไชคำ แจก สำหรับตะโกนเรียกนั้นเหมาะยิ่ง คำว่า อ้นแจก คิดว่ามาแต่ อ่าแจก

คำ กระตัก ซึ่งเขียน ปฏัก นั้นเหลวอย่างยิ่ง ฉันทักันพจนานุกรม
ตั้งกฤตแจวกไม่พบ จึงพูดกับท่าน ท่านค้นได้คำว่า ปฏอก มาบอก ชอบใจ
มาก แต่ไกลจับตัว รับไม่อยู่ ที่แท้ไม่ใช่คำตั้งกฤตเลย

ฉันทักันไม่ได้จดที่มากำ ราชาวดี มาให้ท่านนั้น ไม่ใช่ฉันทักัน เป็นเรื่องยังหา
ไม่พบ คำนั้นไม่ใช่ฉันทักันคนเดียว ช่วยกันกับสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ
ในพดอยนพเก้า ต่างคนต่างพบ ดูเหมือนเขียน Lāzavati ยังได้มาปรึกษา
หาหรือกันว่าเห็นจะได้แก่ ราชาวดี แต่ค้นหนังสือหลายฉบับ จำไม่ได้ว่าอยู่ใน
ฉบับไหน จะสอบถามสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณตายเสียแล้ว ฉันทักัน
อยู่เนือย ๆ เมื่อใดแล้วจะบอกมาให้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๐ เดือนนี้ พระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ หาทูลเกล้าฯ

คำว่า ราชาคี ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบคำในภาษาเปอร์เซีย เขียนว่า
Lazuwerdi แปลว่า sky-blue คำนี้ เมื่อศกมาถึงชวา พระเจ้าแผ่นดินชวา
พระองค์หนึ่ง แปลงเสียงเป็น Rojowerdi ให้แปลว่า สีของพระราชินี ใน
ภาษาอังกฤษเรียกแก้วไพฑูรย์ว่า Lapis Lazuli และเรียกสีฟ้าว่า Azure คำ
Lazuli ว่าเพี้ยนไปจาก Lazuwerdi และ azure ก็คำเดียวกัน เป็นแต่เสียง L
ข้างหน้ากร่อนจนหายไป

ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูคำว่า เจ็ก ในพจนานุกรมภาษามลายู พบคำว่า
enchek หรือ chek ว่า เป็นคำยืมของ ใช้ประกอบหน้าชื่อหญิงชายที่ไม่มีนาม
บรรดาศักดิ์ เสียงคำนี้ ในมลายูบางแคว้น กร่อนเป็น อิมเจะ หรือ เจะ คง
จะเป็นคำเดียวกันกับท ในหนังสือรูนเก่าเขียนชื่อแขกมลายู มีคำนำหน้า เช่น
เจะทวน เจะมาลี

ทั้งนี้ การจะคงรักษานไว้ ขอพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึง
ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Pr: E. Cyranubunwong*

ขอประทานกราบทูล ส้มเค็ยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ มีนาคม ๒๕๑๐

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๓๒ ได้รับแล้ว

ราชาวดี ท่านค้นพบถูกแล้ว ฉันจะแจ้งรายงานการกระทำของฉัน
แต่ก่อนให้ท่านทราบ จะเป็นด้วยเหตุอะไรก็ตามเสียแล้ว ฉันกับสมเด็จพระ
ประสูติจึงอยากทราบขึ้นมา ว่าพดอยนพรัตนทางอินเดียเขาจะถือเอาอะไรบ้าง
แต่ต่างคนต่างกัน จะคิดเอาเฉพาะแต่คชการ ฝ่ายฉันตรวจเห็นคำแปล
ไพฑูริย์ พบแปลไว้ว่า Lapis Lazuli แต่ก็ไม่ทราบอะไร คชกรค้นค้นต่อไป
จึงพบคำอธิบายว่ามาแต่ Lazuverdi ในภาษาเปอร์เซีย หมายถึงพดอยชนก
การเวก (ดีฟ้า) ทำเอาฉันหัวบ่ก เพราะเราคุ้นเคยแล้วว่า พดอยไพฑูริย์
นั้นเป็นต้นน้ำผ่องม้าย่านกตาง ทงกตอนกมอยู่ว่า สวรรค์สายไพฑูริย์ แต่
คำนั้นก็ไปคล้ายคำ ราชาวดี เขาออกด้วย สมเด็จพระประสูติเชอกรค้นพบ
มาอย่างเดียวกัน จึงมาหารอกัน เธอเห็นโกศคำ ราชาวดี เหมือนกัน แต่เธอ
แปลไม่ได้ว่าเหตุใดจึงจะมาเป็นคำเดียวกัน ฉันจึงรับหน้าทแปล คำว่า ลงยา
ราชาวดี นั้นพบมากคชกร แต่แปลความหมายไม่ออก แต่ก็ได้สังเกตเห็น
อีกอย่างหนึ่ง เครื่องทองในรัชกาลที่ ๓ เช่นพานพระชนมหาใหญ่ และพระ
โกศพระอัฐมเด็จพระปฐมบรมชนก เป็นต้น ลงยาดีฟ้าเกือบทั่วไป แต่ยังไม่
เขาปรับเข้ากับยาราชาวดีไม่ได้ เป็นแต่เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๓ โปรดยาดฟ้าเท่านั้น จนกระทั่งมาพบคำ Lazuverdi ฉันแปลว่า
พดอยชนกการเวกเขา จึงปรับกันเขาได้ว่า ยาราชาวดี คือ ยาดพดอยชนก

การแจก สัมผัสอักษรพระศิวส์ตเชอกเห็นชอบด้วยว่าถูกแล้ว ได้ใจที่ข้อนหา
ที่มาจะจดให้ท่านไม่พบ เป็นแต่จำได้แม่นยำว่าต้องพยางค์ต้นเขียนด้วยตัว L
กับ Z อีกต้องพยางค์หลังจำไม่ได้ จึงเขียนเดา ๆ มาให้ท่านผิดไป ขอโทษ

อินเจ็ก อินเจ็ก เอนเจ็ก เป็นเรื่องตำเนียงอินเป็นดังฉบับแปลบ จะเอา
อะไรเป็นนิยมนิยายไม่ได้ แม้เขียนตัว e พวกดัดช้เราอ่านเป็นสระ ะ ก็มิ
ตัวอย่างอยู่ถมไป ภาษาชระวากกับมตายนัน ต่างคำก็ออกเสียงผิดกัน ต่างคำก็
ตรงกัน แม้เสียงจะเหมือนกัน ต่างคำความหมายก็ตรงกัน ต่างคำก็ต่างกัน
คำ เจ็ก จะเป็น เจ๊ะ นั้นไม่ประหลาดใจเลย แต่คำ เจ๊ะ ซึ่งมตายุเอามาใช้เป็น
คำนำหน้าชอนัน ถลวจะไม่ได้มาแต่คำ เจ็ก คงตั้งว่าจะมาแต่คำ เจก เช่น
เจกอาหมัด เป็นต้น จะเป็นภาษาอาหรับหรืออะไร หมายความว่าอะไรก็ไม่
ทราบ แต่คำ เจก นั้นเคยพบแต่หน้าชอผู้ชาย ที่หน้าชอผู้หญิงไม่เคยพบ ส่วนคำ
เจ๊ะ นั้นเคยพบทั้งหน้าชอผู้หญิงผู้ชาย

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๔๘๐

พระยาอนุนานราชอน

ฉันจะแจ้งความจริงให้ท่านทราบอีกต่อไป ที่แจ้งความในครั้งนั้น ย่อม
เป็นสำหรับให้ความรู้จำเพาะแต่คดีท่าน ยิ่งไปกว่าที่เขียนมาให้ทราบก่อนเสียอีก
ขอให้ท่านรักษาใจเป็นส่วนตัวโดยจำเพาะ เพราะเรื่องราวเป็นให้ผิดดีร้ายแก่
คนมากหน้า

เจ้าพระยาเทเวศร์ท่านเป็นจางวางมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ เพราะฉะนั้น
มีพาทยมหาดเล็ก โขนหลวง และอะไรอื่นอีกก่อนอยู่ในกรมมหาดเล็ก ก็ยอม
ตกอยู่ในบังคับท่านหมด ข้าท่านเองก็มดระคอนสำหรับตัวเอง อันเป็นมรดก
ตกทอดมาถึงท่านช้วนหนวด เพราะฉะนั้นเมื่อมีการหลวงอย่างไรอันต้องการ
เล่นมโหรีศพ มีการรับเจ้าฝรั่งเป็นต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราช
ดำรัสสั่งให้เจ้าพระยาเทเวศร์จัดเล่นตามทตของการมากหรือน้อย มีการร้องรับ
มีพาทย ซึ่งเรียกว่า คอนเส็ด เป็นต้น มีโขนระคอนเป็นที่สุด

เจ้าพระยาเทเวศร์ท่านมีความสามารถในทางเป็นเจ้าแก้ว คือ รัชกาลครบ
กุมและจัดคนใช้ ในการจัดเล่นมโหรีศพทั้งนั้นท่านจึงเลือกจัดชอนคนทท่านเห็น
ว่ามีความรวดเร็วช่วยท่าน การกระทำจึงเป็นไปในทางว่าเป็นบริษัทมหาดหน้า
ช่วยท่านดังนี้

๑. ฉัน มีหน้าที่ในทางปรุงการเล่นและจัดบท
๒. หม่อมเข้ม กุญชร มีหน้าที่คิดการรำและหัด
๓. พระเตนาศูริยวงศ์ (ทองดี) มีหน้าที่คิดแต่คิดเพลงร้อง ทั้งหัดด้วย

๕. พระประติษฐ์ไพเราะ (คาด) มีหน้าที่คอยแต่งคิดเพลงขับพาทย์ ทั้ง
หัดซ้อมด้วย

๕. คอยทำนอง รับหน้าที่เป็นผู้จุดคนเข้าเดินดูแต่งการฝึกซ้อม และ
เดินงาน

หัวหน้าทั้ง ๕ แผนกนี้ ใครมีความเห็นอย่างไร ก็แสดงความเห็นให้
แก่กันเสมอ เมื่อเห็นคิดด้วยกันทำไป ความที่คนทั้งหลายเขาผิดความตีความ
ให้ฉงนคนเดียวฉงนเกินไป ฉงนคนเดียวจุดเอาดีเท่าที่เข้ามาแล้วนั้นไม่ได้บอก ฐ
ไม่พอ เหมือนเช่นระบำดาวดึงษ์ ฉงนเป็นผู้ปรุงบท พระเสนาจะเป็นผู้ร้องเพลง
ร้อง หม่อมเข้มเป็นผู้ปรุงกระบวนรำ ช่วยกันถึงตามคนจึงดำเว็จ กรม
คีตปากรเคยลงไปรกรามจำ ระบำฉนั้นไม่เคยออกไปนอกกำแพงวังเลย แต่
ตรงข้ามกับความจริง ยังไม่เคยเข้าไปในกำแพงวังเลย

คือไปนี้จริงขยายถึงระบำฉนั้นที่ตำบรวรพ ดับมาแต่เดือนกอนเดือน ซึ่งใน
ระยะแรกเจ้าพระยาเทเวศร์ท่านจัดเดินอยู่ก่อน ร้องเพลงต่าง ๆ ซึ่งเห็นว่า
ไพเราะ และใช้บทร้อง ๆ แต่จะแต่งออกมาได้ไม่ว่าจากที่ใด ฉนั้นมาระยะที่ต้อง
ฉนั้นเองเป็นผู้บอกความเห็นว่าไม่ดี ควรที่จะใช้บทให้คิดต่อกันเป็นเรื่อง และ
จุดเพลงร้องที่อ่อนทแข็งแรง ที่เหมาะที่บทให้เหมาะที่บท ต่างก็เห็นคิดด้วยกัน
จึงช่วยกันจุดเดิน ทนคนเดือนเดือนกริ่งเป็นเรื่องราว ฉนั้นมาระยะที่ตามเกิดความ
เห็นกันจนว่า ถ้าจุดใหม่ด้วยออกเดินตามบทหรือจะดูที่ชงนอีกมาก ก็เป็นอันเห็น
ชอบพร้อมกันจึงจุดฉนั้นเป็นระบำฉนั้นด้วยประการฉนั้น ความดบใน
ระบำฉนั้นที่ตำบรวรพมอยู่หน้อยหนึ่ง ฉนั้นเป็นคนปรุงบท ฉนั้นไม่เดินตามแบบ
ระบำเก่า คือคิดคำกล่าวดึงคำกริยาทั้งหมด คงมีแต่คำพูด ทำเป็นร้องบ้าง
เป็นเจรจาบ้าง แล้วแต่ควร ทดคิดคำกล่าวดึงกริยาออก ก็เพราะเห็นว่าระบำ

ทำอะไรก็ยอมเห็นอยู่ด้วยกันแล้ว ทำไมจะต้องบอกอีก การกระทำอันนี้ได้ดี
มาแต่จุดเด่นตะคองเรื่อง อุนรุทธ แบบเก่า คอหนทศมุขชนไปเยี่ยมนางอุษา เห็น
นอนอยู่กับอุนรุทชกโกธร ถีบอุนรุทชกก็เคียงลงไป เจ้าพระยาเทเวศร์เดือดร้อน
ว่ากว่าจะร้องสนับทศมุขแล้วจับบทอุนรุทธ กว่าจะลุกชนรบกันได้อุนรุทชดง
ไปนอนไม่มีมุตอยู่นานเต็มทีไม่คิดเลย จะทำอย่างไรดี ฉันท้ออกความเห็นว่า
จะไปร้องดำเนินเรื่องอยู่ทำไม ทศมุขเข็ดบั้ง ๆ ขึ้นไป เห็นเขากโกธรถีบเขา
ตกเคียง อุนรุทชกถูกชนรบกัน เท่านั้นพอ ท่านเห็นด้วยให้ทำตาม ดูดิชน
เป็นอันมาก แคบตะคองทไม่ร้องกรยานน จะใช้ไตดเคแต่เด่นตะคอง แม่จะ
เอามาอ่านเป็นหนังสืออ่านเล่น จะไม่รู้ว่าเรื่องราวไปทางไหนเลย

คนทั้ง ๕ ซึ่งช่วยกันทำในเวदानัน ต่างก็ตายไปแล้วด้ามคน เหลือแต่
ฉันทกับหม่อมเข้มสองคน ซึ่งไม่ใช่คนหากิน ต่างกันอนึ่งอยู่ คราวนี้พวกถูก
มือซึ่งเจ้าพระยาเทเวศร์จตุมาเด่นในครั้งนั้น ต่างก็คงตงชนเป็นครูบาอาจารย์
ประกอบบทผูกไตเห็นกระเด็นกระด้างมากก็เข้ามดมโรงด้วย ความจริงพวกครู
เหล่านี้ไม่มีปัญญาจะคิดอะไรได้เอง เช่นแต่เจ้าไตเก็บศกมาแต่เจ้าพระยา
เทเวศร์เด่นทั้งด้ามระยะ เช่นกต่างมาแดงข้างคณน เขามาปรุงเข้าเป็นอะไร
ค้ออะไรอย่างเขดา ๆ ฉันทฟังมาคตอดก็ไมเห็นว่ามีอะไรใหม่จนเลย

ในคำของท่านที่กล่าวปาฐกถาอันมีว่า ถ้าเป็นละครนอกก็ใช้เพลง
ร้าย เพื่อเดินเรื่องให้เร็วเข้า เพราะจะใช้แต่เพลงส่งต่าง ๆ เรื่อยไป ก็
ทำให้เรื่องที่เล่นล่าช้ามาก จึงต้องใช้เพลงร้ายร้องสลับเสียบ้าง คำของท่าน
กล่าวด้วยเข้าใจผิดทีเดียว เพราะท่านเพิ่งสังเกตตะคอง เมื่อครุทไม่มีปัญญา
เขาเก็บศกมาปรุงตามบุญตามกรรมชนล่อนคนให้เด่น ด้วยหวังใจจะให้เหมือน

ละครคนดึกดำบรรพ์นั้นเลยแล้ว อันละครคนท่แท้จริงนั้น เขาใช้เรื่องราวเป็นย่นพ่น
ที่รองดำเนินไชน้อยที่สุด ครูเหมือนจะม้จากตจตได้เป็น ๒ อย่างคือ

๑. ร้องเพื่อให้หรุ มีร้องดงโรง ร้องดงตรง ร้องจัดพด ร้องรก
ร้องม้า ร้องชมอะไรต่าง ๆ เป็นต้น พวกนี้เป็นของแถม ไม่ได้เป็นเนื้อเรื่อง
แต่งเป็นคำไพเราะเพื่อร้องเล่นให้หรุ แม้จะต้อออกเลยก็ตจได้ไม่เลยเรื่อง และ
โดยมากที่ละครคนเขาเล่น เขาก็มักจะคิดทงไม่เอา เพราะเห็นเลยเจตา

๒. ร้องที่ควรร้อง เช่นคำปดอบ คำครวญ คำขบ นิดค้ออกไม่ได้
เลยเรื่อง ค้องร้อง

ในท้อย่างอื่น เช่นประทะทพ เป็นต้น เขาไม่ร้องด่ากันเลย ตามคำที่
ท่านอ้างว่า เพลงกระบอก เป็นเพลงจ้งหระเร็ว ก็นคำได้มาก ใช้ร้องใน
ประทะทพนั้น ท่านดงเกิดเห็นมาจากที่ครูไม่มีขัญญาเขาเก็บตจจากบทคนเจ็ด
พรหมมาค้อนมีว่า ครันถึงที่ประจันบาลราญรอน เห็นว่านรพับแสนแน่น
หนา นั้นมาปรงเขากบดงละครคน แต่ทจจริงใช้ไม่ได้ นั้นมันเป็นบทคนเจ็ด
ค่างหาก การประทะทพละครคนเขาไม่ร้องด่ากัน ขอทชค้อย่างขงนทการประทะทพ
เป็นการนุกตระหุก หาใช้ทจจะฟังร้องด่าไม่ จะให้เป็นละครคนค้กดำบรรพ์ก็เป็นไม่
ได้ หากเป็นละครคนค้กดำบรรพ์แม้อามีการประทะทพก็ไม่ร้อง เพราะเป็นกวียา
ประทะทพก็เห็นอยู่ทนไท้แล้ว

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๗ เดือนนี้ ทรงพระเมตตา
ประทานข้อความรู้อันเกี่ยวข้องด้วยการร้องรำมาเป็นพิเศษโดยเฉพาะ ข้าพระพุทธ
เจ้ารู้สึกเต็มทนในพระกรุณาเป็นอันมาก ๆ อย่างสุดซึ้ง ข้าพระพุทธเจ้าจะได้
รักษาความรึกประทานมาในใจเป็นพิเศษ เพราะเป็นความรึกไม่ผู้มรรว่าความ
จริงเป็นมาอย่างไร ถ้าต่อไปเมื่อหน้าไม่มีผู้ทราบเหตุอันแท้จริง ก็จะเป็นที่น่า
เสียใจเป็นที่สุด เมื่อมีการสอบสวนกันควาในวิชาเหล่านี้ ก็อาจเข้าใจผิด
เหมือนเช่นที่ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจผิดมาแล้ว เกิดเป็นผลเสียหายให้แก่ความรู้
ในวิชานั้นได้ ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อด้วยเกล้าว่า วิชาที่เรียกกันว่า คีตป ย่อมเป็น
เครื่องคำสั่งสอน ให้เจริญและทรงอยู่ได้ไม่กตายเป็นอื่น เพราะตามเห็นงาม
คิตงาม เป็นส่วนนำความเจริญ จะขาดเสียไม่ได้

ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบในภาษามลายูอยู่คำหนึ่ง เขียนว่า Guna แปลว่า
magic, phillre และว่ามาจากคำ guana ในภาษาเปอร์เซีย ข้าพระพุทธเจ้า
สงสัยว่า คุณไสย ก็น่าจะเป็นคำเดียวกับ guna ในภาษามลายู คงจะเป็นคนละ
คำกับคุณในภาษาบาลี ซึ่งใช้แต่ในทางให้ประโยชน์อย่างเดียวนั้น ไม่ปรากฏว่า
ใช้ในทางอุกคุณ ส่วนคำว่า ไสย ในภาษาลังกฤก็ไม่มีใช้ในความนี้ คำที่
ใกล้เคียงที่สุด ก็มี ไสว ซึ่งอาจเพี้ยนเป็น ไสพ และ ไสย ได้ ทั้งความหมาย
ก็ใกล้เคียง การจะผิดถูกตั้งตามไร ขอพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึง

อนึ่ง คำว่า เจก ก็ใช้น่าชื่อเช่น เจกอหมัด ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจ
ด้วยเกล้า ข ภา จะเป็นคำเดียวกับคำว่า sheik ในภาษาอาหรับ แปลว่า
หัวหน้า

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Cyranowski

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๓ ได้รับทราบความแล้ว

ท่านชอบได้ความว่า เลก เป็นภาษาอารบแปลว่าหัวหน้ากตแดง คำ
เงิ ของมลายูเมื่อก่อนมาทาง เลก ก็จะใกล้เคียงมาทาง แชก เค็ก เจียก เจ็ก
มากที่สุดทีเดียว ใกล้ทั้งความคิดคือในภาษา และใกล้ทั้งความหมายด้วย

คำ ไสย ท่านคิดว่าอาจมาแต่คำ ไสว ไตนั้นก็เข้าที่อยู่ แต่หนักหาตัว
อย่างคำ ไสว ที่เข้ามาสู่ภาษาไม่พบ แม้พราหมณ์พวก ไสว เราก็คใช้คำเป็น
พราหมณ์คือเงท ไม่ได้ใช้คำ ไสว ถ้าหากว่าคำ ไสย จะเป็น เสยฺย ใน
ภาษาบาลีจะเป็นอย่างไร ที่ประกอบกันขึ้นว่า ไสยสาคร ถ้าหากจะหมายความ
ว่า เป็นศาสตร์ที่ดึกกว่าศาสตร์อื่นอื่น จะเป็นได้หรือไม่ เหตุที่เอาไสยศาสตร์
เข้ามาคู่กับพุทธศาสนันั้นแหละ พาให้เข้าใจเสียไปว่า ไสยศาสตร์ เป็นศาสนา
อื่นที่นอกจากพระพุทธศาสนา จนมีคำกลอนว่า เทไปเข้า ภาษาไสย ที่แท้
หนังสือเขียน สาสส์ กับ สาคร ผิดกันมาก แต่เสียงเหมือนกัน จึงพาให้
เข้าใจผิดหลงไปมากที่สุดทีเดียว

คำ คุณ ก็เข้าที่ ถ้าหากว่ามีแต่คำว่า ถูกคุณ เท่านั้นตรงทีเดียว แต่ยังมี
มีคำว่า คุณไสย ช้อยอก นั้นจะหมายความว่า คุณแห่งมนตรีทางไสยศาสตร์ได้
กรรมัง เพราะฉะนั้น คุณ หรือ คุณ ก็อาจเป็นได้ทั้งสองอย่าง

จะคิดค้นเป็นกถาว่า ให้ตราไว้พิจารณาหาหลักฐานต่อไปอีกก่อน

ได้อ่านหนังสือ ศิลปกรรมรายเดือน เห็นท่านเขียนไว้ในเรื่อง พระคเณศ
ว่า ผู้เลือกเมือง คิดว่าคงจะเขียน ชื่อเมือง เพราะได้ทราบมาว่า ทางเมือง
อุบลเขาหมายถึงมเจาศกนตฤคบุตรณะประคิษฐานบ้านเมือง เขาหมายกำนนวน
ชื่อเมือง หากสำเนียงเพี้ยนไปคงเรียก ช่าง ว่า ช่าง ฉะนั้น

จะบอกต่อเรื่องทำเพลง ซึ่งเกิดเห็นชนใหม่ว่า การทำเพลงนั้นมันแต่
คิดกันจะให้ตลกก๊อ้งเป็นประ โคมเป็นที่ตั้ง ไม่ได้คิดไปในทางที่จะฟังไพเราะ
ดังจะเห็นได้จากการปรุงบัพทยเครื่องใหญ่ ซึ่งมีระนาด ๕ ราง ช้องต้องร้าน
บัพต้องเตา นั้นแต่ และถาถงานที่สำคญกตงบัพทยต้องวง สำนวง ต้อง
ตีพร้อมกัน นั้นแปลว่ากระไร แปลว่าจะให้ดังมากที่สุดเท่านั้นเอง จะฟังเป็น
เพลงหรือไม่มันไม่คำนึง

อนึ่ง ไทยเรานักทำเพลง ถ้าได้เครื่องมออะไรที่มหาดายเลี้ยงมาแต่เป็น
ตีเป็นเพลง เช่นได้เบิ่งฆางวงของมอญพระมามากก็ตีเป็นเพลงตามบี ช้อง ระนาด
แต่ฉันได้เห็นระคองพระมาเขามาเต็ม เห็นเขาตีเบิ่งฆางวงสอดกั๊กตองทัด ใน
หน้าที่เราตีระ โพน ฟังคตจากที่เราใช้ระ โพนตี เพราะเบิ่งฆางวงมีเสียงมากก็
สอดคตลับเด่นได้คกว่า ที่เขามาตีเพลงเขากับฆ้องระนาดนั้น ไม่ฉลาด เพราะ
เสียงกตองมันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับฆ้องระนาดไม่ได้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับแตรทราบเกล้า ๆ ข้อความในลายพระหัตถ์ ลง
วันที่ ๒๕ เดือนธันวาคม พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ หาทัดสุดมิได้

ตามที่ทรงพระเมตตาประทานอธิบายความเห็นในคำจำ ไสย จำจะมา
แต่ เสวย แตรคำจำ คุณไสย แปลว่า คุณแห่งมนตรีทางไสยศาสตร์ ข้าพระ
พุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยเกล้า ๆ ว่า ความอาจเป็นดังที่ทรงสันนิษฐาน เพราะคำจำ
เวทมนตร์ ก็มีคามหมายในทำนองเดียวกัน ที่ความหมายในคำเหล่านี้ ย้าย
ที่มาจากดี ไปเป็นทางไม่ดี น่าจะเกิดจากเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทำให้คำ
กลอนดังที่ทรงชกด้วยอย่างประทานมา แตรคำพูดกันธรรมดาที่เป็นไปในทางไม่ดี
เสียหมด

คำจำ เสือเมือง ควรจะเขียนเป็น เซอเมือง เพราะตรงกับคำจำ เซอ
พน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยทุกประการ ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านคำอธิบาย
ของนายกุหลาบ ในหนังสือ สยามประเภท ว่า พระเสือเมือง มาจากพระ
เซอเมือง ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องตลกเขาคความมากกว่าอื่น ข้าพระพุทธเจ้าไม่เคยตง
เห็นเห็นด้วย แต่มาเขดาทไม่ได้ชอบชาวอื่ค่านดิ่งค่าน โดยหงมิดไปจำ ใน
ภาษาไทยใหญ่ เรียกเจ้าเมืองว่า เสือเมือง บางที เสือจะมาจาก เสือ กระมั้ง
แต่มาภายหลังดอบได้ความว่าเตียง จ ไทยใหญ่ก็ออกเตียงได้ ไม่จำเป็นจะต้อง
เป็นเตียง ส ช ความคิดในเรื่องหาที่มาของเตือเมืองจึงไปไม่ได้คดอด จนมา
เห็นพระอธิบายที่ประทานมา ความชัดของในเรื่อง พระเสือเมือง ก็หมดไป

ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านพบในเรื่องของชวามีคำว่า bisua แปลว่า ตูร้าย
น่ากลัว และว่าเพี้ยนไปจากคำว่า bhisma ในภาษาดั้งฤๅก เมื่อข้าพระพุทธ
เจ้าพบครั้งแรก ก็คิดใจ เพราะคำว่า ผู้เสีย ซึ่งแปลไม่ออก น่าจะมาจากคำ
นี้เอง แต่ต้องระวังบทความคิดนี้ เมื่อได้ทราบเกล้า ๆ ว่า ทางภาคอีสานก็มี
คำว่า ผู้เสีย และใช้กันอยู่มาก ทั้งไม่ได้หมายความว่าไปในทางตูร้ายอย่าง
ยักษ์มารเต็มไป ตลอดจนมีเหตุผลอื่น ๆ ซึ่งไม่ชวนให้คิดเห็นว่าจะเป็นคำ
เดียวกัน เนื่องด้วยคำว่า ผู้เสีย นี้ ข้าพระพุทธเจ้าต้องค้นหาคำไทยในที่อื่นว่า
คือแมลงผีเสื้อเรียกว่าอะไร เท่าที่ค้นพบก็ไปได้ในคำภาษาจีนทุกแห่ง ไม่พบ
คำที่มเหศวรเรียกว่า ผู้เสีย บางทีคำว่าผีเสื้อจะเพี้ยนเสียงมาจากคำอื่นในภาษา
อื่น ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบ

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปภาคอีสานก็ตายนี้ เดินทางผ่านศาลเจ้าป่าแห่ง
หนึ่ง ชาวเมืองเรียกว่า พระมเหศวร ชาวพนเมืองบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า
ศักดิ์สิทธิ์มาก ข้าพระพุทธเจ้านึกถึงคำว่า ศักดิ์สิทธิ์ ว่าในภาษาไทยเดิมจะเรียก
ว่าอะไร เพราะการนับถือผีต่างเวทต่างเป็นชนชั้นของความเชื่อถือ น่าจะต้องมี
คำใช้มาแล้ว หากคำนั้นเสื่อมสูญไป หรือกตายไปใช้ในความหมายอื่น เพราะ
เหตุใดคำว่า ศักดิ์สิทธิ์ มาใช้ จนเท่ากับเป็นคำไทยแท้เสียแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า
ได้สอบถามชาวพนเมืองหลายคน ก็ว่าไม่มีคำอื่นใช้ นอกจากคำว่า ศักดิ์สิทธิ์
เท่านั้น ในที่สุดข้าพระพุทธเจ้าก็ได้พบกับพระยาอุษมาธิคุณ ซึ่งเป็นคนลี้ภัยเก่า
เมืองหนองคาย รับเป็นผู้ตั้งบ่อนให้ ก็ได้มาแต่คำว่า เซ็ด (ชยาด) ความ
ไม่สู้ตรงกันนัก ข้อที่แปลกใจข้าพระพุทธเจ้า ก็คือในภาษาอาหม มีคำว่า
shing แปลว่า holy กำนตรองกับคำในภาษาจีนทั้งเสียงและความ เมื่อคำ
นี้อยู่ในภาษาอาหม ก็น่าจะอยู่ในภาษาไทยถิ่นอื่นด้วย แต่ก็ไม่ปรากฏมี

หรือถ้ามี จะกตายนความหมายใช้เป็นอย่างอื่นเสียแต่ คำที่นับว่าโง่ก็มีแต่ สิ่ง
เท่านั้น ที่พอจะอนุมานกันได้

ที่ประทานพระอธิบายเรื่องทำเพลงมานั้น พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ ทรงตั้งเกล้าว่า การทำเพลงมีแต่คิดกันจะให้คงก๊กก้อง ไม่ได้คิดไปในทางที่ฟัง
ให้ไพเราะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระตำรับ เพราะความคิดของ
มนุษย์ชนิดนี้ในเรื่องร้องทำเพลง ก็คงมุ่งไปในทางคงก๊กก้องก่อน แต่การทำ
เสียงให้ก๊กก้องนั้น ก็น่าจะเกิดเป็นจังหวะชนิดใด เกิดเป็นคำร้อง เพลง ซึ่ง
เพลงจึงต้องเป็นเสียงดัง ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่ทราบเกล้าฯ ว่า เพลง มาแต่
ภาษาใด แต่เมื่อพิจารณาถึงคำเหล่านี้ ก็น่าจะคิดเห็นไปได้ว่า เป็นคำที่กำเนิด
มาจากที่แห่งเดียวกัน เช่น เข่ง ตะเข่ง ระเข่ง เป็ล่ง ขรรเข่ง เพลง ดั่งนี้มี
ความหมายไปในทางทำให้เกิดเสียงดังแทบทุกคำ

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้าฯ คำว่า โต้ กับ ดัง ผิดกันอย่างไร
ไร หดองบริบาทบุรุษนั้นมาตามข้าพระพุทธเจ้าถึงเรื่องนั้น และว่าตามทททราบ
โล้ รูปสี่เหลี่ยม คู่กับตาบ เขน รูปกลม คู่กับหอก ดั่งน ดัง รูปยาวห่อริม
แต่ก็ไม่แน่ใจ เพราะเห็นใช้สับสนปน ๆ กันอยู่

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุชิตนรินทร์

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

เสนาบดี

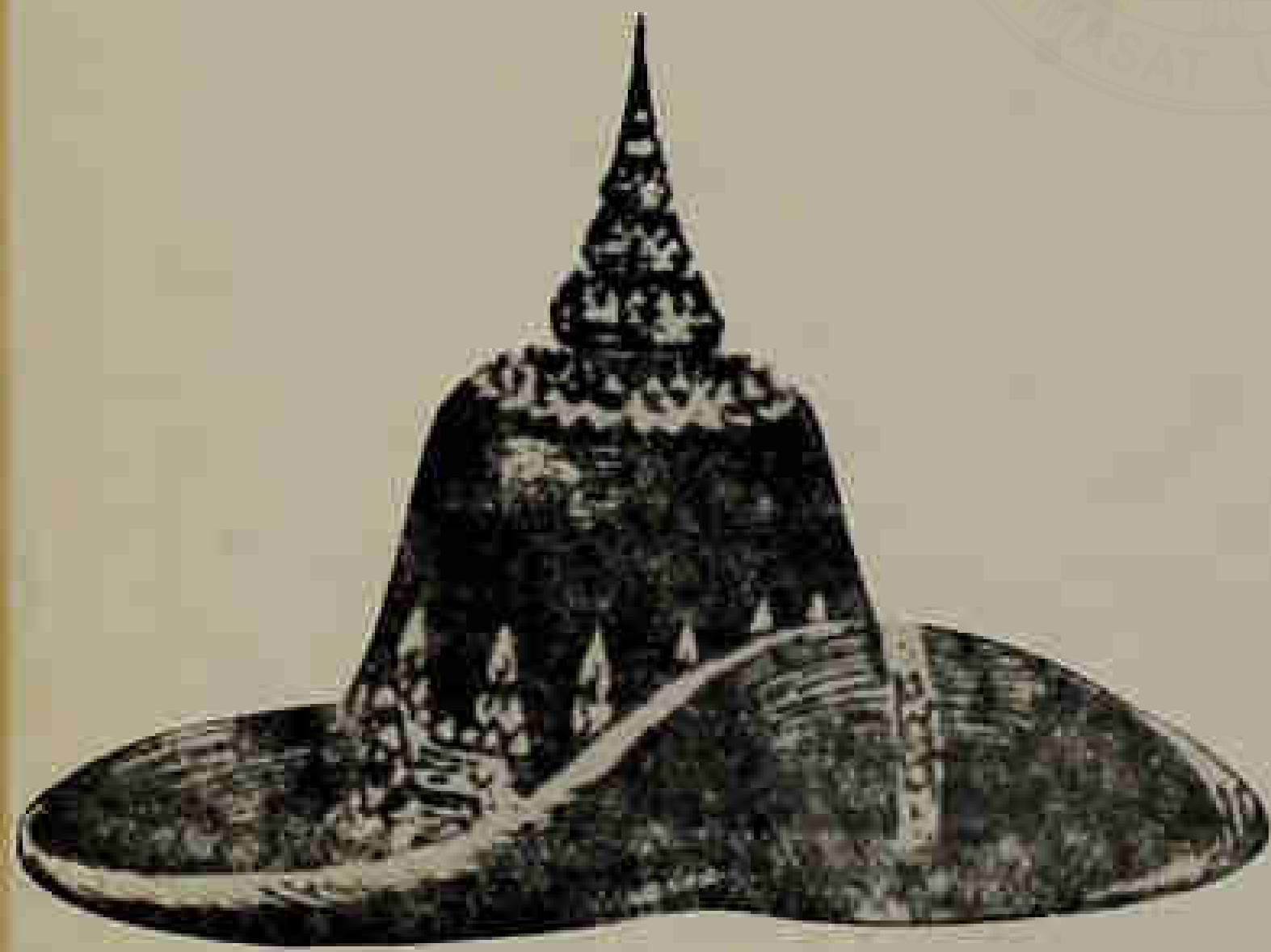
หมวกก๊อปปี้ล้าตวน

หมวกทรงประพาศ

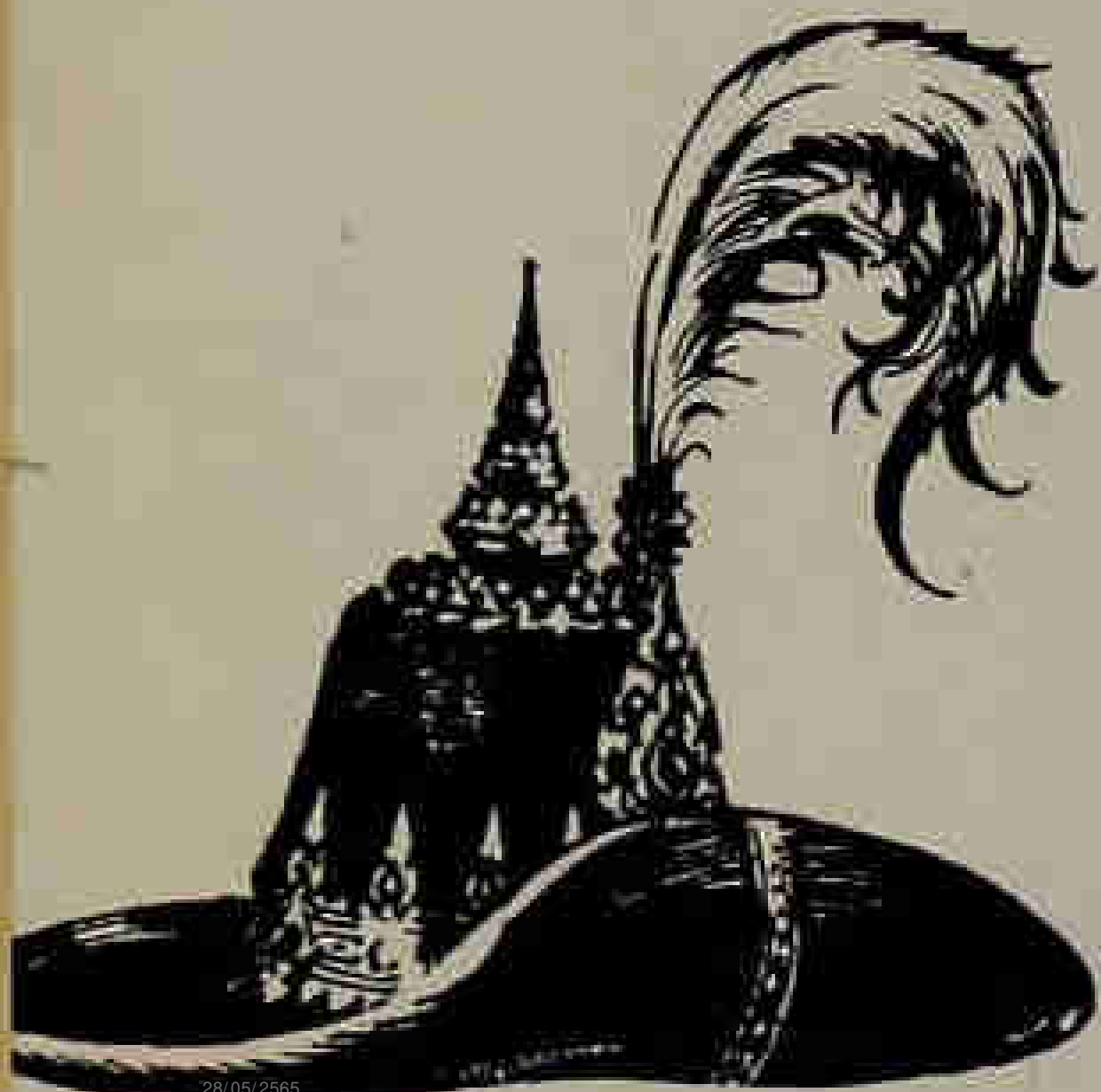
หมวกหนัง

พระมาลาเส้าสูง

พระมาลาเบี่ยง

พระมาลาเส้าสะเทิน

พระมาลาเส้าสูงมีขนนก

ขุนช้างขุนแผน ตอนเพชรแก้วจะสึก ถูกสมภารลูเอาไว้...

มิ่งจะสึกให้เขาสึกมิ่งหรือหว่า
ข้อมือดำแล้วจะกำทุกเวลา
โพล่กับป้าแบกกันจนบรรลือ

โพล่ชนิดหามขาม้า

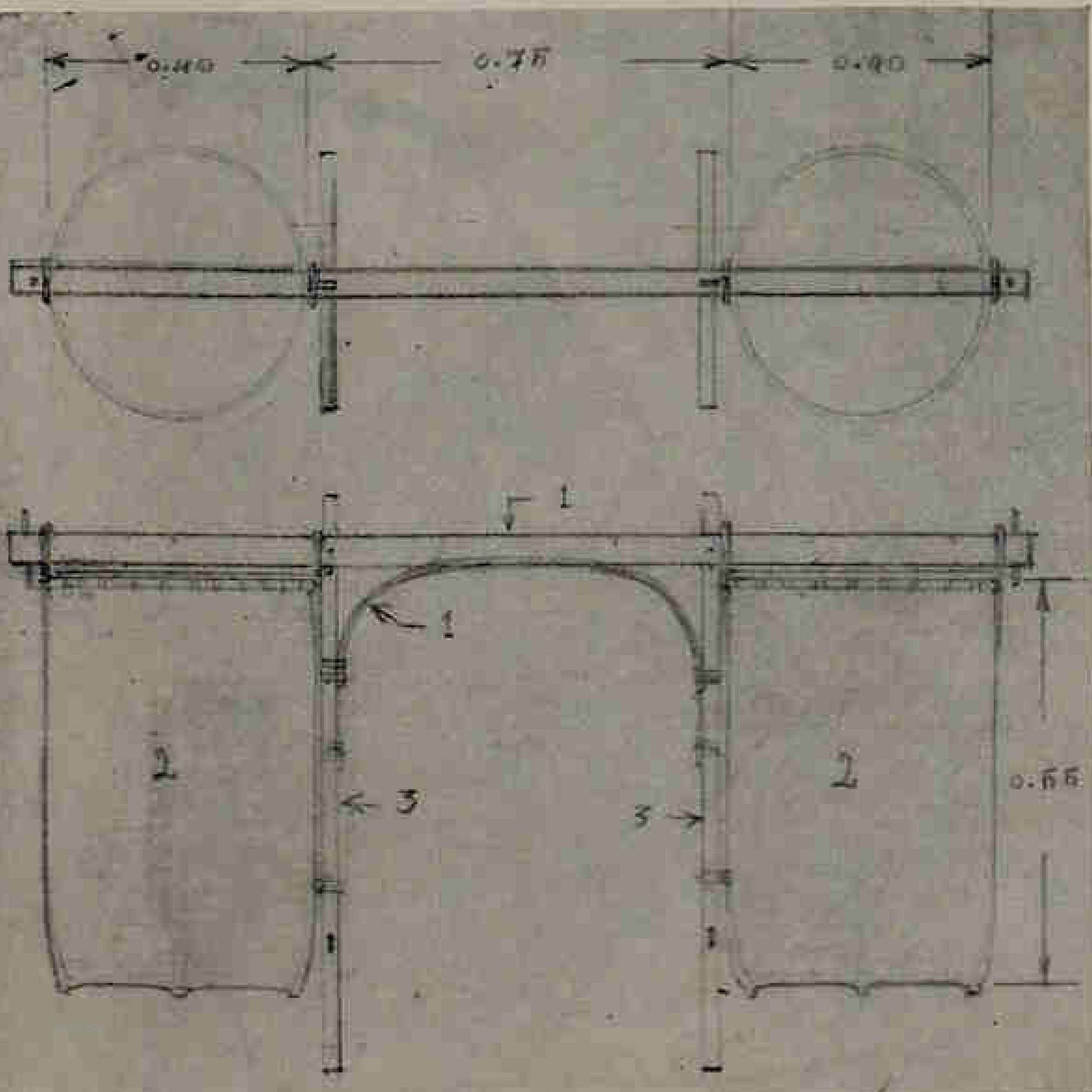
๑. ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งนั้น
๒. ทับระกร้าโพล่ ด้านด้วยไม้ไผ่สองชั้น ชั้นในกรุด้วยกาบไผ่ ฝา
ก็เช่นเดียวกัน
๓. ขาม้าทำด้วยไม้งาม จะเป็นไม้ไผ่หรือไม้จริงก็ได้แล้วแต่จะหาได้

พระเทวาภินิมิต

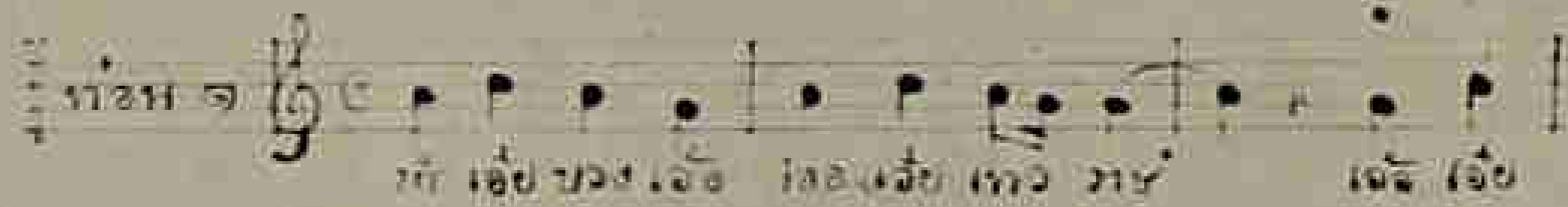
๒๖ ก.ก. ๘๖

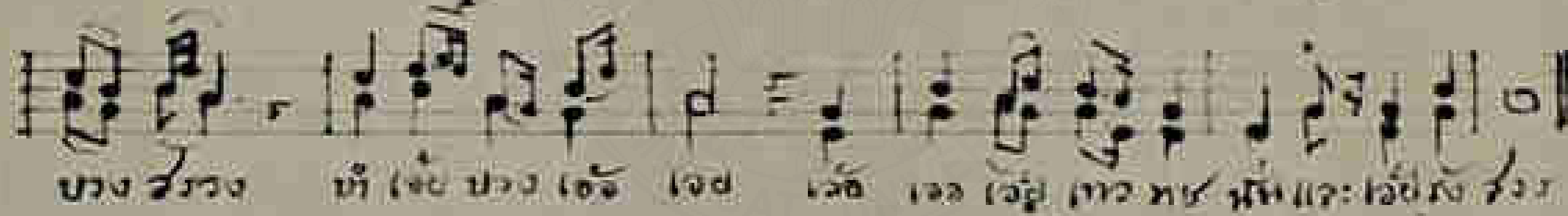
เกี้ยวเกลไล

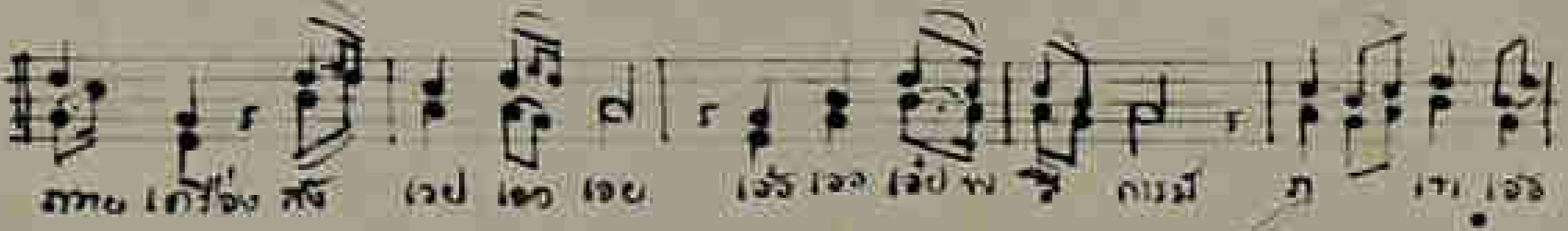
เพลงสรรเสริญพระบารมี

ท่อน ๑
 มี เสด็จ บวง เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

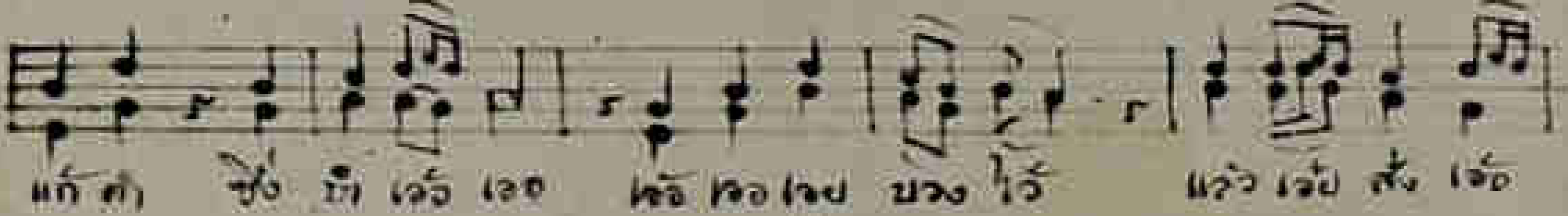

 บวง เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 แล้ว เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

สารบัญค้นคำ

ก ข เล็ก	๑๖๔, ๑๖๘	ข หยัก ก หยัก	๒๑๕, ๒๒๒, ๒๒๕
กขัก	๑๕๓	ขันที	๓, ๗
กรรภิมภ์	๖๘, ๖๕, ๗๑, ๗๒	ขันตุมาร, พระ	๒๐
กระท่อม	๘๘	ข้าย	๑๖๖
กร้าย	๕๔, ๕๗, ๑๖๒, ๑๖๗	ขาวม้า, ฝ้า	๑๓๐, ๑๓๒, ๑๔๕
✓ กลับล้าลวน, ทมวก	๕-๖ ๕, ๕	ข้านัด	๑๗๘, ๑๘๓
กะอัวแพงควาย	๑๕, ๑๕	ขม้า, ฝ้า	๑๔๗
กาญจนดิศ	๓๓, ๓๖	✓ เข้มขาย	๔๗, ๕๒, ๕๓
กาเขน	๗๐, ๗๔	เขยนทอง, พระภูษา	๒๖
การเวก, นก	๖๕-๗๐, ๗๓-๗๔, ๘๗, ๘๘	เขื่อนเพชร	๑๕๕, ๒๐๑-๒๐๒, ๒๐๓, ๒๑๑
กาล, พระ	๒๐	กำข้อน	๑๕๔-๑๕๕
ภาษา-ภาษา, ฝ้า	๔๗, ๕๒	กุชราต	๕๓
กำป็น	๑๘๔	คุณไสย	๒๘๐, ๒๘๒, ๒๘๕
กำพู	๑๘๓, ๑๘๕	เครื่องกลาง (กู), ปัททย์	๒๔๕
กำแพงแก้ว	๑, ๔	เครื่องห้า, ปัททย์	๒๔๕, ๒๔๖
กำมหลัด	๔๗, ๕๒	เครื่องใหญ่, ปัททย์	๒๔๕
✓ กัญไค	๒, ๕, ๔๖, ๕๑	พ้อง	๒๔๖
กุดัน	๔๘, ๕๔	จะตุสมมก	๑๐
กุมพล (กะพนธ์), ยักม	๔๔	เจ็ก	๒๖๕, ๒๗๑, ๒๗๓, ๒๗๕
กุดาดไม้	๑๔, ๑๕, ๑๕, ๒๐, ๔๑	ฉัตรไชย, พระ	๖๘, ๗๒
กุดาดไม้เล่นโฆงกรุ่ม, บท	๒๓-๒๕	เจ็ก	๒๘๑, ๒๘๒
กุดาดไม้, กำร้อง	๓๑, ๔๑	ชมตลาด, เพลง	๒๑๐, ๒๑๖, ๒๕๕
กุศราช	๔๘, ๕๔, ๘๑, ๕๑, ๕๓, ๕๖	ชั้นเคี้ยว, เพลง	๒๔๕-๒๕๐
✓ กุหระ, ฝ้า <i>กุ๊กกั</i>	๒๑, ๒๖, ๔๒, ๕๐, ๑๖๓	ชาติ	๑๘๖, ๑๘๘, ๑๘๙, ๒๐๕
เกจ	๖๕, ๗๓, ๕๗	ชาติว	๔๔, ๕๐
เกณเจ้า (เกน)	๖๖-๖๗, ๗๑, ๑๐๒	ข้าง, เรื่อง	๑๐-๑๑
✓ เภระนวม	๑๘๐	ข้าง ๑๐ หมู	๒, ๖, ๑๐, ๑๑-๑๒
เกวาทาท, พระ	๖๘, ๗๒	ซ้ำ	๑๘๖, ๑๘๕
✓ <i>เกวาท</i> เกียวเกไล	๑๓๔, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗	ซ้ำ, เพลง	๒๑๐
เกียวลาย	๖๓, ๕๔, ๕๖, ๕๘	ซ้ำกรวย	๒๕๔
แก้หนังสือ, เรื่อง	๓๕-๔๐	ซ้ำประสม, เพลง	๒๑๐, ๒๑๒, ๒๑๕, ๒๕๓

ซ้ำไป, เพลง	๒๑๐, ๒๑๖	โหม	๒๕๘
ซ้ำวน, เพลง	๒๑๖, ๒๕๔	นักเทศน์ที่	๒, ๓, ๑๓-๑๔, ๑๕
ซุชก	๓๗	นั้นแหละ	๒๑๖, ๒๕๔
ซ	๒๑๖, ๒๒๒, ๒๒๕, ๒๓๑, ๒๓๒	นุ่งสมบัติซักทก	๒๗
ฉีกชั้นรี	๘๑, ๘๔, ๘๗	นุ่งห้อย, ผ้า	๒๖
ดีใจ-ใจดี	๒๐๖, ๒๐๗	✓ใน-นอก (ทาง-ละคอน)	๒๕๖-๒๕๗
ตเถิง	๑๕๘	บั้นจาร์	๒๕, ๔๕, ๕๑, ๖๗
ตวนก	๒๓๘, ๒๖๗	บัตร์	๑๘๐
ตะก, ทอง	๑๕๓, ๑๕๕, ๑๖๘	บาทสุกณี, เทม	๒๕๗
✓ ตาด	๔๗, ๕๒	บุญเนาะ	๑๕๓
ต่าบ, แม่น้ำ	๓๖	บุตรลบ	๑๘๒
เตอด	๑๘๘, ๑๕๑, ๑๕๓, ๒๐๕	บุหงารำไป	๑๗๘
✓ ทรงประเทส, หมวก	๕, ๕, ๑๓, ๑๓	เมือง, ระยะเวลา	๖, ๘, ๑๐
ทวน	๒๕๗-๒๕๘	ปฏัก	๒๖๕-๒๗๐, ๒๗๒
ทว่า	๑๘๖, ๑๘๘	ปทานุกรม	๘๑, ๕๔-๕๕
ทศกรรฐ	๕๕	ปราบดาภิเษก	๒๕
ทหารใน, กรม	๑๐, ๑๑	ปรุฟ, การแก้	๗๗-๗๕
ทั้นกัมา, นก	๗๓	ประหม่น	๑๗๘, ๑๘๑
ทัพ	๖๗, ๗๑, ๘๗-๘๘, ๘๕-๕๐	บิณฑุวิชาวก์	๒๔๗
ทางกลาง, ปัททย์	๒๔๘	✓ บัดหล่า, ทรุช	๔๘, ๕๓
ทางนอก, ปัททย์	๒๔๘	✓ บีสตุ	๒, ๖
ทางใน, ปัททย์	๒๔๘	ปากกบ	๑๘๘, ๑๕๑, ๑๕๔
ท่าทอง, เมือง	๓๓, ๓๖	ปากตุ	๑๘๘, ๑๕๑
ท่าทองใหม่	๓๖	บ้องหน้า, ละคอน	๒๕๘-๒๕๕
ท่าทองอุแท, แม่น้ำ	๓๖	ปัททย์	๒๔๘, ๒๕๒
ท่าเพลง	๒๓๕, ๒๔๔, ๒๘๓	ปัททย์ดึกดำบรรพ์	๒๑๖-๒๑๗, ๒๕๕
ท่าล	๑๒	ปัททย์ท่าเพลง	๒๔๘-๒๔๕
ท่าล, กรม	๖	โปรดเกล้าฯ	๘๔
ท่าล, ข่าง	๒	✓ ผ้อก	๑๕๔
✓ ทิพย์, ผ้า	๔๘, ๕๔	ผ้อ	๒๘๕
แทงวิสัย	๑๕, ๑๕	พงอ	๒๔๘, ๒๖๓-๒๖๔
ไทย-บาลี, ปรับเสียง	๒๒๕-๒๓๐	พจนานุกรม	๘๑, ๕๔-๕๕, ๕๗
ไทยน้อย	๒๓๒	พนาฏ	๑๕๓, ๑๕๘, ๑๖๒

พระราชวิจารณ์-พระบรมราชาธิบาย	๓๓, ๓๕
พราบ	๒๖๘
พลาย	๒๓๘, ๒๖๗-๒๖๘
พลี.	๑๐๑
พิมพ์	๘๔
พุดตาน	๑๕๓, ๑๕๘-๑๕๙
พี ฝ	๒๑๕, ๒๒๒, ๒๓๔
ภูกลั่น	๔๗, ๔๘, ๕๕
เกศรา	๑๘๓, ๑๘๔
โกลาภิเษก	๓๐
มนต์-มนตร์	๒๘-๒๙, ๔๕
มโหรี-มโหรี	๒๔๘, ๒๔๙
มะไลก้าต, ผ้า	๑๓๐, ๑๓๒
มิ-ไม้	๑๐๒
มิสรูว, เสือ	๑๕๓, ๑๕๙
แม่-แม่	๒๙, ๔๕
ไม้ไต่กล้า	๒๙, ๔๕, ๕๐-๕๑
โมงกรุ่ม	๑๕, ๒๐
ยง	๘๐, ๘๔-๘๕, ๘๖
ยันทานี่	๔๘, ๕๔, ๘๑, ๘๑, ๘๔, ๘๖, ๑๓๐, ๑๓๒
ยางแก้ว	๑๕๙, ๑๖๘
ยานี่, เพลง	๒๕๘
ยามะหวาด, ผ้าลาย	๑๒๘-๑๒๙, ๑๓๒, ๑๔๕
ยี่-หีบ	๒๖
ยี่ก่า, พระ	๑๐, ๗๐
✓ เข็ชรบับ, ผ้า	๔๗, ๕๓
ร้อง	๒๔๐, ๒๗๕
ร้องรำ, เรื่อง	๒๐๕, ๒๑๑, ๒๑๕, ๒๑๕, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๗, ๒๓๗, ๒๓๘
ร้องรำทำเพลง	๒๔๐, ๒๖๐-๒๖๒
ระกำ	๖๖, ๗๑

ระนาด	๒๔๖
✓ รม่า	๒๔๑
ระเบง	๑๔, ๑๕, ๑๕
ราชะ	๒๒, ๒๗, ๔๓, ๕๐
ราชากิเษก	๓๐, ๓๗
ราชาวัด	๒๗๒, ๒๗๓, ๒๗๔-๒๗๕
✓ ำ	๒๔๑
ำเรื่อง	๒๔๒
ำรววระยี่, พระภุษา	๒๑, ๒๖
ำร่าย	๒๕๘
ำเรือกง	๑, ๔
ำเรือชัย	๔
ลกราชะ, ลล่องพระองค์	๒๑, ๒๗, ๔๓, ๕๑
✓ ลอมพอก	๕
ลกะอน	๒๒๗, ๒๓๕
ลกะอนตักคำบรรพ์	๒๗๗, ๒๗๘
✓ ลกะอนใน-ลกะอนนอก	๒๒๗, ๒๔๓
ลกะเมงลกะกร	๑๔
ลัจกัน, พระแสง	๑๕๓
ลุกมากลับไต	๑๕๓
เลาะเค็ชชะ	๑๔๗
โล่ คัง เขน	๒๘๖
วา	๒๕๕-๒๖๐
วาชุกัษย์, นก	๘๗, ๘๘
วิลันดา	๑๘๒, ๑๘๔
วิลาค	๑๘๒
วิลัญชนี่	๑๘๔
เวสสันดร, พระ	๓๗
เว็ชล, พระแสง	๒๖-๒๗
เว็ชฉนาม	๔๐, ๕๗, ๕๗

เวียดหัว, พระแสง	๒๑, ๒๖, ๒๗, ๔๒, ๕๐	เสด็จ	๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙
ไวชากรณ์, เรื่อง	๒๐๖, ๒๑๑, ๒๑๔-๒๑๕	✓ เสนาภค, เสือ	๒, ๕, ๗๓
ศักดิ์สิทธิ์	๒๗๕	เสนาธิบดี, พระ	๖๗, ๗๒
สกน, ทอง	๑๕๓	เส้าสะเทิน, พระมณฑล	๖, ๑๐
สงสาร	๑๗๕	เส้าสูง, พระมณฑล	๖, ๑๐, ๔๒
สถาหมัน	๑๗๕	เส้าสูง, มณฑล	๕
สนม	๑๐๒	เสื่อเมือง	๒๗๓, ๒๗๔
สนุก	๑๖๔, ๑๖๗	✓ หมิง, หมวก	๖, ๘
สนับทึบ	๒๗, ๖๓	หมื่นเสื่อ	๑๕๓
สนับทึบปุม	๒๗	หมื่นพาน	๖๕
สนับทึบรว	๒๗	✓ หมวกฝรั่ง	๒, ๕
สหาย	๑๗๕	หมวกมาจากต่างประเทศ	๕
สองชั้น, เพลง	๒๔๖, ๒๕๐	ทวยโล่-ทวยโกล	๓๕, ๗๗
สองชั้น, นุ่ง	๒๑, ๒๗	โหนด	๔๗, ๕๒, ๕๓
สะพียง	๑๗๕	ไต้ช้าง	๑๕๐, ๑๕๒
สะหละ, ลูก	๑๗๕	อักษาน	๗๑, ๗๔-๗๕
สะอูเตา, เมือง	๓๓, ๓๖	อักษรม	๖๕, ๗๑
✓ สักหลาด	๑๖๓, ๑๖๗	อักษิเชก	๓๗
สัปกับพระกษัตริย์	๑๕๑, ๑๕๒	อวด, พระ	๑๖๓, ๑๖๗
สัมฤทธิ์, ทอง	๘๕	อังกฤษ	๑๗๒, ๑๗๔
ตาน	๑๓๖-๑๔๐, ๑๔๔	อัครลัด	๔๗, ๕๓
สำน, ผ้า	๔๖, ๕๒	อาดำกาย, นาย	๗
สามชั้น, เพลง	๒๕๐	อาน	๑๗๓, ๑๗๔
สามล, ท้าว	๘๐	อินทราภิเชก	๒๕, ๓๐
สำนิก	๑๖๔, ๑๖๗	อิสาน-อิสาน, ทิศ	๒๗, ๔๔
สุกระสาน	๑๗๒	อิสว, พระ	๒๐
สุราษฎร์ธานี	๓๖, ๕๔	อุทาน, คำ	๒๑๔, ๒๑๗, ๒๒๐, ๒๒๕
สุเมร	๕๕	อุภิเชก	๓๐
สุหรัค	๔๗, ๕๔, ๗๑, ๗๑	อุหรับ	๑๗๓, ๑๗๔
		อ	๒๑๖, ๒๒๓

สารบัญคนชื่อคน

กรุงธนบุรี, พระเจ้า (ราชาภิเษก) ๓๓, ๓๗, ๕๖	ทองคำชาย, ม.จ. (มลายูเมือง) ๘
เข้ม กุญชร, หม่อม (วี) ๒๗๖	ทูลฐกามินี (ชนช้าง) ๑๖๑-๑๖๒
กะนัง, เด็ก ๑๔๗	เทววงศโรประการ, สมเด็จพระยา (แบบอักษรกอบ) ๑๓๖
จอมเกล้า, สมเด็จพระ (รัชฎาธิราช) ๑๐๓ (การเวก) ๓๗ (พระนามพระเจ้าแผ่นดิน) ๑๓๘ (พระบรมรูป) ๑๕๑	เทวธิราช, พระยา (กรรภิรมย์) ๖๘ เทวศรีวงศ์วิวัฒน์, เจ้าพระยา (ข้าประสม) ๒๕๓ (คอนเสิต) ๒๗๖-๒๗๗
จุลจอมเกล้า, สมเด็จพระ (ช้าง ๑๐ หมู) ๒, ๑๐ (พระราชวิจารณ์) ๖๑-๖๒ (พระนาม) ๗๗ (พระแสงเวียด) ๒๖ (บัตถาคำ) ๕๔ (คาโก๊ะ) ๕๐ (กะนัง) ๑๔๗	ธรรมากิมล, หลวง (กุลาดีไม้) ๒๒, ๒๓, ๓๐, ๓๑ เชียรราชา, พระ (แผ่นดินขุนวรวงษา) ๓๐ บรมมหาประยูรวงศ์, สมเด็จพระเจ้าพระยา (ต่อเรือ) ๓๖
แจ่ง, กรุ (สำนวนเสภา) ๒๒	บริบาลบุรีภัณฑ์, หลวง (สิ่งสี่สัตว์) ๓๔
ชัยสังข์, เจ้า (โอรสเจ้าพุกาม) ๑๒๒-๑๒๓	บวรวิชัยชาญ, กรมพระราชวัง (วังหน้า) ๖๑ (ทิวंगคต) ๕๗, ๕๘, ๖๐
ชาญภูเบศร, หลวงนาย (แต่งสุชนุกัจฉิมพ์) ๕๕	บุษย์มทินทร์, นาย (ผ้า) ๖๕
เซียงเสื่อ, อง (พระแสงเวียด) ๒๖	โบราณราชธานินทร์, พระยา (แผนที่ อยุธยา) ๒๐๐
เซเคส์, โปรมเสื่อ (สมบัก) ๒๘	ปกเกล้า, สมเด็จพระ (พระศัพพะพระองค์ อรทินท์) ๑๐๑
คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา (สัมฤทธิ) ๓๔, ๓๗, ๕๗, ๖๐ (กฎมนเฑียรบาลพม่า) ๑๑๒-๑๑๕, ๑๓๖-๑๓๗ (กาญจนดิศ) ๓๖ (โรง) ๑๓๖ (วังหน้า) ๖๑-๖๒, ๗๘ (ผ้า) ๕๑-๕๒ (รูปพม่า) ๑๓๓ (กฤษฎ ภักดิ์พม่า) ๑๐๔ (แผนที่อยุธยา) ๒๐๐ (ลัทธิตรรณนิยม) ๒๓๕ (ตวนกุ) ๒๓๘	ปรมาณูศิขรินโรส, กรมสมเด็จพระ (ขันตีราชะ) ๔๓ ประดิษฐ์นิเวศน์, หลวง (ตำแหน่งเจ้ากรม) ๑๐ ประดิษฐ์ไพเราะ (ตาด), พระ (ปี-ระนาด) ๒๔๗ (เพลงปี่พาทย์) ๒๗๖
ตระหนักนัฒม, ม.จ. (หนังสืองานพระศพ) ๑๗	

ประดิษฐไพเราะ (มู), พระ (เพลงสามชั้น)	๒๕๐
ประดิษฐ์วรากร, พระองค์เจ้า (ข้าง ๑๐ หมู่)	๖
ประกาศรมาลาภ, ม.จ. (สำเนียงพระม่า)	๑๑๒
บิณฑกต์นาถ, ม.จ. (ตำราแห่งเพชรพวง)	๑๕๒, ๑๗๗
พจนปริชา, พระยา (ราชาภิเษก)	๒๑, ๔๐
พรหมมุนี, พระ (กาเขน)	๗๐
พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น (ศาล)	๑๔๔ (เกี่ยว เมืองพุกาม)
พินิจวรรณการ, พระ (ปทานุกรม)	๔๔ (ร้อยร่ำ) ๒๒๗
พุทธเลิศหล้า, สมเด็จพระ (อุลยุทธการ วงศ์)	๑๘ (บัตหล้า) ๕๓-๕๔
มงกุฎเกล้า, สมเด็จพระ (สุราษฎร์ธานี)	๓๖, ๕๔ (บัตหล้า) ๕๔
มหาโยธา, เจ้าพระยา (นาม)	๑๔๐
แม่ ทองแถม, ม.จ. (พระศก)	๒๐, ๔๐
ราชภักดี, พระยา (ตำแหน่ง)	๘๕
ราชสมบัติ (เอิบ บุรานนท์) พระยา (ราชพันพิลาป)	๒๓๖
ราชข่าน-ราชาการ, ขุน (ตำแหน่ง)	๑๔, ๑๕
รามกำแหง, พระเจ้า (หนังสือ)	๒๒๕, ๒๓๑
รามเกียรติ์, พระ (กลาตีไม้)	๔๑
ลุนแก่, หม่อม (กฎมนเทียรบาลพระม่า)	๑๐๖
วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระพรยา (ไม้ไค้)	๕๐
วรรณไวทยาการ, ม.จ. (เกณฑ์)	๖๗
วรวังมสุภากร, กรมหมื่น (อุทยาน)	๒๑๔

วันรัตน์, สมเด็จพระ (อุลยุทธการวงศ์)	๑๘
วิจิตรการ, พระ (กฎมนเทียรบาลพระม่า)	๑๐๖
ศาสตรี, พระหมื่น, ป.ส. (ขันที)	๓
(กุหร่า) ๔๒ (ตัวอย่างชื่อ)	๔๔
ศุภรัตภานยานุกิจ, พระ (ตำแหน่ง)	๕๒
สมิท, หมอ (ดิถีขันรี)	๕๕
สมบุญ, นาย (พระบรมรูป ร. ๔)	๑๖๑
สมมตอมรินทร์, กรมพระ (ประกาศต่างๆ)	๗๘
สวัสดิวัตน์วิสิษฐ, กรมพระ (ราชาวดี)	๒๓๒, ๒๓๔
สารประเสริฐ, พระ (สะพัง)	๓๗๕
สุวรรณภาษา, ขุน (ตำแหน่ง)	๕๒
เสนาบดีวิชายัง (ทองดี), พระ (เพลงร้อง)	๒๗๖
หน่วย, หม่อม (กฎมนเทียรบาลพระม่า)	๑๐๖, ๑๒๐, ๑๒๕-๑๒๖
หลุยส์ ๑๔, พระเจ้า (หมวก)	๑๐
อรพินท์เพญภาคย์, พระองค์เจ้า (พระศก)	๓๒, ๓๕, ๓๖, ๓๕, ๑๐๑, ๑๑๗
อินทรมนตรี, พระยา (ผ้าลาย)	๑๓๐, ๑๓๓
(กฎมนเทียรบาลพระม่า)	๑๒๕-๑๒๖
(ข้าง-งัว) ๑๓๕ (ตัวควม)	๒๓๒
อินทราชา, พระ (แผ่นดินพระบรมไตร โลกนาถ)	๓๐
อุทัยธรรม, พระยา (เกี่ยวเกไถ)	๑๓๓
อุปถิสาน, ม.จ. (หนังสืองาน พระองค์อรพินท์)	๓๒, ๓๕, ๑๐๑
เอื้อนานา, นาย (ผ้าลาย)	๑๒๘
โอรสาธิราช, พระบรม (ประกาศตั้ง)	๕๗, ๕๘

บัญชีรายชื่อหนังสือที่ปรากฏในเรื่อง

กฎมนเฑียรบาล	๑๓, ๑๕, ๓๓, ๓๕, ๓๖	ตำราแต่งผ้าขี้ช้าง	๑๗๐-๑๗๖, ๑๗๗
กฎมนเฑียรบาลพระม้า	๑๗, ๘๒, ๕๒, ๑๐๔, ๑๐๕ ๑๐๖, ๑๐๗-๑๐๘, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๒, ๑๒๕ ๑๓๕, ๑๓๘, ๑๔๘	ตำราบรมราชาภิเษก	๓๓
กฎหมายเก่า	๒, ๑๑	ตำราเพชรพวง	๑๕๔, ๑๕๕, ๑๕๘
กฎหมายฉบับหมอบรัดเล	๑๒	ไทย-จีน	๓๘
กฎหมายตราสามดวง	๑๒	บรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖	๕๘
ภาพย่อโคลงของพระศรีมโหสถ	๕๔	บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์	๑๘๒
กำเนิดคน	๒๖๖, ๒๗๓	ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน, ถิลิตโกลง	๔๘, ๕๔
ขุนช้างขุนแผน	๒๑, ๒๗, ๔๕, ๕๕, ๒๖๗, ๒๖๘	ประกาศพิธีตรุษรัชกาลที่ ๕	๘๐
ขุนบรม	๑๕๗	ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕	๕๕
จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๔	๒๗	บัญชีราชาภิเษก,	๒๑, ๓๐
จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวง นรินทรเทวี	๓๔	บัญชีสุทิน, คัมภีร์	๖๕
จันทโศภน, เรื่อง	๕๑	พงศาวดารพระร่วง	๑๗
จุลยุทธการวงศ์, คัมภีร์	๑๗, ๑๘	พงศาวดารเหนือ	๕๘
จุลยุทธการวงศ์, เทศนา	๑๗, ๑๘	พยุหยาตราเพชรพวง, โกลง	๑
เฉลิมพระยศเจ้านาย	๘๐	พระมลัย (กลอนสวด)	๒๐๔
๕ คังเจ้าพระยานครศรีธรรมราชกรุง	๕	พระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๔	๑๒
ธมบุรี	๗๐	พระราชพงศาวดาร (ฉบับพิมพ์) ๒ เล่ม	๖๑
ตั้งวังหน้า	๓๕	พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์	๖๑
ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช	๓๓, ๕๖, ๕๘, ๖๐	พระราชพงศาวดารฉบับกรมสมเด็จพระ พระปรมาภิไธย	๑๕๗
		พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา	
		เลข	๕๕
		พระราชพงศาวดารระนครศรีอยุธยา	๔๓

พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒	๓๓	รามเกียรติ์	๔๔, ๗๔, ๘๕, ๑๘๒, ๑๘๔
พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔	๑๒	รามายณ์, กัมภีร์	๔๔, ๑๘๔
พระราชวิจารณ์พระราชพงศาวดาร	๓๒, ๕๖	รำพันพิลาป	๒๓๖
พระลอ	๑๘๘, ๑๕๐	รวบรวบวนเพชรทอง	๑๖๖
พระศรีเมือง	๑๕๓	ลัทธิธรรมเนียนกาล ๘	๔๘
พระสมุคตำราช้าง	๑๕๖	วชิรญาณ	๗๐
พระเอกมณี	๔๘	ศิลป์ากรรายเดือน	๒๘๓
ภุรีทัต	๗	สังข์ทอง	๔๘
มหากาทรคชยุทธ	๑๘๕	สัตว์หิมพาน, ตำรา	๗๓
มหาวงศ์	๑๖๑, ๑๖๒	สัตว์หิมพาน, ภาพ	๖๕
ขอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี	๓๔	สัปตมราชาภิเษก	๖๘
รอยพระพุทธรบาท, สมุดภาพ	๗๐	สุทรนุถัมภ์	๔๕, ๕๕
ราชกิจจานุเบกษา	๕๗, ๗๘, ๘๐	อนิรุทธ	๑๕๘
ราชกัญชรกรุงศรีอยุธยา	๒๑	อสุรและยักษ์ผิดกันอย่างไร	๑๘๖, ๑๘๔
ราชกัญชรในกรุงรัตนโกสินทร์	๒๑	อเทวนา	๑๗๘, ๒๒๗, ๒๕๓

เล่มอื่นๆ ของสำนักพิมพ์ กอ

ความทรงจำ

สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ

พระอัครราชโอรสของนักประวัติศาสตร์ และนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ของเมืองไทย ตีพิมพ์ใหม่พร้อมด้วยภาคผนวก ว่าด้วยตักศิลาพระมารดาและรายการพระประวัติแต่ต้นจนจรดด้านนี้ มีรูปประกอบมาก ๒๕ บาท

ตรุษ - สาร์ท

เสฐียรโกเศศ

ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ว่าด้วยสังกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา วิสาขบูชา สลากภัต สาร์ท ดอยกระทง เทศน์มหาชาติ ฯลฯ ประมวลประเพณีชาวบ้านในรอบปีได้หมด ๒๕ บาท

เกิด - ตาย

เสฐียรโกเศศ

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเดิมแรก ว่าด้วยประเพณีต่างๆ ของไทย อันเนื่องด้วยการเกิด การตาย จัดรูปเรื่องคามหัตถวิชา ประกอบด้วยตำราการเขียน ซึ่งเสฐียรโกเศศเท่านั้นที่ดำเนินการทำได้ ๒๕ บาท

